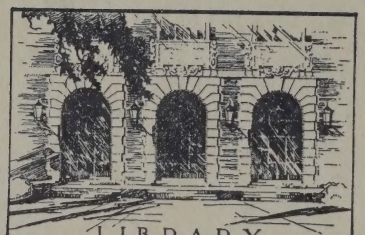
LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY
OF ILLINOIS
404
In 11
cop. 1
REMOTE STORAGE

The person charging this material is responsible for its return to the library from which it was withdrawn on or before the **Latest Date** stamped below.

Theft, mutilation, and underlining of books are reasons for disciplinary action and may result in dismissal from the University.

To renew call Telephone Center, 333-8400

UNIVERSITY OF ILLINOIS LIBRARY AT URBANA-CHAMPAIGN

JAN 25 1983

JUL 08 [illegible]

L161—O-1096

IN MEMORIAM

KR. SANDFELD

UDGIVET PAA 70-AARSDAGEN
FOR HANS FØDSEL

GYLDENDAL

IN MEMORIAM

KR. SANDFELD

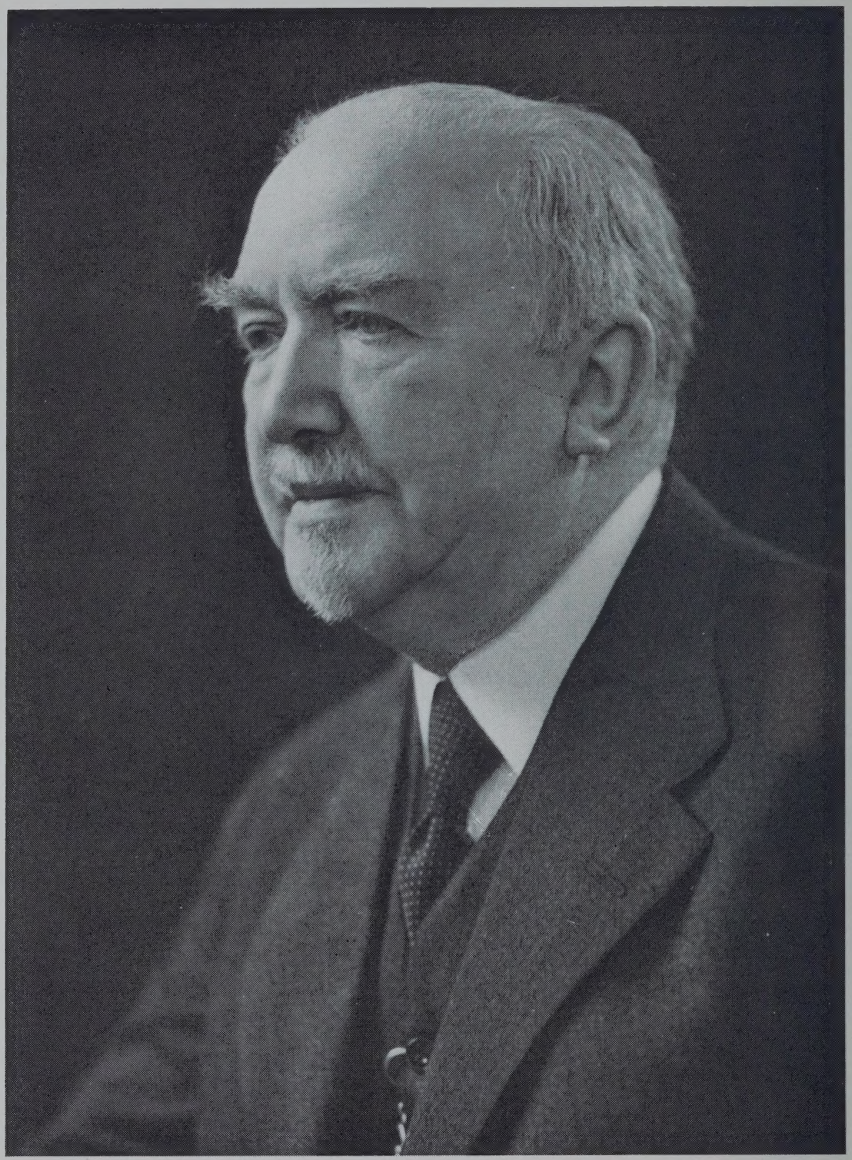

Kr. Sandfeld.

IN MEMORIAM

KR. SANDFELD

UDGIVET PAA 70-AARSDAGEN
FOR HANS FØDSEL

KØBENHAVN

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG
1943

REDAKTION:

ROSALLY BRØNDAL, VIGGO BRØNDAL, CHRISTEN MØLLER,
HEDVIG OLSEN

—

Den 14. December 1942 døde Professor VIGGO BRØNDAL som var den bærende Kraft i Arbejdet med dette Skrifts Planlæggelse og Udformning.

—

Redaktionen retter herved en Tak til Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag, hvis Velvilje det skyldes at dette Mindeskrift er blevet til.

PRINTED IN DENMARK GYLDENDALS FORLAGSTRYKKERI
KØBENHAVN

Jm 11
cop. 1

En Kreds af Elever og Fagfæller havde tænkt at hædre og glæde Professor Kr. Sandfeld med et Festskrift paa hans 70-Aars Fødselsdag den 17. Januar 1943. Man tilsigtede ved de valgte Emners Forskellighed at repræsentere de Felter inden for Filologien, paa hvilke Professor Sandfeld gennem sin vidt spændende Forskergerning har virket.

Paa Grund af Professor Sandfelds Død den 22. Oktober 1942 naaede hans Venner ikke paa denne Maade at give Udtryk for deres Beundring og Taknemlighed over for ham, men maa nu udsende Skriftet til Minde om en af dansk Sprogvidenskabs store og ydmyge Tjenere.

6.4.49. F.E.D.

INDHOLDSFORTEGNELSE

BIBLIOGRAFI . . . . . 9—15

SUBSKRIBENTER . . . . . 17—22

ABRAHAMS, HENRIK, Nogle fonetiske Iagttagelser vedrørende Stødet i moderne Dansk . . . . . 23—30

BARR, KAJ, Bidrag til sigøjnerdialekternes grammatik . . . 31—46

BLATT, FRANZ, En senlatinsk Universalkasus . . . . . 47—55

BLINKENBERG, ANDREAS, Hvad betyder „essais“ som titel på Montaignes værk? . . . . . 56—65

BRØNDAL, ROSALLY, Franske Præfixer . . . . . 66—75

BRØNDAL, VIGGO †, Syntaks og Fonologi . . . . . 76—79

GRØNBECH, KAARE, Et tyrkisk tabu-ord . . . . . 80—84

HØEG, CARSTEN, Stedbestemmelser uden Præposition i Nygræsk . . . . . 85—93

HØYBYE, POUL, Nogle norditalienske laaneord . . . . . 94—100

JESPERSEN, OTTO, Det lille danske *der* . . . . . 101—111

LARSEN, J. K., Perfektum og Aorist i Provençalsk . . . . . 112—127

LOMBARD, ALF, Om rumänskans *iu* . . . . . 128—138

MELANDER, J., *Que vous en semble? Que vous en semble-t-il?* En grammatisk analys . . . . . 139—146

MØLLER, CHRISTEN, Substantivernes Pluralisformer i Vestjysk 147—157

NICOLET, ANDRÉ, Grimarest's Molière-biografi . . . . . 158—164

OLESEN, OLE, Om brugen af le subjonctif „ved attraktion“ . 165—173

OLSEN, HEDVIG, Om bekræftende og benægtende svar i rumænsk uden anvendelse af *da* og *nu* . . . . . 174—183

PEDERSEN, HOLGER, Et baltoslavisk problem . . . . . 184—194

RINGENSON, KARIN, Några franska tidsuttryck . . . . . 195—203
STEN, HOLGER, *Pian piano* . . . . . 204—210
STENDER-PETERSEN, AD., Kritiske bemærkninger til teorien om en suffigeret artikel i russisk . . . . . 211—220
SØRENSEN, H. M., Om definitionerne af verbets aspekter. . 221—233
TILANDER, GUNNAR, Vieux français *escortement, escortrement, escordement*. . . . . 234—240
TOGEBY, KNUD, D., Bidrag til propriernes syntaks. . . . . 241—253
WALBERG, E., Några anmärkningar till fr. *bruman* . . . . . 254—259

BIBLIOGRAFI

(NB. indtil 31. okt. 1918 Kr. Sandfeld Jensen, derefter Kr. Sandfeld).

Molière og hans Modstandere 1662—1664. Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning udg. af det phil.-hist. Samfund Nr. 13, 1893. 66 s.

Det rumænske sprogs stilling og vigtigste ejendommeligheder. Kort Udsigt over Det phil.-hist. Samfunds Virksomhed, okt. 1891—okt. 1894, s. 268—86.

Rumænsk og albanesisk. Nordisk Tidsskrift for Filologi 3. række, III, 1894—95, s. 105—137.

Ordet „laban". Dania III, 1895—96, s. 97—104. I anledning af Gerson Triers *Ordet „laban"s oprindelse* i Festskrift til Vilhelm Thomsen 1894, s. 353—368.

Himmelbreve. Ib. s. 193—228.

Denominative verber. NTfF 3. række VII, 1898—99, s. 113—120.

Rumænske studier I. Infinitiv og udtrykkene derfor i rumænsk og balkansprogene. En sammenlignende undersøgelse. København 1900. Disputats. 135 s.

Bemærkninger om definitiv genetiv i dansk. Dania VII, 1900, s. 20—26. „Dit fæ, din tosse," etc. I tilknytning til artikel af Eugène Schwarz i Arkiv f. nord. Filol. XV, s. 182—92.

Der Schwund des Infinitivs im Rumänischen und den Balkansprachen. Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig IX, 1902, s. 75—131. Tysk bearbejdelse af *Rumænske studier.*

Die nichtlateinischen Bestandteile im Rumänischen. ap. Gröber, Grundriss der romanischen Philologie I, 2. udg. Strassburg 1904, s. 524—34.

Pour + infinitiv. Bidrag til fransk infinitivlære. NTfF 3. række XII, 1903—04, s. 145—65.

Die Konjunktion de *im Rumänischen. Ein Kapitel aus der vergleichenden Syntax der Balkansprachen.* Zeitschrift für romanische Philologie XXVIII, 1904, s. 11—35.

Smaabidrag til dansk syntax. I. *Ejendommeligheder ved sammensatte ord.* II. *Spring i ordføjningen.* Danske studier 1904, s. 111—120.

Bisætningerne i moderne fransk. En Haandbog for studerende og lærere. København og Kristiania 1909. 256 s.

Nationalfølelsen og sproget. Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning udg. af det phil.-hist. Samfund Nr. 81, København 1910. 100 s.

Notes sur les calques linguistiques. Festschrift Vilh. Thomsen, Leipzig 1912, s. 166—73.

Sprogvidenskaben. En kortfattet fremstilling af dens metoder og resultater. København og Kristiania, 1913, VIII, 169 s.

Register til Sprogvidenskaben. København og Kristiania 1914. 14 s.

Die Sprachwissenschaft. Leipzig und Berlin 1915. Aus Natur und Geisteswelt 472. Band. 124 s. Forkortet udgave af „Sprogvidenskaben" (København 1913).

Ordbog til Hans Mogensens Oversættelse af Philippe de Commines Memoirer, udgivet af Poul Nørlund, 3. B. København 1919, s. 137—350.

Ordbog og sproghistorisk oversigt til Herman Weigeres „En Ræffuebog", udgivet af Niels Møller, II. København 1923, s. 225—250.

Sprogvidenskaben, 2. udgave. København 1923. 307 s.

Die Sprachwissenschaft, 2. udgave. Leipzig og Berlin 1923.

Balkanfilologien. En Oversigt over dens Resultater og Problemer. Festskrift udg. af Københavns Universitet i Anledning af Universitetets Aarsfest November 1926. 118 s.

Vilhelm Thomsen. Oversigt over det Kongelige Danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger, 1926—27, s. 87—122. Tale i Videnskabernes Selskab 20. maj 1927.

Syntaxe du français comtemporain I. Les Pronoms. Paris 1928. XII + 476 s.

Vilhelm Thomsen 25. Januar 1842—12. Maj 1927. Indogermanisches Jahrbuch XIII 1929, s. 385—92.

Linguistique balkanique. Problèmes et résultats. Collection linguistique publiée par la Société de Linguistique de Paris XXXI. Paris 1930. 242 s. Udvidet bearbejdelse af „Balkanfilologien" (København 1926).

Remarques sur l'emploi de l'infinitif attribut en français. A Grammatical Miscellany offered to Otto Jespersen on his seventieth birthday, Copenhagen 1930, s. 393—400.

Margrethe Thiele in memoriam. Blinkenberg og Thiele, Dansk-Fransk Ordbog, dateret 29. 8. 1930.

Kristoffer Nyrop. Oversigt over det Kongelige Danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger, 1930—31, s. 101—11. Tale i Videnskabernes Selskab 8. maj 1931.

Note de syntaxe comparée des langues balkaniques. Revue internationale des Études balkaniques I, 1934, s. 100—107. (Forskellige konjunktioner efter meningsytringsverber og efter viljesverber).

„Paa godt og ondt". Studier tilegnede Verner Dahlerup paa femoghalvfjerdsaarsdagen den 31. oktober 1934. København—Aarhus, s. 89—91.

Langues balkaniques. Revue internationale des Études balkaniques IV, 1936, s. 465—73. Encyclopédie balkanique I, 1936, s. 54—56. *Balkanski jezici.* Kniga o Balkanu, Belgrad 1936, s. 260—75. (Kort karakteristik af de forskellige balkansprog).

Syntaxe du français contemporain II. Les Propositions subordonnées. Paris 1936. XVI + 490 s.

Syntaxe roumaine I. Emploi des mots à flexion. Paris 1936. 374 s. Sammen med Hedvig Olsen.

Über Prädikativ und Apposition im Rumänischen. Zeitschrift für romanische Philologie LVII, 1937, s. 313—25. Festschrift Karl Jaberg zum 60. Geburtstag.

Vfr. los „louange, réputation". Mélanges de linguistique et de littérature offerte à M. Emanuel Walberg par ces élèves et ses amis scandinaves. Studia Neophilologica XI, 1938, s. 115—17.

Problèmes d'interférences linguistiques. Actes du quatrième congrès international de linguistes. København 1938, s. 59—61.

Ausspracheregeln i Ingeborg Stemann, Praktischer Lehrbuch der dänischen Sprache, 2. udgave. København 1941, s. 139—155.

Syntaxe du français contemporain III. L'Infinitif. Vil udkomme i 1943.

Meddelelser i Videnskabernes Selskab, omtalt i Oversigt over det Kongelige Danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger:

Græske elementer i balkansprogene. OVS 1924—25, s. 34.

Nogle punkter af pronominernes syntaks i moderne fransk. OVS 1925—26. s. 42.

Nogle etymologier: 1. fr. maint (*af lat.* magnus), *2. oldfr.* los *„ry"* (*laan fra provençalsk:* laus *postverbal til* lauzar), *3. rum.* pe jos *„til fods"*. OVS 1926—27, s. 28.

Bemærkninger om den textkritiske behandling af oldfranske texter. OVS 1926—27, s. 32.

Balcanica. OVS 1927—28, s. 36. Supplement til Balkanfilologien.

Forklaring af den i det oldfranske digt: Vie de Saint Alexis str. 28(a) forekommende verbalform despeiret, *af Gaston Paris tydet som lat.* disparat. OVS 1928—29, s. 35.

Fransk (avoir) l'air *og dets anvendelse i moderne fransk sætningsbygning.* OVS 1930—31, s. 36.

Partitiv apposition i rumænsk og andre sprog. OVS 1930—31, s. 48.

Anvendelse af vokativ paa rumænsk. OVS 1931—32, s. 54.

Prædikativ og apposition paa rumænsk. OVS 1936—37, s. 45.

De slaviske sprogs indflydelse paa rumænsk syntax. OVS 1938—39, s. 39.

Ordbog over det danske Sprog. Redigeret: *blaa—Brystværn* (II 1920), *Bræ—dagældende, De's—desværre, Detachement—devovere, dø* (III 1921), *døbe—dødøjet, Fel—ff, Flaa—Flav(e)* (IV 1922), *fori—forhøre* (V 1923), *Gal—Ganæske* (VI 1924), *gø—gøvne, Hav—Havørred* (VII 1925).

Salmonsens Konversationsleksikon. En række artikler, bl. a.:
Rumænsk sprog og litteratur.
Zigøjnere.

Bricka: Dansk biografisk Leksikon:
Vilhelm Thomsen. XVII 1903, s. 238—42.

Engelstoft: Dansk biografisk Leksikon:
Abel, Ivar. I 1933, s. 54.
Abrahams, N. C. L. ib. s. 79—81.
v. Aphelen, Hans. ib. s. 469—70.
Baruël, Euchaire. II 1933, s. 219—20.
Borring, L. S. III 1934, s. 511—12.
Bredsdorff, J. H. IV 1934, s. 54—56.
Broberg, S. C. O. F. ib. s. 109—10.
Brunchmann, A. H. ib. s. 219—20.
Brøndal, Viggo, ib. s. 293—94.
de Coninck, William. V 1934, s. 405—06.
Michelsen, Carl. XV 1938, s. 582.
Nyrop, Kristoffer. XVII 1939, s. 317—20.
Pedersen, Holger. XVIII 1940, s. 87—90.
Rask, Rasmus. XIX 1940, s. 180—94.
Sick, K. XXI 1941, s. 632—33.
Sundby, Thor. XXIII 1942, s. 139—40.
Thiele, Margrethe. ib. s. 502—03.
Thomsen, Vilhelm. ib. s. 591—606.

Anmeldelser.

Moses Gaster: Die nichtlateinischen Elemente im Rumänischen (ap. Gröbers Grundriss der romanischen Philologie I 1888, 406 ff.) og B. P. Hasdeu: Strat şi substrat. Genealogia popórelor balcanice (Etymologicum Magnum Romaniæ III, 1, Bucureşti 1893 I—XXXVII. — Under overskriften *Rumænsk og albanesisk.* NTfF 3. række III 1894—95, s. 105—37.

Inscriptions de l'Orkhon déchiffrées par. Vilh. Thomsen (Mémoires de la Société Finno-Ougrienne V, Helsingfors 1896). — NTfF 3. række IV 1895—96, s. 167—83.

Holger Pedersen: Albanesische Texte mit Glossar (Des XV Bandes d. Abhandlungen d. phil.-hist. Cl. d. K. sächs. Ges. d. Wiss. Nr. III, Leipzig 1895. — NTfF 3. række V, 1896—97, s. 80—84.

Kr. Nyrop: Lærebog i det italienske Sprog. København 1896. — ib. s. 85.

Erik Staaf: Le suffixe *-arius* dans les langues romanes. Upsal 1896. — NTfF 3. række VI, 1897—98, s. 85—87.

Otto Jespersen: Fonetik. Første hefte: Fonetikens almindelige del (København 1897). Andet hefte: Den specielle dels begyndelse (ib. 1898). — Dania V, 1898, s. 241—44.

Joh. Storm: Dialogues français (Copenhague 1897). — NTfF 3. række VII, 1898—99, s. 35—37.

Holger Pedersen: Zur albanesischen Volkskunde. Kopenhagen 1896. — ib. s. 152.

Gustav Rydberg: Zur Geschichte des franz. ə I—II. Upsala 1897. — NTfF 3. række VIII, 1899—1900, s. 61—64.

G. F. Abbott: Songs of modern Greece. Cambridge 1900. — NTfF 3. række IX, 1900—01, s. 156—57.

„Le Bestiaire de Philippe de Thaün". Texte critique publié avec introduction, notes et glossaire par Emanuel Walberg. Lund 1900. — ib. s. 156—157.

La nouvelle réforme de l'orthographe et de la syntaxe françaises. Texte de l'arrêté ministériel avec avant-propos et commentaire par Emile Rohde. Lund 1900. — ib. s. 158.

Finnisch-ugrische Forschungen, Zeitschrift f. finnisch-ugrische Sprach- und Volkskunde. Helsingfors 1901. — NTfF 3. række X, 1901—02, s. 107—10.

E. G. W. Braunholtz: Books of Reference for Students and Teachers of French. London 1901. — ib. s. 110.

Esquisses et contes modernes, udg. af V. Stigaard. — ib. s. 110—111.

Vilh. Thomsen: Sur le système des consonnes dans la langue ouigoure (Revue orientale II 4, Budapest 1901, s. 241—56). — NTfF 3. række XI, 1902—03, s. 77—78.

Kr. Nyrop: Grammaire historique de la langue française I—II. København 1899—1903. — Nordisk tidsskrift (Letterstedtska) 1903, s. 675—77.

K. Verner: Abhandlungen und Briefe herausgegeben von Selskab for germansk Filologi in Kopenhagen, 1903. — Indogermanische Forschungen XV, 1903—04, s. 209—14.

Oluf Nielsen: Kortfattet fransk Grammatik til Brug i Skolernes Mellemklasser. Anden Udgave. København 1901. — NTfF 3. række XII, 1903—04, s. 44—47.

Karl Dieterich: Geschichte der byzantinischen und neugriechischen Literatur. Leipzig 1902. — ib. s. 78—80.

Finnisch-ugrische Forschungen. Zeitschr. für finnisch-ugrische Sprach- und Volkskunde nebst Anzeiger, hrsg. von E. N. Setälä und Kaarle Krohn. — ib. s. 180—81.

Neuphilologische Mitteilungen, hrsg. von Neuphilologischen Verein in Helsingfors (1903—04). — NTfF 3. række XIII, 1904—05, s. 40.

Kr. Nyrop: Kortfattet italiensk Grammatik, 2. udg. København 1903. — ib. s. 41.

Oluf Nielsen: Lærebog i fransk Syntax til Brug for de højere Klasser. København 1904. — ib. s. 120—23.

Dimand: Zur rumänischen Moduslehre (Denkschr. der Kais. Ak. d. W. in Wien, phil.-hist. Klasse 49,3 1904). — Zeitschrift für romanische Philologie XXIX 1905, s. 732—44.

Studier i modern språkvetenskap, utgivna af Nyfilologiska sällskapet i Stockholm. III. Uppsala 1905. — NTfF 3. række XIV, 1905—06, s. 130—132.

Jahresbericht des Instituts fur rumänische Sprache zu Leipzig XI, 1904. — Zeitschrift für romanische Philologie XXX, 1906, s. 621—26.

K. Dieterich: Neugriechisches und Romanisches II. Neugriechische und romanische Lauterscheinungen in ihrem Verhältnis zur Vulgär-κοινή und zum Vulgärlatein sowie zu einander. Zeitschr. für vergl. Sprachforschung 39. p. 81—136. — ib. s. 109—112.

Sextil Puşcariu: Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. I. Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen. Heidelberg 1905. — Indogermanische Forschungen. Anzeiger XX, 1906—07, s. 180—182.

H. Tiktin: Rumänisches Elementarbuch. Heidelberg 1905 — ib. s. 177—180.

Från filologiska föreningen i Lund. Språkliga uppsatser III. Tillegnade Axel Kock. Lund 1906. — NTfF 3. Række XVI, 1907—08, s. 80—82.

Mémoires de la Société Néo-philologique de Helsingfors IV, 1906. — ib. s. 82—84.

Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig XII—XIV, 1906—08. — Zeitschrift für romanische Philologie XXXIII, 1909, s. 497—502.

Kr. Nyrop: Grammaire historique de la langue française III. Kbh. 1908. — Nordisk tidsskrift (Letterstedtska) 1909, s. 153—155.

Studier i modern språkvetenskap, utg. av Nyfilologiska sällskapet i Stockholm IV. Uppsala 1908. — NTfF 3. Række XVIII, 1909—10, s. 86—89.

Die romanischen Litteraturen und Sprachen, mit Einschluss des Keltischen, von Heinrich Zimmer, Kuno Meyer, Ludw. Chr. Stern, Heinrich Morf, Wilhelm Meyer-Lübke. (Die Kultur der Gegenwart hrsg. von Paul Hinneberg) Teil I, Abteilung XI, 1). Berlin und Leipzig 1909. — NTfF 3. Række XVIII, 1909—10, s. 89—91.

G. Weigand: Linguistischer Atlas des dakorumänischen Sprachgebietes. Leipzig 1909. — Revue de dialectologie romane II, 1910, s. 403—408.

Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig. XV, 1909. — Zeitschrift für romanische Philologie XXXIV, 1910, s. 634—636.

Karl Wied: Praktisches Lehrbuch der neugriechischen Volkssprache für den Schul- und Selbstunterricht. 4te, verb. Aufl. Wien u. Leipzig 1910. — NTfF 3. række XIX, 1910—11, s. 185—186.

J. K. Larsen: Studier over oldspanske Konjunktiver. Historisk-syntaktiske Undersøgelser paa Grundlag af Texter fra 13.—14. Aarhundrede. Kbh. 1910. — NTfF 3. række XX, 1911, s. 82—93.

Neuphilologische Mitteilungen. Herausgegeben vom Neuphilologischen Verein in Helsingfors 1905—10. — NTfF 3. række XX, 1911, s. 93—94.

Joh. Storm: Større fransk Syntax I. Artiklerne. Kria. og Kbh. 1911 — ib. s. 167—174.

Henrik Bertelsen: Fællesnavne og egennavne. Småskrifter udgivne af Selskab for germansk filologi nr. 16. Kbh. 1911. — Nordisk tidsskrift (Letterstedska) 1911, s. 526—28.

Markus 1. 29. „Og da de var gåede ud af synagogen, kom de ind i Simons og Andreas' hus *med* Jakob og Johannes." — Teologisk Tidsskrift 3. Række II, 1911, s. 386—389.

Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig XVI, 1910. — Zeitschrift für romanische Philologie XXXVI, 1912, s. 360—61.

Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig XIX—XX. 1913. — Zeitschrift für romanische Philologie XXXIX, 1919, s. 383—84.

Walter v. Wartburg: Französisches etymologisches Wörterbuch. Lieferung 1—5. Bonn u. Leipzig 1922 ff. — Litteris II, 1925, s. 73—77.

Mélanges de philologie offerts à M. Johan Vising par ses élèves et ses amis scandinaves à l'occasion du soixante-dixième anniversaire de sa naissance le 20 avril 1925. Göteborg. — Litteris IV, 1927, s. 158—168.

Walter v. Wartburg: Französisches etymologisches Wörterbuch. Bonn 1925—28. — Litteris VII, 1930, s. 12—16.

Eugen Luch: Hauptprobleme der französischen Sprache. Allgemeineres 1930, Besonderes 1931. Braunschweig, Berlin, Hamburg. — Archiv für das Studium der neueren Sprachen 160, 1931, s. 283—88.

Biografier.

Biografisk Haandleksikon: Viggo Brøndal.
Biografisk Leksion: Kaj Barr.
Salmonsens Konversationsleksikon.

HENRIK ABRAHAMS
cand. mag., Aarhus.

ADA ADLER
Dr. phil.

JENS AHM
Adjunkt, Aarhus.

FOLMER ANDERSEN
cand. mag., Aarhus.

INGEBORG ANDERSEN
Forlagsdirektør.

JØRGEN ANDERSEN
Adjunkt, Tønder.

ANGELICA AXELSEN
Bibliotekar.

KAJ BARR
Lektor.

ELLEN BECKER
cand. mag.

AXEL BERNØE
cand. mag.

ELLEN BILLETOFT
cand. mag., Viborg.

MINNA BJERG
cand. mag.

FRANZ BLATT
Professor, Aarhus.

ANDREAS BLINKENBERG
Professor, Aarhus.

SIGFÚS BLÖNDAL
Dr. phil.

INGER M. BOBERG
Dr. phil.

C. A. BODELSEN
Professor.

ALFRED BOLBJERG
Adjunkt.

ANDREAS BOSSEN
Adjunkt, Viborg.

CARL BRATLI

H. BRENDSTRUP
Lektor, Fredericia.

ERIK BRUUN
Adjunkt.

ROSALLY BRØNDAL

VIGGO BRØNDAL
Professor.

LEIF BUSK
Kommunelærer, cand. mag.

ERIK BUUS
cand. mag., Aarhus.

PETER CEDERGREEN
cand. mag.

A. VENG CHRISTENSEN
Adjunkt, Slagelse.

ARTH. CHRISTENSEN
Professor.

KAREN NYROP CHRISTENSEN
mag. art.

EINAR CORDES
Assistent.

EVA FIBIGER DAGNÆS
cand. mag., Skjern.

TORSTEN DAHL
Professor, Aarhus.

ESTHER DALGAARD
cand. mag.

DET DANSKE SPROG- OG LITTERATURSELSKAB

DET FILOLOGISK-HISTORISKE SAMFUND

ABR. G. EPSTEIN
cand. mag., Roskilde.

CARIN FAHLIN
Docent, Uppsala.

ELI FISCHER-JØRGENSEN
cand. mag.

HARTVIG FRISCH
Professor.

GERDA FRODA
cand. mag., Sønderborg.

RICHARDT GANDRUP
Forfatter, Aarhus.

KAMMA GETTRUP
cand. mag.

P. C. GJELSTRUP
Seminarieforstander, Nørre Nissum.

P. GJØNG
Adjunkt, Aabenraa.

JØRGEN GLAHDER
Ordbogsredaktør.

VILHELM GRUNDTVIG
forhenværende Overbibliotekar, Aarhus.

KAARE GRØNBECH
Dr. phil.

L. L. HAMMERICH
Professor.

AAGE HANSEN
Ordbogsredaktør, Dr. phil.

GUDRUN HANSEN
Adjunkt, Kolding.

GUNNAR HANSEN
Kommunelærer, mag. art.

INGEBORG HANSEN
cand. mag., Rønde.

RICHARD STIG HANSEN
cand. mag.

ROBERT L. HANSEN
Biblioteksinspektør.

BENGT HASSELROT
Docent, Uppsala.

JOHS. HEJBØL
Seminarielærer, Nørre Nissum.

KAJ HEJLESEN
cand. mag.

P. HELMER-PETERSEN
mag. art.

MARIE HENRIKSEN
Lektor, Nakskov.

GUDRUN HENRIQUES
Adjunkt, Aarhus.

CARSTEN HILDEBRANDT
cand. polit., Translatør.

JØRGEN HOLST
Adjunkt, Odense.

JENS HOLT
Docent, Aarhus.

P. K. HYLLESTED
cand. mag.

CARSTEN HØEG
Professor.

POUL HØYBYE
Lektor.

AXEL KNUD JENSEN
cand. mag.

E. OTTAR JENSEN
cand. mag.

ELLEN JENSEN
cand. mag.

KIRSTEN M. JENSEN
Adjunkt.

NIELS J. JENSEN
Adjunkt, Aarhus.

OTTO JESPERSEN
Professor, Helsingør.

SEJER JOHANSEN
Adjunkt, Maribo.

H. JUUL-JENSEN
Ordbogsredaktør.

ERIK JØRGENSEN
Adjunkt.

HOLGER JØRGENSEN
Seminarielærer.

PETER JØRGENSEN
Lektor.

ORLA RENÉ JØRGENSEN
cand. mag., Aarhus.

F. C. KAALUND-JØRGENSEN
Statskonsulent for Folkeskolen og Seminarierne.

NIELS KJÆR
Seminarielærer, Ranum.

REGNAR KNUDSEN
Lektor, Aarhus.

OLAV E. KONRADI
Adjunkt, Struer.

VIGGO GLUD KONRADSEN
Lektor, Hjørring.

J. K. LARSEN
Rektor, Dr. phil.

PAUL LIER
Adjunkt.

E. TH. LIND
Adjunkt, Sorø.

ALF LOMBARD
Professor, Lund.

ODA LUND
cand. mag., Ribe.

ULLA LUNDBERG
cand. mag.

EINAR LÖFSTEDT
Professor, Lund.

BERTIL MALMBERG
Docent, Lund.

V. SECHER MARCUSSEN
Adjunkt, Aalborg.

J. MELANDER
Professor, Uppsala.

ELLEN MEYER
mag. art.

ELISABETH MÜLLER
Bibliotekar.

HAKON MÜLLER
Lektor, Odense.

CHRISTEN MØLLER
Professor.

MARIE MØLLER
cand. mag.

ANDRÉ NICOLET
mag. art.

KITTY NICOLET
cand. mag.

CHRISTIAN NIELSEN
Rektor, Slagelse.

E. HØEGH NIELSEN
Seminarielærer, Gjedved.

ELLEN NIELSEN
cand. mag.

MARIE NIELSEN
Adjunkt, Tarm.

N. CHR. NIELSEN
Lektor.

SVEND AAGE NIELSEN
cand. mag., Sorø.

HANS NILSSON-EHLE
Docent, Lund.

ELSE NISSEN (f. Rangel-Nielsen)
cand. mag., Grindsted.

VILHELM NISSEN
cand. mag., Grindsted.

BØRGE NYGAARD
Bankassistent.

ELLINOR OKKELS
mag. art.

OLE OLESEN
Lektor, Aarhus.

HEDVIG OLSEN
Lektor.

HOLGER PEDERSEN
Professor.

SIGRID PIIL
cand. mag.

HELGE POULSEN
mag. art.

MONNA PRIOR
cand. mag.

AAGE RASMUSSEN
Direktør for Købmandsskolen.

ASBJØRN RASMUSSEN
Adjunkt, Kolding.

O. E. RAVN
Professor.

REDAKTIONEN AF ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG

RETSKRIVNINGSUDVALGET

KIRSTEN RICKELT (f. Fledelius)
cand. mag.

KARIN RINGENSON
Lektor, Stockholm.

MIKAL RODE
Redaktionssekretær.

NIELS P. RØNBÆK
Lektor.

INGA SALOMON
Adjunkt.

J. SAXE
Lektor, Holbæk.

ANNA SCHEPELERN (f. Folber)
cand. mag.

GERD SCHIØTZ
cand. mag.

KAY SCHMIDT-PHISELDECK
Bibliotekar.

KIRSTEN SCHOTTLÄNDER
Translatør.

ELNA SIMONSEN
Sproglærerinde.

S. SKIBSTED
Mag. art.

HANS SKOVGAARD
Seminarielærer, cand. mag., Silkeborg.

CHRISTIANE STEN
cand. mag.

HOLGER STEN
Dr. phil.

VALBORG STEN
Adjunkt.

AD. STENDER-PETERSEN
Professor, Aarhus.

O. SVANHOLT
Lektor.

H. M. SØRENSEN
Adjunkt, Roskilde.

EJNAR THOMSEN
Professor.

CHRISTER THORN
Professor, Stockholm.

GUNNAR TILANDER
Professor, Stockholm.

KNUD TOGEBY
cand. mag.

C. S. TROENSEGAARD
Lektor.

GERDA TRYDE
Kommunelærerinde, cand. mag., Frederikshavn.

OLAF WAAGE
Fuldmægtig, cand. mag.

LEO WAD
cand. mag., Hjørring.

E. WAHL
cand. mag.

E. WALBERG
Professor, Lund.

PAULA WERNER
mag. art.

A. J. WEST
Rektor, Sorø.

EMMY WILLEMOËS
Adjunkt, Ribe.

H. VINTERBERG
Lektor.

CARSTEN OTTO VOLQVARTZ
cand. mag., Brenderup.

CARMEN ZIMMER
Lektor.

NOGLE FONETISKE IAGTTAGELSER VEDRØRENDE STØDET I MODERNE DANSK

Selv om de fleste af de instrumentale Undersøgelser, der foreligger vedrørende Stødet i Dansk og de hermed i Forbindelse staaende Forhold, musikalsk Accent o. s. v., hver for sig hviler paa et noget spinkelt Materiale, er disse Studier dog efterhaanden ved at blive saa talrige, at en vis Ensartethed i Resultaterne gør sig gældende, og man paa visse Punkter endog kan naa til at konstatere nogen Enighed i al Uenigheden.

Det har været stærkt diskuteret, hvorvidt det danske Stød maatte betegnes som et Stemmebaands*lukke* eller blot som et Stemmebaands*hæmme*. Det siges hos Sievers[1]), at Stødet fremtræder som et momentant Stemmebaandslukke midt i den Stavelse, i hvilken det forekommer. Og denne Anskuelse har i lange Tider været eneraadende. Ogsaa Jespersen har tidligere hævdet den[2]). Flere experimentelle Afhandlinger har desuden bragt Vidnesbyrd om, at denne Udtale kan forekomme i den faktiske Realisation af Sproget, saaledes Selmer[3]) og R. Ekblom[4]). Andre Forskere, saaledes Heger[5]), Rousselot[6]) og Poirot[7]) har meget stærkt fremhævet, at der i deres Materiale ikke er forekommet Tilfælde af Stød, hvis Realisation har været et fuldstændigt Lukke af Stemmeridsen. Jespersen har gjort et Skridt hen imod

[1]) *Grundzüge der Phonetik* 2 (1881), p. 168.

[2]) bl. a. i *Fonetik* (1897—99), p. 512 f.

[3]) *Noen bemerkninger om stød og tonelag* i Heidersskrift til Marius Hægstad, Oslo 1925, p. 94.

[4]) *Om de danska accentarterna* i Uppsala Universitetets Årsskrift (1933). Filosofi, språkvetenskap och historiska vetenskaper 5, p. 3.

[5]) *Zum dänischen Stød* i Mélanges Chlumský, Prag 1931, p. 40 ff.

[6]) *Principes de phonétique expérimentale*, p. 672 f.

[7]) Vox (1913), p. 232.

denne sidste Opfattelse af Stødet i moderne Dansk ved i de sidste Udgaver af „Modersmaalets Fonetik“[1]) at udtale, at Stødet oftest, især i Indlyd foran stemt Konsonant, kun realiseres som en Tilnærmelse til den mest udprægede Realisation: Stemmebaandslukket. Almindeligvis skulde da Stødet realiseres ved, at Stemmebaandene kun nærmede sig hinanden under Fonationen og derved strammedes og ligesom stivnede i deres Bevægelser.

Heller ikke det Materiale, der ligger til Grund for nærværende Undersøgelse, kan siges at udmærke sig rent numerisk, omend det er større end de ovenomtalte Materialer. Det omfatter et Antal paa noget over 200 Registreringer af Stødet i moderne Dansk, som det tales af den bogligt dannede Middelstand i København. Materialet faar derved og ved at være sammensat af kun tre Vidners Udtale et vist ensartet Præg; men det faar tillige den Ensidighed, som medfører, at der kun med Forsigtighed kan drages Konklusioner med Hensyn til Danskens Udtale i Almindelighed. Det er dog formentlig at foretrække at gennemføre en Undersøgelse paa Grundlag af mange Eksempler paa samme Vidnes Udtale end paa Grundlag af faa Eksempler paa hver enkelt af et større Antal Vidner. Endvidere maa bemærkes, at Ordene ved Optagelserne er udtalt enkeltvis med Pauser imellem, saaledes som det er sket i Flertallet af de ovenfor anførte Studier over samme Emne. I sammenhængende Tale vil i hvert Fald Stødets Placering fremtræde noget anderledes, end det fremgaar af vort Materiale.

Kurverne er optaget ved Hjælp af et almindeligt Kymografion, som er i Stand til at give Oplysninger paa een Gang om Mundens Luftstrøm, Strubehovedets Vibrationer og om fornødent Ganesejlets Funktion.

Med Hensyn til Spørgsmaalet om Stødets Definition som Stemmebaandslukke eller Stemmebaandshæmme udtaler vore Kurver sig med stor Tydelighed. I saa at sige alle Tilfælde er der Tale om et kun delvis fuldbyrdet Lukke. Paa den Kurve, der direkte gengiver Luftstrømmens Egenskaber, forefindes en Formindskelse af Svingningernes Amplitude. Gennem hele Vokalen (resp. Konsonanten) er der imidlertid Vibrationer. Disse forsvinder kun paa Mundlinjen, hvis en Lukkelyd hindrer Luftstrømmen i at naa ud til Registratoren.

Paa den Linje, der gengiver Stemmebaandenes Svingninger ved direkte Overførelse til Kurve af Svingningerne fra Huden over Strubehovedets Bruske, iagttager man ensartet en Formindskelse af Svingningernes Amplitude. Det hænder imidlertid, især naar Stødet rammer en Vokal, at denne For-

[1]) Anden Udgave (1922), p. 64. Tredje Udgave (1934), p. 60, Note.

mindskelse af Svingningernes Amplitude er minimal og endda overhovedet ikke optræder. I dette Tilfælde kan man ofte alligevel bestemme Stødets Plads, idet der kan forekomme en lille Deviation af Larynxkurven, som svarer til en lille Bevægelse af Larynx. En lignende Deviation af Linjen kan ogsaa forekomme paa selve Mundlinjen og maa her fortolkes som et Tegn paa, at Luftstrømmen formindskes under Stødet som Følge af, at Stemmebaandene nærmer sig hinanden. Jo større Kompressionen af Stemmebaandene er, des mindre er Luftstrømmen. En saadan Deviation er afhængig af det Materiales Smidighed, som benyttes paa den Tromme, der registrerer Luftstrømmens Svingninger.

Det kunde herefter synes, som om Stødets oprindelige Præg af Stemmeridselukke og -hæmme er ved at gennemgaa en Afsvækkelsesproces. Da der ikke er Erfaring for, at Stødet i Talen er ved at miste sin Egenskab som særligt lingvistisk Tegn, maa man forvente at finde Biegenskaber ved dets Realisation, som kan erstatte den afsvækkede Hovedegenskab, og som er tilstrækkelig til at sikre dets Plads i det lingvistiske System.

Dette er det fælles Princip, der gælder saavel for det vokaliske som for det konsonantiske Stød. Vi skal i det følgende iagttage disse to Former for Stødet hver for sig og betragte enkelte af Stødets Egenskaber, særlig dets Plads i Stavelsen og dets Forhold til Lydlængde.

Naar Stødet rammer en Vokal i betonet Stilling, som ikke er en Udlydsvokal, begynder Stødets Symptom, Formindskelse af Vokalsvingningernes Amplitude, naar man er kommet hen til Midten af Vokalen. Og denne Formindskelse af Vokalsvingningernes Amplitude varer ca. en Fjerdedel af hele Vokalens Længde, ofte mere, sjældent mindre. I de af Selmer[1]) foretagne Optagelser, som er sket under Emfase, falder Stødet i Slutningen, d. v. s. erstatter Slutningen af Vokalerne ved Stød paa Vokal. I de af R. Ekblom registrerede Tilfælde falder Stødet tidligt i Vokalen, saaledes at det har sin Kulmination allerede, naar man er naaet til Midten af Vokalens hele Længde. I den Udtale, som her undersøges, er Stødet overalt afsluttet inden Vokalafslutningen. Det synes at være den almindelige Mening blandt de Forskere, der har beskæftiget sig med Stødet, at det falder i sidste Del af Vokalen. Nogle hævder, at det i sig selv udgør den sidste Del af Vokalen, saaledes Selmer og Jespersen i de senere Skrifter[2]). I Betragtning af, at Jespersens

[1]) loc. cit. p. 90.

[2]) F. Eks. *Modersmaalets Fonetik*, p. 115—6.

Udsagn ikke hviler paa instrumentale Undersøgelser, og at Selmers Optagelser udtrykkelig siges at repræsentere Tale under Emfase, kan det maaske være tilladt at konstatere Enighed om, at Stødet falder saaledes i Vokalens Forløb, at Vokalen lever videre efter Stødet. Den kvæles ikke af Stødet. I vort Materiale er i alle Tilfælde undtagen tre Vokalens Svingninger taget til efter Stødet, ganske vist uden at de altid fuldtud har naaet den Amplitude, Vokalsvingningerne havde, inden Stødet satte ind. Vedrørende den sidste Del af Vokalen, den, der falder efter Stødet, iagttager man desuden følgende. I en Del Tilfælde viser en Hævning af Mundlinjen, at der har fundet en Ophobning af Luft Sted, mens Stemmebaandene under Stødet var stærkere komprimerede, end det ellers er Tilfældet under en Vokal. De sidste Vibrationer af den Vokal, Stødet rammer, viser altsaa ikke blot, at Vibrationernes Amplitude tager til, men ogsaa, at der sker en større Luftudstrømning under disse Vibrationer end sædvanlig. Man maa altsaa her forudsætte, at Luftudstrømningen har tvunget Stemmebaandene længere fra hinanden, end det har været Tilfældet under Artikulationen af Vokalen i dens første Fase.

Naar Stødet rammer en betonet Udlydsvokal, viser de samme Egenskaber sig. Jespersen[1]) har foretaget en stærkt understreget Skelnen mellem Stødet i de to Stillinger inde i Ordet og i Udlyd. Inde i Ordet skulde saaledes kun en Tilnærmelse til det egentlige Lukke realiseres, medens det fuldstændige Lukke skulde være et Særkende for Stødet i Udlyd. Her skulde ogsaa „en pustet avslutning som p eller k“ finde Sted. Vi har i det foregaaende set, at denne pustede Afslutning ingenlunde er indskrænket til Udlyden og heller ikke til den Realisation af Stødet, der kendetegnes ved det fuldstændige Lukke. Dog kan vi til en vis Grad støtte Jespersen i hans Karakteristik af Forskellen mellem de to Realisationer af Stødet. Men kun til en vis Grad. Vort Materiale bestaaende af ca. 100 Tilfælde af Stød i Udlyd deles i tre Grupper. I de 31 af disse 100 Tilfælde realiseres Stødet aldeles som i Indlyd paa lang Vokal, altsaa saaledes at Stødet falder som en Kompression af Stemmebaandene i tredje Fjerdedel af Vokalens Forløb. I andre 38 Tilfælde af de 100 registrerede Tilfælde er Artikulationsmodus den samme; men Stødet falder senere i Vokalen, saaledes at det efter Vokalsvingningernes Nedsættelse med Hensyn til Amplitude kun følger 2—4 Svingninger og ingen pustet Afslutning. Endelig i de resterende 31 af de undersøgte Tilfælde iagttages ingen hverken pustet Afslutning eller voksende

[1]) ibd. p. 61.

Amplitude efter Stødet. Kun i de sidste Tilfælde, hvor der ikke er konstateret Svingninger med øget Amplitude, efter at Svingningernes Amplitude som Følge af Stødet er blevet mindre, kan man indfortolke et fuldstændigt Lukke af Stemmebaandene. Og Lukket er endda ikke en sikker Kendsgerning, omend det er den naturligste Forklaring paa Svingningernes Udebliven. Denne kan naturligvis ogsaa forklares ved, at Spændingen i Stemmebaandene som Følge af Ordafslutningen er udeblevet, saaledes som det ofte er Tilfældet, naar Lyd i Ordafslutningen mister deres Stemme.

Man kan karakterisere Stødet i Udlyd i det Materiale, der ligger til Grund for disse Studier, som en Stemmebaandskonstriktion af samme Natur som den, der rammer Stødet i Indlyd paa lang Vokal, dog saaledes at Slutningen af Vokalen ofte er desonoriseret, og i de Tilfælde, hvor Desonorisationen er komplet i Slutningen af Vokalen, kan der være fuldstændigt Lukke af Stemmeridsen til Stede, uden at man dog er i Stand til med Sikkerhed at konstatere den.

Helt forskelligt herfra former Stødet sig i de Tilfælde, hvor det rammer en Konsonant. Dette finder Sted i Stavelser, der er sammensat af kort Vokal + r, n, ŋ, m eller Grupper, i hvilke de nævnte Konsonanter udgør første Led. Det drejer sig om det, man har kaldt det konsonantiske Stød. Interessen samler sig her om Stødets Plads.

Det beskrives af Jespersen[1]) som faldende „i den første efter stavelsens top kommende lyd, enten en konsonant som fx. i *halm* [hal'm], *angst* [aŋ'st], eller andet led i en tvelyd, fx. i *segl, sejl, avl* [sai'l, au'l]. Den lyd som stødet rammer, avbrydes, så at kun en meget kortvarig begyndelse av den høres".

Anderledes opfattes Sagen af Heger[2]). Hans Iagttagelser, særlig over de Intonationsforhold, der staar i Forbindelse med Stødet, fører ham til at bemærke, at Stødet rammer ikke blot den paagældende Konsonant, men sædvanligvis ogsaa den forudgaaende Vokal.

Vort Materiale tillader os at gøre to Iagttagelser, der interesserer i denne Sammenhæng. For det første er det ikke sædvanligt, som Jespersen siger det, at Stødet afbryder den Konsonant, det rammer. Det, der sker ved det Stød, der rammer en Konsonant, er nøjagtig det samme, som finder Sted, naar det er en Vokal, Stødet hjemsøger. Vibrationerne standser ikke, de hæmmes af Stødets Kompression af Stemmebaandene. Der er muligvis ved

[1]) ibd. p. 116.

[2]) Mél. Chlumský, p. 44, Note.

det konsonantiske Stød en større Kraft i Musklernes Aktivitet, saaledes at Kompressionen af Stemmebaandene bliver større, end Tilfældet er, naar Stødet rammer en Vokal; men saa vidt som til at skabe fuldstændigt Lukke gaar man saa at sige aldrig i de Udtalevaner, vi har undersøgt. For det andet har vi kunnet gøre følgende Iagttagelser vedrørende Stødets Plads. I 44 af de undersøgte Tilfælde var det muligt at bestemme med faa Svingningers Nøjagtighed, hvor Maximum af Stemmebaandskompressionen laa. I 22 af de undersøgte Tilfælde laa Stødets Maximum nøjagtig paa Grænsen mellem Vokal og efterfølgende Konsonant i den paagældende Stavelse. Kun i 5 Tilfælde faldt Stødets Kompressionsmaximum før Grænsen mellem Vokal og efterfølgende Konsonant, altsaa paa Slutningen af den korte Vokal. Og i de resterende 17 Tilfælde er Kompressionsmaximum faldet efter Grænsen mellem Vokal og Konsonant.

De Maader, hvorpaa en Vokal og en Konsonant derfor rammes af Stødet, er vidt forskellige. Man kan ikke engang tale om et egentligt konsonantrammende Stød, idet det kan forekomme, at dettes Kompressionsmaximum ikke rammer Konsonanten selv, men den Vokal, der kommer umiddelbart foran den i Stavelsen. Og i alle Tilfælde iagttager man, at Kompressionsvæksten er begyndt allerede paa Vokalen. Men selv om det kan siges, at Kompressionsmaximum oftest rammer Grænsen mellem Vokal og efterfølgende Konsonant og Konsonanten selv, er Forskellen mellem de to Former for Stødet med Hensyn til Placering meget betydelig. Vokalen rammes i Slutningen af sit Forløb, Konsonanten i Begyndelsen af sit Forløb. Begge opviser dog det fælles Træk, at der er ny Vækst i Slutningen af Lyden af Svingningernes Amplitude, hvilket karakteriserer Stødet som et Fænomen, der ikke, som Jespersen siger det, rammer Lydens Slutning. Fælles for de to Former for Stød er deres Plads, ikke i Forhold til den enkelte Lyd, det rammer, men i Forhold til Stavelsens Helhed. I begge Tilfælde er det Stavelsens sidste Halvdel, hvis Stemmesvingninger mister i Amplitude som Følge af forstærket Kompression af Stemmebaandene. Og i begge Tilfælde kommer Vokalen igen, omend ikke altid i fuld Styrke, efter Stødet, inden Stavelsen er til Ende.

Der, hvor Jespersen[1]) taler om Stødets Plads i Forhold til den Lyd, det rammer, nævner han ogsaa Længden af de stødramte Vokaler. Han siger, at „det, der høres af selvlyden + den pause, der bevirkes ved den tillukkede

[1]) *Modersmaalets Fonetik,* p. 116.

stilling av stemmebåndene, udfylder tilsammen samme tidsmål som en almindelig lang vokal". Vokal med Stød fra dens første Svingning gennem Stødets svage Svingninger til den sidste forstærkede Svingning skulde saaledes have samme Længde som en normal lang Vokal. Dette svarer imidlertid ikke til de Iagttagelser, som man naar til ved Studiet af vort Materiale.

I samme Taletempo, som har været benyttet ved Indtalingen af de Ord, der har været benyttet til Studiet af Stødet, er den lange Vokals Længde fra 0,26 til 0,33 Sekunder. Men naar Stødet rammer en lang Vokal, er den ikke saa lang, som naar den ikke rammes af Stød. Længden af den stødte Vokal er fra første Svingning gennem Stødets Kompression til den sidste — efter at Svingningerne atter er taget til i Amplitude — 0,22—0,25 Sekunder. For her at være sikker paa at have faaet de rigtige Forhold frem har vi ikke blot opmaalt Vokallængden ved Stød og i Ord med lang Vokal uden Stød, men tillige foretaget det Eksperiment at lade indtale to og to en Række Ord, hvis fonetiske Struktur var ens, men hvoraf det ene indeholdt en lang, ikke stødt Vokal, det andet en lang stødt Vokal. Og overalt er Resultatet blevet som angivet.

Det synes, som om der til Stødet, naar det rammer en Vokal, er knyttet en særlig Vokallængde, som er større end de normale korte Vokalers, men mindre end Længden af de lange Vokaler, som ikke rammes af Stød. Det kan altsaa iagttages, at der er knyttet en anden fast Egenskab til Stødets Realisation i denne Stilling end den Hovedegenskab, der bestaar i, at Stemmebaandene nærmer sig hinanden.

Det er i Forbindelse med vor Undersøgelse af Stødets Hovedegenskab sagt, at denne ofte er til Stede i en meget afsvækket Form, og det er her yderligere sagt, at der saafremt den stødramte Vokal i saadanne Tilfælde ikke skal kunne forveksles med almindelige lange Vokaler uden Stød, maatte kræves, at een eller flere Biegenskaber var til Stede til Kompensation for den afsvækkede eller helt udviskede Hovedegenskab.

Vor Undersøgelse har nu blandt andet vist, at en saadan Biegenskab er til Stede, og at den bestaar i en fra de to sædvanlige Vokallængder klart skelnelig Vokallængde.

Den Omstændighed, at Stødets Hovedegenskab, Stemmebaandskompressionen, i den moderne Udtale ofte slet ikke er til Stede, eller er til Stede i saa svag en Form, at den formentlig vil være vanskelig at opfatte for

Øret, bevirker saaledes ikke, at Realisationen af det lingvistiske Skel mellem stødramte og ikke stødramte Vokaler udebliver, og det vil altsaa ikke som Følge af dette Bortfald af en, som man mente, lingvistisk skelsættende fonetisk Forskel mellem to Vokalformer kunne ske, at det fonologiske System mister sin Balance.

HENRIK ABRAHAMS

BIDRAG TIL SIGØJNERDIALEKTERNES GRAMMATIK

I. *Konjunktionen te.*

At sætningsstrukturen i de europæiske sigøjnersprog er stærkt påvirket af nygræsk, er forlængst erkendt, men der er endnu gjort forholdsvis lidt for at udrede påvirkningens omfang i det enkelte. Ved den følgende undersøgelse af de med *te* dannede konjunktionssætninger har jeg i det væsentlige kun taget hensyn til den græsk-tyrkiske, den bulgarske og den walisiske dialekt. Ved den græsk-tyrkiske og den bulgarske dialekt må vi regne med græsk og bulgarsk indflydelse helt op til nutiden; vi kan altså ikke uden videre regne alt, hvad vi finder af græsk påvirkning i disse dialekter, for gammelt. Her kan den særdeles velkonserverede walisiske dialekt tjene til kontrol. Talrige overensstemmelser mellem græsk-bulgarsk på den ene side og walisisk på den anden side må sikkert henføres til den sprogtilstand, vi må regne med på det tidspunkt, da udvandringen fra Grækenland tog sin begyndelse (c. 1400). For paralleler fra nygræsk og de øvrige balkansprog må jeg af pladshensyn som regel indskrænke mig til at henvise til Thumbs Handbuch og Kr. Sandfelds Rumænske Studier.

1°. *te* indleder som gr. *νά*, bulg. *da*, alb. *tɛ*, rum. *să* en finalsætning ved alle mulige verber, men især ved bevægelsesverber. Bisætningens verbum står i konj. præs. svarende til gr. konj. præs. eller aor., bulg. præs.

gr. *kama-djáv te piráv* 'jeg vil ud og spadsere' 602. 18, *akliá rakliá djas t'anés la?* 'tænker du paa at bringe denne pige herhen?' 606. 21, *o Djut kam-avél te lel o vanró* 'jøden vil komme for at hente ægget' 151 s. v. *aváva, niglistó-tar te pirél* 'han gik ud at spadsere' 604. 9 / bulg. *bičhal-ghjás man te thováv akiká pošóm* 'han har sendt mig, for at jeg skulde vaske denne uld' VI 5. 3, *beští te xal* 'hun satte sig ned for at spise' VI 5. 3 / wal. *gilé te len gonó* 'de gik for at hente en sæk' III 17, *niserdás te ǰal*

kʿeré 'hun vendte om for at gå hjem' IV 43, *ǰanas te romerén* 'they were going to be married' II 149 (jf. gr. πηγαίνω νά)[1]), *bičadás lav kʾī sa̱r ī raiá te ǰunén* 'han sendte besked til alle herrerne, for at de skulde vide det' II 375, *ginerdás len te dikʿél sas-lē sa̱r 'dǒi* 'han talte dem for at se, om de alle var der' II 238. R. St. § 35, Thumb, Hdb. § 280.

Anm. I gr. og bulg. dial. findes også *ta te, tha te* = gr. καὶ νά, bulg. *ta da*:gr. *tʾavés atekés ta te dikás tut* 'kom denne vej, for at vi kan se dig' 596.18 / bulg. *jek phral kídel xúxudža kaštoṛé, ta te pijén po jek kavés* 'den ene broder samler halvforbrændte brændestykker, for at de hver især kan drikke kaffe' III 185.3, *sóske na les jekhé ṛomnjá te prandénes, tha te thovél amén, tha te dikhél amén* 'hvorfor tager du ikke en kone og gifter dig, for at hun kan vaske og se efter os' VI 85.1, *phus lélas ta te buxljarel telal o kaxnjá* 'han tog halm for at sprede den under hønsene' IV 51.4. Det er klart, at denne konstruktion er direkte overtaget fra gr. og bulgarsk, hvor νά og *da* i dette tilfælde er konjunktivmærke (R. St. § 104), og ligesom i gr. og bulg. er den også trængt ind, hvor *te* og *da* har en anden betydning: *savó si adavká čor ta te lel e džornjá ta te del amén e xernjá* 'hvad er han for en tyv, siden han tager muldyret og giver os æslet' IV 147.12 (cf. 8°, p. 40).

2°. Ligesom i gr. og de øvrige balkansprog kan en sådan finalsætning være selvstændig og betegner da, at noget skal ske under en eller anden modalitet (R. St. § 106, Thumb, Hdb. §§ 193,194). Den fungerer som

a) hortativ eller jussiv (negeret *te na*; *mā* svarende til gr. μή(ν) findes kun i prohibitiven): gr. *te dav o desh-u-dúi ghrósha, te mukén les* 'lad mig give de 12 pjaster, (og) lad ham være' 602.15, *éla, te horízas amén o manghín* 'kom, lad os dele skatten' 602.33; *te djas te nikavés mi angrustí* 'gå og tag min ring op (af vandet)' 622.6, *jek djenó te na sikavén tumén* 'I må ikke vise jer, nogen af jer' 606.24; *tʾavel te dikás les* 'lad ham komme, for at vi kan se ham' 596.28, *(kon te shunéla ta te penél les) dji tʾo dumó bar te tchíniol* '(hvem der end hører det og siger det til dem,) skal forvandles til sten lige om til ryggen' 610.51 / bulg. *te prandénas amaré phenjén* 'lad os bortgifte vore søstre' III 184.; *pále te džas kʾi muxtískeri ṛomni te phučes la* 'gå igen til muftiens kone (og) spørg hende' IV 51.5, *ta te ávla odiká lubní, tu te na pribirínes la* 'og hvis denne tøjte kommer, må du ikke tage hende tilbage' VI 88.14; *te phučéna len sóske maŋgén*

[1]) den samme vending i Nūrī, men uden *tă*, Macalister § 107 (V).

džornjanó mas, ol te vakjerén 'skulde de spørge dem, hvorfor de vil have muldyrkød, så lad dem sige' IV 147.12 / wal. *te ǰas akanā̆ te ɣōdás sō sī anré 'kaia bita mūra* 'lad os straks gå og se, hvad der er inde i denne lille høj' gl. 365 b; *te rigerés 'dóva ī vendéskī* 'gem det til vinteren' I 316, *ǰava mē, t'ā tū te 'ves pala mandī* 'jeg vil gå, og tag du og følg mig' II 240.

b) optativ: bulg. *xaláli t'ovél túke, Bátim, mo thud, so pilján les* 'gid den mælk, du drak, må blive til velsignelse for dig' V 287.24, *e-ga, Sínko, rupuvalé ɣojása maɣó te xan* 'åh, S., gid I begge må komme til at spise med en sølvske' V 287.24 / wal. *ō beŋ te lel tut* 'fanden hente dig' gl. 365 b.

Ofte står en sådan konjunktivisk sætn. i stedet for futurum i gr. og bulg. dial.: gr. *avká lil te pandáv, te uɣliáv les andré ki khaníng* 'jeg vil binde dette brev på og sænke det ned i brønden' 596.33, *te na mukáv t'avén beré* 'jeg vil ikke tillade nogen skibe at komme' 610.55 / bulg. *dža ta dikh kárîg i fúrni, ta thar la, ta t'uxtjav te pekav o maɣo* 'gå og se til ovnen og fyr op i den, så skal jeg komme ud og bage brødet' IV 51.6, *tha te dokačínes, te les la* 'og når du rækker op, vil du nå den' V 6.11. R. St. § 106 (p. 115).

Anm. For den hortativiske og jussiviske anvendelse af en konjunktivsætning bruges også en omskrivning med imperativen *muk* som regel med *te*: wal. *muk 'men te ǰas* 'lad os gå', *muk les te ǰal* 'lad ham gå' gl. 231 a; prohibitivt uden *te*: *mā muk les ǰal* 'lad den ikke gå' I 152. I den gr. dial. har den fulde form *muk* altid betydningen 'tillad at'. Her bruges den forkortede form *me* (< *mek* < *muk*, jf. rum., magy., ty. *mek, mo*) med konjunktiv uden *te* svarende til ngr. ἄς, og denne form findes ogsaa i wal. dial.: gr. *me merél* 'lad ham dø', *me den* 'lad dem give, de skal give' Pasp. 103, *le la, tinrí m'uvél i raklí, t'o lové tinré m'uvén* 'tag hende, pigen skal være din, og pengene skal være dine' 604.41 / wal. *me merā̆* 'lad mig dø' Sampson § 390.5, *me ǰal ō grái* 'lad hesten gå' I 265, *me ǰan ī bavalīása* 'lad dem gå, hvorhen vinden fører dem' (egentl. 'med vinden') IV 44.

3°. Ordstillingen i disse sætninger er den samme som i det græske forbillede, konjunktionen er fast knyttet til verbet og kan kun adskilles fra det ved negationen *na* (R. St. § 105). Ved overtagelsen af den frie anvendelse af konjunktivsætninger med *te* er *te* ligesom gr. νά og bulg. *da* blevet til et konjunktivmærke, og jeg anser det for sandsynligt, at det er indførelsen af dette tydelige konjunktivmærke, der har medført den usikkerhed i betegnelsen af modi ved selve verbalformen, som er karakteristisk for alle de europæiske sigøjnerdialekter.

4°. Da der ikke er enighed om, hvorledes de længere præsensformer på *-a* (*keráva, kerésa, keréla* o. s. v.) betydningsmæssigt og historisk forholder sig til de kortere former uden *-a* (*keráv, kerés, kerél* o. s. v.), bliver det nødvendigt her i korthed at gå ind på dette vigtige spørgsmål. For den gr. dialekts vedkommende hævder Paspati (p. 90), at der ikke er nogen betydningsforskel, men at formerne på *-a* er de ældre og de eneste korrekte former, *-a* falder bort i skødesløs tale[1]). Efter Paspati's prosatekster at dømme er vilkårligheden nu ikke så stor. Ascoli har utvivlsomt ret, når han (Zigeunerisches, 116) opfatter de korte former som konjunktiviske, de står nemlig i teksterne så godt som altid, hvor *te* er ren finalkonjunktion, samt efter *me*. Det er kun, når *te* er betingelseskonjunktion, at *-a*-formerne optræder nogenlunde hyppigt. I indikativiske sætninger veksler de to former tilsyneladende regelløst. I den bulg. dial. optræder *-a*-formerne på sjældne undtagelser nær kun i betingelsessætninger. Den walis. dial. stemmer i det væsentlige overens med den gr. : de længere og de kortere former bruges i flæng, hvor meningen er indikativisk, medens konjunktivisk mening kræver de korte former. Til at betegne det fremtidige bruges ifølge Sampson fortrinsvis de længere former (Sampson § 389 a). Historisk fortsætter de korte former den oldindiske indik. præs.: *-av* < *-ā-mi, -s* < *-si, -l* < *-ti,* pl. 3 *-n* < *-nti,* hvortil i den syriske Nūrī-dial. svarer *-ăm,* (*-ēk* uklart), *-ăr* (< *-ati*), pl. 3 *-nd* < *-nti* (eller overtaget fra nyiransk *-nd*?). At den gamle indiske indikativ såvel i den asiatiske som i den europæiske gren af sigøjnersproget er endt som konjunktiv, er nu ganske i harmoni med den almindelige indiske og forøvrigt også med den iranske udvikling. Indikativ præs. har paa et meget tidligt tidspunkt fået svækket sin rent temporale betydning og er blevet en ubestemt, „aoristisk" form (J. Bloch, La formation de la langue marathe, 243). De fleste nyindiske og nyiranske sprog har nu ved omskrivning med part. præs. eller ved tilføjelse af temporalpartikler til den oprindelige indikativ nydannet et durativt præsens, der med tiden indtager den gamle indikativs plads i systemet ved siden af det indefinite præs., der bliver til konjunktiv. Det er da

[1]) „they (ɔ: sigøjnerne) tell you that *chivél* for *chivéla, chorél* for *choréla* is vulgar. . . . In general the verb retains its final vowel whenever it is at the end of a sentence. In their songs the final vowel is generally pronounced" (Memoir on the Language of the Gypsies, as now used in the Turkish Empire, Journal of the American Oriental Society, VII, p. 260). Det er skade, at disse sange ikke er blevet offentliggjort, man vilde da måske kunne se, om f. eks. metret spiller en rolle for fordelingen.

nærliggende i de evropæiske dialekters *-a* at se en sådan til det gamle præsens føjet partikel. Desværre er det endnu ikke muligt at sige noget om dens oprindelse. I Nūrī har vi ganske det samme forhold. Over for den gamle form *nắn-ăm, nắn-ăr,* der bruges som konjunktiv, står en med *-i* udvidet form *nắnămi, nắnări,* der er indikativisk og temporalt er et præsensfuturum[1]). Da Nūrī-dialektens verbum er stærkt iraniseret, er det ikke utænkeligt, at *-i* kunde være af iransk oprindelse. Det kunde være det *ī* < *ēw* 'altid', der i de storluriske dialekter anvendes som durativpræfiks (Kurd. Dial., 221); i de centrale dialekter Sedeī, Käwrōnī og Gäzī (omkring Isfahān) føjes *-e* < *-ē(w)* til personalendelsen, *kerōn-e* indik. præs. 'facio' står her overfor *(be)kerōn* konj. 'faciam' ganske som Nūrī *nắnăm-i* overfor *nắnam.* Hvis *keráva* oprindeligt er et durativt præsens, så er det nydannede imperfektum, der ligesom det græske imperfektum har udpræget durativ betydning, sikkert at analysere som *keráva-s,* hvor *-s* muligvis er en rest af et præteritum af *as* 'esse'. Da sigøjnerne på deres vej fra Indien til Europa må have været i langvarig og intim kontakt med iranske folkeslag, der tildels var dem kulturelt overlegne, er det næppe urimeligt at antage, at de fra iranerne har modtaget en vis sproglig påvirkning. Funktionsforskydningen fra durativt præs. til modus indicativus ved opposition til en til konjunktiv prædestineret form er netop det normale i iranske dialekter (cf. Kurd. Dial., 429 Anm. 2 og især p. 432)[2]). At den nye indik. præs. så også må gøre tjeneste, hvor det fremtidige skal betegnes, beror ganske simpelt på, at der ikke findes noget egentlig futurum. (Kurd. Dial., 413 § 19.1)[3]).

[1]) Med Sampson § 387 at anse eur. *-a,* nūrī *-i* for identisk med de primære endelsers *-i* går ikke an, da udlydende *-ĭ* falder bort. At det er de korte former, der repræsenterer den gamle indikativ fremgår også tydeligt af *isóm* o. s. v. 'sum', hvor *-a*-formen mangler fuldstændigt (syr. *aštōm-i* er sikkert sekundært).

[2]) I vestarmenisk dannes på samme måde indik. præs. af den gamle indikativform, der er blevet til konjunktiv, ved hjælp af foransat *gu, gə.* Denne fremgangsmåde benytter også de armeniske sigøjnere, som helt har antaget den armeniske morfologi (F. N. Finck, JGLS I 50).

[3]) I de slovakiske, tjekkiske og magyariske dial. og tildels i de rumænske dial. skal ifølge grammatikerne *-a*-formerne være futura, de *-a*-løse former præsentier (Miklosich, Denkschr. XII 100, v. Sowa p. 85, Ješina p. 40, Wlislocki § 69). Jeg tror, at man også for disse dialekters vedkommende må gå ud fra modusforskellen, men må iøvrigt opsætte den videre diskussion af dette spørgsmål til en senere lejlighed. Den i flere dial. (slov., v. Sowa § 82.2, wal., Sampson § 390.5) forekommende brug af *-a*-formerne i hortativisk og jussivisk mening beror naturligvis på, at præs. i disse dial. også medindbefatter futurum. Et virkeligt futurum

5⁰. *te,* der ved anvendelsen i selvstændige hensigtssætninger er blevet konjunktivmærke, bruges nu ligesom gr. νά i

a) deliberative spørgsmål, både direkte og indirekte: gr. *so te dikél* 'hvad skal han se?' 596.36, *sar t'ulavás amén* 'hvordan skal vi dele?' 602.35 (gentaget 604.37 med fut. uden mærkbar forskel); potentialis: *sar te lav ta te piáv paní* 'hvordan kan jeg vel få vand at drikke?' 596.33 / bulg. *sar te kerás te astarás adalké čoréu* 'hvorledes skal vi bære os ad med at arrestere disse tyve?' IV 144.3 (med fut. *so ka-keráv* 'hvad skal jeg gøre?' V 282.12); potentialis: *sar te na rováv* 'hvordan skal jeg kunne lade være med at græde?' V 283.13 / wal. *ǰunélas kek sō te kel* 'hun vidste ikke, hvad hun skulde gøre (τί νὰ κάνῃ)' IV 42. Thumb, Hdb. § 193.1, R. St. § 106 (p. 115).

b) i relativ- og konjunktionsbisætn. I adskillige tilfælde bliver et adverbium til konjunktion ved at forbindes med *te*:

gr. *kon te shunél ta te penél les, dji t'o kotchá bar [te] tchíniol* 'enhver som måtte høre det og sige det til ham, skal forvandles til sten lige til knæene' 610.49 (jf. varianterne i afsn. 51 og 54) / bulg. *savó t'ovél* 'hvem det end er' IV 145.6, *da-li nanái so te xas?* 'har du ikke noget at spise?' VI 7.8 (*sō* oprindeligt direkte spørgende, cf. τί νὰ φάγῃς), *káte te džal odolké medailjésa, isí les sréšto* 'hvor han end kommer hen med sin medalje, kan han eksistere' IV 149.16. || bulg. *sar te čorél, perél ánd'i kátsa* 'just som han skal til at stjæle, falder han i tønden' IV 149.15. — *so te dikhél palál pes o thagár, ánd'o vastá xerní* 'da kongen skal til at se sig om, har han et æsel i hånden' IV 147.12. — *dži kai te* (= ὡς ποῦ νά Thumb, Hdb. § 275) 'medens, så længe som' III 187.9. — *tamám te* 'såsnart som' V 9.17, 12.23.

6⁰. I største omfang finder vi hensigtssætninger anvendt i de tilfælde, hvor en hensigtssætning på græsk er erstatning for en final infinitiv, altså som subjekt ved upersonlige verber og udtryk og som objekt ved verber som

findes kun i gr., bulg. og rum. dial. Det dannes ved at sætte *kama-*, *kam-* eller *ka-* foran præsensformen. Til grund ligger omskrivningen *kamáva te keráv* 'jeg ønsker at gøre' >' vil gøre', og dette udtryk er så blevet forkortet med det gr. futurum som mønster. Om sigøjnerne engang ligesom grækerne har generaliseret 3. sg. af viljesverbet, kan vi ikke vide noget om (om forkortelsen se Holger Pedersen, Nordisk Tidskr. f. Fil. 3. Række, 3, 60). Da verbet *kam-* mangler i de øvrige nyindiske sprog, er sigøjnernes *kam-* muligvis et lån fra iransk. Verbet bruges til omskrivning af fut. i flere centrale dial. (*kämon* med infin. i Färizändi, Arthur Christensen, Contributions à la dialectologie iranienne, p. 140 § 29) samt (forkortet) i soghd.: *ðβr'm-k'm* 'jeg vil give'.

'ville', 'ønske', 'begynde', 'vente', 'frygte', 'lade', 'tillade', 'befale', 'bede', 'forlange', 'bevirke', 'sætte til at', 'have', 'give' og mange andre, jf. p. 31.1[0]); endelig kan den være nærmere bestemmelse til et adjektiv eller et substantiv. Da sigøjnerne ganske slavisk har kopieret de gr. forbilleder, kan jeg her nøjes med at give nogle spredte eksempler.

Hensigtssætningen er subjekt: gr. *avél man te dav tut* 'jeg får lyst til (det kommer mig på) at slå dig' Pasp. 151 s. v. *aváva, nánai t'uvél* 'δὲν γίνεται' Pasp. 569 s. v. *uváva, ná uvéla te penáv les* 'det går ikke an (δὲν πρέπει νά) at sige det' 598.52 / bulg. *si jek phuró, nai te xal, nai te piél* 'der er en gammel mand, han har ikke noget at spise, ikke noget at drikke' VI 142.1 ('der er ikke, at han spiser, drikker'); dette udtryk kan også behandles som personligt *me nanái te xav* 'jeg skal ikke spise' III 185.4 = gr. *me na terava te xav* / wal. *nái kek te 'ven aré akái* 'ingen må komme ind her' II 57 (cf. Sampson, gl. 119 b). Thumb, Hdb. § 266.1, R. St. § 16. 'kunne' udtrykkes ved 'det er muligt'; som regel er bulg. *ašti*, neg. *naští*, gr. *nastí(k)* blevet til en partikel, der føjes til det finite verbum med eller uden *te* uden indflydelse på verbets form. Den konstruktion, der må være den oprindelige, har jeg kun fundet en enkelt gang i bulg.: *saránda berš naští te las la* 'i 40 år har vi ikke kunnet finde dem' III 188.10 ('det er umuligt, at vi finder'). Om wal. *astis, 'sis, 'šiš* cf. Sampson, gl. 13 b.

Som objekt ved verber: gr. *sostár kamnióm te sováv léndja* 'derfor[1]) vilde jeg sove med dem' 614.86, *so manghésa te dav tut* 'hvad vil du have, jeg skal give dig?' 624.11 / bulg. *maŋgav te kerav máŋge-da asalka* 'jeg ønsker at lave sådan én ogsaa til mig selv' IV 52.10 / wal. *kamós mē te lā filišín okŏi* 'jeg kunde ønske at få et slot derovre' I 259. — gr. *archepsáile-tar te kelén* 'de begyndte at spille' 608.38 / bulg. *liljás te rovél* 'begyndte at græde' V 282.8. — gr. *arakáv t'avél* 'jeg venter, at han skal komme' 608.29; *ashtá te dikáv* 'στάσου νὰ 'δῶ' Pasp. 494 s. v. *shta* = wal. *ast te dikʿā* Sampson gl. 13 b. — gr. *te na mukáv t'avén beré* 'jeg vil ikke tillade, at der kommer skibe' 610.55 / wal. *ō pʿurō mukdás ō hudăr te perr'l talé* 'den gamle mand lod døren falde ned' I 317-18. — gr. *pendás láke, te nashavél la* 'han sagde til hende, at han skulde lade hende gå' 620.42 / bulg. *ne-li phenghjóm tut . . . te phenjéŋge te na vakjerés* 'sagde jeg ikke til dig, at du ikke måtte sige det til dine søstre?' V 282.11 (med *ta te* V 281.8) / wal. *pʿendás leskī te kʿār'l top lestī* 'han sagde til ham, at han skulde

[1]) cf. γιατί 'hvorfor?' og 'derfor'.

kalde på ham' I 152. — gr. *kerés man te ladjáva* 'tu me fait rougir' P. 325 s. v. *ladjáva* / wal. *yov sas te kel sā̮ ō gā̮je te 'san* 'han fik alle folkene til at le' Sampson, gl. 365 a (sub d). — gr. *tovél te kerén ì ghemía* 'sætter folkene til at bygge skibet' 626.40 (= βάζω νά). — gr. *teráva dúi lav te penáv les* 'jeg har to ord at sige ham' 612.77. — bulg. *dinjás te xal o gras* 'han gav hesten at spise' V 280.2. — gr. *yek sunnó te shunés* 'en drøm, du må høre' Pasp. 498 s. v. *shunáva*. — wal. *okóva bā̮rō rái siklō te 'vel odói* 'denne fine herre var vant til at komme dér' III 372. R. St. §§ 13—46.

Verberne 'se' og 'høre' har i gr. og bulg. dial. regelmæssigt *ka, kai* med indik. svarende til ngr. ποῦ, bulg. *kăde* (R. St. § 44): gr. *dikliás o rakló, ka i raklí isás tchordí* 'drengen så, at pigen var køn' Pasp. 207 s. v. *dikáva* / bulg. *dikháv andár i péndžera, kai íkljol ṛomní* 'jeg ser igennem vinduet, at en kvinde kommer ud' IV 149.15. — gr. *na shunéla i raklí o ghalióni ka djála* 'pigen hører ikke skibet sejle' 608.39, *o dakár ka shunghiás, ka isí o yatrikó ovotiaríng* 'da kongen hørte, at lægemidlet var dér' Pasp. 498 s. v. *shunáva* / bulg. *šunél i ṛomní kai ka-džál e thagaréskoro rakló te lel e čhaiá* 'kvinden hører, at kongesønnen vil komme og tage pigen' VI 7.9, *šundé kai manúš muló* 'de hørte, at en mand var død' V 7.13. *te* = gr. νά, bulg. *da* har jeg kun fundet ved *dikh-*, og det er åbenbart sjældent, jeg har et eksempel fra gr. og et fra bulg.: gr. *dikliás o dat, i dái o rakló*[1]) *te n'avéla* 'faderen (og) moderen så, at drengen ikke kom' 596.21 (med indik. præs.!) / bulg. *te dikhés te si o jakhá phiṛé, ói sovél* 'hvis du ser, at hendes øjne er åbne, sover hun' V 284.17. Den wal. dial. har *te*, idet i denne dial. *te* er konjunktion både i indikativiske og i konjunktiviske sætninger.

Hensigtssætningen kan styres af en præposition: gr. *anglé te xas* 'før du spiser' Pasp. 137 s. v. *anglé, nashghióm anglé te dísiol* 'jeg er gået før daggry' Pasp. 210 s. v. *dísiola*. — *udjakerdé dji te bashél o avgó bashnó* 'de ventede til første hanegal' Pasp. 153 s. v. *avkós, dji te djal k'o keré, murdardás i Lénga* 'avant d'arriver à la maison, il tua Lenga' 622.16 (*dji* = ngr. ὡς) / bulg. *bez te* 'uden at' IV 148.12 (= bulg. *bez da*, gr. χωρὶς νά) R. St. § 43 / I wal. *påste, påšte* 'indtil' har *te* forlængst mistet sin betydning, se eks. Sampson gl. 271.

7°. *te* bruges ligesom gr. νά, bulg. *da* (alb. *tɛ*, *nɛ*) som betingelseskonjunktion. Udgangspunktet ligger i gr. i koine, hvor en imperativ kunde erstattes

[1]) man skulde vente cas. obl. *e raklés*, da bisætningens subjekt, som det almindeligvis sker i sigøjnerdial. (jf. R. St. § 111), er trukket ind i hovedsætningen som objekt, men det er åbenbart blevet stående i nom., fordi det står lige foran bisætningen.

med en ἵνα-sætn., Blass-Debrunner, Neutest. Gr.[6] § 387.3, jf. også det stipulative *ut* med jussiv konjunktiv, Leumann-Hofmann, Lat. Gr. § 322 (cf. § 326), og avest. *yaṯ*, nypers. *ke* 'hvis' < 'sæt at'.

gr. *me te djav amál, les man* 'hvis jeg bliver din kammerat, tager du mig så?' 626.31, *te kamés, tu le i rakliá* 'hvis du vil, så tag du pigen' 602.26 / bulg. *t'arakháv, ka-xáv les* 'hvis jeg finder ham, vil jeg æde ham' III 190.16[1]) / wal. *te 'vel oǰā́ pāpalé, xočeráva lā* 'hvis det går sådan igen, brænder jeg hende' I 29.

Nok så almindeligt er det, at verbet står i indikativ: gr. *te nikavéna tut mamúi k'o dakár, ma dára* 'vær ikke bange, hvis de lader dig komme for kongen' 606.17, *te na pakiása, dik telál t'o sherán* 'hvis du ikke tror det, så se under hovedpuden' 614.86 (flere eks. hos Pasp. 500 s. v. *te*) / bulg. *te phúšla tut t'o ṛom, tu te phenés* 'hvis din mand spørger dig, skal du sige' VI 11.19, *akaná-da te aští dolása les, ka-dolás, te naští dolása les, te džanés kai si o mándar pó-čor* 'hvis vi nu kan fange ham, så vil vi fange ham, (men) hvis vi ikke kan fange ham, så må du vide, at han er en større tyv end jeg' IV 147.12 (andre eks. V 3.6, 5.9, 8.16, VI 13.28, 85.2, 86.6, 88.14); med konj. og indik. side om side: *te vakjeren, te phučéna len sóske maŋgén džornjanó mas, ol te vakjerén* 'hvis folk snakker (eller) spørger, hvorfor de vil have muldyrkød, så lad dem sige' IV 147.12 / wal. *'doi sī trin goné sunakái te 'vel linő te kūrása les* 'der er tre sække guld at få, hvis vi banker ham' II 57; indikativ er her langt hyppigere end konjunktiv (eks. hos Sampson, gl. 363 b).

Det er næppe muligt at øjne nogen betydningsforskel mellem indikativ og konjunktiv i disse sætninger, men det kan næppe være nogen tilfældighed, at *-a*-formen i bulg. dial. så godt som udelukkende optræder i betingelsessætninger og dominerer i disse i de andre dial.

8°. Meget nær ved anvendelsen af *te* som betingelseskonjunktion står brugen af *te* i sætninger, der angiver en nærmere omstændighed ved eller forudsætning for hovedsætningens handling. En sådan sætning angiver grunden ved affektverber (nygr. θαμάζω, χαίρω etc. νά R. St. § 45, Thumb, Hdb. § 276 A. 2): gr. *ladjáva te khav manró* 'jeg skammer mig ved at spise' Pasp. 326 s. v. *ladjáva*/ wal. *trašadē te dik'én les ī bakarénsa* 'de var for-

[1]) De bulg. fortællere beholder ofte den tyrkiske originals konditionalis på *-sa*: *te na inandín-sa . . . . . án-ta máŋge jek čhurí* 'hvis du ikke tror det, så bring mig en kniv' IV 144.4.

bavsede over at se ham med fårene' III 18, *na laǰésa tū kek te p'učés mandē te 'vā 'rē 'ǰesavō bita čōrvanō t'an* 'skammer du dig ikke over at bede mig gå ind sådan et usselt lille sted?' IV 41, *rušdás lakī dai te dik'él ō čikalō pānī pa̅palē* 'hendes moder var vred over at se det grumsede vand igen' IV 42, *gladimén sas-lī te dik'él lā 'vel aré* 'han var glad over at se hende komme ind' II 241 [1]).

Temporal koincidens: bulg. *te čhivel o kaš ánd'i fúrni, te šulavel o muxtis, del thai arakjel e čhaves* 'da muftien kaster brændet ind i ovnen (og) fejer den ud, støder han imod og finder drengen' IV 51.6, jf. gr. νἀκούσῃ τέτοια μαντάτα ὁ βασιλειὰς πῆγε νὰ σκοτωθῇ 'ved at høre dette budskab var kongen nær ved at dø' R. St. § 100, Blass-Debrunner, Neutest. Gr.[6] § 392. 1 a.

mon'te egentl. 'blot ved at' (ngr. μόνον νὰ τὸν ἰδῇ κανεὶς φοβεῖται 'man bliver bange bare ved at se ham') er blevet til ren tidskonjunktion 'såsnart som', der kan forbindes med indik. i alle tempora: gr. *mon'te del o lil, te den léskeri korí* 'såsnart han afleverer brevet, skal I skære halsen over på ham' 596.36 (med fut. 610.49, præteritum 606.13, jf. afsn. 14).

9°. Følgesætninger har ligesom hensigtssætninger *te* = gr. νά (Thumb, Hdb. § 279): wal. *mă̅ av 'jă̅ dinvarŏ te ǰes kī 'ǰesavō t'an* 'vær ikke så tåbelig at gå til sådan et sted' Sampson, gl. 364 b.

Som grundbetydningen af *te* ansættes i almindelighed 'hvis', således hos Miklosich, Denkschr. VIII 76 og Paspati p. 500 (cf. p. 103—4), og også Sampson indleder sin fortræffelige behandling af *te* i sit glossar over den walisiske dialekt med *te* som betingelseskonjunktion. Det kan nu ikke være rigtigt. Når anvendelsen af *te* i sigøjnerdialekterne så godt som i alle tilfælde kan føres tilbage til brugen af νά i græsk, så må ubetinget den finale betydning ligge til grund. Nogen tilfredsstillende etymologi er endnu ikke fundet. Det kan ikke, som Sampson foreslår, være oldind. *iti, ti,* da man i så fald vilde vente, at det betød ὅτι. Det eneste naturlige indiske udgangspunkt for en sådan finalpartikel vilde være relativpartiklen *yat,* men *-t* vilde her være blevet til *-l.* Da det nu er givet, at sigøjnerne har medbragt konjunktionen *te* ved indvandringen til Europa — den kan ikke være lånt fra noget balkan-

[1]) I gr. og bulg. dial. også parataktisk forbindelse med *ta, tha*: gr. *so ulinó túke, ta na khása mándža mandó* 'hvad går der af dig, siden du ikke vil spise sammen med mig?' 622.6 / bulg. *tu so ródes ta alján?* 'hvad søger du, siden du er kommet?' III 190.16, *tu so muršinján tha alján* 'sikken et mod du har haft, siden du er kommet' III 188.10. R. St. § 77.

sprog — kan der være grund til at spørge, om *te* skulde være et lån fra iransk. Noget sikkert svar kan jeg ikke give, men vil blot pege på, at vi i soghdisk i forbindelse med relativer og med adverbier og konjunktioner finder en partikel *'ty, -ty,* der, som H. H. Schaeder i en fortræffelig afhandling i ZDMG 96, 15 ff. har vist, forvandler adverbier til konjunktioner og ved relativer og konjunktioner yderligere understreger disses funktion. Schaeder formoder, sikkert med rette, at *'ty, -ty* (at læse *ət, -t*), der også skrives ideografisk med den aramaiske nota relationis *ZY*, går tilbage til den oldiranske relativpartikel *yat* og henviser til det yngre avestiske *yaϑa yaţ* 'så at'. Jeg kan ikke komme bort fra den tanke, at der består en sammenhæng mellem sigøjnernes *te* og den østiranske relativpartikel. At sigøjnerne på deres vandring fra deres hjemstavn i de nordvestligste egne af Indien er kommet i forbindelse med soghderne eller disses nære frænder chvarezmierne, er ikke nogen urimelig antagelse, men spørgsmålet kan naturligvis først besvares gennem påvisning af sikre lån fra soghdisk eller chvarezmisk. Et enkelt tror jeg at kunne påvise: *vordon*, som i alle de europæiske dialekter betegner sigøjnervognen, er identisk med soghdisk *wrtn*. Den almindelige afledning fra moderne ossetisk *wærdon* er umulig af geografiske grunde. Men der er intet i vejen for, at ordet kunde stamme fra chvarezmisk.

At finalsætningerne i sigøjnersprogene har kunnet få den samme udstrakte anvendelse som i balkansprogene beror jo på, at infinitiven er gået tabt. At dette er sket, før sigøjnerne kom til Europa, er sandsynligt, da den også mangler i den syriske Nūrī-dialakt, hvor den omskrives på samme måde som i de europæiske dialekter (*gărōm tă-nănăm* = wal. *gĭóm te andáv* 'jeg gik for at hente', nūrī *tă* = arab. *ta* < *ḥatta,* cf. J. Østrup, Contes de Damas, p. 152). Da den finale infinitiv i nypersisk folkesprog og i dialekterne så godt som altid omskrives med en hensigtssætning med *ke* og konjunktiv, er det ret sandsynligt, at sigøjnerne allerede, før de kom til grækenland, har kendt denne sprogbrug.

II. *Iranske elementer i Nūrī.*

Af de syro-persiske sigøjnerdialekter er kun *Nūrī*-dialekten, der tales af de såkaldte *Nawar*[1]). som i årene før verdenskrigen kamperede i egnen nord for Jerusalem, nøjere kendt. Til studiet af denne dialekt har den engelske

[1]) *Nūrī* og *Nawar* er de arabiske betegnelser. Selv kalder disse sigøjnere sig for *dom* (= eur. *rom*), og deres sprog hedder i dialekten *domări*. Om oprindelsen til betegnelsen *Nūrī* < *Lōrī*, *Lōlī* se V. Minorski, Les tsiganes Luli et les Lurs persans, J A 1931, 281 ff.

arkæolog R. A. Stewart Macalister ydet et meget værdifuldt bidrag i sin bog „The language of the Nawar or Zutt, the Nomad Smiths of Palestine", der foruden en omfattende tekstsamling med glossar indeholder en kortfattet, men solid beskrivelse af dialekten. En begyndelse til den videnskabelige udnyttelse af dette materiale er gjort af John Sampson, som i sit banebrydende værk om de walisiske sigøjneres sprog har inddraget Nūrī i sin sammenlignende behandling af sigøjnerdialekternes lyd- og formlære. For sigøjnerfilologen er det selvfølgelig af største betydning, at han her har et dialektmateriale, der hidrører fra sigøjnere, som i over et årtusind har været skilt fra den gren af sigøjnerfolket, fra hvilken de europæiske sigøjnere stammer ned, og der er næppe tvivl om, at en grundig sammenligning mellem de europæiske sigøjnerdialekter og Nūrī vil kaste lys over adskillige dunkle sider af sigøjnersprogets lyd- og formhistorie. Men før man med tryghed kan foretage en sådan sammenligning, må man søge at udskille de fremmedelementer i ordforråd og morfologi, som i stort tal findes i Nūrī-dialekten.

Lettest at udskille er det arabiske element, som først er kommet til under stammens ophold i Palestina, og denne del af opgaven er allerede i det store og hele løst af Macalister. Arabisk har leveret et stort kontingent til ordforrådet, men har ikke øvet nogen indflydelse på ord- og formdannelsen, derimod har arabisk sat et vist præg på dialektens syntaktiske struktur, og alle konjunktioner (*in*, *lau*, *iza-kan* 'hvis', *tă* 'for at', 'så at' s. p. 32 [1]), 41) samt relativet *illi* er arabiske.

Langt mere indgribende er den påvirkning, som forskellige vestiranske sprog har øvet på Nūrī-dialekten. Med vort lidt tilfældige og fragmentariske kendskab til de vestiranske dialektforhold er det desværre ikke altid muligt præcist at bestemme, fra hvilken dialekt de enkelte ord og de enkelte morfologiske elementer hidrører, men man tør dog med en ikke ringe sandsynlighed af de overensstemmelser mellem Nūrī og vestiranske dialekter, som jeg i det følgende skal påvise, slutte, at Nūrī-stammen på sin vandring fra øst til vest har berørt Semnāndistriktet og derfra er kommet til Kurdistan og Fārs.

Blandt låneordene finder vi naturligvis en stor mængde ord, som slet og ret er vulgærpersiske, og som kan være optaget hvor som helst i Iran. Af dem skal jeg kun give et lille udvalg: *ḫug-i* 'svin', *inǰīr* 'figen', *ǰa͡u* 'byg', *piáz* 'løg', *pášmă* 'uld', *zerd* 'guld', *pišt* 'ryg', *mu, mi* 'ansigt', *kăčéllă* 'skal-

det', *zerdă* 'gul', *nīm* 'halv'; verber afledt af den nypersiske præsensstamme: *dau̯-* 'ile', *găz-* 'bide, stinge', *măn-* (< *mān-*) 'forblive', *ḳa-* (< *xᵛar*) 'spise', *răs-* 'følge' (nypers. 'komme'), *rau̯-* 'gå'; fra ældre nypers. eller en sydvestdial. kommer *mŏ́ză* 'sko' (med maĭhūlvokal). Formodentlig er også talordet *sai̯* '100' vulgærpers. Ord som *h̯rēz* 'hane' (np. *xorūs*), *mai̯i* 'femina', *wī(s)* '20' har dialektpræg, men proveniensen lader sig ikke bestemme. Fra nypers. er også suffikset *-iš*, der danner verbalabstrakter, overtaget; det er blevet produktivt og føjes til rent indiske verbalstammer: *máng-iš* 'bøn', *mắr-iš* 'død'.

I andre tilfælde er en nærmere dialektologisk eller dog geografisk bestemmelse mulig. Det gælder en række ord, som oprindelig er hjemmehørende i kurdisk, men som for en del også findes (som låneord) i en eller flere gūrānī-dialekter; om Nūrī'erne har fået disse ord direkte fra kurdisk eller gennem en gūrānī-dialekt, kan vi ikke afgøre. Af sådanne ord kan nævnes *zárō* 'dreng'[1]) (Kurd. Dial., 330), *sīnk* 'bryst' (Kurd. Dial., 314 s. v. *mâmék* og 323), *giš* 'al, enhver' (Kurd. Dial., 186 f.), *čīn-* 'skære' (J-J 132 b), *kōl-* 'grave' (J-J 350 b); *rež-* i kausativet *rež-áu̯-* 'hælde' kan forsåvidt stamme fra en hvilkensomhelst nordvestdialekt, men når man betænker, hvor stærk just den fra kurdisk udgående indflydelse har været, ligger det vel nærmest at antage kurdisk proveniens; det samme kan gælde *kui-* 'falde', hvis det er iransk *kav-*; jeg kan ikke forklare det *i*, som stammen ender på; at det er sekundært, synes at fremgå af det tilhørende kausativ *kw-* 'kaste ned'. Sikkert kurdisk er præteritum af verbet 'komme': *ắr-ōm, -ōr, -ă* (m.), *-i* (f.); *-r-* er her opstået af intervokalisk *-t-*, og *ār-* repræsenterer det specifikt kurdiske part. præt. *(h)āt* (Kurd. Dial., 162, 270, 442). Præs. af det samme verbum *áu̯-ami, áu̯-ēk* o. s. v. er dannet med den kurd. imperativstamme *au*. Imperativen *pa* eller *pau̯* er vel slet og ret identisk med kurd. *bau* (Kurd. Dial., 155 § 32 og 414 ff.). — Præt. af *dēmi* 'giver' dannes af et part. præt. *tă* (*tōmi, tōri, tă* o. s. v.), som må være lånt fra iransk; vi finder part. præt. *tā* i centrale dialekter omkring Isfahān samt i Yazdī og lejlighedsvis i vulgærpers. (Žuk., Mat., 207).

Fra Gūrānī synes verbet *windír-* 'standse, blive stående' at være lånt, jf. Kändūläī *-mdᵘr-*, *-ndir-*, indik. præs. sg. 1 *mä-mdürṻ* (Mann-Hadank, Mundarten der Gûrân, 182). *w-* er formodentlig præverbiet *vā* (jf. nypers. *vā istādan*).

Om ophold længere øst på vidner verbet *fa-*, præt. *fḗr-ōm* 'slå'. Det må være identisk med et nordvestiransk *fa-*, som hidtil kun er påvist i dia-

[1]) pl. *zíriăte* af arab. *ḏirriyat* 'suboles' brugt som kollektiv.

lekten i Surche (ved Semnān): imper. *bá-fæ*, indikat. præs. sg. 1 *fæn*, præt. *bǽ-fåt-åm* (Arth. Christensen, Contributions à la dialectologie iranienne II, 57—58). I samme retning peger *pēn-* 'løfte, tage', som sikkert må henføres til semnānī *pinä* = nypers. *bär dār* (Arth. Christensen, Le dialecte de Sämnān, p. 17 § 16 anm. 1).

Fra de centrale dialekter har Nūrī rimeligvis meget tidligt overtaget de personlige pronominalsuffikser *-m, -r (< -t), -s (< -š)*, pl. *-măn (< -mān), -răn (< -tān), -săn (< -šān)* og disses anvendelse til betegnelse af agens ved part. præteritum af transitive verber. I Nūrī er nu forskellen mellem dannelsen af de trans. og de intrans. verber fuldstændig opgivet, og det er transitivernes dannelsesmåde, der har sejret, således som det især er sket i enkelte sydøstkurdiske dialekter (Kurd. Dial., 262). Det intr. *răsrṓm, răsrṓr, răsrṓs-* 'jeg, du o. s. v. kom' bøjes ganske som det transitive *năndṓm, năndṓr, năndṓs-* 'jeg, du o. s. v. bragte', og agenspronominerne *-m, -r, -s* er blevet regulære personendelser. Enkelte relikter af den gamle tilstand, hvor participiet af det transitive verbum havde passiv betydning, findes endnu, men den komponerede form har aktiv betydning og forbindes med et objekt i cas. obliqu.: *kékă mardṓ-răn kálien* 'hvorfor slagtede I gederne?' XIV_{10}.

Ganske klar er den kurdiske indflydelse ved passivdannelsen på *-īr-* og ved den nye konjunktiv på *-ōč-*.

Passiv dannes ved at indskyde *-īr-* mellem præsensstammen og personalendelsen: *nắn-īr-ămi, nắn-īr-ēki, nắn-īr-ări* o. s. v. Det er den samme fremgangsmåde, som anvendes i Mukrī og i nogle sydøstkurd. dialekter. Af præsensstammen *kuž-* 'dræbe' hedder passiv i indik. præs. sg. 1 *dă-kuž-irēm,* og til *-kužir-* dannes et part. præt. på *-ā*: *kužirā,* hvoraf præt. i passiv: *kužirām* o. s. v. (O. Mann, Kurd.-Pers. Forschungen IV III I p. XCV ff., om oprindelsen til denne passivdannelse se Kurd. Dial., 157 § 37). I Nūrī dannes præt. af stammen på *-īr-* ved tilføjelse af de normale præteritalendelser: *nắnīr-ōm, -ōr* o. s. v.; formen på *-r* er her åbenbart blevet opfattet som identisk med *-r-* participiet. Adskilligt tyder på, at *-īr* kan være trådt i stedet for et ældre passivmorfem af indisk oprindelse. I middelindisk føjes således *-īy-* eller *-ijj-* < *-i(y)y-* direkte til en hvilken som helst præsensstamme (J. Bloch, L'indo-aryen, 82, 235), og dette element tjener ikke blot til at danne egentlige passiver, men danner tillige intransitiver og denominativer. I Nūrī kan *-īr-* således føjes til intr. verbalstammer for yderligere at understrege deres intr. betydning: *mărîre* 'de døde' I_{17}, og det kan danne nye intransitiver: *gār-īr-*

'vende om' (rimeligvis af et kausativ *gār-*), og endelig kan det danne denominativer: af *ḳaut* 'tyv' dannes *ḳaut-īr-* 'stjæle' (hvoraf et *-d-* præteritum: *ḳautírdă* 'stjal' XIV13)[1]). Af iransk oprindelse er rimeligvis også det *n* eller *l* (*n* og *l* skifter ofte i sigøjnerdialekterne), som indføres foran det indiske kausativmorfem *-au-*: *tăs-n-áu* 'kvæle' til *tas-hŏ́čer* 'drukner' (intr.), *dik-n-áu-* 'vise' til det fra de europ. dialekter bekendte *dik'-* 'se'; jf. det iranske kausativmorfem *-ēn-*, *-ān-* (i kurd. også *-n-*).

Ved siden af præsensformerne på *-ăm*, *-ēk*, *-ăr* < *-āmi*, *?*, *-ati*, der bruges som konjunktiver, findes en form, som Macalister kalder optativ (§ 101). Den dannes ved, at stavelsen *-ŏč-*, *-īč-* eller *-ūč-* føjes til præsensstammen (i 2. pers. sg. er personalendelsen *-i* en klar iransk endelse): sg. *năn-ŏ́č-ăm*, *-i*, *-ăr*, pl. *-ăn*, *-ăs*, *-ănd*. Formen bruges hyppig i finalsætninger med *tă*, og 2. pers. anvendes jussivisk: *gārĭ́či*[2]) *fi-sá'ă* 'vend tilbage om en time' (§ 104). I virkeligheden har vi her en konjunktiv, som er dannet ved til præsensstammen *năn-* at føje verbet *hŏ́čăm*, *hŏ́či*, *hŏ́čer*, pl. *hŏ́čăn*, *hŏ́čēs*, *hŏ́čănd*, konj. præs. til verbet 'esse'[3]). Denne konjunktiv er ganske klar; den er sammensat af det iranske præverbium *hā-*, *hā̆-*, som er almindeligt både i de centrale dialekter (Semnān-gruppen, dialekterne omkring Isfahān og Shirāz) og i Fārs-dialekterne, og den kurdiske konj. præs. af verbet *čav-*, *č-* 'gå', som etymologisk svarer til nypers. *šav-* 'blive', det verbum, som normalt bruges til at omskrive passiv eller til at danne intransitive udtryk. Som selvstændigt verbum bruges *hŏ́čăm* da også i Nūrī til at danne intransitiver, jf. det ovenfor citerede *tas-hŏ́čăm* 'drukner'. Formen, der i sg. og i 3. pers. pl. næsten fuldstændigt dækker Nūrī-formerne, finder vi i den kurdiske dialekt i Kälūn og Abdū, to små landsbyer nordøst for Kāzärūn i Fārs: *hắčåm*, *hắčē*, *hắčû(t)*, 3. pers. pl. *hắčän* (Kurd. Dial. 450). I 3. pers. sg. viser Nūrī *-er* hen til en endelse som i Mukrī og sydøstkurd. *-ēt*, i 1. og 2. pers. plur. er de kurdiske personendelser ombyttet med de normale Nūrī-endelser. Da kombinationen af kurd. *č-* med præverbiet *hā-* egentlig kun kan tænkes tilvejebragt i Fārs,

[1]) I *kōlā́re* 'de blev sluppet løs' XII10 synes et kurd. part. på *-ā* at være overtaget med passiv betydning og at være blevet udstyret med endelsen *-r-e* efter passiverne på *-īr-e*.

[2]) Vokalen *ī* i morfemet skyldes tilpasning til intransitivmorfemet *-īr-*, som er fast ved dette verbum *(gārīr-)*.

[3]) Da Nūrī ellers ikke kender den overgang fra *s-* > *h-*, som finder sted i flere europ. sigøjnerdialekter i forlyd af enclitica (bl. a. i verbet *som*, *hom* 'sum'), må man sikkert anse præs. af verbum subst. *hŏ́mi* (Macalister § 116 III) for at være enten lånt fra iransk eller omdannet efter iransk mønster; jf. formerne hos Žuk., Mat., 358.

må vi næsten anse det for sikkert, at Nūrī-stammen har optaget dette verbum under ophold i denne provins. At *hṓčăm* med tab af *h-* er blevet knyttet direkte til præsensstammen som et morfem, skyldes uden tvivl analogi med passivdannelsen på *-īr*.

K. Barr

Tekster og citerede værker.

De græske sigøjnertekster citeres med side og afsnit efter Paspati; de bulgarske er samlet af Bernard Gilliat-Smith og udgivet i JGLS, New Ser. bd. 3 og følgende bd.; de walisiske er samlet af John Sampson og udgivet i JGLS bd. 1 og følgende bd., de citeres med bindtal og side (de bulgarske tillige med paragraf). Med gr., bulg., wal., ty., slov., tjekk., rum., magy. dial. betegnes henholdsvis græsk, bulgarsk, walisisk, tysk, slovakisk, tjekkisk, rumænsk, magyarisk sigøjnerdialekt.

Denkschr. = Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Classe, Wien.

JGLS = Journal of the Gypsy Lore Society, New Series (fra 1907).

J-J = Jaba-Justi, Dictionnaire kurde-français. St. Pétersb. 1879.

Kurd. Dial. = Aufzeichnungen über kurdische Dialekte ... bearbeitet von K. Barr (i Iranische Dialektaufzeichnungen aus dem Nachlass von F. C. Andreas . . . herausgegeben von Arthur Christensen, AGWG. Philolog.-Histor. Klasse. Dritte Folge, Nr. 11, Berlin 1939).

Macalister = The Language of the Nawar or Zutt, the Nomad Smiths of Palestine by R. A. Stewart Macalister (Gypsy Lore Society. Monographs No. 3. London 1914).

P., Pasp. = Études sur les tchinghianés ou bohémiens de l'empire ottoman, par Alexandre G. Paspati. Constantinople 1870.

R. St. = Rumænske Studier I. Infinitiv og Udtrykkene derfor i Rumænsk og Balkansprogene . . . af Kr. Sandfeld (Jensen). København 1900.

Sampson = The Dialect of the Gypsies of Wales . . . by John Sampson, Oxford 1926.

— , gl. = glossaret til ovennævnte værk.

Thump, Hdb. = Handbuch der neugriechischen Volkssprache ... von Albert Thumb. Zweite Auflage. Strassburg 1910.

Žuk., Mat. = V. A. Žukovskij, Materialy dlja izučenija persidskich naréčij II, Petrograd 1922.

EN SENLATINSK UNIVERSALKASUS

BLANDT det kongelige Biblioteks Inkunabler findes et Værk med Titelen "Articuli *in Anglia* et *Parisius* condemnati" (Victor Madsen Nr. 358), udgivet i Køln ca. 1490 — det omhandler utvivlsomt Trosartikler, der er blevet forkastede *i England* og *i Paris*. Brugen af *Parisius* i denne Betydning er kendt gennem hele Middelalderen, f. Eks. findes den i et Diplom fra 1330 (Documents relatifs au Comté de Champagne et de Brie p. p. Lognon, Paris 1901) datum Parisius xiiij^{a} die Maii ɔ: udstedt i Paris d. 14. Maj, fremdeles i et Originaldiplom af Filip den Smukke: actum Parisius die lune ante candelosam (jf. prov. candeloza) anno domini mcc^{o} nonagesimo sexto ɔ: vedtaget i Paris Mandagen før Kyndelmisse i det Herrens Aar 1296 — ogsaa her i Norden findes Formen *Parisius,* f. Eks. i et Testamente af 1283 (Diplomatarium Suecanum I 771 p. 633) breviarium nostrum parvum damus Laurencio Alberti filio Parisius studenti ɔ: vi giver vort lille Breviar til Lars Albertsen, der studerer i Paris.

Imidlertid forekommer *Parisius* ogsaa i Betydningen 'til Paris' og — forbundet med forskellige Forholdsord — i Betydningen 'Paris'. Eksempler herpaa findes fra Aar 1254: in vigilia nativitatis beate Marie receptus est S. Ludovicus *apud Parisius* processionaliter et sollenniter (Chronicon S. Medardi) ɔ: Dagen før Jomfru Marias Fødselsdag blev den hl. Louis i højtidelig Procession modtaget i Paris. I den store Ducange anføres et Sted fra Pariseruniversitetets Iura et Consuetudines fol. 14 si enim contingat longe *a Parisius* regem decedere corpus defuncti *Parisius* affertur ɔ: thi hvis det skulde hænde, at Kongen dør langt fra Paris, bringes hans afsjælede Legeme til Paris.

Formen *Parisius* fungerer saaledes som en Slags Universalkasus, hvis man i det hele taget vil anvende Benævnelsen Kasus i denne Forbindelse. Paa

samme Maade anvendes *Turonus;* qui Turonus civitatem anno presente hostiliter venit ɔ: den der i indeværende Aar kommer til Tours i fjendtlig Hensigt (Merowingische und karolingische Formulare herausg. v. J. Pirson p. 24, fra Begyndelsen af 8. Aarh.); ei necesse fuit, ut . . . Turonus civitatem appennem exinde debere(n)t affirmare ɔ: det var nødvendigt for ham at bekræfte en Kopi desangaaende i Staden Tours (ibid.).

De ejendommelige Former lader sig paavise allerede i Oldtidens Slutning; Gregor af Tours har baade Formen *Parisius* og andre lignende Former gentagne Gange; dum Parisius moraretur ɔ: mens han opholdt sig i Paris (hist. Franc. 3,18), Parisius resedebat ɔ: han residerede i Paris (ib. 5,1), relictis Toronus ceteris (i Tours; ib. 9, 40), cathedram Sessionas habere (i Soissons; ib. 4,22) — det sidstnævnte Sted tyder afgjort paa, at Former af Typen *Parisius* oprindelig er identiske med Akkusativen. Det er da ogsaa en Kendsgerning, at de Manuskripter, i hvilke Gregor af Tours er overleveret, og andre Manuskripter fra den merovingiske Epoke til Stadighed forveksler *o* og *u (cognuscatur* for *cognoscatur, noncupante* for *nuncupante).* Ligesom senere i Middelalderen finder vi hos Gregor af Tours Forholdsordsled som circa Parisius (ved Paris; hist. Franc. 4, 49), apud Parisius (i Paris; ib. 5,18), de Parisius (fra Paris; ib. 10,14), a Turonus (fra Tours; ib. 10,29). Heraeus har over for Forsøg paa Rettelser af disse og lignende Former i senantikke og middelalderlige Tekster forsvaret Haandskrifternes Overlevering (Wochenschrift f. klass. Philologie 33 [1916] 1237). Bonnet karakteriserer i sit fortræffelige Værk Le Latin de Grégoire de Tours (Paris 1890) disse Former som "des monoptotes remplissant toute sorte de fonctions et accompagnés ou non de prépositions diverses". Han er klar over, at de til at begynde med har været retningsbestemmende, men efterhaanden har udviklet sig til en Slags Lokativ, idet han dog henleder Opmærksomheden paa, at Oldtidens Grammatikere kaldte Flertallet af de Former, der nu betragtes som Lokativer, for Adverbier; en af disse Grammatikere taler om "adverbia quae casuum syllabis finiuntur" (Diom. I 404). Det foreliggende Tilfælde viser, hvor vanskeligt det er at drage en skarp Skillelinie mellem Lokativer og Stedsadverbier.

Ved Siden af de anførte Eksempler paa Universalkasus (*Parisius, Turonus* o. lign.) forekommer der en anden Type repræsenteret af Formen *Roschildis,* 'i Roskilde, til Roskilde, Roskilde'; ogsaa denne Form har alle mulige Funktioner: est portatus Roskildis ɔ: han blev bragt til Roskilde (Annales Da-

nici ed. Ellen Jørgensen p. 69 coll. 8); apud Roskildis ɔ: i Roskilde (Dipl. Dan. II 1,130 p. 111,24). Uden Grund rettes disse Former ofte af Udgiverne: Magno Roskyldis relicto ɔ: da Magnus var efterladt i Roskilde (Saxo p. 357,8; Roskildiæ edd.), alterum Ryngstadis ... molitus ɔ: idet han opførte en anden (Mariahelligdom) i Ringsted (Saxo p. 331,23, Ryngstadii edd.), archiepiscopum Hafnis ducere debent ɔ: de skal føre Ærkebispen til København (Acta processus litium ed. Krarup-Norvin p. 263,32; Hafniam edd. jf. p. 279,23). Paa samme Maade hedder det *Scaris* om det svenske Skara.

Prototypen for de anførte Former findes imidlertid uden for Norden. Betegnende er følgende Citat af Digteren Matthæus af Vendôme:

> *Parisius* logicam sibi iactitet, *Aurelianis*
> auctores, elegos Vindocinense solum

ɔ: lad Paris anmasse sig Logikken, Orléans de klassiske Forfattere, Vendôme Elegien. Formerne er her tilmed sikrede af Versemaalet.

Universalformer af Typen *Aurelianis* lader sig ligesom Formerne paa *-us* føre tilbage til Oldtidens Slutning; hos Gregor af Tours hedder det: filium Aurelianis transmisit ɔ: han sendte sin Søn til Orléans (hist. Franc. 4,25 p. 160,11), dum Mettis accessissem ɔ: da jeg var kommet til Metz (Mart. 4,29 p. 656,22), Mettis consistere ɔ: opholde sig i Metz (ib. 4,29 p. 656,29) — saavel Dativen som Ablativen danner Udgangspunkt for disse Universalformer. Der findes rundt omkring i den senantikke Litteratur Eksempler paa, at disse Kasus er blevet anvendt uden Hensyn til den strenge Grammatiks Regler; saaledes staar der i den af Belsheim offentliggjorte førhieronymianske Oversættelse af Matthæusevangeliet 20,17 (Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger 1892 Nr. 5 p. 29) et ascendens Iesus Hierosolymis ɔ: og da Jesus drog op til Jerusalem (Jf. Vulg. et ascendens Iesus Hierosolymam); men saalænge saadanne Former ikke er eneraadende, kan man næppe betragte dem som Forløbere for senere Tiders Universalkasus. Spor af Universalformer synes imidlertid at være til Stede meget tidligt. Hos Eugippius, der har skildret den hl. Severinus' Levned (Corp. Script. eccl. Lat. IX 2 [1886]), er Universalformer med Udgangspunkt i Dativ-Ablativen en paafaldende Ejendommelighed; den danske Oversætter af Vita Severini, H. H. Lefolii, erklærer rent ud "at Eugipps Fremstilling giver Anledning til at sondre mellem Stæderne ved Øvre Donau: *Batavis, Kvintanis* ... og dem ved Nedre Donau: *Fabianis, Comagenis* og *Asturis*" (Eugippius, Opteg-

nelser til en Levnedsskildring over den hl. Severinus i Oversættelse udg. af Selskabet f. hist. Kildeskrifters Oversættelse, Kbhvn. 1904). De af Lefolii citerede Former har da ogsaa alle tænkelige Funktioner: Batavis appellatur oppidum inter ... Henum ... atque Danuvium constitutum ɔ: Passau kaldes en By mellem Inn og Donau (Vita Sev. 19,1), Batavis invasit ɔ: han trængte ind i Passau (ib. 22,4), a Batavis ɔ: fra Passau (ib. 24,1), in Batavis oppidum migraverunt ɔ: de vandrede til Staden Passau. I Notitiae Dignitatum omtales en tribunus cohortis Austuris (occ. 34,45). Der er ingen Tvivl om, at vi staar over for stivnede og som Stednavne brugte Ablativer af Folkenavne som *Batavi, Quintani, Comageni* o. a., hvortil Paralleler er fremdraget af IVAR LUNDDAHL. Om förhållandet mellan ortnamn och inbyggarnamn, Namn och Bygd 25 (1937) 17 ff. Noget vanskeligere at forklare er Formen *Napolis* forudsat at den er rigtig læst: datum Napolis prima die mensis madii (1322, efter Fincke, Acta Aragonensia), der fornuftigvis maa betyde: givet i Napoli d. 1. Maj.

Deltagere i de Øvelser, SANDFELD jævnlig afholdt over senantikke Tekster, vil have fæstet sig ved den mærkelige Vending i Peregrinatio Aetheriae 20,1 accedere *usque ad Charris, quia modo* (ɔ: nunc) *sic dicitur* d. v. s. drage til Charris, fordi saaledes hedder det nu. Den Lokalitet, hvorom der her er Tale, er ingen anden end det fra Crassus' Nederlag berømte Carrhae i Mesopotamien, Bibelens Charram, der nævnes som Abrahams Opholdssted. Der gøres i Peregrinatio udtrykkelig opmærksom paa, at en moderne Form har erstattet en ældre, hvad enten det nu er Dativ- el. Ablativformen af *Carrhae,* hvis Funktionsomraade saaledes er udvidet. Stivnede Former af denne Type ligger som bekendt til Grund for mange Stednavne paa romansk Omraade, idet *Angers, Aix, Reims, Poitiers, Trèves, Tongres* etc. forudsætter de latinske Former *Andecavis, Aquis, Remis, Pictavis, Treveris, Tungris* (GRANDGENT, C. H. An Introduction to Vulgar Latin p. 86. MEYER-LÜBKE, Hist. franz. Gramm. I$^{2-3}$ [1913] p. 179). DAUZAT har samlet en hel Række af disse Stednavne, der forudsætter en latinsk Dativ el. Ablativ (Les Noms de Lieux, Paris 1926), men han har næppe Ret, naar han udleder dem af et latinsk *civitas de Pictavis, civitas de Andecavis* og antager en Ellipse af *civitas de* (Histoire de la langue francaise [1930] § 403). For det første er Stednavnene paa *-is* ingenlunde begrænset til "anciens noms de peuplades"; dernæst kan Typen *civitas de Pictavis* ikke belægges i latinsk Litteratur, derimod som man foroven vil have set nok den blotte Ablativ.

Generalisering af den i lokativisk Funktion optrædende Ablativ Singularis af *o*-Stammer ligger til Grund for *Anjou (Andecavo)*; *Poitou (Pictavo)* og kan dokumenteres allerede i Kejsertiden: quem genuit Teano Sidicino ɔ: hvem Teanum Sidicinum har frembragt (CIL XIII Nr. 6429). — Den i lokativ Funktion anvendte Ablativ er øjensynlig ogsaa blevet generaliseret i følgende Tilfælde: *Neapoli, Tiburi,* hvoraf *Napoli, Tivoli* er dannet, medens den i lokativ Funktion forekommende Genetiv er Forudsætning for Stednavneformerne *Brindisi, Girgenti, Rimini, Drepani, Firenze,* som gaar tilbage til *Brundisii, Agrigenti, Arimini, Trapani, Florentiae* (cf. B. Bianchi, Archivio glottologico Italiano IX 378).

Sluttelig skal Opmærksomheden henledes paa, at fx. Tabula Peutingeriana og lignende geografiske Værker meget ofte anfører Navnene paa de enkelte stationes ikke i Nominativ, men i en anden Kasusform. Zangemeister (Rhein. Mus. 57 [1902] 168) har saaledes anført, at fire Bægre fra Vicarello (CIL XI Nr. 3281—3284), der stammer fra Kejsertiden, som Inskription bærer forskellige Stednavne, der optræder i alle andre Former end Nominativ: *Ocriclo, Aquis Vocontiis, Hispalim, Haesim, Sagunto, Tarracone, Baeterras, Claternas.*

Hvorpaa beror nu denne Generalisering af snart en, snart en anden latinsk Stednavneform?

Det er i og for sig et paa Latin ret paafaldende Fænomen, naar en Kasusform stivner, saa meget desto mere som det er et karakteristisk Træk for begge de klassiske Sprog, at konstruktible Ord — deri indbefattet Egennavne — næsten altid inddrages i den grammatiske Konstruktion, og at selv fremmede Navne, der ikke uden videre lader sig bøje, for at kunne konstrueres, tilpasses det græske og latinske grammatiske System paa forskellig Maade. Ikke desto mindre er det velkendt, at den klassiske Grammatiks Regler lejlighedsvis brydes; jævnsides med den ciceronianske Sætning *Burrum semper Ennius dicit* ɔ: Ennius siger altid Burrus, finder vi i Plinius' Breve Sætningen *cum dico princeps* ɔ: naar jeg siger princeps, ved Siden af den fra Polyb og Cicero kendte Form *Hierosolyma,* der baade som Femininum Singularis og Neutrum Pluralis naturligt føjer sig ind i en hvilkensomhelst græsk eller latinsk Sætning, dukker hos de kirkelige Forfattere den mere eksotiske Form *Hierusalem* op. I Vulgata findes *Hierosolyma* og *Hierusalem* ved Siden af hinanden (jf. Schütz, Ιερουσαλημ und Ιεροσολυμα im Neuen Testament, Zeitschr. f. die neut. Wiss. XI [1910] 169 ff.). Disse

Forhold maa man have i Erindring, naar man stilles over for de senlatinske Universalkasus.

I den føromtalte Peregrinatio forekommer der forskellige Slags stivnede Kasusformer. Nominativen er stivnet i følgende Tilfælde: per valle illa quam dixi ingens (1, 2); come, sed grandis, quod nos dicimus vicus (7, 7) — det drejer sig her om en Frihed i det folkelige Sprog, der har sin Forklaring i Nominativens Karakter som relationsløs Kasus egnet til at isolere og dermed fremhæve det paagældende Ord. Vi har da ogsaa foroven set, at allerede den yngre Plinius paa denne Maade sætter sig ud over den strenge logisk-grammatiske Struktur. LÖFSTEDT gør i sin Kommentar til de anførte Steder opmærksom paa, at vi i en Række af den Slags Konstruktioner har med virkelige Navne at gøre, og føjer dertil den vigtige Bemærkning, at disse lettere end andre Nominer forbliver ubøjet. Dette bekræftes af 'Sprogrøgteren' PROBUS' Advarsel mod det aabenbart gængse *vico caput Africae* (Appendix Probi 134 vico capitis Africae, non vico caput Africae), der kan sammenstilles med *Aqua Virgo;* Probusudgiveren BAEHRENS jævnfører dermed Typen 'rue Richelieu', medens den normale klassiske Udtryksmaade med definitiv Genetiv svarer til Typen 'rue de Richelieu'. De stivnede Nominativformer lader sig saaledes forklare paa latinsk Grundlag, uden at man behøver at regne med fremmed Paavirkning af nogen Art.

Noget anderledes stiller Sagen sig ved de stivnede Akkusativformer, der er stærkt repræsenteret ikke blot i Peregrinatio: quae *Ramessen* civitas nunc campus est (8, 1), *Carneas* . . . civitas (13, 2), mansionem quae appellatur Mansocrenas (23, 6) — men ogsaa ellers; fra Indskrifter anfører SVENNUNG følgende sene Eksempler: a Tapacas (CIL VIII 10022, 3 Aarh., Untersuchungen zu Palladius p. 252) a Gades usque Roma (CIL XI 3282). I alle disse og lignende af WÖLFFLIN (Archiv f. lat. Lexikographie IV 276) citerede Tilfælde kunde man hævde, at de ikke saa meget viser Dannelsen af en Universalkasus som det altfor velkendte Fænomen: Akkusativens Fortrængning af Nominativen. De stivnede Akkusativformer er imidlertid i den citerede Tekst begrænsede til geografiske Egennavne; desuden er det baade i Peregrinatio og andensteds — som ovenfor paavist — ikke blot Akkusativformerne, der har faaet udvidet deres Funktionsomraade. Der er derfor god Grund til at tale om Dannelsen af en Universalkasus ved geografiske Navne.

Denne Proces, der er uden Sidestykke i det latinske Sprogs Historie — at enkelte stivnede Kasusformer har udviklet sig til Forholdsord og Ad-

verbier *(trans, circum, adversus, voluntarius, invitus)*, ligger i et andet Plan — kræver en Forklaring. Det er ikke nok at henvise til den kurante Sammenblanding af Retnings- og Opholdskasus; thi som nogle af de givne Eksempler viser, drejer det sig ikke blot om, at Akkusativformer bruges lokativisk og Dativer eller Ablativer som Retningskasus, hvilket kunde bero paa det lydlige Sammenfald af forskellige Former eller hænge sammen med den gængse Konfusion af to Kategorier (Retnings- og Opholdskategorien), der fremtræder ved Brugen af *ibi (ubi)* for *eo (quo)* og omvendt. De nye Former anvendes — og dette er vigtigt — i alle tænkelige Funktioner. — Det er næppe heller en udtømmende Forklaring at henvise til den ogsaa ellers forekommende noksom bekendte Generalisering af retnings- og opholdsangivende Stedbetegnelser som εις ταν πολιν (Stambul), εις Νικαιαν (Isnik), *in Constantinopolim* (Vict. Vit. 2 qui in Constantinopolim sunt), *in Choreb, ad Vineas, An der Matt, Paakær, Underbjerg, i wed kircke* og lignende Dannelser, der kan fremdrages ikke mindst fra nordisk Omraade (Mål och Minne 1909 S. 105 ff., 1910 S. 49, 1926 S. 71 ff.).

Den Omstændighed, at Universalformerne forekommer i særlig stor Udstrækning i latinske Tekster fra Oldtidens sidste Aarhundreder, lader formode, at Forklaringen maa søges i særlige Forhold, der ikke tidligere har gjort sig gældende i det latinske Sprog. Det ligger da nær at tænke paa Vulgata, hvis direkte og indirekte Indflydelse paa det latinske Sprogs senere Udvikling ikke let kan overvurderes. Medens man til at begynde med maaske har været for tilbøjelig til at ville forklare Afvigelser fra Oldtidssprogenes klassiske Norm som en Følge af fremmed Paavirkning, har de klassiske Filologer i en derpaa følgende Periode som en naturlig Reaktion med Flid set bort fra en saadan fremmed Paavirkning og ogsaa i stor Udstrækning haft Held til at forklare det latinske Sprogs Fænomener paa et rent latinsk Grundlag. Der kan dog næppe være nogen Tvivl om, at Vulgata saavel som de under Navnet Itala gaaende Gengivelser af det gamle og nye Testamente har øvet en dybtgaaende Indflydelse paa Latinens Udvikling i dens sidste Fase, hvilket forøvrigt er at vente i Betragtning af den sproglige Betydning, alle Bibeloversættelser har haft.

Netop naar Talen er om geografiske Navne, maa man have for Øje, at en Mængde nyt Stof tilføres det latinske Sprog gennem Bibeloversættelserne, tildels Navne, hvis helt fremmedartede Bygning gør dem lidet egnede til at indgaa i det overleverede grammatiske System (*Bethleem, Nazareth* o. s. v.).

Klassiske Forfattere, der blev stillet overfor fremmedartet Navnestof, gik en anden Vej end Bibeloversætterne; det er saaledes betegnende, at Sallust behandler det numidiske Bynavn *Suthul* anderledes, end Vulgata behandler det hyppigt forekommende *Bethel;* det hedder: Aulum ... perpulit, uti relicto *Suthule* in abditas regiones sese ... insequeretur ɔ: han tilskyndede Aulus til efter at have forladt Suthul at følge sig til afsides Egne (Sallust Jug. 38,2), men: ad orientalem plagam oppidi *Bethel* ɔ: til den østlige Side af Byen Bethel (Vulg. Jos. 7,2; jf. Thes. ling. Lat. II 1945, 47 ff.). End mere betegnende er det, at selv de bibelske Lokaliteter, der tilsyneladende kunde indpasses i det klassiske System, unddrages dette, fx. quanta audivimus facta *in Capharnaum* ɔ: saa store Ting, som vi have hørt ere skete i Kapernaum (Vulg. Luc. 4,23), docens in Capharnaum ɔ: da han lærte ... i Kapernaum (Vulg. Joh. 6, 60), veniunt Bethsaida ɔ: og de komme til Bethsaida (for Bethsaidam, Vulg. Marc. 8,22), venit ergo iterum in Cana ɔ: han kom da atter til Kana i Galilæa (Vulg. Joh. 4,46), perducunt illum in Golgatha ɔ: og de føre ham til det Sted Golgatha (Vulg. Marc. 15,22), cum venissent Bethfage ɔ: da de kom til Bethfage (for Bethfagen, Vulg. Matth. 21,1). Det fremmede Navns Etymologi er i denne Forbindelse underordnet, da den ikke kan formodes at have staaet den latinske Benytter særlig klart. Det behøver selvfølgelig ikke at siges, at der ved Siden af de indeklinable fremmede Stednavne findes mange fremmede Stednavne, som indgaar i det latinske System, ikke blot de fra gammel Tid kendte som *Tyrus, Sidon, Azotus, Damascus,* men ogsaa de nye; *Bethania* f. Eks. behandles som feminin A-Stamme (Vulg. Matth. 21,17. Marc. 11,1. Luc. 19,29). Og hvad der gælder de geografiske Navne, gentager sig ved Personnavnene; nok findes der Tilløb til at bøje *Abraham* og *Adam (Abrahae, Adae),* men mange af de fremmede Navne er genstridige over for latinske Indlemmelsesforsøg.

Man kan derfor næppe uden videre afvise den Tanke, at de mange ubøjelige fremmede Stednavne, der med Bibeloversættelserne holder deres Indtog i det latinske Sprog, har fremmet Ensretningen af andre Stednavne; heller ikke de germanske, galliske og andre nye Navne, der i Senantikken og Middelalderen skal anbringes i latinske Sætninger, har haft let ved at tilpasse sig det latinske Kasussystem. Efter fra det svenske Diplomatarium at have givet Prøver paa, at germanske Stednavne uforandret kan staa midt i de middelalderlige latinske Tekster — predia que byallem possideo ɔ: det Gods jeg besidder i Bjällum, domunculas vero quas habeo Stra ɔ: de Huse,

som jeg har i Stra — skriver LUNDDAHL i den ovenfor citerede Afhandling p. 83 ff.: "mönster för användningen av oböjda singularformer av ortnamn i okativisk betydelse såsom de ovannämnda Byallum och Stra saknas icke heller i latinet, jf. t. ex. Vulg. Joh. 4, 46 et erat quidam regulus cuius filius infirmabatur Capharnaum" ɔ: og der var en kongelig Embedsmand, hvis Søn laa syg i Kapernaum.

Hvad der giver de bibelske Navne en Særstilling, er at de i Modsætning til de galliske og germanske tilhører et Sprog, hvis Midler til at udtrykke Kasusforhold er helt andre end de klassiske Oldtidssprogs. De bibelske Navne havde i al Fald vist, at man som oftest kunde klare sig med een Form, hvad enten man saa vil kalde den en Universalkasus — en Lokalis — eller et Adverbium. Alt tyder paa, at dette Forhold maa tages i Betragtning, naar man vil give en udtømmende Forklaring paa, hvordan en hel Række geografiske Navne saavel i Senantikken som i Middelalderen er blevet løst ud af det latinske Kasussystem, der — selvom dets Undergang er en Forudsætning for den romanske Udvikling — ellers i det store og hele er bevaret i Senantikkens og Middelalderens latinske Skriftsprog.

FRANZ BLATT

HVAD BETYDER „ESSAIS" SOM TITEL PÅ MONTAIGNES VÆRK?

Allerede Montaignes samtid stillede sig det spørgsmål, hvilken præcis betydning og hensigt der skulde lægges ind i den ny og overraskende titel, Montaigne havde givet sit værk[1]).

Justus Lipsius gengiver i et brev titlen paa latin som *gustus*. La Croix du Maine, der omtaler Montaignes Essais i sit Bibliothèque Françoise (1584), omskriver titlen på flere måder, dels som *coup d'essai ou apprentissage*, dels som *essais ou experiences, c'est à dire discours pour se façonner sur autrui*. En lærer i Paris, Guérin, nævner i sine Orationes (1598) uelskværdigt Montaignes værk på følgende måde: Ex vulgatis authoribus compilata, ne dicam surrepta, edidit *Tentamenta*. Samme oversættelse genfindes i begyndelsen af det XVII århundrede hos Martin Despois, der taler om Montaignes elegantissima *tentamenta*. Omtrent ved samme tid kommenterer Antoine de Laval, der påberåber sig, at han har kendt Montaigne ret intimt, værkets titel; han afviser Lipsius' gengivelse af titlen på latin ved gustus og oversætter selv essais ved *conatus*, idet han tilføjer: c'est-à-dire essayer, tenter pour voir s'il réussiroit à escrire, à faire des livres, comme les apprentiz. Ils s'essoient à faire un ouvrage. C'est un mot icy qui marque la modestie de l'auteur, qui se moque des grands faiseurs de livres. Historikeren

[1]) Alan Boase anfører i The Fortunes of Montaigne (p. 2), som også er kilde til flere enkeltheder i det følgende, et digt af François Sagon: Le Coup d'Essai som det første sted, hvor ordet essai forekommer i en titel; det er dog ikke sandsynligt, at Montaigne har haft dette digt i tankerne, om han overhovedet har kendt det. Foruden til ovennævnte afhandling af Boase henvises m. h. t. fortolkningens historik til Bulletin des Amis de Montaigne, 2e série no 4, pp. 40-41 og 43, samt til P. Villey: Montaigne devant la postérité (spec. p. 108 + note) og Porteau: Montaigne et la vie pédagogique de son temps (spec. p. 300 note).

Jean de Thou (Histoires, année 1592) og Scévole de Sainte-Marthe (Elogiorum liber II) oversætter ligeledes ved *conatus,* mens andre lidt senere forfattere gengiver titlen ved *specimina* og *tentamina.*

I nyere og nyeste tid har G. Guizot (Montaigne, Études et fragments, 1899, p. 69) vaklet mellem fortolkningerne *lusus* og *gustus,* medens P. Villey og A. Boase nærmest tolker i retning af *prøven, undersøgelse* og *erfaring.* A. Salles, der må være forfatteren til den ikke signerede artikel i Bulletin des Amis de Montaigne, der er en hovedkilde til ovenstående korte oversigt, konkluderer viseligt: Adhuc sub judice lis est.

Når dette fortolkningsproblem existerer, hænger det sammen med det bemærkelsesværdige faktum, at Montaigne, der saa mange steder i sit værk har udtalt sig om sit forfatterskab, ikke direkte omtaler valget af titlen og hensigten med den. Har han anset den for selvindlysende, har samtiden og eftertiden jo her ikke givet ham ret. Der kan da være grund til at undersøge, om der er mulighed for at føre fortolkningen helt til bunds.

Omtaler Montaigne ikke direkte titelvalget, så forekommer ordet essai dog flere steder i værket på en sådan måde, at sammenhængen med titlen er åbenbar; det er imidlertid for de fleste af disse steders vedkommende ikke muligt at afgøre, om Montaigne her spiller på titlen, eller om det tværtimod er sætningen, han skriver, der spiller ham titlen i hænde. Og disse steder alene danner under alle omstændigheder et lidt spinkelt grundlag for en sikker fortolkning af titlen. I det følgende skal der derfor gøres et forsøg på at tilvejebringe det bredere filologiske grundlag, som fortolkningsforsøgene hidtil har savnet.

En udførlig udredning af ordet essai's historie er her ikke nødvendig. Det er tilstrækkeligt at minde om, at ordet, der fortsætter lat. exagium, oprindelig betyder *afvejen, undersøgelse på vægt,* dernæst i videre, figurlig anvendelse *nøje undersøgelse.* Idet senere grundbetydningen *afvejen* går i glemme og samtidig kvaliteten *nøje* svækkes og helt kan bortfalde, består i de romanske sprog betydningen *undersøgelse, prøven, prøve.* Denne centrale betydning kan imidlertid orienteres i forskellige retninger. Når ordet anvendes på det moralske, karaktermæssige område, nuanceres begrebet i retning af *stillen på prøve, prøvelse.* Med rent intellektuel betoning og vægt på undersøgelsens resultat og erkendelsen af dette fremkommer betydningen *erfaring.* Når det under givne omstændigheder drejer sig om en foreløbig prøve eller undersøgelse, idet ordet betegner en handling, der går forud for

hovedhandlingen, kan dette moment af det forudgående, det foreløbige, blive fixeret i en særbetydning af ordet. Det sker bl. a. under bestemte sociale betingelser, nemlig hvor det drejer sig om den prøve, en fyrstes mad og drikke underkastes umiddelbart før måltidet. Herfra udgår altså den specielle betydning *smagsprøve,* mens en beslægtet udvikling i kommerciel retning giver betydningen *vareprøve.* Ordet får således, i modsætning til den oprindelige kvalitet nøje undersøgelse, en stadig stærkere hældning mod kvaliteten: den forudgående, foreløbige, eventuelt hastige eller blot løselige undersøgelse eller prøve, en *forprøve,* et *forsøg,* specielt et *elevmæssigt forsøg,* en *øvelse;* og når målet for handlingen pointeres, fremkommer endelig betydningen *bestræbelse.*

De her skitserede forskellige orienteringer og nuanceringer af det centrale grundbegreb i ordet essai viser ordets voksende betydningsbredde, dets latente muligheder, som i hver enkelt anvendelse mer eller mindre klart defineres gennem contexten. De angiver tillige i hovedsagen ordets betydningsomfang hos Montaigne, som det vil være opgaven at påvise i det følgende på grundlag af det stof, en gennemlæsning af Montaignes værk har tilvejebragt[1]).

Exemplerne ordnes i overensstemmelse med det, der foreløbig er sagt om ordets semantiske muligheder, i syv grupper (betegnet **A** til **G**). Verbet essayer er inddraget i undersøgelsen, men udover særlig vigtige tilfælde anføres for dette af pladshensyn kun citatstederne[2]).

A) Essai og essayer brugt i vid, udifferentieret betydning = da. undersøgelse, prøven, prøve — undersøge, prøve:

Exx. på essai: *Il y a aucuns de nos Parlemens, quand ils ont à recevoir des officiers, qui les examinent seulement sur la science; les autres y adjoutent encores l'essay du sens, en leur presentant le jugement de quelque cause (I, XXV – 2,13.* Bemærk parallelismen med *examiner). — Quant aux facultez naturelles qui sont en moy, dequoy c'est icy l'essay, je les sens flechir sous la charge; mes conceptions et mon jugement ne marche qu'à tatons, chancelant, bronchant et chopant (I, XXVI – 2,21.* Betydningerne B og

[1]) Montaignes sprogbrug kan ikke fyldestgørende undersøges på grundlag af Bordeaux-udgavens leksikon, der jo desværre ikke blev den fuldstændige Montaigne-ordbog, Grace Norton havde samlet materiale til, og som på mange måder vilde have været af betydning for studiet af Montaigne.

[2]) I henvisningerne anføres bog og essay, og dernæst bind og sidetal i Motheau og Jouaust's udgave, der af de existerende håndudgaver er den, der bedst viser de væsentligste varianter.

D er dog også mulige: han prøver sine evner, stiller dem på prøve, men giver også en prøve på, hvad de formår. Stedet har direkte relation til titlen.) — *Le jugement est un util à tous subjects, et se mesle partout. A cette cause, aux Essais que j'en fay icy, j'y employe toute sorte d'occasion. Si c'est un subject que je n'entende point, à cela mesme je l'essaye, sondant le gué de bien loing, et puis, le trouvant trop profond pour ma taille, je me tiens à la rive; et cette reconnaissance de ne pouvoir passer outre, c'est un traict de son effect - -. Tantost, à un subject vain et de neant, j'essaye voir s'il trouvera dequoy luy donner corps - -* (*I*, L – 2,267. Betydningerne B og G er også mulige, samtidig med at verbet orienterer tanken i retning af E: han prøver sin dømmekraft, stiller den på prøve og øver sig i brugen af dette værktøj, ligesom han forsøger på at give emnerne form. Stedet har direkte relation til titlen). — *- - plustost un essay de patience que de verité* (*II*, V – 3,53). — *C'est icy purement l'essay de mes facultez naturelles, et nullement des acquises. - - Ce sont icy mes fantasies, par lesquelles je ne tasche point à donner à connoistre les choses, mais moy* (*II*, X – 3,117-8. Betydningerne B og D er også mulige, bemærk til den sidste særlig anvendelsen af verbet *donner*: han giver prøver på sit jeg. Stedet har direkte relation til titlen). — *- - qui seroit un essai mal aisé à faire* (*II*, XII – 3,203. Betydningerne C og E er ikke udelukkede). — *J'imagine l'homme regardant autour de luy le nombre infiny des choses, plantes, animaux, metaux. Je ne sçay par où luy faire commencer son essay* (*II*, XXXVII – 5,156. Betydning C er også nærliggende; ordet *expérience* forekommer flere gange umiddelbart forud).

Exx. på essayer: *I*, L – 2,267, v. supra; — *II*, VI – 3,57 (ogs. bet. C); — *II*, XII – 4,86; — *II*, XIII – 4,175; — *II*, XXXVII – 5,119 *note* (ogs. bet. B og G); — *II*, XXXVII – 5,155 (ogs. bet. E); — *III*, IV – 5,239 (ogs. bet. E).

B) Essai og essayer brugt med betydning orienteret i retning af da. stillen på prøve, spec. på hård prøve, prøvelse — stille på prøve, spec. på hård prøve, strabadsere.

Exx. på essai: *- - pour le seul essay de vertu* (*I*, XIV – 1,76). — *Je remets à la mort l'essay du fruict de mes estudes* (*I*, XIX – 1,108. Betydning C også mulig). — *- - pour l' essay de leur constance* (*I*, XXIII – 1,160). — *- - ils ont voulu d'arrivée mettre leurs enfans au propre des effects et les instruire non par ouïr dire, mais par l'essay mesme de l'action* (*I*, XXV – 2,17-18. Også betydningen G ligger nær, cf. ordene *œuvres* og *habitude* i den følgende del

af sætningen). — *I, XXVI – 2, 21,* v. A. — *Si par essay on me vouloit donner un theme à la mode des colleges* (*I, XXVI – 2, 68.* Betydning G er her ganske nærliggende). — *I, L – 2, 267,* v. A. — - - *cet essay de boire d'autant estoit fort en usage* (*II, II – 3, 16.* Også betydning F ligger nær). — *II, X – 3, 117-8,* v. A. — - - *un essay à fer esmoulu* (*II, XI – 3, 146,* cf. næste ex.). — *Il n'est à l'avanture rien plus plaisant au commerce des hommes que les essays que nous faisons les uns contre les autres, par jalousie d'honneur et de valeur, soit aux exercices du corps ou de l'esprit, ausquels la grandeur souveraine n'a aucune vraie part* (*III, VII – 6, 76.* Her ligger den helt specielle betydning nær, som anføres af La Curne de Sainte-Palaye: *épreuves qui se faisoient la veille d'un tournoi,* en betydning, der jo også tenderer i retning af G: Øvelsesturnering). — - - *en un rude et perilleus essay* (*III, XIII – 7, 26*).

Exx. på essayer: *I, I – 1, 5; — I, XXIII – 1, 164; — II, XI – 3, 146.* (Også bet. G ligger her nær; ordene *s'exercer* og *exercice* forekommer i contexten); — *II, XXII – 4, 287; — II, XXXII – 5, 51; — II, XXXVII – 5, 118* (tenderer mod bet. G, cf. ordet *apprentis*); — *II, XXXVII – 5, 139; — Si mon ame pouvoit prendre pied et forme, je ne m'essaierois pas, je me resoudrois : elle est toujours en apprentissage et en espreuve* (*III, II – 5, 190.* Betydningen tenderer klart imod G; cf. ved Siden af *espreuve* atter her ordet *apprentissage.* Stedet har indirekte relation til titlen og er betydningsfuldt for fortolkningen; det belyses yderligere ved følgende vigtige passage (*II, III – 3, 25*): *Si philosopher c'est douter, comme ils disent, à plus forte raison niaiser et fantastiquer, comme je fais, doit estre doubter : car c'est aux apprentifs à enquerir et à debatre, et au cathedrant de resoudre. Mon cathedrant, c'est l'authorité de la sacro-sainte volonté divine, qui nous reigle sans contredit et qui a son rang au dessus de ces humaines et vaines contestations*); — *III, X – 6, 235; — III, XIII – 7, 34.* (Cf. et ex. under A).

C) Essai og essayer brugt med betydning orienteret i retning af da. erfaring – erfare.

Exx. på essai: *I, XIX – 1, 108,* v. B. — - - *sans l'essay et sans l'experience* (*I, XXV – 2, 9.* I Bord.-Ms. er essay slettet, hvorved betydningsoverensstemmelsen med *experience* klart markeres). — *II, XII – 3, 203,* v. A. — - - *et croy qu'il n'en est aucune exempte d'en avoir faict quelque essay* (*II, XII – 4, 19*). — - - *il y a deux cens ans - - que cet essay nous dure. - - C'est vrayement bien raison que cette experience commence à nous faillir* (*II, XXXVII – 5, 123*). — *II, XXXVII – 5, 156,* v. A. — *En fin, toute cette fricassée que je*

barbouille ici n'est qu'un registre des essais de ma vie, qui est, pour l'interne santé, exemplaire assez à prendre l'instruction à contre-poil (*III, XIII – 7, 26.* Stedet har direkte relation til titlen. De følgende, ikke citerede sætninger har flere gange *experience,* der klart orienterer betydningen. Tilstedeværelsen af ordet *instruction* i sammenhængen muliggør dog også en tydning i retning af G).

Exx. på essayer: *I, XX – 1, 124; — - - mais quant à la mort, nous ne la pouvons essayer qu'une fois; nous y sommes tous apprentifs quand nous y venons* (*II, VI – 3, 55.* Ordet *experience* forekommer flere gange i texten umiddelbart forud, men tillige ordene *exercitation* og *exercer;* denne idé ligger endda for så vidt forrest i bevidstheden, som den er selve det pågældende essays emne. Betydningen er altså også orienteret i retning af G, cf. ordet *apprentif*); *— [des maladies], - - quand je suis venu à les essayer, j'ay trouvé leurs pointures molles et lasches au pris de ma crainte. Voicy que j'essaie tous les jours - -* (*II, VI – 3, 58.* I Bord.-Ms. er essayer rettet til *experimenter,* mens j'essaie er rettet til *j'espreuve.* Rettelserne angiver klart synonymikken og antyder vel også, at ordets betydningsbredde kunde være en ulempe, som Montaigne var ved at være opmærksom på); *— II, VI – 3, 64; — II, XI – 3, 154; — II, XI – 3, 164; — II, XII – 4, 86; — II, XII – 4, 149; — II, XIII – 4, 172; — II, XIII – 4, 175; — II, XVII – 4, 215; — II, XVII – 4, 244; — II, XXXI – 5, 41; — II, XXXIII – 5, 60; — II, XXXVII – 5, 114; — II, XXXVII – 5, 126; — II, XXXVII – 5, 127; — III, XII – 6, 275.* (Cf. et ex. under A).

D) Essay brugt med betydning orienteret i retning af da. smagsprøve, (vare)prøve:

I, XXVI – 2, 21, v. A. — *II, X – 3, 117-8,* v. A. — *Par ces traits de ma confession, on en peut imaginer d'autres à mes despens; mais quel que je me face connoistre, pourveu que je me face connoistre tel que je suis, je fay mon effect; et si ne m'excuse pas d'oser mettre par escrit des propos si ineptes et frivoles que ceux-cy. - - C'est assez que mon jugement ne se defferre poinct, duquel ce sont icy les essais* (*II, XVII – 4, 246-7.* Stedet har direkte relation til titlen, og contexten tyder afgjort i retning af betydningen (smags)prøve). — *J'ay assez vescu pour mettre en compte l'usage qui m'a conduict si loing : pour qui en voudra gouster, j'en ay faict l'essay, son eschançon. En voicy quelques articles, comme la souvenance me les fournira* (*III, XIII – 7, 27-28.* Stedet henviser til titlen, og contexten giver den præcise betydning med al ønskelig tydelighed. Cf. til dette og det foregående citat

følgende passage i II, XVII – 4, 255, hvor også ordet *gouster* forekommer i forbindelse med selvstudietemaet: *Chacun regarde devant soy; moy, je regarde dedans moy : je n'ay affaire qu'à moy, je me considere sans cesse, je me contrerolle, je me gouste).*

E) Essai og essayer brugt med betydning orienteret i retning af da. forprøve, forsøg – gøre forprøve, forsøge.

Exx. på essai: *II, XII – 3, 203,* v. A. — *- - tel, resolu de mourir et de son premier essay n'ayant donné assez avant - -* (*II, XIII – 4, 170*). — *Hippomenes, ayant à faire son essay apres les autres - -* (*III, IV – 5, 234*). — *Laisse, lecteur, courir encore ce coup d'essay et ce troisiesme alongeail du reste des pieces de ma peinture* (*III, IX – 6, 149.* Stedet har direkte relation til titlen og forbindelsen *coup d'essay* præciserer klart betydningen).

Exx. på essayer: *I, L – 2, 267,* v. A. (essai); — *II, XII – 4, 102* (ogs. bet. F); — *II, XVI – 4, 186 note* (ogs. bet. F); — *II, XXII – 4, 286 note;* — *II, XXXI – 5, 37* (ogs. bet. F); — *II, XXXVII – 5, 124.* (Cf. exx. under A).

F) Essai og essayer brugt ved betydning orienteret i retning af da. bestræbelse – bestræbe sig på:

Ex. på essai: *II, II – 3, 16,* v. B.

Exx. på essayer: *I, I – 1, 9 note;* — *I, XXXIX – 2, 186;* — *II, VI – 3, 56;* — *II, VI – 3, 60;* — *II, XIX – 4, 277;* — *II, XXIX – 5, 21;* — *III, XIII – 7, 54.* (Cf. exx. under E).

G) Essai og essayer brugt med betydning orienteret i retning af da. elevarbejde, prøvestykke, øvelse – øve sig:

Exx. på essai: *I, XXV – 2, 17-18,* v. B. — *I, XXVI – 2, 68,* v. B. — *Il [sc. la Boétie] l'escrivit par maniere d'essay en sa premiere jeunesse* (*I, XXVIII – 2, 83.* Hele contexten godtgør klart betydningen, og da det pågældende sted tillige rummer beskedne betragtninger over Montaignes eget forfatterskab, ligger tanken på titlen ret nær). — *I, L – 2, 267,* v. A. — *Je propose les fantasies humaines et miennes simplement comme humaines fantasies et separement considerées, non comme arrestées et reglées par l'ordonnance celeste, - - matiere d'opinion, non matiere de foy, - - comme les enfans proposent leurs essays instruisables, non instruisants* (*I, LVI – 2, 298 note.* Både betydningsnuancen og ordets nære relation til hele forfatterskabets hensigt og til værkets titel synes uomtvistelig; cf. III, II – 5, 190, v. supra B, essayer). — *III, VII – 6, 76,* v. B. — *III, XIII – 7, 26,* v. C.

Exx. på essayer: *III, II – 5, 190,* v. B. (Cf. exx. under A, B, C).

Denne undersøgelse af Montaignes brug af ordene essai og essayer, der i hvert fald omfatter et stort flertal af de steder, hvor disse ord forekommer i les Essais, viser, som man har set, dels en række tilfælde, hvor ingen udspecialisering af grundbetydningen lader sig påvise, dels talrige andre, hvor både context, specielt synonymer, og textrettelser med større eller mindre tydelighed viser hen til snart én, snart en anden af ordenes latente muligheder for speciellere betydninger.

Betragter vi særskilt de exempler, hvor der enten spilles bevidst på titlen, eller hvorfra ideen til titlen kan være udsprunget, finder vi først nogle tilfælde, tre ialt, hvor den centrale, udifferentierede betydning kan foreligge, om end der er mulighed for i hvert af disse tilfælde at læse forskellige af de mere specielle betydninger ind i sammenhængen. Udover disse findes en række tildels helt utvetydige tilfælde af anvendelser med betydningerne smagsprøve – forsøg – elevarbejde, prøvestykke, øvelse.

Det er imidlertid muligt at føre forsøget på titlens fortolkning endnu et skridt videre, end det er sket ved at belyse anvendelsen af ordene essai og essayer hos Montaigne. Dels i forbindelse med disse ord, dels uafhængigt af dem har jo nemlig Montaigne på mange steder i værket søgt at karakterisere dettes art og hensigt i et righoldigt sæt af metaforer; disse ord er det af betydning at inddrage i undersøgelsen, da de jo med andet sprogmateriale belyser værkets idé og dermed indirekte værkets titel.

Montaigne betegner gang på gang sit litterære forehavende med ord som *rapsodie, marqueterie mal jointe, fagotage, farcissure, fricassée, galimafrée, fantasie, inventions, verves, resveries, songes, ravasseries, crotesques et corps monstrueux*. Alle disse ord fører, med forskellig nuancering, tanken i retning af det ufærdige, det løst sammenhængende, det løst udkastede, det der ikke er bragt i en streng, krævende kunstform.

Men endnu mere fremtrædende næsten end denne linje i værkets selvkarakteristik er den, der fører tanken i retning af elevens, lærlingens arbejde. I nær sammenhæng med ordet essai finder vi her bl. a. skoleordet *theme* (I, XXVI – 2, 68, v. B.), ligesom ordene *apprenti* og *apprentissage* flere gange hører med i sammenhængen. Til exemplerne i det foregående, der viser dette, skal her føjes endnu et par citater til belysning af denne vigtige linje i Montaignes egen redegørelse for, hvordan han ønsker at forstås, hvordan han vil have værkets hensigt opfattet:

Je ne vise icy qu'à découvrir moy-mesmes, qui seray par adventure

autre demain, si nouveau apprentissage me change. Je n'ay point l'authorité d'estre creu, ny ne le desire, me sentant trop mal instruit pour instruire autruy (*I*, XXVI – 2, 24-25).

Moy, qui ne fais autre profession [sc. *que de se cognoistre soy-mesme*], *y trouve une profondeur et varieté si infinie que mon apprentissage n'a autre fruict que de me faire sentir combien il me reste à apprendre* (*III*, XIII – 7, 19).

Ce conte d'un evenement si legier est assez vain, n'estoit l'instruction que j'en ay tirée pour moy - -. Or, comme dict Pline, chacun est à soy-mesmes une tres-bonne discipline, pourveu qu'il ait la suffisance de s'espier de prés. Ce n'est pas icy ma doctrine, c'est mon estude; et n'est pas la leçon d'autruy, c'est la mienne (*II*, VI – 3, 67).

Konklusionen på denne filologiske randnote til titlen på Montaignes værk bliver da denne:

Montaigne har som titel valgt et ord med en ret vid og upræcis betydning af noget prøvende og søgende, så upræcist et ord, at han enkelte steder inde i værket i senere rettelser har ombyttet ordet med mere præcise synonymer. Han har i titlen ikke udspecialiseret nogen snævrere betydning ved hjælp af determinerende tilføjelser. Ordet står altså netop så ubestemt, som et så rummeligt ord uden for enhver context gør det. Deraf fortolkningsproblemet, hvis man da ikke helt vil afvise dette som et skinproblem; for det udefinerede strider næppe mod forfatterens hensigt; en titel vælges jo med omhu, ikke mindst når den er ny og original.

Titlen kan altså for så vidt siges netop at have hele ordets betydningsbredde, hvad også den udførlige dokumentation i det foregående viser muligheden af. Netop denne vide betydning gør, at samtidens oversættelsesforsøg til latin, og i det hele alle oversættelsesforsøg (undtagen til de romanske nabosprog og til engelsk, der har samme ord med nogenlunde samme afgrænsning) må komme til kort.

Men samtidig med dette er det dokumenteret, at Montaigne på flere steder i sit værk bevidst spiller på de specielle nuancer i titelordets betydning. Titlens definitive betydningsbredde udelukker da heller ikke, at ideen til at vælge dette ord som titel kan være udsprunget fra en af ordets snævrere betydninger, og at denne også senere kan være forblevet den mest fremherskende nuance for Montaigne selv i titlens betydning. En sådan primær hensigt med titlen lader sig under de foreliggende omstændigheder kun op-

stille som en hypotese, der dog kan sandsynliggøres. De ovenfor anførte citater, hvor et rigt ordstof belyser værkets idé, tyder alle i retning af, at det er tanken om *forsøg* og *øvelser,* der både har været udgangspunkt for og er forblevet det centrale i ordets betydning som titel på værket.

Overalt ivrer Montaigne mod at blive opfattet som dogmatiker og som pedant. Han er ikke skolemesteren, men tværtimod lærlingen, der øver sig, som gør sine forsøg, mest til egen belæring. Er det da ikke sandsynligt, at titlen er udtryk for samme tankegang.

Den leçon-genre, som Montaigne fortsatte med sine Essais, var ikke blot en populær genre i tiden, det var også en beskeden genre. Man anmasser sig ikke med noget, der altfor direkte kan sammenlignes med de store, beundrede oldtidsforfatteres fuldkommenhed; man tilbyder i beskedenhed „læsestykker", måske med en tilsigtet skole-biklang i ordet[1]). Den beskedne genre får en lige så beskeden titel; det er et træk i tidens forfatterpsyke, selv om forfængeligheden tit slipper ind ad bagdøren, også hos Montaigne.

Netop det samme som en række af tidens forfattere stræbte efter, har da efter al sandsynlighed Montaigne villet opnaa ved den form og den titel, han har valgt (cf. hertil I, XIV – 1,75; — I, XXVI – 2, 22 sqq.; — I, XXVIII – 2, 82-83). Også han har villet give en beskeden genre en beskeden titel, der tillige er en antidogmatisk og antididaktisk titel; den skal sammenfatte i eet ord en sokratisk metode, hvor det forsøgende tillige er det søgende, det ydmyge tillige det forløsende, det der kan fri en ud af den dogmatiske naturs lidenskabelighed.

Af den knastørre, pedantisk-kompilatoriske leçon-genre skabte Montaigne en rig og frodig kunstform. Og samtidig nyprægede han ordet essai, så det ved siden af sin tidligere mangfoldighed fik en helt ny prægnant betydning som navn på den kunstform, der blev stående i den europæiske litteratur. Selv om tyngdepunktet i denne ny betydning ikke netop lå i det elevmæssige, så forblev den dog orienteret i retning af det løst udformede og det udogmatiske og således ret tæt op ad det, der her er set som det primære og det centrale i titlens allerførste forekomst.

ANDREAS BLINKENBERG

[1]) Det har ikke været mig muligt at konstatere, om ordet essai også har været et skoleord, på samme måde som leçon, thème og épreuve. Porteau : Montaigne et la vie pédagogique de son temps (Paris 1935) viser ikke noget i så henseende.

FRANSKE PRÆFIXER

Bref, dans la mesure où tu es grammairien, tu n'es pas choqué que, dans le jargon de l'École, Pot signifie deux choses malgré tout aussi différentes?
JULES ROMAINS: Les amours enfantines, p. 6.

Et Sted, hvor den gamle Synonymiker B. LAFAYE taler om Forskellen mellem to ensbetydende Ord — endda af samme Stamme —: *dénombrement* og *énumeration*, siger han: „Toute la différence tient aux terminaisons des deux mots“ [1]). Det er et Vidnesbyrd om Sandheden i, hvad H. C. Andersen lader Græshoppen sige i Springfyrene: „Krop skal der til.“ For hvorfor tæller mon kun Endelserne efter Lafayes Formening? Uden al Tvivl fordi de ligesom er bastantere i Forskellen end disse smaa Elementer i Begyndelsen af Ordet, hvor endda i dette Tilfælde Forskellen indskrænker sig til et sølle *d-*, kombineret, ganske vist, med det Faktum, at det første Element er et paa Fransk dannet Ord, det andet overtaget færdigt fra Latin. Og dog er det bekendt nok, at en meget stor Mulighed for Variation af franske Ords Betydning ligger i de mange Præfixer, som staar til Raadighed for dette Sprog. Endda regnes her kun med *egentlige* Præfixer, altsaa med Ordpartikler uden selvstændigt Liv, men som ved deres Stilling foran et Ord varierer dettes Betydning. Tager man nogle af de abstrakteste blandt franske Verber som fx. *mettre* og *poser* kan man ved at opføre de lange Rækker af Muligheder for Præfixation vise, hvilken uhyre Nuancerigdom Sproget besidder i dette Middel:

admettre commettre émettre démettre immettre promettre [2])
apposer composer exposer déposer imposer préposer proposer
remettre transmettre
reposer transposer

[1]) *Dictionnaire des synonymes*, Paris 1869, s. v. *dénombrement* i Suppl.

[2]) *permettre* er ikke dannet paa fransk Grund, men paa latinsk og — som det hyppigt er Tilfældet — tillempet til det folkelige Ord.

Til yderligere Variation kan man have flere Præfixer sammenkoblede, som fx. *décomposer, présupposer, décontenance.*

For parasynthetiske Dannelser med Præfixet *dé-* er der i moderne Fransk en afgjort Tendens til Simplifikation i Forhold til ældre Tids Brug. Saaledes har *débourder, débrayer, défourner, dégager, dépêtrer* vundet Terræn over for *désembourder, désembrayer, désenfourner, désengager* (i Betydningsanvendelsen 'give Stilling' er *en-* dog fast), *désagrafer, désempêtrer.* Baade *désenfiler* og *défiler* eksisterer, baade *désenchaîner* og *déchaîner,* derimod kun *désemprisonner* (ikke svarende til italiensk *sprigionare* et **déprisonner*) og kun *désenlaidir* (hvorfor?)[1]).

Af de 27 Præfixer, der opføres hos NYROP[2]) som folkelige i Fransk — selv om de er af latinsk Oprindelse — er *à, avant, contre, en, entre, outre, par, pour, sans, sous, sur* Præpositioner, *bien, mal, plus, très* Adverbier, *en* (det andet *en*) Konjunktion, *for-* et Slags Stedsadverbium, *vi-* er en Forkortelse af *vice-* (hvorledes denne latinske Ablativ skal betragtes paa Fransk, er mig ikke klart).

Der bliver saa tilbage 9 rene Præfixer, nemlig *bés-, dé-, dis-, in-, in-* (negativt), *é-, mé(s)-, pré-, re-.*[3]) [4])

Inden for disse rene Præfixer er det kun *dé(s)-, mé-, pré-, re-,* der kan sættes foran Substantiver, som ikke er Verbalderivater: 1. *désinvolture, déraison, désavantage,* 2. *mésaventure, mésalliance, mélecture,* 3. *préhistoire,* 4. *recoin, reflux.*

I Særdeleshed er *re-* liberalt med Hensyn til hvilke Ord det kan sammenstilles med. Ord som *rebonjour, (me) revoilà* er meget hyppige, til *merci* kan et *remerci* dannes spontant og træffes fx. hos d'Aurevilly[5]). Sjældnere er nok Forbindelsen *remoi,* den anføres hos NYROP[6]) fra Gyp. Samme Forfatterinde har ogsaa et *reoh!,* der dog forekommer noget fantastisk eller excentrisk. I alle disse Tilfælde er det dog som kun den mest ydre Side af *re-*'s Be-

[1]) omvendt har *désarroi* erstattet ældre *desroi* — mulig fordi dets Modsætning *roi* var forældet.

[2]) *Grammaire historique de la langue française* III § 463.

[3]) Der er givetvis en lang Række Præfixer i Fransk endnu, som *ex-, inter-, sub-* etc., der, skønt Fremmedlegemer, har sat sig godt fast i Sproget. Disse ses der helt bort fra her.

[4]) *abs-* er næppe et fransk Præfix. Franske Ord som *abstraire, absoudre* er franske Replikker af latinske Verber.

[5]) *Lettres à une amie,* p. 39.

[6]) *Grammaire historique* III § 489.

tydning kommer frem, den der svarer til det danske 'atter'; den dybere eller centralere Betydning af *re-* træder mere frem, naar dette Præfix staar i Forbindelse med Verber eller deres Afledninger og ved enkelte Substantiver. Denne *re-*'s Betydning maa nærmest betragtes som en Slags Aktualisering, en Fremhæven af indre Egenskaber eller latente Muligheder. *Recoin* i Forhold til *coin*, det er *coin* par excellence med alt hvad der er dette Begreb iboende[1]). *Reconnaître* i Forhold til *connaître* i de Tilfælde, hvor der ikke er Tale om nogen Gentagelse, er en Slags Holden op mod, en Konfrontering med Virkeligheden. En Sætning som „si quelque chose te doit reconsoler de me perdre, c'est que tu vas te sentir utile à ton grand-père" bliver af MEINICKE[2]) oversat 'dich dafür trösten . . .'; dèr er det en Konfrontering, en Gensidighed mellem *perdre* og *consoler*, der betegnes ved *re-*. I Louise Labbé's Sonet[3]) „Ne reprenez, Dames, si j'ai aymé" betegner *re-* i det første Ord ('bebrejde, dømme'), ligesom ogsaa i Substantiverne *reproche* og *remontrance* — der begge betyder Bebrejdelse — en Holden op for Øjnene ('Riven i Næsen'). Denne Form af en Visen, som har Aktualitet og gør Indtryk, illustrerer — som mangfoldige andre Eksempler paa *re-* — denne dets dybere eller centralere Betydning.

Dé- og *mé-* har fælles deres negative, ophævende Virkning, men er i øvrigt meget forskellige. Først og fremmest er det et Spørgsmaal, om *mé-* kan siges at være et Præfix i moderne Fransk. Det findes ganske vist i ret stor Udstrækning i fuldt brugelige Ord som fx. Verberne *méconnaître, médire, méprendre* og i Substantiverne *méplat, mésaventure, mésalliance,* Adjektiverne *mécontent, mécréant,* men det er stivnet, der kan ikke frit dannes nye Ord ved Hjælp af *mé-*[4]). I ældre Fransk var det meget mere udbredt — en Tekst som fx. Chrétien de Troyes har Former som *messerrer, mesfuire, mesprison* (af *méprendre*), *meschief*, som ikke findes i moderne Fransk[5]); men her alternerede det med *bés-*: *la béstournée* var en Kirke med Taarnet i Vest, der i Følge PIERRE CHAMPION laa hvor nu Sorbonne ligger.

[1]) cf. dansk *Afkrog* i Forhold til *Krog*.

[2]) *Das Präfix re- im Franz.*, Diss. Berlin 1904, p. 62.

[3]) *Franske Digte,* udgivne af Viggo Brøndal og Paul V. Rubow, Købh. 1942, p. 13.

[4]) Det frister en lignende Tilværelse som *mis-* paa Dansk. Dette findes ogsaa i en anselig Række — til Dels tilsvarende — Ord som *Misgreb, Mislyd, Misforstaaelse, Misgerning, Misvækst, Mistro,* men man kan ikke frit danne nye Ord med dette — man kan hverken sige *Misleg* eller *Misspil* fx. Hvorfor?

[5]) se WENDELIN FÖRSTERS Glossar til denne Tekst.

HUGUET[1]) anfører et Eksempel „quand Perron n'est que *besivre*", som han fortolker som 'mal-ivre, à moitié ivre'.

Netop fordi lat. *cum* er tabt som Præposition, er paa Fransk *con-* (el. *com-*), i Modsætning til hvad der er Tilfældet paa Italiensk, hvor det jo stadig er Præposition, blevet et Præfix. Ganske vist er Størsteparten af de Ord, hvor det findes, mer eller mindre direkte overtaget fra Latin, men der er dog ingen Tvivl om, at det er et fransk Præfix.

Det gælder ogsaa for Substantiver dannet med Præfixet *pré-*, at overordentlig mange er dannet i Latin og blot overtaget, men dog kan man for enkeltes Vedkommende med Sikkerhed fastslaa deres franske Oprindelse: Ord som *prénom, préhistoire* er dannede paa fransk Grund.

Blandt de „negative" Præfixer — det egentlige Emne for denne lille Undersøgelse — er *in-* et virkeligt negativt Præfix — ligesom det danske *u-*, svarende til det engelske *un-*[2]). Det tjener i Almindelighed til at danne adjektiviske Afledninger, medens det — lige saa lidt som sit latinske Ophav — ikke bruges ved Verber. Disse Afledninger kan derimod have verbal Kærne som fx. *introuvable, intolérable, impérissable, invraisemblable*[3]). Det er derfor intet Tilfælde, at det saa overvejende hyppigt forekommer sammen med Suffixet *-able, -ible*, hvis Prerogativ jo netop er af Verber at formidle Adjektivdannelse. Men det *kan* dog ogsaa forekomme i Forbindelse med et uafledet fransk Adjektiv, fx. *incommode, imparfait, inégal, impur, impropre,* det sidste, karakteristisk nok, dog ikke i Betydningen 'uren', men i den snarere lærde Betydning 'uegentlig'. *Impopulaire* er ogsaa af lærd Oprindelse. Det synes som det enten er latinske Adjektiver eller Adjektiver dannet efter latinsk Mønster; almindelige neutrale Adjektiver som fx. Farveadjektiver eller Størrelsesadjektiver kan ikke præfigeres med *in-*[4]). OTTO JESPERSEN gør i *Modern English Grammar* VI opmærksom paa, at Ord for 'stor' og lignende heller ikke sammensættes med *un-*. Det er dog næppe Betydningen i og for sig der spiller en Rolle, snarere at de almindeligste folkelige Ord ikke er tilbøjelige til den Form for Negation. Medens Fransk ikke har

[1]) *Dictionnaire de la langue française du XVIe siècle*, s. v.

[2]) cf. OTTO JESPERSEN, *Modern English Grammar* VI (1942) 26.1.2.

[3]) Hertil slutter sig *impossible*, hvis Verbalkærne dog er latinsk.

[4]) *In-* 'ind i' er ikke noget almindeligt fransk Præfix, derimod et latinsk brugt paa Fransk. Man maa skæve til et Ords latinske Etymologi eller dets Betydning for at afgøre, om de to enslydende *in-* i givet Tilfælde er det latinske Præfix eller det franske. De forekommer ofte sammen: *ininflammable.*

imbeau og kun *invrai* i en ganske enkelt Tekst[1]), har Dansk baade *uskøn* og *usand* og kan i det hele — inden for visse Rammer — friere danne jævne Ord med *u-*, fx. *utryg, uklog, ugift* osv. Det hænger vel sammen med, at Fransk i det hele er meget tilbageholdende med over en Bank at gennemføre en enkelt Fremgangsmaade inden for Derivationen[2]). Det synes som VAN GINNEKENS Betragtning[3]) „que la plupart des mots composés avec *in-* expriment nettement un sentiment de déception" rammer noget vigtigt og centralt. Det forklarer ogsaa, at *in-* ikke findes i Forbindelse med neutrale Ord som Udtrykkene for 'stor, lille', Farveadjektiver o. l. Næst efter de parasynthetiske Adjektivdannelser med Suffixerne *-able, -ible* er de fleste Ord med Præfixet *in-* Fortidsparticipier — altsaa den Form af Verbet, karakteristisk nok, der staar Adjektivet nærmest. I en Del Tilfælde synes det som Formen paa *in--able* har ført det tilsvarende Participium med sig: *invérifiable — invérifié, inébranlable — inébranlé, inexpliquable — inexpliqué, incontestable — incontesté.* Foran Verbet *vendre* kan man i Almindelighed umuligt sætte *in-*, men, siden Voltaire, har Participiet *invendu* eksisteret, omend Omskrivningen *non vendu* er mere almindeligt brugt. I det hele foretrækker det almindelige Sprog, i de Tilfælde hvor der er Mulighed saavel for et Participium eller Adjektiv præfigeret med *in-* som for en Omskrivning, denne sidste: *non fondé, non éclairé, non préparé,* frem for *infondé, inéclairé, impréparé.* I en Række Ord: *inassouvi, inexpérimenté, incertain, illimité, intolérant, impair, irrésolu, irréfléchi,* blandt andre, er *in-*Formen fremherskende. Dette vidner om hvor stærkt dette, oprindelig fra Latin stammende, Præfix har vundet Terræn i Fransk, men Nutidens Franskmænd finder det knapt nok levende uden for *-able, -ible*-Adjektivernes Kreds. Ved franske Substantiver, vel at mærke naar disse ikke er afledte af Adjektiver, findes det negative *in-* kun ret sjældent: *inadvertance* (Laaneord fra det 14de Aarh.), *impasse* (skabt af Voltaire i Dictionnaire philosophique, 1764), *irrespect* (sikkert uddraget af *irrespectueux*), *insuccès* (der først optræder i det 19de Aarh.s første Trediedel)[4]). For det tilsvarende engelske *unsuccess* mener OTTO JESPERSEN, at det er Adjektivet *unsuccessfull*, der har trukket

[1]) Goncourt, *Manette Salomon* p. 368, if. NYROP, *Gr. hist.* III § 514, 2, der ogsaa anfører *inglorieux* fra A. France, Le Mannequin d'osier p. 243.

[2]) Man har i denne Sammenhæng talt om *L'insuffisance de la dérivation française.*

[3]) *Principes de Linguistique psychologique,* Leipzig 1907, p. 207.

[4]) I Følge OSCAR BLOCH, *Dictionnaire étymologique de la langue française,* er første Eksempel fra 1821.

det med sig, idet han i det hele for *un-*'s Forekomst ved Substantiver bemærker, at det er „practically only such as are derived from adjectives“ [1] [2]).

I Modsætning til *in-* bruges *dé(s)-* og det lærde *dis-* særligt ved Verber og Verbalafledninger. Men medens *in-* kun er negativ i den banale (dvs. ophævende) Forstand, er saavel den folkelige som den lærde Form af dette Præfix absolut ikke eengyldig i sin Værdi. Der er den samme Delthed i Betydning mellem *discontinuer, disconvenir, discorde* etc. og *disperser, disséminer, distribuer* som paa sin Side mellem *défaire, découdre, décharger, désaccord* og paa den anden *dépeindre, décrire, déambuler* for blot at nævne nogle enkelte. De allerfleste Ord paa *dis-* er scolastiske Laan i Fransk, men de er saa talrige og har faaet en saadan Borgerret, at de forekommer i Ord, som er dannet paa fransk Grund — af mere eller mindre latinske Elementer — selv om man ikke kan sige, at Præfixet længer er produktivt[3]). For *disposer* er *disponere* nok Forbilledet, hvorefter det er dannet, men det er den franske Afløser af dette Verbum: *poser,* som vi finder i *disposer.* Ikke alene i Fransk, men over hele det romanske Omraade har *pausare* paa opsigtsvækkende Maade gjort Skridtet fra Betydningen 'ophøre' til 'anbringe (i Hvilestilling)' og er paa Romansk blevet det normale Udtryk derfor. At *disposer* maa have faaet sit Præg i scolastisk Latin, derpaa tyder ogsaa den Betydning 'at befale over, have i sin Magt', som det franske Verbum har og som ikke genfindes i rigtigt Latin, men som ogsaa genfindes i det rumænske Verbum *despun* og det deraf afledede *despus* 'Magt'.

Forskellen i Betydning mellem dette Verbum og dets „Dublet“ *déposer* er stor. *Déposer* 'anbringe' er *poser* med en præciserende Tilføjelse, der angiver Formaalet; det er en fransk Dannelse og frembyder en af Hovedanvendelserne af Præfixet *dé-*. Den samme findes fx. i *démarche,* der netop

[1]) *Modern English Grammar* VI 26.1.2.

[2]) Denne Eksklusivitet for Adjektiver gaar igen fra Latin gennem de moderne Sprog. Med Hensyn til *u-* paa Dansk ved ikke-Adjektiver, se *Acta Linguistica* II, fasc. 3, p. 152, Noten. Om det privative *in-*'s Udvikling i Kejsertidens Latin og dets Forekomst ved enkelte Substantiver, se MEILLET og ERNOUTS interessante Udredning i *Dictionnaire Étymologique de la langue latine,* s.v.

[3]) Allerede DU MARSAIS (*Oeuvres,* 1797, An V, tome cinquième) anfører under *di, dis* „particule inséparable, c'est à dire qui ne fait point un mot toute seule“ at dette „quelquefois augmente la signification du primitif: *dilater, diminuer, divulguer, dissimuler* . . .“

adskiller sig fra *marche* 'Trin, Skridt' ved at betyde 'Skridt i bestemt Retning'; *dénier* i Forhold til *nier* 'nægte med præcist, bestemt Objekt'. Paa samme Maade angives[1]) Forskellen mellem *nommer* 'simplement donner un nom' og *dénommer* 'désigner (dette selv ogsaa en Parallel i Præcision) une personne de façon qu'elle ne puisse être confondue avec une autre'. — Den samme Præcision genfinder vi i *délinéer, délimiter, dérayer* etc. i Forhold til de respektive usammensatte Verber. — Forskellen mellem *manger* og *démanger* er saa stor, at man praktisk set næsten glemmer, at der er Sammenhæng. Det sidste 'at klø' er dog en præcis, tillige momentan (eller punktuel) og intensiv Form for 'at spise' eller 'bide'. — I *démarquer, dénommer, dénoncer* (dette i øvrigt fra latinsk Ret), *dénoter* ligger det punktuelle tydeligt, i *dépecer, démembrer, détailler* etc. betones Opløsningen i enkelte Elementer; ligeledes i *décrire* (ganske vist ikke dannet paa fransk Grund) og *dépeindre.* CONDILLAC[2]) definerer *dépeindre* saaledes: 'représenter une chose avec ses détails' i Modsætning til *peindre*, der er mere globalt talende til Fantasien. — Verber som *dépasser* 'overskride et bestemt Punkt, passere udover', *détirer* 'forlænge ud over den naturlige Grænse' er saa aabenlyst punktuelle, at man ikke behøver at insistere.

I *déssécher* 'tørre ud til sidste Draabe', *dépérir* 'hensygne' lægges Vægt paa Enderesultatet. Det fremhæves overalt i Lexika og Synonymordbøger, at *dépérir* betegner det gradvise i Modsætning til *périr.* Men jeg er skeptisk over for denne Definition. Jeg tror det er noget sekundært man der fremhæver og ikke den konstituerende Egenskab. Ser man Eksemplerne hos LITTRÉ igennem, vil man hurtigt opdage, at denne Definition — som saa mange Definitioner hos alle Lexikografer — er taget fra Ordets almindelige Forekomst i Konteksten: Elle va toujours en *dépérissant.* Je sens de jour en jour *dépérir* mon génie. Sa santé *dépérit* tous les jours. Distinktionen, som man har forsøgt, at *dépérir* bøjet med *avoir* skulde være kontinuerlig og bøjet med *être* momentan (LITTRÉ), er lige saa fiktiv. Her ligger Forskellen i Hjælpeverbernes Natur. — Det er en Parallel til Fortolkningen man har givet[3]) af det italienske *smorire* 'hendø' som kontinuerligt (imperfektivt), rimeligvis vildledt af den Omstændighed, at det ofte forbindes med *poco a poco. Smorire* er 'dø til sidste Forsvinden'; at det foregaar lidt efter lidt

[1]) A.-L. SARDOU, *Nouveau Dictionnaire des Synonymes français,* Paris 1935.

[2]) I Følge SARDOU, s. v. *peindre.*

[3]) se saaledes GIACOMO DEVOTO i *Mélanges Bally*, Genève 1935.

kommer ikke Sagen ved, kan ikke fratage Verbet dets perfektive Karakter[1]).

Saavel som Endepunktet kan ogsaa Begyndelsespunktet fremhæves ved *dé-*: *déchaîner, déclencher* 'slippe løs'. Og har vi ikke i alleregentligste Forstand samtidig Begyndelse og Ende i *détoner* 'eksplodere'? Ligeledes i *déboucher* 'munde ud' ses det, at denne Adskillelse er kunstig.

Der er endnu en Funktion af Præfixet *dé-* at omtale, den der træder frem i de parasynthetiske Verbaldannelser med nominal Kærne, saadanne Verber som fx. *démaigrir. Dé-* betegner her Realisationen af den Forudsætning, der ligger i Nominet. Medens den tilsvarende Funktion af *s-* er overvældende repræsenteret, er denne Funktion af *dé-* meget sparsommere og ikke nær saa folkelig. Tværtimod er det navnlig sene og lærde Ord: *débouler* noteres først fra 1793, *dénigrer* er lærd (lat. *denigrare*, cf. det modsætningsvis tilsvarende Substantiv *déalbation*). Karakteristisk er Betydningen ogsaa blegere, abstraktere (det bruges „overført") end Synonymet *noircir* 'sværte'. Og i Forbindelse med dette folkeligt udviklede *noircir* har et foransat *dé-* da heller ikke Tvegyldighed, her træder kun dets „negative", ophævende Virkning i Kraft. — *Dénuder* (tilsvarende Substantiv: *dénudition*) er ogsaa et lærd Indslag i Nutidssproget; i den folkelige Replik: *dénuer* er *dé-* intet Præfix fra moderne fransk Synspunkt, da *nuer* intet selvstændigt Ord er. — Man har ogsaa et medicinsk teknisk Ord som *dépurer* (le sang) og endnu lærdere *dépuratif, dépuratoire*; det findes „encore dans les dictionnaires", som Oscar Bloch[2]) siger. Det er noteret fra det trettende Aarhundrede ligesom *dépuration*, men har ikke nogen virkelig Interesse. *Démaigrir*, jeg nævnte før, er først fra 1680, men bruges jo nu almindeligt. Gennemgaaende er det dog overfladisk inkorporerede Ord i Fransk — Genskin af det latinske *dé-*'s Dannelsesmuligheder. — Man tænke, hvor umulige Ord — svarende til it. *sbiancare* og *scamosciare* — dannet af almindelige franske Ord som *blanc* og *chamois* vilde være, præfigeret med *dé-*. I disse Tilfælde kan Fransk jo klare sig helt uden Præfix: *blanchir, chamoiser,* og dette viser paa afgørende Maade Forskellen mellem det italienske Præfix *s-*'s Funktion og det franske *dé-*'s. Denne maa paa den anden Side fremgaa alene af det

[1]) Et ejendommeligt Træf har villet, at den franskredigerede Tekst, hvor jeg i *Acta Linguistica* II, 3 162 omtaler dette Fænomen, bruger selve det her behandlede Ord: „il ne faut pas que le fait que ce *dépérissement* puisse se produire peu à peu nous induise en erreur."

[2]) *Dictionnaire étymologique de la langue française,* Paris 1932.

Faktum, at *s-*' Omraade, paa Fransk, dækkes af baade *dé-* og *é-* foruden, som vi saa, af Nul-Præfix. Dog er Præfixet *é-* ikke synderlig udbredt i Fransk; det hører væsentlig hjemme ved Verber, som fx. *ébattre, ébranler, écouler* etc. Derved bliver ogsaa Antallet af de Ord som jeg har kaldt „Janusord“ [1]) langt mindre end Tilfældet er paa Italiensk. Dog Fænomenet eksisterer og har end mere eksisteret, idet moderne Fransk har mistet nogle af de Verber, der i ældre Tid frembød denne Dobbelthed i Betydningen. Som Eksempler paa disse „Janusord“ kan anføres: *démarquer*, der betyder 1) at mærke, afmærke, 2) tage Mærket bort[2]); *déboucher* 1) tage Prop af, 2) munde ud (i) [3]); *démaigrir* 1) gøre fyldigere, 2) gøre tynd, mager; *détremper*: Larousse opfører et selvstændigt Ord med Betydningen 'faire perdre à l'acier sa trempe', LITTRÉ derimod anfører det som Betydningsvariation eller anden Betydning af *détremper*, idet han skriver: „On a aussi des exemples où *détremper* n'a que le sens du simple *tremper*, alors *dé-* est augmentatif“; *détirer* 'strække, trække'. I moderne Fransk synes denne Betydning at være eneherskende og Ordet altsaa at høre ind under den Gruppe jeg har omtalt, i hvilken *dé-* betegner Overskridelse af et bestemt Punkt. Dette angives ogsaa som det gamle franske *destirer*'s Betydning, fx. ogsaa af LITTRÉ, men i flere af de Eksempler, han giver, er det indlysende, at *détirer* maa have betydet 'trække ud, rykke ud' saaledes: „Moult fort commence a sopirer Et ses cevols a detirer“ (LITTRÉ, fra Roman de Renard). I TOBLER-LOMMATZSCH[4]) finder man da ogsaa som Oversættelse af *détirer*: 'Haar raufen' og Eksempler paa „ses cheveus a detirer“ eller — fra Erec — „ses crins comance a detirer, Et sa tandre face descire“. Dette viser tydeligt nok, at *détirer* tidligere hørte til disse Verber med dobbelt Bund.

Denne Tvedelthed i Betydning af samme Ord i en Række Tilfælde viser i Virkeligheden, at negativ og punktuel ikke kan skilles fra hinanden. Som *déchaîner, déclencher, désemprisonner* etc. baade kan opfattes negativt (Tagen bort) og punktuelt (Udgangspunkt for en Proces), saaledes maa *dé-*'s egentlige Betydning ligge i et højere Plan, og det negative og det punktuelle blot være Aspekter af samme Helhed.

[1]) cf. *Acta Linguistica*, vol. II, fasc. 3, p. 158.

[2]) dansk *af* i *afmærke* sammenlignet med fx. *afsløre* eller *tage Mærket af* viser lignende Dobbelthed som den her for *dé-* behandlede.

[3]) cf. dansk *munde*, dannet af *Mund*.

[4]) *Altfranzösisches Wörterbuch*, Berlin 1936.

Naar VAN GINNEKEN[1]) hævder, at Negation er Udtryk for Modstand („résistance"), er det selvfølgelig rigtigt, men det synes, som han kun derved har udtaget som Generalnævner een af Siderne af Negation.

Det Spørgsmaal rejser sig nu til sidst, hvad der i de enkelte Tilfælde bevirker den snart „negative" (privative), snart punktuelle Virkning af Præfixet *dé-*. Den Eenhedsopfattelse, der her er gjort gældende, fører unægteligt til den Konsekvens, at det maa være Kombinationen i sig selv, der har en afgørende Indflydelse paa Resultatet. Har vi *dé-* plus et imperfektivt Ord, kommer den „negative" (privative) Virkning, mens derimod *dé-* præciserer eller intensiverer et i Forvejen punktuelt eller perfektivt Ord.

Men der er et Spørgsmaal endnu: hvorledes kan det gaa for sig, at man kan have de omtalte „Janusord". Forklaringen maa være den, at det kun tilsyneladende er samme Ord: Dannelsesmaaden er forskellig. I det ene Tilfælde *démarquer, déboucher, détremper, démaigrir* etc. har vi *dé-* + *marquer, boucher, tremper, maigrir,* nemlig ved de „negative" (privative) Ord, i det andet drejer det sig om parasynthetiske Dannelser *dé* + *marc(a)* + *er, dé* + *bouch(e)* + *er, dé* + *tremp(e)* + *er, dé* + *maigr(e)* + *ir.* I det sidste Tilfælde det perfektive Resultat.

ROSALLY BRØNDAL

[1]) op. cit. ib.

SYNTAX OG FONOLOGI

BIDRAG TIL LÆREN OM ORDSTILLING I FØLGE LYDTYPE

I alle Sprog synes følgende Faktorer at gøre sig gældende ved Ordenes Stilling eller rettere Leddenes Orden[1]) i Sætningen:

1. syntaktiske,
2. morfologiske,
3. rythmiske,
4. fonologiske[2]).

1. Vigtigst er her utvivlsomt den første Række af Faktorer. De ligger til Grund for den allerede i Oldtiden opstillede „naturlige Orden" (*Sokrates drak Skarntydesaften,* altsaa Subjekt — Centralled — Objekt, *Sokrates er dødelig*: Subjekt — Centralled — Prædikat). De samme Faktorer, der findes ved en til Bunden gaaende Analyse, ligger tillige til Grund for alle begrundede Afvigelser fra den ligefremme Ordstilling (Spørgsmaal, fremskudt Led osv.).
2. Hertil maa i visse Tilfælde føjes et morfologisk eller semantisk Element. For blot at tage eet eneste Eksempel, gaar Maskulinum regelmæssig forud for Femininum: det hedder „Mænd og Kvinder", opr. ogsaa „Mine Herrer og Damer". Først i det 18. Aarh.s franske Saloner har man af Artighed gjort Brud paa denne naturlige Orden og sagt „Mesdames, messieurs", hvorefter eng. „Ladies and gentlemen" etc.[3]). — Saaledes gaar ogsaa Enkelttal forud for Flertal.

[1]) cf. Titelen paa det vigtige Skrift af FOURQUET: *L'ordre des éléments de la phrase en germanique ancien. Études de syntaxe de position.* (Publications de la Faculté des Lettres de l'Université de Strasbourg, fasc. 86, Paris 1938).

[2]) cf. to Foredrag i Aarhus 1933, det ene ved Universitetet om Forskningens yderst interessante Historie, det andet i Humanistisk Samfund om Principperne.

[3]) se WACKERNAGEL ap. Festschrift Binz, Basel 1935 p. 52.

3. I Følge det rythmiske Princip vokser Leddene regelmæssigt i Omfang og Vægt[1]).
4. Hertil maa endelig føjes en først i de senere Aar paaagtet Faktor[2]), til hvis Udforskning der her skal gives et ganske kort og nødvendigvis foreløbigt Bidrag.

De herhen hørende Forbindelser er væsentlig af to Arter: 1. Ord fra det almindelige Sprog af beslægtet fonologisk Natur og optrædende i syntaktisk analoge Stillinger (Eks.: da. *med Mand og Mus, hid og did*, ty. *singen und sagen*). 2. Reduplicerende Dannelser af spontan Karakter (Eks.: *tik tak, zig zag*).

Hvis Ordene gentages uforandret, falder Spørgsmaalet om Ordstilling naturligvis bort (Eks.: *tingelingeling*). Hvis derimod enten Vokalen eller Konsonanten eller begge varierer, maa man i hvert enkelt Tilfælde stille Spørgsmaalet om Grunden til den givne Orden.

Stoffet inddeles efter Fonemklasser. Vokalerne er en Fonemklasse, medens Konsonanterne blot sammenfatter de øvrige Fonemklasser: Okklusiver, Likvider, Frikativer etc.[3]).

I. Inden for en *Underklasse*:

1. *Vokaler*:
   1. *a-Vokaler*: Formel: (œ) — (a) — (å): da. Hals- og Haandsret, eng. brain and brawn.
   2. *øvrige Vokaler*: Formel: (i) — (ə) — (u): da. ding dong, visselulle, Bikkebukke (Motorbaad), fr. de bric et de broc, picoter, eng. tip top, ping pong, sing song, shiffle shuffle.

[1]) se herom de grundlæggende Afhandlinger af Otto Behaghel: *Beziehungen zwischen Umfang und Reihenfolge von Satzgliedern* (Indogermanische Forschungen XXV (1909) 110—42), *Deutsche Syntax* I—IV, Heidelberg 1923—32 (om Germansk). Endvidere Paul Diderichsen: *Sætningsbygningen i Skaanske Lov* (Disp. København 1941 p. 36).

[2]) cf. en Række Bemærkninger af Ernst Lewy: *Zur finnisch-ugrischen Wort- und Satzverbindung* p. 67 ff. (ikke været tilgængelig), Wilhelm Schulze: *Kleine Schriften* p. 261, Hermann Jacobsohn: *Tagen baren Löneborger kind* (Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung 54 (1927) p. 100—02), og især Wackernagel: *Zur Wortfolge, besonders bei den Zahlwörtern* (Festschrift Gustav Binz, Basel 1935, p. 35 ff., især p. 48 ff.) — en lidet kendt, men betydningsfuld Afhandling der var bestemt til at indgaa i 3. Række af Forfatterens berømte *Vorlesungen über Syntax*).

[3]) se herom min Anmeldelse af Roman Jakobson: *Kindersprache, Aphasie und allgemeine Lautgesetze* (Uppsala 1941) i Acta linguistica 1940—41 p. 170—173.

2. *Okklusiver:*
   1. *stemte*: Formel: (d) — (g) — (b): ty. Gut und Blut, Grund und Boden.
   2. *ustemte*: Formel: (t) — (k) — (p): fr. tel quel, lat. toties quoties.
   3. kombineret: fr. tohu-bohu, eng. tootelus-bootelus, plattysk tagen baren Löneborger kind (JACOBSOHN).

II. Inden for en *Klasse* som Helhed:
   1. *Vokaler*: Formel: (i) — (a) — (u): da. snip snap Snude, tip tap Tønde, ride Ranke etc., fr. pif paf pouf, cli cla clou (Kilde) etc.
   2. *Okklusiver*: Formel: stemt — ustemt: Typen: da ta, ga ka, ba pa, der i øvrigt synes at være sjælden.

III. *Fra Klasse til Klasse*: De forskellige Fonemklasser danner et Hierarki med Okklusiverne som Kulmination:
   1. Vokal — Okklusiv: ty. angst und bange, Arm und Bein, arm und bloss.
   2. Vokal — Frikativ: ty. Irrungen Wirrungen.
   3. Aspirat — Okklusiv: da. hulter til bulter, ty. hangen und bangen, eng. handy-dandy, humpty-dumpty, hoity-doity etc.
   4. Aspirat — Frikativ: ty. Hülle und Fülle, da. Handel og Vandel, med Hænder og Fødder.
   5. Frikativ — Okklusiv: da. Fryd og Gammen, eng. wear and tear.
   6. Frikativ — Sibilant: ty. Weg und Steg.
   7. Frikativ — Nasal: vestossetisk jaxan-maxan 'Underverden' (JACOBSOHN).
   8. Likvid — Okklusiv: fr. ra ta ta (Trompet), eng. rackle tackle, da. Raad og Daad.
   9. Likvid — Sibilant: da. Ruskomsnusk, med Liv og Sjæl.
   10. Likvid — Frikativ: ty. leben und weben.
   11. Sibilant — Okklusiv: da. Sus og Dus, Slemmen og Demmen, ty. mit Saft und Kraft, mit Sang und Klang, im Schritt und Tritt, Saus und Braus.
   12. Sibilant — Frikativ: da. skalte og valte.
   13. Sibilant — Nasal: vestossetisk zïlin-mïlin 'skæv og krum'.
   14. Nasal — Okklusiv: da. Mokkebikke (Motorcykel), eng. namby pamby, nimminy pimminy.
   15. Nasal — Likvid — Okklusiv: fr. mironton mironton mirontaine (Malbrough).

Hvad der især her virker slaaende, er følgende Forhold:

1. Der synes at være en fuldkommen Parallelisme med Hensyn til Lydenes naturlige Rækkefølge inden for Vokalerne paa den ene Side og Lukkelydene paa den anden: til *i* svarer Dentalerne (cf. *i* ligger nær *j* og dermed ved *ð*), til *a* Palatalerne og til *u* Labialerne (cf. *u* ligger nær ved *w* og dermed ved aabent *b*). Dette turde ikke bero paa nogen Tilfældighed, men være af største Interesse for Fastlæggelsen af de fonologiske Specialdefinitioner.
2. De forskellige Arter af Konsonanter synes at danne et ganske bestemt Hierarki, inden for hvilket Klassernes Orden ikke kan byttes om. Øverst i dette staar Okklusiverne, Vokalernes ekstreme Modsætning.

Anm. Tilsyneladende Afvigelser herfra kan bero paa

1. mere indviklede Forhold:
   1. Lydenes Struktur mere sammensat: *y*, *ø*, Affrikater.
   2. Grupper af Konsonanter.
2. Hvis Ordet ikke er af ren spontan Karakter, kommer det ind i andre Baner.

Tilbage staar Spørgsmaalet om selve Grunden til den Orden, der fører fra Dental over Palatal til Labial. Dette Spørgsmaal hører hen under Drøftelsen af Ledstillingens almeneste Grundsætninger — en Drøftelse, som jeg forbeholder mig at komme tilbage til.

VIGGO BRØNDAL

ET TYRKISK TABU-ORD

Det i næsten alle tyrkiske sprog kendte ord *qurt* forekommer ejendommeligt nok i to saa forskellige betydninger som 'orm' og 'ulv'. Man har søgt at komme ud over problemet, enten ved bag de to kendte anvendelser af ordet at supponere en helt tredje, forlængst forsvunden grundbetydning, hvoraf de andre to skulde være udstraalinger; eller ogsaa ved, som Radloff gør det i sin ordbog, at bryde overtvært og opfatte *qurt* 'orm' og *qurt* 'ulv' som to etymologisk forskellige homonymer. Begge dele er imidlertid rene hypotheser, og derfor forekommer det mig umagen værd at undersøge, om de lader sig underbygge med fakta, eller om kendsgerningerne maaske peger i en helt anden retning. Hvad vi ved om sagen er kort fortalt følgende:

Det gamle tyrkiske ord for 'ulv' er *böri*; det optræder allerede paa Orkhonindskrifterne og lever stadig i mange af dialekterne. Ordet *qurt*, der ligeledes er overleveret paa Oldtyrkisk (Uigurisk), optræder i betydningen 'orm, maddike' paa alle dialekter med undtagelse af Jakutisk; i senere tid er det nogle steder udvidet til foruden krybende smaadyr ogsaa at betegne andre insekter, navnlig biller. De vigtigste faste forbindelser er *qurt-qoŋuz* 'insekter' (ordret 'orme og biller'), der forekommer paa Uigurisk[1]) og Teleutisk, og *quš-qurt, qurt-quš* (Middeltyrkisk) 'markens dyr og himlenes fugle', 'was da kreucht und fleucht'[2]); paa Karaimsk betyder *kuskurt* nutildags 'fjerkræ', idet første led (*quš* 'fugl') har faaet overtaget over andet.

Betydningen 'ulv' dukker første gang op hos de vesttyrkiske Oghuzer, der omkring aar 1000 beherskede det meste af det nuværende Turkestan. Vi har vor viden fra Maḥmūd al-Kāšγarī's paa Arabisk affattede tyrkiske ordbog fra 1070'erne, hvor vi finder følgende oplysning:

[1]) F. W. K. Müller: Uigurica III (Berlin, 1922) 32, 4.

[2]) I denne betydning maa udtrykket sikkert ogsaa tages hos Kāšγarī (III 4, 11).

qurt = 'orm' hos alle Tyrker. Oghuzerne kalder ulven for *qurt*[1]).

Oghuzerne er forfædre til Osmanner, Azerbaidjaner og Turkmener, altsaa alle de stammer der taler sydtyrkiske dialekter. Kāšγarī's meddelelse bekræftes i det 14. og 15. aarhundrede af flere af de arabisk-tyrkiske grammatiker og ordsamlinger der behandler sproget hos de tyrkiske lejetropper i Mamlukernes rige. Disse lejetropper var dels Kipchaker fra Sydrusland og dels Turkmener. Flere af de arabiske grammatikere giver ligeledes *qurt* i betydningen 'ulv' ved siden af den normale, men betegner det i reglen som en specielt turkmensk sprogbrug. Denne tilføjelse maa aabenbart underforstaas ogsaa der hvor den ikke udtrykkelig nævnes, for i Codex Cumanicus fra 1303, vor righoldigste kilde til sproget i Kipchak, har *qurt* kun betydningen 'orm', mens 'ulv' hedder *böri, börü*. Nutildags er *qurt* over hele det sydtyrkiske sprogomraade normalordet for 'ulv', men har ved siden deraf stadig bibeholdt betydningen 'orm' (undtagen paa Turkmensk, hvor man bruger diminutivet *qurčyq*). RADLOFF søger i sit leksikon at lægge en betydningsmæssig differentiering ind i den osmanniske orthografis vaklen mellem *t* og *d* i stammens udlyd, men med urette; den hyppige vaklen i stavemaaden af ordets nominativform, som skyldes indflydelse fra de bøjede former *qurdu* etc., forekommer i begge ordets betydninger.

Udenfor Sydtyrkisk er *qurt* i betydningen 'ulv' ukendt. At det forekommer paa Chagataisk, endogsaa i et par afledninger, siger intet, da dette literatursprog fra eftermongolertiden hurtigt blev en fællesnævner for alle mulige tyrkiske dialekter i Mellemasien og helt frem til Volgaomraadet og optog ordmateriale fra de forskelligste tyrkiske sprog. Naar ordet endvidere af og til nævnes i en uzbekisk ordbog, er det sikkert hentet fra den turkmensk-uzbekiske overgangsdialekt paa Khiva-egnen.

Som man ser, er der i de sproglige fakta ikke megen støtte at finde for nogen af de hidtidige forklaringer paa fænomenet. *qurt* har, saa langt vi kan følge Tyrkisk tilbage i tiden, betydet 'orm, maddike' og lignende; vi finder intet spor af nogen ældre, mere omfattende betydning, hvoraf baade 'orm' og 'ulv' med lidt god vilje kunde afledes. Betydningen 'ulv' optræder som en

[1]) Maḥmūd al-Kāšγarī: Kitāb dīvān luγāt at-turk (Konstantinopel, 1333-5) I 287, 5. Antagelig ved en forglemmelse er ingen af disse betydninger optaget i BROCKELMANN's Kāšγarī-ordbog (Mitteltürkischer Wortschatz. Budapest—Leipzig, 1928), hvad der formodentlig er grunden til at stedet hidtil er forblevet upaaagtet.

sporadisk dannelse i en ganske bestemt dialekt; hvis denne betydning skulde gaa tilbage til Fællestyrkisk, maatte vi vente at finde spor af den i forskellige afkroge af den tyrkiske sprogverden. At det skulde være et helt nyt ord, er paa den anden side ogsaa usandsynligt; det maatte i saa fald være et laan, og det lyder lidet troligt at man som ny betegnelse for et kendt begreb skulde optage et fremmedord der i sin form faldt sammen med et allerede eksisterende af delvis beslægtet betydning. Forklaringen maa sikkert søges et tredie sted.

Alting tyder paa at vi har at gøre med eet, og kun eet, ord *qurt*, som betyder 'orm', men som indenfor Sydtyrkisk paa et givet tidspunkt ved en vilkaarlig betydningssubstitution er blevet anvendt om ulven. Spørgsmaalet er da hvorfor ulven har skiftet navn. Forklaringen ligger ikke langt borte. Ulven er hos alle Central- og Forasiens kvægavlere, baade nomader og bønder, med rette det mest frygtede og hadede dyr, ikke fordi den er særlig farlig for mennesker, men for den skade den volder paa kvæget. For at undgaa den berøring med dens væsen, som den blotte nævnelse af dens navn medfører, griber man hyppigt til omskrivninger. Fænomenet er velkendt mange steder paa jorden; ogsaa paa adskillige tyrkiske sprog som stadig kender ordet *böri* foretrækkes tit og mange gange nye betegnelser, hvis oprindelse ikke altid er nem at efterspore. Jeg skal nævne et par eksempler.

Medens Øst- og Nordtyrkerne samt Jakuterne ikke synes at have nogen betænkeligheder ved at nævne ulven ved dens rette navn, er der paa de andre dialekter talrige nødord i brug. Paa Barabinsk (Vestsibirien) anvendes hyppigt det etymologisk dunkle ord *qaryšqyr*, der genfindes i mange vestasiatiske dialekter: Karakirgisisk *qaršqyr*, Uzbekisk *qašqyr*, Kirgisisk *qasqyr* (der er gaaet videre som laan til Turkmensk); Chuvashisk maa have sit *kaškyr* fra Volgadialekterne. Paa flere chuvashiske dialekter har *kaškyr* allerede naaet at komme i miskredit; i stedet for bruger man for eksempel det generelle *kajyk* 'vildtlevende dyr' (der iøvrigt ogsaa anvendes om den ligeledes uglesete mus). En anden omskrivning er hos Chuvasherne *tukmak* 'trækølle'; der er her ikke tale om nogen betydningsoverføring, men om lidt folkelig magi. Naar man faar øje paa en ulv, siger Chuvasherne, skal man sige 'kølle'; saa bliver nemlig, lyder den videre forklaring, ulvens hale lige saa tung som en trækølle[1]). Vi kan mene om forklaringen hvad vi vil, faktum er at Chuvasherne med den som begrundelse er gaaet over til ligefrem

[1]) Ašmarin: Slovar' čuvašskogo jazyka VI, 13.

at benævne ulven med det ord der betyder 'kølle' eller endogsaa at sige *tukmak χüre* 'køllehale'.

Vi har utvivlsomt i alle disse tilfælde at gøre med det fænomen der oftest gaar under navnet sprogligt tabu; maaske er blot denne betegnelse her lidt for højtidelig. Der behøver nemlig ikke at ligge nogen dybere, religiøst forankrede forestillinger, endsige et socialt forbud, bag. Langt snarere er det gaaet til ligesom paa Mongolsk, der saa meget des mere indbyder til en sammenligning som nutidens Mongoler stort set har taget baade livsvilkaar og levevis i arv efter Oldtyrkerne. I alle mongolske ordbøger hedder 'ulv' *činoa* (paa de fleste moderne dialekter *čono*), men det ord faar man aldrig en mongol til at sige, i hvert fald ikke saa længe han er paa karavanerejse; man kan allerhøjest faa ham til at nævne det, naar han sidder hjemme i lejren og véd alle sine dyr i god behold. Er man, hvad der naturligvis ikke saa sjælden hænder, af praktiske grunde nødt til at omtale ulven, benytter man omskrivninger, almindeligvis *noχoi* 'hund' eller, hvis man vil forebygge enhver misforstaaelse, *mū noχoi* 'slem hund'. Videre strækker en nomade sig nødig, skønt det famøse ord kendes af alle mand og trofast gaar i arv fra generation til generation.

Hvad enten man nu i saadanne tilfælde vil anvende betegnelsen tabu eller ej, er ord for 'ulv' paa Tyrkisk altsaa meget udsat for at faa en odiøs klang og blive erstattet ved omskrivninger eller ordsubstitutioner, hvis ratio ikke altid er os umiddelbart indlysende. Alt forekommer mig derfor at tale for at anvendelsen af det gamle ord for 'orm' om ulven skyldes en saadan substitutionsproces; til at begynde med har *qurt,* anvendt om ulven, været en let gennemskuelig camouflage, men efterhaanden har bevidstheden herom tabt sig, og det der begyndte som en hentydning er endt med at blive en glose. Sikkert er det, at for den moderne sprogbevidsthed staar *qurt* 'orm' og *qurt* 'ulv' som to helt forskellige ord.

Det er vist tvivlsomt om vi, med vort meget spinkle kendskab til de gamle Oghuzer, nogensinde kan gøre os haab om eksakt at paavise hvilken tankegang der gemmer sig bag ved ulvens nye navn. Derimod træffer det sig saa heldigt, at vi kan paavise en moderne analogi, ovenikøbet inden for Sydtyrkisk selv. Processen har nemlig gentaget sig; *qurt* er i betydningen 'ulv' mange steder i Anatolien allerede ved at gaa af brug igen, og erstattes hyppigt af det oprindelig persiske *ğanavar* 'vildt og farligt

dyr'[1]). Men ved siden deraf dukker ogsaa en anden benævnelse op. I et lille bind anatoliske folkeeventyr, der for nogle aar siden udkom i Konstantinopel[2]), oplyser udgiveren (p. 109) i en fodnote til en dyrefabel, at Yürükerne (de lilleasiatiske nomader) er bange for at nævne ulvens navn og i stedet for siger *böğäk* eller *böğä*. Disse ord betyder begge 'insekt, bille' og giver altsaa en smuk parallel til udviklingen af det oghuziske *qurt* for 1000 aar tilbage.

For fuldstændighedens skyld kan her tilføjes, at *böğäk* og dets sideformer *böğük, böğä, böğü* viser sig at være kendt over store dele af Lilleasien i betydningen 'ulv'[3]). Ogsaa Turkmensk anvender *mögäk* som synonym til *qurt*. Iøvrigt oplyser Yusuf Ziya[4]) at *böğä* (og dermed formodentlig ogsaa de andre former af ordet) bruges om flere andre farlige vilddyr; der nævnes hyæne og leopard[5]).

I den sydtyrkiske brug af *qurt* for 'ulv' har vi altsaa hverken at gøre med en betydningsafledning i almindelig forstand eller med et nyt rodord, men med en semasiologisk mutation, hvis særlige interesse beror paa at vi, uden støtte i en fyldig, endsige kontinuerlig literær overlevering, for en gangs skyld dog er i stand til at paavise aarsagerne til dens opstaaen.

Kaare Grønbech

[1]) For større tydeligheds skyld kan man ogsaa sige *qara ğanavar* 'det sorte (rov)dyr'; begge betegnelser har iøvrigt hidtil specielt været brugt om vildsvinet. Om ulven forekommer endvidere *boz ğanavar* 'det graa (rov)dyr'. Se M. Räsänen: Türkische Sprachproben aus Mittelanatolien IV (Helsinki 1942), pp. 41 og 44. Fr. Giese: Erzählungen und Lieder aus dem Vilajet Qonjah (Halle, 1907), p. 5 n. Zübeyr-Refet: Anadilden Derlemeler (Ankara, 1932), p. 50. Den nye betydning af *ğanavar* synes allerede at trænge ind paa Højosmannisk.

[2]) Yusuf Ziya (Demirci oglu): Yürükler ve Köylülerde ('Blandt nomader og bønder'), Istanbul, 1934. Udgiveren er den nuværende direktør for musikkonservatoriet i Konstantinopel.

[3]) Zübeyr-Refet op. cit. og Türkiye Halk Agzından Söz Derleme Dergisi I (Istanbul, 1939) s. vv.

[4]) op. cit. p. 113 n.

[5]) Det kunde være fristende at drage en sammenligning med det engelske *vermin* 'utøj', der lige siden ordet i middelengelsk tid optoges fra Fransk har været brugt kollektivt om alle de rovdyr og rovfugle der gør vildtet fortræd. Parallelismen er dog kun tilsyneladende; hverken *qurt* eller *böğäk* har paa noget kendt sprogtrin været brugt specielt om utøj og lignende plagsomme dyr.

STEDBESTEMMELSER UDEN PRÆPOSITION I NYGRÆSK

I *Linguistique Balkanique* S. 110 f. har Kr. Sandfeld diskuteret Muligheden af sekundært (Berørings-)Slægtskab mellem Balkansprog vedrørende Anvendelsen af Akkusativ uden Præposition som Betegnelse for en Bevægelses Maal. Det Materiale, der anføres, er følgende:

1. I Aromunisk anvendes Stednavne regelmæssig uden Præposition som Betegnelse for en Bevægelses Maal. Eksempel: *mi duc Sărună* 'jeg tager til Saruna'. Desuden findes der Eksempler paa *casă* anvendt paa tilsvarende Maade; saaledes *mi duc casă* 'jeg gaar hjem'.

2. I Bulgarsk bruges *doma* ligeledes i Betydningen 'hjem', og ved et enkelt Eksempel er bevidnet en tilsvarende præpositionsløs Anvendelse af Ordet *cărkov* 'Kirke'.

3. I Albanesisk findes — foruden Konstruktioner af Typen *dúallmë sullaco* 'vi er gaaet en Tur' — sporadisk Eksempler paa Stednavne brugt uden Præposition ved Bevægelsesverber. Eksempel: *Laskoviq vajta* 'jeg gik til L.'

4. I Nygræsk er Konstruktionstypen πάω περίπατο 'jeg gaar en Tur' og βγῆκα κυνήγι 'jeg gik paa Jagt' meget anvendt. Som Betegnelse for en Bevægelses Maal bruges Ordene σπίτι og σκολειό uden Præposition; σπίτι bruges ogsaa i Betydningen 'hjemme'. Desuden findes der i Tzartzanos' nygræske Syntaks anført Eksempler paa Stednavne og enkelte andre Stedbetegnelser anvendt uden Præposition som Betegnelse for en Bevægelses Maal, men Sandfeld gør med Rette opmærksom paa, at alle disse er hentede fra Folkeviser. Tzartzanos' Eksempler (Νεοελληνικὴ Σύνταξις S. 67) er følgende: Τὸν τόπο μας νὰ πᾶμε 'Lad os drage til vor Hjemegn' (fra en arkadisk Folkevise, Λαογραφία 5, S. 147.)

Δὲν πάει τὰ κατώμερα 'den tager ikke ned paa Sletterne' (ligeledes fra arkadisk Folkevise, Politis, Ἐκλογαί Nr. 24). Ἄλλους τοὺς πᾶν τὴν Πρέβεζαν κι ἄλλους τοὺς πᾶν τὴν Ἄρτα 'nogle bringer de til Preveza, andre til Arta' (Folkevise fra Tsumerka (Epirus), Λαογραφία 5, S. 57).

Ὁ Ἀντώνης πάει τὸ Βάλτο 'Antonis tager til Valto' (sammestedsfra, ib. S. 74).

Ἄλλοι θὰ πάγουν τ' Ἄγραφα κι' ἄλλοι τὸ Καρπενήσι 'nogle vil tage til Agrafa, andre til Karpenisi' (sammestedsfra, ib. S. 67).

Paa dette Grundlag kan der ikke bygges meget op, og Sandfeld indskrænker sig da ogsaa til at formode græsk Indflydelse for det aromuniske (meglenitiske) *casă* 'hjem' (og muligvis det bulgarske *doma*) samt for den albanesiske Type *dal sullaco*. Hvad angaar Anvendelsen af Stednavne uden Præposition mener Sandfeld det ikke rigtigt at antage græsk Indflydelse, da der indenfor græsk Sprogomraade kun findes anført Eksempler fra poetiske Tekster. Det er sikkert, at den paagældende Sprogbrug ikke findes indenfor nygræsk Rigsmaal, og da Sprogbrugen i Folkeviserne selvfølgelig ikke kan svæve i Luften, maa man søge Grundlaget udenfor Rigsmaalet. A priori kunde det tænkes, at der laa fremmed (aromunisk) Indflydelse bagved, men en saadan Antagelse vilde stride ganske mod de almene Konklusioner, Sandfeld har kunnet drage af sit rige Sammenligningsmateriale. Det er derfor paakrævet at foretage en Undersøgelse for dette Punkt i ældre nygræske Tekster og i nygræske Dialekter.

I det mærkværdige Digt Ἅλωσις Κωνσταντινουπόλεως (*Bibliothèque Grecque Vulgaire* 1, S. 169 ff.), der sikkert er skrevet endnu i 1453, findes nogle paafaldende Eksempler paa Akkusativ af Stednavne anvendt uden Præposition. Tydeligst er Vers 969: νἄλθετε τὸν Ὀβόμπριδον 'kom til Ovombrido'. En løsere Brug af Akkusativ findes i V. 756 ff.:

Ἔχει καὶ εἰς τὴν Καλλίπολιν φουσσάτον καβαλλάρους,
. . . . . .
Νικόπολιν, Δεμότοιχον μὲ τὴν περιοχήν των,
ἔχει φωσσάτον ἀπ' αὐτοῦ ὡς δώδεκα χιλιάδαις.
Σέρραις, Βεργία, Σκόπια, μὲ τὴν περιοχήν των,
ἔχει καὶ αὐτοῦ ἀληθινὰ χιλιάδαις δεκαπέντε κτλ.

Ordet αὐτοῦ i Vers 761 viser, at Akkusativerne i Vers 760 kan opfattes som Lokativer: 'I Serres, Vergia, Skopia og Omegn har han sandelig 15.000

Mand'. I Betragtning af disse Eksempler bør man sikkert ogsaa beholde Haandskrifternes Læsemaade i Vers 109: τὴν πόλιν νὰ σὲ στέψουσιν βασιλέα Ῥωμαίων 'at de maa krone dig som Romernes Konge i Byen' (og ikke med Legrand indskyde εἰς). Noget mere tvivlsomt er det, om Legrands Tilføjelse af εἰς i Vers 414 kan undgaas

πρόσεχε μὴ ἀνατείλῃς / τὴν πόρταν τῆς βασιλικῆς τῆς Κωνσταντίνου πόλης
'se til, at du ikke staar op over Porten til Konstantins Kongestad'.

(Og i Vers 422 er denne Tilføjelse af Præpositionen sikkert rigtig).

I Moreakrønikken læser man i Vers 374:

Τὴν Βενετίαν ἐξέβησαν, τὴν Λουμπαρδίαν ὡδέψαν
'de forlod Venetien og kom til Lombardiet'.

Og i Vers 722: ἐπέρασαν τὴν Ἀράκλεια 'de kom til Heraklia'.[1])

I disse to gamle Tekster er der imidlertid kun Tale om spredte Eksempler, der staar overfor en stor Mængde, hvor der staar Præposition i fuld Overensstemmelse med den i moderne Koine gældende Sprogbrug.[2]) Hvad Nutidsgræsk angaar, kan man for det første gøre opmærksom paa, at Eksempler svarende til de af Tzartzanos fortegnede ogsaa findes i Folkeviseoptegnelser fra andre Egne af Landet. Her nogle spredte, forskelligartede Eksempler:

Rhodos: γραφτὸν ἦτο τῆς τύχης μου Ἀθήνα νὰ γυρίσω 'det var skrevet i min Skæbnes Bog, at jeg skal vende tilbage til Athen' (Baud-Bovy, *Chansons du Dodécanèse,* S. 136).

Korfu: κάτω τσῆ Πόλης τὰ τζαμιά, τσῆ Πόλης τὰργαστήρια / κάθουνται πέντε ράφτηδες 'der borte i Konstantinopels Moskeer og Værksteder sidder fem

[1]) I Vers 374 har Codex T τὴν Λουμπαρδίαν περάσαν. I Vers 324 betyder ἐπέρασαν τὴν Λουμπαρδίαν 'de passerede L.'. Vers 1719 ἤλθαν τοῦ Λάκκου τὰ χωριά, στὸν Χρυσορέαν ἐσῶσαν kunde man fristes til at oversætte saaledes 'de kom til Byerne i L., de kom til Chr.', men Meningen er snarere (som angivet af John Schmitt i Index S. 640), at '(Indbyggerne fra) Byerne i L. kom'. — Ejendommelig er den hyppige Brug i Moreakrønikken af Genitiv i Betydningen 'i Retning af' 'ad . . . Vej', f. Eks. V. 699 i Cod. H: νὰ ὑπᾶτε τῆς Συρίας (Cod. P: νὰ πᾶτε στὴν Συρίαν) (cf. f. Eks. V. 529 og 1900) og V. 1454 ὑπάγουν τῆς θαλάσσου (cf. V. 1678). Et instruktivt Eksempel paa denne Sprogbrug findes i Digtet om Vojvoden Michael (*Bibl. Grecque Vulg.* 2, S. 186 ff.) V. 378 ff., hvor Udtrykket ἄλλοι ἔφευγαν τοῦ κάμπου gentages med Ordene ὅσοι 'ς τὸν κάμπον ἔφευγαν.

[2]) I Digenis-Eposset læser man i Trapezunt-Haandskriftet V. 202 τὴν Σμύρνην ἐταξίδευσεν, men her har ταξιδεύω omtrent Betydningen 'angribe'.

Skrædere' (Λαογραφία 9, S. 157). Κάτου τσῆ Φραγκιᾶς τὰ μέρη τὄκαμα ἕνα καλοκαῖρι 'der borte i Frankens Land tilbragte jeg en Sommer' (ib. S. 168).

Patras: καράβι πάει 'ς τὸ γιαλὸ κ'ἡ κόρη πάει τὸν ἄμμο 'et Skib kommer til Kysten, Pigen gaar til Stranden' (Λαογραφία 8, S. 505).[1])

Peloponnes: καὶ πᾶν τὴν ἀκροπελαγιά, τὴν ἄκρα τῆς θαλάσσης 'de gaar ned til Havets Kyst' (Παπαζαφειρόπουλος, Περισυναγωγή S. 132).

I denne Sammenhæng kan ogsaa medtages et Par Eksempler af lidt ældre Dato, hentede fra det Digt om Vojvoden Michael, Kreteren Georg Palamedes skrev Aar 1607 (*Bibl. Grecque Vulg.* 2, S. 186 ff.): νὰ πᾶ τὴν Ταρταρίαν (V. 128), πᾶν τὴν Ταρταρίαν (V. 139), πάγει τὴν 'Ερδελίαν (V. 315) og ἔφυγεν τὴν Τουρκίαν (V. 362, hvor Legrand overflødigt har tilføjet 'ς).

Vigtigere er det, at der i al Fald eet Sted paa Peloponnes findes en gennemført Anvendelse af Stednavne uden Præposition, nemlig i *Oinus* (paa Grænsen mellem Lakedaimon og Kynuria), hvis Dialekt er blevet behandlet af KUKULES i hans Οἰνουντιακά (Chania 1908). Man finder der (S. 249 f.) i en Beretning afgivet af en gammel Kone fra Vrestena følgende: Μᾶς ἐκυνήησε καὶ ἐφύγαμε, ἄλλοι τοὶς Πέτσες κι' ἄλλοι τὸ Λενίδι 'han jog os bort, og vi flygtede, nogle til Petsæ, andre til Lenidi' og καὶ πάμε τὰ Τζίντζινα 'og vi tog til Tzintzina' og πήγαμε τὰ Βέρροια 'vi tog til Verria'. Kukules oplyser herom (i en Fodnote S. 199, godt gemt i Kapitlet om ubøjelige Ord): „Bevægelse til et Sted, der baade i det gamle og det nye Sprog udtrykkes ved εἰς med Akkusativ, angives i Oinus snarere ved simpel Akkusativ, der ogsaa betegner Opholdet paa et Sted, f. Eks. πὰ τὰ Βρέστενα, πὰ τὴν 'Αράχοβα 'han gaar til Vr., til A.', men ogsaa χτὲς ἤμουνα τὰ Βρέστενα, τὴν 'Αράχοβα 'igaar var jeg i Vr., A.'". Desværre findes der ikke længere Tekster i denne Dialekt, og vi kan foreløbig ikke faa Besked om, hvorvidt denne Sprogbrug kun forefindes — som i de udgivne Tekster — ved Egennavne fra Omegnen, eller om den strækker sig videre.

I een af de af Dawkins (i *Modern Greek in Asia Minor*) saa glimrende behandlede Dialekter fra det indre Lilleasien har vort Fænomen faaet en meget vidtrækkende Karakter. Vi finder i Teksterne fra Ulaghatsh — men ikke fra de andre kappadokiske Byer — Udtryk som: να πᾶμ τα πλάγι̯α 'lad os gaa op i Bjærgene' (S. 346); πήγε ἕνα χωρι̯ό 'han kom til en Landsby'

[1]) Udtrykket τὸν ἄμμον πάω (i en rhodisk Folkevise (Baud-Bovy, *Chansons du Dodécanèse*, S. 199) og i en peloponnesisk (Παπαζαφειρόπουλος, Περισυναγωγή S. 128) betyder sikkert 'jeg gaar paa Stranden', og skal altsaa henføres under Gruppe 3 paa Side 90.

(S. 352); το dέβ ἔμη το στάβλο 'Kæmpen gik ind i Stalden' (S. 354); ἤρταν ἕνα qονάq 'de kom til et Hus' (S. 354); ἰτό το baχčά μέσα ἦτον ἕνα μήλο 'i denne Have var der et Æbletræ' (S. 370). Mere forbavsende er Anvendelsen ved Ord, der ikke er Stedbetegnelser, f. Eks. ἄμε do βαβά σ 'gaa til din Fader' (S. 352) (sml. πάς το το βαβά μ' 'bring det til min Fader' (S. 360)), πήγεν ἕνα čobán 'hun kom til en Faarehyrde' (S. 362), og allermærkeligst er et Eksempel som dette: ἰτό do παιγί παίνιδ̆ge ἔροτον d' ἰσκόλι̯ον 'denne Dreng plejede at gaa til og fra Skole' ('han gik, han kom Skolen'!) (S. 358). Meget paafaldende er ogsaa dette Eksempel: ἄς το dέκω οὐζάq τόπος 'lad mig sende ham til et fjærnt Sted' (S. 364); her staar τόπος i Stedet for τόπον efter den almindelige Regel i Kappadokien, hvorefter Akkusativendelsen kun findes efter den bestemte Artikel. I Glossaret (S. 598) oplyser Dawkins, at εἰς ikke anvendes i Ulaghatsh (cf. S. 83: „the complete disuse of the preposition εἰς")[1])

Disse i Tid og Sted meget spredte Eksempler viser, at Anvendelse af Stedbetegnelser uden Præposition har en ret vid Udbredelse i græsk Sprog, og tillader at drage visse Slutninger. I klassisk Græsk findes som bekendt hos Digterne mange Eksempler paa Anvendelse af Akkusativ uden Præposition som Retningsbestemmelse. F. Eks. Sofokles, Trachin. V. 58 θρώσκει δόμους 'han løber hjem' (svarende til nygr. πάει σπίτι). Denne Sprogbrug forsvinder ganske i senere Græsk — bortset fra rent artificielle, arkaiserende Tekster —, og kendes heller ikke, saa vidt jeg kan se, i ældre byzantinske Tekster. Den dukker op igen, ganske sporadisk, mod Slutningen af Middelalderen og findes nu gennemført for Stednavne (den snævrere Omegns?) i een Egn (Oinus) og som generel Regel i en ganske isoleret Dialekt i en anden, derfra meget fjærn Egn, hvor Litteraturen er en betydningsløs Faktor, og hvor Samspillet med Nabodialekter ikke har den samme hæmmende og regulerende Virkning som andetsteds, og hvor enhver Spore til at kultivere Sproget savnes. Vi kan slutte, at Muligheden for Akkusativs Anvendelse paa denne Maade er til Stede i Nygræsk, men at den kun enkelte Steder er realiseret i nævneværdigt Omfang, hvorimod den andetsteds er mere eller mindre latent til Stede og kan komme til Udfoldelse i den Sprogform, hvor Usus' Tyranni gør sig mindst gældende, og hvor alle Muligheder kan udnyttes friest — altsaa i Poesien —, formodentlig under Paavirkning fra Egne, hvor den er usuel i Dagliglivets Sprog.

[1]) Der findes dog enkelte Eksempler paa εἰς ogsaa i Ulaghatsh-Teksterne, f. Eks. S. 362 εἰξ τη γή.

Hvis man vil betragte Sagen mere fra et systematisk Synspunkt, er det rimeligt at sammenstille de omtalte Anvendelsestyper med andre Akkusativ-Anvendelser vedrørende Stedforhold. Man kan opstille følgende Grupper:

1. Substantiver, der i Kraft af deres Betydning har en ganske speciel Affinitet med Kategorierne 'Retning' og 'Ophold', kan i Nygræsk anvendes uden Præposition saavel ved Verber, der betegner Bevægelse, som ved Verber, der betegner Ophold. Dette gælder i fuldt Omfang kun Ordet σπίτι, der i Koine findes baade i Udtryk af Typen πάω (τὸ) σπίτι og εἶμαι (τὸ) σπίτι.[1]) At Ordet for 'Hus', 'Hjem' indtager en saadan Særstilling, er jo kun naturligt og kan paralleliseres med Forholdene i mange andre Sprog; sml. dansk *gaa hjem*, eng. *go home*, Latin *ire domum, esse domi*, russisk быть дома, итти домой. Paa Græsk er Anvendelsen uden Præposition imidlertid ikke — som i de andre nævnte Sprog — blevet eneraadende i Usus, men baade i Rigssproget og i Dialekterne findes στὸ σπίτι brugt jævnsides med (τὸ) σπίτι. At Ordet for 'Skole' kan anvendes paa en lignende Maade — dog kun om Bevægelsen til Skolen — (f. Eks. Xenopulos Λάουρα, S. 10: σκολειὸ δὲν πάω) — er naturligt (man kan minde om det bulgarske Udtryk med *cărkov* og det danske Ord 'Skolegang').[2])

2. Stednavne har en lignende — men knap saa entydig — Affinitet med de to nævnte Kategorier og kan derfor anvendes paa lignende Maade som σπίτι. Denne Anvendelsesform er kommet til fuld Udfoldelse — baade om Bevægelsesmaal og Opholdssted — i en enkelt Dialekt; i Folkeviser dukker den frem sporadisk i andre Egne af Grækenland, dog vist kun ved Bevægelsesverber.

3. Ord, der i sig selv betegner en Vejretning, kan anvendes uden Præposition ved Verber, der betegner en Bevægelse. For Eksempel: Krystallis, Ἔργα, Athen 1912, S. 215 ροβόλαγαν τὸν κατήφορον 'de tumlede ned ad Bjærget', S. 214 ξεκίνησαν τὸν κατήφορο κατὰ τὸ χωριό 'de begyndte Nedstigningen til Landsbyen'; cf. πάω στράτα στράτα 'jeg gaar hen ad Vejen' og ἀναβαίνω τὴ σκάλα 'jeg gaar op ad Trappen'.

4. Ved Verber, der i Kraft af deres Betydning har en eentydig Tomplads

[1]) Mon ikke denne Sprogbrug er temmelig ny? I Prodromos-Digtene findes kun στὸ σπίτιν (4, 266: στὸ σπίτιν ὑπαγαίνω), og jeg kender overhovedet ingen Eksempler fra ældre Tid paa Anvendelsen uden Præposition.

[2]) I Roussel's *Grammaire descriptive* anføres (§ 302) uden nogen Henvisning εἶναι φυλακή 'han er i Fængsel'; det er næppe nogen gængs Udtryksmaade.

(i Bühlers Terminologi) for Retningsangivelse, kan alle Stedbetegnelser anvendes i Akkusativ uden Præposition. Hvilke Verber, der hører til i denne Kategori, veksler fra Periode til Periode og fra Dialekt til Dialekt. I klassisk Græsk er det som bekendt en meget stor Gruppe — navnlig paa Grund af Præpositionernes stærke Vægt i Sammensætningen — men i nygræsk Rigsmaal er den vel — mærkværdig nok — nær ved at forsvinde. Vi behøver imidlertid kun at gaa lidt tilbage i Tiden for at finde ret talrige Eksempler paa præpositionsløse Konstruktioner i Tilfælde, hvor man nu vilde bruge Præposition. Vi læser f. Eks. i Abbatios' Skildring af Jordskælvet paa Kefalonia i 1637 (*Bibl. Grecque Vulg.* 1) ἀνεβήκαμεν τὰ Μαρκοπουλάτα (S. 333), ἀνεβήκαμεν τὴν ράχιν (S. 334), ἀπεράσαμεν ταῖς Ἄμμαις 'vi kom til Ammes (?)' (S. 335); i Digtet om Vojvoden Michael (*Bibl. Grecque Vulg.* 2, S. 186 ff.) finder vi τὰ σύνορα ἐμπῆκαν (Vers 1159), i Prodromos-Digtene f. Eks. εἰσέβηκα τὴν θύραν (1, 130). I Morea-Krønikken har vi i Vers 88 ἐσέβησαν τὰ μέρη τῆς Συρίας. Mærkelig er φθάνω's Historie. I ældre Byzantinsk forbindes dette Verbum gerne med Akkusativ af Stedbetegnelser, saaledes f. Eks. regelmæssig hos Malalas (S. 306, 18 φθασάντων τῶν αὐτῶν Ἀντιόχειαν, S. 329,22 κατέφθασεν τὸ Κιρκήσιον κάστρον etc.)[1]), men denne Sprogbrug synes at forsvinde igen ved Middelalderens Slutning.

De andre af Sandfeld citerede nygræske Eksempler paa Akkusativ ved Bevægelsesverber (πάω περίπατο, βγῆκα κυνήγι) har efter mit Skøn ikke noget snævert Slægtskab med de her behandlede Typer, da Akkusativen ikke er bestemt ved Verbets eller Nominets Egenværdi i den lokale Kategori, men de kan sammenstilles med Udtryk som νὰ σὲ φιλήσω τὸ φιλὶ τὸ ἀπέραντον (Palamas; se Roussel, *Gramm. descript. du Roméique litt.* § 296), og er altsaa af den Karakter, der i den klassiske Syntaks sammenfattes under Kategorien 'indre Objekt'.

En nøjere Beskrivelse af Akkusativ-Syntaksen hører imidlertid ikke hjemme her, hvor der skal ydes en beskeden Tribut til Balkanfilologiens Nestor og Mester. Men desværre tror jeg knap det her fremførte Materiale er tilstrækkeligt til at give et ganske klart Svar paa det i *Linguistique Balkanique* stillede Spørgsmaal om græsk Indflydelse paa dette Punkt i de

[1]) Cf. Sofocles' Leksikon s. v. I en uudgiven byzantinsk Papyrus i Samlingen i København staar ogsaa φθάνω τὸ κάστρον.

andre Balkansprog. Vigtigst er Forholdet til Aromunisk. Anvendelsen af *casă* i Meglenitisk[1]) svarende til σπίτι tør man næppe lægge megen Vægt paa, da denne Udtryksmaade, som antydet, nemt kan opstaa spontant selv i hinanden ret fjærnt staaende Sprog. Derimod er Overensstemmelsen ved Stednavnene mellem Aromunisk og Oinus-Dialekten virkelig paafaldende og lægger det nær at antage, at Akkusativen i Aromunisk vel — ligesom i Nygræsk — har en latent Mulighed for en saadan Anvendelse ved Stedbetegnelser, men at denne Mulighed først er blevet udløst i Aromunisk under Paavirkning fra Græsk, selvfølgelig ikke gennem Oinus-Dialekten, men gennem nordgræske Dialekter hvor den nævnte Tendens, skønt den kun kan eftervises i Folkeviser, enten har været eller stadig bliver realiseret i følelig Grad. At den har faaet en mere generel Karakter i dette illitterære, ligesom fritsvævende Sprog er ikke at undres over.[2])

Til Slut et Par Ord fra et mere alment Synspunkt om den diskuterede Akkusativ-Anvendelse. Det er bekendt, at Wackernagel (i *Vorles. ü. Syntax,* 2, S. 223 f.) har forklaret den romerske Sprogbrug, der kan eksemplificeres ved *Romam ire,* som en Udvidelse af en oprindelig snævrere Anvendelse, begrænset til Navne paa fortrolige Lokaliteter fra Omegnen; det skulde saa være ved en sekundær Udvikling, at Sprogfølelsen havde forskudt sig saaledes, at Modsætningen kom til at ligge mellem Navne paa Byer (*oppida*) paa den ene Side, andre geografiske Navne paa den anden; at det var saaledes i klassisk Tid fremgaar af et bekendt Sted i Ciceros Breve (*ad Att.* 6, 9, 1). Det er muligt, at Balkanfilologien kan tjene til at illustrere denne Hypothese. I en aromunisk Folkevise, udgivet af Wace og Thompson (*The Nomads of the Balkans*, S. 291) hedder det i L. 3 i Overensstemmelse med de sædvanlige Regler *nu nā yinŭ Sāmārina* 'de kommer ikke til os til Samarina', derimod i L. 9 *fug fitshori t Amerik'ie* 'de unge Mænd tager til Amerika' (med Præpositionen *t(u)*). Hvis dette ikke er et Tilfælde — hvis

[1]) Foruden Henvisningen til Weigands Oplysning om Meglenitisk nævner Sandfeld et Eksempel fra Papahagi's *Antol. aroum.* paa *casă* uden Præposition (i et Æventyr); hos Aromunerne i snævrere Forstand (i Pindusegnene) synes *a casă* dog at være den faste Regel; i Weigands *Die Aromunen,* 2, findes kun *a kaso* (14 Steder).

[2]) I Aromunisk bruges den præpositionsløse Udtryksmaade vist i Reglen kun om Bevægelse til et Sted; om Ophold paa et Sted: Weigand's *Rum. u. Arom. in Bulgarien*, S. 74 *tsi eram Aθina g'ini* 'hvor havde jeg det godt i Athen'.

man altsaa i Aromunisk bruger Præposition ved Navne paa Lokaliteter udenfor den snævre aromuniske Verden —, saa har vi her en smuk Parallel til Wackernagels Hypothese. Naar der engang kommer bedre Tider, vil man kunne skrive til en Skolelærer i Arachova og faa Besked paa, om den samme Regel gælder for Oinus-Dialekten.

For den historiske Betragtning har dette Balkan-Fænomen den Interesse, at det kan vise, hvor forsigtig man skal gaa frem. Det er velkendt, at Konstruktionen *Romam ire* af mange opfattes som en „Rest" af den oprindelige Akkusativ-Betydning (saaledes f. Eks. hos Sommer, *Vergleich. Syntax d. Schulsprachen,* S. 14, men ogsaa hos Hofmann, *Lat. Synt.* S. 386), og det er ganske i Traad med denne Opfattelse, naar Weigand i sin Kommentar til Creangă's Harap Alb (S. 138) har formodet, at den aromuniske Konstruktion ved Stednavne skulde være en direkte Fortsættelse af den latinske. Det fremgaar af det foregaaende, at det græske Materiale udelukker enhver Mulighed for, at der her skulde foreligge saadanne „survivals", og Sandfeld har selvfølgelig ogsaa taget Afstand fra Weigands Idé (*Ling. Balk.* S. 111). Vi kan ikke drage anden Slutning, forekommer det mig, end at i klassisk Græsk saavel som i Nygræsk *kan* Akkusativen anvendes som Retningsbestemmelse; denne Mulighed er blevet realiseret i meget begrænset Omfang i klassisk Græsk og i nygræsk Rigsmaal, hvorimod den er kommet til fuld Udvikling i to, fra hinanden langt adskilte Dialekter. Naar vi da i to Balkansprog finder nyudviklet Anvendelsestyper, der stemmer ganske overens med den latinske *Romam ire*-Type, er det et tydeligt Memento om, at man ikke kan lave historisk Syntaks ved at projicere Anvendelsestyper, der forekommer en særlig „arkaiske", tilbage til Grundsproget; og saaledes betragtet kan dette lille Supplement til *Linguistique Balkanique* faa en vis generel Interesse og indirekte vise, at det ikke er tilfældigt, at een og samme Forsker har skrevet *Linguistique Balkanique* og *Sprogvidenskaben.*

Carsten Høeg

NOGLE NORDITALIENSKE LAANEORD

De italienske kulturord i andre sprog er et emne som allerede længe har optaget mange forskere. Der findes monografier angaaende disse ord i fransk og tysk, og franske og tyske etymologiske ordbøger beskæftiger sig ogsaa temmelig indgaaende dermed.

Paa eet punkt synes det dog at balkanfilologerne er forud for romanisterne og germanisterne, nemlig naar det drejer sig om at fastslaa fra hvilke egne af Italien de enkelte laaneord stammer[1]). Dermed være ikke sagt at det dialektale synspunkt slet ikke har været anlagt: fx har B. E. Vidos ofte været inde derpaa i en række afhandlinger (*Archivum Romanicum,* bd. 15—16 (1931—32) og i *Zeitschrift für frz. Sprache,* bd. 57 (1933))[2]). Ogsaa Oscar Bloch og W. v. Wartburg tager ofte hensyn dertil i *Dictionnaire étymologique de la langue française* (1932), og fra de allersidste aar bør fremhæves A. Dauzat's bemærkninger derom i *Dictionnaire étymologique* (1938) og forskellige notitser i *Le Français Moderne.*

Derimod berøres dette spørgsmaal knap nok af Bartina Harmina Wind i disputatsen *Les mots italiens introduits en français au 16e siècle* (Deventer 1928, disp. Amsterdam) og vist overhovedet ikke i de tidligere monografier om samme emne af G. Kohlmann *Die italienischen Lehnworte in der nfrz. Schriftsprache (seit dem 16. Jh.)* (Diss. Kiel 1901) eller af Christine Sarauw i *Die Italianismen in der frz. Spr. des 16. Jh.* (Diss. Jena 1920), ej heller af V. Klemperer i artikelen Ital. Elemente im frz. Wortschatz zur Zeit der Renaissance (Germ.-rom. Monatsschrift. 1914)[3]).

[1]) Se henvisningerne i Kr. Sandfeld. *Balkanfilologien* (1926). 42 ff.

[2]) Hans store afhandling om de italienske marineord i fransk har desværre endnu ikke været mig tilgængelig.

[3]) Den i Nyrop's Grammaire historique bd. 1, p. 493 anførte afhandling af A. Saya *Contribution de l'Italie à l'enrichissement du lexique français* er ikke, som der anført, en disputats fra Grenoble 1901, men fra Messina 1905.

Dialektal oprindelse af en del italienske ord i tysk og andre germanske sprog paavises af CHRISTEN MØLLER i disputatsen *Træk af de romanske Sprogs Indflydelse paa nygermansk* (1927), hvorimod FR. KLUGE i sin Etym. Wb. kun yderst sjældent skælner mellem forskellige slags italiensk; han anfører næsten udelukkende toskanske former, selv naar de lydligt set passer meget daarligt.

Blot et overfladisk blik paa historien er nok til at overbevise laaneordsforskeren om at det er uforsvarligt at sætte italiensk lig med toskansk eller florentisk, især naar det drejer sig om tidligt optagne laaneord i fransk og tysk. Firenzes og de øvrige toskanske byers store tid er det 14. og 15. aarhundrede, hvor baade litteraturen, handelen og industrien (især textilindustrien) blomstrer. Før den tid havde Frankrig og Tyskland næsten udelukkende samhandel med Norditalien: Milano og andre byer paa Posletten samt Genova og især Venezia. Og selv efter aar 1300 maa man regne med at Frankrig og Tyskland overvejende handlede med Norditalien, som kun langsomt blev toskaniseret. Naar det drejer sig om tidligt optagne laaneord, maa man altsaa paa forhaand gaa ud fra at det drejer sig om norditalienske dialektord.

At tidspunktet for optagelsen af italienske ord i fransk spiller en rolle for deres lydlige form, stod klart for forfatteren af indledningen til DARMESTETER, HATZFELD og THOMAS's *Dictionnaire Général*; der staar i § 507: „Le *g* devant *e*, *i*, qui en italien sonne comme *dj*, est rendu par *g* dans la plupart des cas *(agio, arpège, manège, voltiger)*, dans quelques mots passés anciennement en français, on l'a confondu avec *s* douce: *artisan, courtisan, noliser*."

Dette skel forklares netop naar man tager hensyn til ordenes hjemsted. Det var (og er) karakteristisk for de norditalienske dialekter at de har *za* (udtalt [*dza*] eller [*za*]), svarende til toskansk *gia*, og *za* (udtalt [*tsa*] eller [*sa*]) svarende til toskansk *cia*, og ligeledes *ze, zi, zo, zu*. Et andet karakteristisk træk er at disse dialekter mellem vokaler har enkeltkonsonant hvor toskansk har gemination *(fato = fatto)*.

I det følgende skal det for en række ords vedkommende undersøges om det er muligt at føre bevis for at de stammer fra norditalienske dialekter.

agio findes belagt i fr. 1679 og i tysk 1720. KLUGE anfører det som piemontesisk. Det staar ganske vist opført i denne form hos GAVUZZI (Vocabolario piemontese-italiano. Torino 1896), men ogsaa hos TIRABOSCHI (Voc. dei

dialetti bergamaschi antichi e moderni. Bergamo 1873) og hos CHERUBINI (Voc. milanese-italiano. Milano 1839—56). Og ordet er ikke ægte norditaliensk, men en norditaliensk skrivemaade (uden gemination) af det toskanske *aggio*. Den fælles norditalienske form er *azo*, og den findes paa tysk i formen *lazo* 1660 og 1686. Andre former som *laso, lazio, laggio, lagio* anføres efter SCHIRMER[1]) og SCHULZ[2]) af CHR. MØLLER p. 115. Først ca. 1750 bliver formen *agio* almindelig paa tysk iflg. KLUGE. Det er interessant at man paa dansk finder formerne *lagie* 1689 (Søren Matthisen. Compendium Arithmeticum) og *lage, laggio* 1695 (Arnoldus Bondesøn. Arithmetica aurea mercatoria) (se CHR. MØLLER. 115).

Naar man har betegnet *agio* som piemontesisk, skyldes det vel den historiske oplysning at der i Frankrig var særlig mange piemontesiske vexellerere, især fra Asti.

ambassadeur, som allerede findes i fr. aar 1327 og *ambassade* som findes belagt 1387 er norditaliensk *ambassador* og *ambassada*. (Jfr. tosk. *ambasciata, ambasciatore, ambasciadore*). NYROP betegner *ambassadeur* som laan fra veneziansk (Gr. hist. 1 pf 43,3). Hunkønsformen *ambassadrice* findes i fr. først aar 1751 og er en fransk analogidannelse; sidst i 16. aarh. findes den tosk. form *ambasciatrice* i fr. (se Fr. Mod. 4.336). Tysk *Ambassade, Ambassadeur* er laan fra fransk.

artisan, som første gang findes hos Rabelais aar 1546, er formodentlig et nordit. *artizan, artesan* svarende til tosk. *artigiano*. Dog kan der ogsaa være tale om en tilpasning; jfr. *partisan* som er ældre i fr.. Flertalsformen *artesani* findes i et nordit. glossar fra 1479 (se MUSSAFIA. *Beitrag zur Kunde der nordit. Mundarten im 15. Jh.* = Wiener-Akademiets Denkschriften bd. 22) og findes ogsaa latiniseret som *artesani* (se DU CANGE).

bagaglio findes i den nordit. form **bagajo* i tysk *bagaie* 1557, dial. *Pagaj (pagajwägen, Pakoywägen* (SCHULZ 1.69 og WEIGAND 1.138)); jfr. serbokr. *bagaj* (18. aarh.). At dette ord er et nordit. laan formodes af CHR. MØLLER (p. 15), som siger: „Overgangen *l* > *j* er vist ældre i Nordit. end i Fransk." At det virkelig forholder sig saadan, fremgaar af en lombardisk text fra slutningen af 13. aarh., nemlig den af B. WIESE udgivne Margaretalegende, hvor der fx i vers 1073—74 staar: *Or sta 'la en pax sença travaia Ch'ell'a uenta la so bataia*. Sml. en genuesisk-latinsk text fra 1281:

[1]) SCHIRMER. *Wörterbuch der Kaufmannssprache*. Strassburg 1911.

[2]) HANS SCHULZ. *Deutsches Fremdwörterbuch*. I. Strassburg 1913.

Toagias duas et toaiolos tres. (Brătianu. Actes des notaires génois de Père et de Caffa de la fin du 13e siècle. Paris 1929 (thèse). Nr. XLVIII), og former som *fiola* (= *figliuola*) i den af BIONDELLI anførte bergamaskiske *Decalogo* fra 1253 (Saggio sui dialetti gallo-italici. Milano 1853).

barigello (politiofficer), et ord af germansk oprindelse, som findes i mlt. i formen *barigildus* aar 864 og i oldfr. i formen *barigel,* forekommer hos Rabelais aar 1546 i den nordit. form *barizel.* Endnu i det franske Akademis ordbog fra 1835 staar formen *barisel.*

bonaccia (stille vejr). Den nordit. form *bonaza* er belagt i et venezianskt-tysk glossar fra 1424 *(la bonaza: daz still weter)* og findes ogsaa i gl. prov. *bonassa* samt i nygr. μπουνάτσα. Paa fr. findes det i formen *bonace*; det findes i prædikativ anvendelse (= stille (om havet)) allerede i 1288: *Si lonc que voi, mers est bonace* (TOBLER-LOMMATSCH). VIDOS (Arch. Rom. 14.137) mener med rette at substantivet og adjektivet i maritim betydning er et og samme ord og at dette intet har at gøre med adjektivet *bonasse* (godmodig), som er langt senere (vistnok fra 16. aarh.); han oplyser tillige at it. *bonaccio* ikke bruges som adjektiv i maritim betydning (stille), men kun = incapace di malignità, og at denne anvendelse først findes belagt i 1729. Det skyldes formodentlig indflydelse fra det fr. adj. *bonasse.*

camisada (tosk. camiciata) (natligt udfald af skjorteklædte soldater) findes hos Rabelais (1552) i formen *camisade.*

camisòla (tosk. *camiciuola*) findes i fr. aar 1547 i formen *camisole.* Tysk *Kamisol* (1694) kommer antagelig fra fr.

capuccio. Dette ord skulde iflg. Dict. Gén. være gaaet over i fr. i formen *capuce* (1694) og i tysk iflg. KLUGE i formen *Kapuze* (ca. 1500). DAUZAT gør opmærksom paa at *capuce* er optaget med piemontesisk udtale, men *capuchon* (16. aarh.) med toskansk udtale. Han anfører desuden varianten *capuche* (1618), ligesom han noterer at *capuchin* (hos Montaigne og d'Aubigné) som sideform til *capucin* (*capussin,* Rabelais) skyldes toskansk udtale. Naar DAUZAT udtrykkelig siger piemontesisk, sigter han sikkert til at man i piemontesisk udtaler *u* som [*y*]. Men i de fr. former som skulde skyldes toskansk, udtales *u* jo ogsaa som [*y*]. Man bør formodentlig nøjes med at betegne formerne med *c* som nordit. og dem med *ch* som toskanske.

Muligvis kan dog ogsaa den latinske form *caputium* have spillet en rolle. Tysk *Kapuze* kan ligeledes skyldes mlt. *caputium* eller nordit. *capuzo,* som fx findes overleveret i milanesisk aar 1489 (CHERUBINI).

Med hensyn til *u* i it. laaneord bør det bemærkes at behandlingen er vaklende. Nogle ord synes at være optaget ad mundtlig vej med udtalen [*u*] *(boussole, bourlesque, bourrasque)*, medens andre har *u* = [*y*] *(burle, burlesque, buste).*

carreta (belagt i ven. 1424 = tosk. *carretta*) foreligger vistnok i tysk *Karrete* (1591).

coglione er, som CHR. MØLLER og DAUZAT ogsaa har antaget, i den nordit. form **cojone* gaaet over i fr. som *coïon* (1560). Afledningen *coïonnerie* findes for øvrigt allerede 1554 (GODEFROY. Suppl.).

cornice findes i fr. i formen *cornice, cornisse* 1544. I 1549 forekommer den nu anvendte form *corniche* med gengivelse af tosk. udtale.

cortigiano findes i fr. *courtisan* 1549. Maaske er ogsaa dette nordit. *(cortesan(o))*; dog findes ordet tidligt latiniseret som *cortesanus, curtisanus, curtesanus.*

fagiano. Det er muligvis et nordit. *fazan(o), fasan(o)* som foreligger i tysk *Fasan* (ca. 1200 i Parzival). Det kan maaske ogsaa forklares af lt. *phasianus.* Det bør bemærkes at man paa ældre dansk har haft *fasian,* og at *fasan* først træffes i Kristian IVs breve. Fr. *faisan* er vistnok, som GAMILLSCHEGG formoder, laant fra prov. *faisan.*

fagiolo. Nordit. *fasol* foreligger sikkert i sydtysk *Fisole* (jfr. mht. *fasôl, phasôl, visôl).*

filugello. Allerede MEYER-LÜBKE anfører i REW 3418 lomb., emil. *filozelo* som etymon til fr. *filoselle* (1564). Man har paa fr. ogsaa haft hankønsformen *filosel* (ældste exempel 1369, yngste exempel 1640).

fregio. Den nordit. form *fris(o),* som kendes tidligt i it. (fx i det venezianskstyske glossar fra 1424: *la seda di frisy: die port seid,* og langt tidligere i lat. texter *frixium, frisum* med afledninger som *frisatus*) er gaaet over i fr. som *frise* (fem.) og i tysk som *Fries* (masc. eller neutrum). Naar Goethe skriver *die Friese,* er det en gallicisme.

HARTWIG DERENBOURG anfører i Mél. Renier 453 ff nogle „frankiske" ord i en arabisk text fra begyndelsen af 12. aarh., deriblandt: *ifrîz* „terme d'architecture ayant le même sens et sans doute la même origine que notre mot *frise*".

giornale. Iflg. SCHIRMER (Vom Werden der deutschen Kaufmannssprache. 35) brugtes dette ord som bogføringsudtryk i det 16. aarh. i Tyskland ikke sjældent i den venezianske form *zornal.* Det ældste tyske exempel er fra

1518; ved siden af denne form forekommer *giornal* og *jornal*. Først i 17. aarh. gaar man i Tyskland over til at anvende den fr. form *Journal*.

maccherone. Le Dict. Gén. siger at fr. *macaron* (belagt 1552 hos Rabelais) stammer fra veneziansk *macarone*, en form som allerede LITTRÉ anfører. DAUZAT siger forsigtigere at det er nordit. Den tyske form *Makrone* maa derimod komme af den tosk. form.

maccheroni. Fr. *macaroni* (belagt i fr. 1650) er iflg. Dict. Gén. veneziansk. KR. NYROP (Italienske Ord i Dansk 47—51) betragter det som napolitansk, dog uden at anføre grunde for denne antagelse. Det er rimeligst at anse ordet for norditaliensk; iflg. BOURCIEZ skal *-ar-* for *-er-* være et nordit. træk; han anfører som exempel *credar* = *credere*. Det har ikke været mig muligt at finde flere exempler herpaa.

Det er sikkert ogsaa en nordit. form der ligger til grund for tysk *Maccaroni* (og derigennem for dansk *makaroni*) samt for nygr. μακαρόνια.

mascherata. Formen *mascarada* som ligger til grund for fr. *mascarade* (1554) er muligvis nordit. med *-ar-* for *-er-*.

mascherone. Fr. *mascaron* (1633) skyldes muligvis paa lignende maade nordit. *mascarone*.

medaglia. De ældre tyske former *Medai, Medei(e)*, pl. *Medeyen* (1562) kommer sikkert af nordit. **medaia*, som antaget af CHR. MØLLER (p. 15), næppe af fr. *médaille* uden mouillering, der samme sted anføres som en anden mulighed. Jfr. *bagaglio*.

noleggiare. Allerede MEYER-LÜBKE anfører i REW 5855 det fr. *noliser* (1520) som laan fra veneziansk *nolizar*. VIDOS anfører i Arch. Rom. 16.266 en form *naulizamus* i en latinsk text fra Genova fra det 13. aarh. Man maa atter her nøjes med at konstatere at det er norditaliensk.

Naar man aar 1337 træffer substantivet *nolesement*, tyder det paa at man har haft verbet i formen *noleser*; der har maaske været en nordit. sideform **nolezar*.

Aar 1690 indregistrerer Furetière en af tosk. paavirket variant *noliger*.

parmigiano. Fr. *parmesan* skyldes dialektformen. Jfr. JABERG u. JUD. Sprachatlas, kort 3: i pramzáɳ (= i Parmigiani).

partigiano. Fr. *partisan*, belagt i hunkønsformen *partisane* i 15. aarh. (Commines), skyldes antagelig en nordit. form **partizan*. Jfr. *artigiano*.

ragione, nordit. **razon*. I et skrift om bogholderi af Matheus Schwartz 1516—18 (afskrevet i 1564) forklares udtrykket *rason* saadan: *wan man wil*

ein neu leger (= Filiale, Lager) *aufrichten, so spricht man ein Neu rason aufrichten.* Se SCHIRMER apud MESSING. Wirtschaftslinguistik. 23.

straccio (las, klud, papirlap, affaldspapir, affaldssilke). Den nordit. form *strazzo* genfindes i fr., tysk og nygr.

Fr. *strasse, étrasse* (affaldssilke, floksilke) findes hos Furetière i 1690. LITTRÉ citerer allerede en tarif fra 1664: *Estrasse ou cardasses* [à faire capitons], *le cent pesant payera comme bourre de soie 100 sous.*

Tysk *Stratze* bruges iflg. SACHS-VILLATTE i papirfabrikationen om klude (*chiffons*); samme sted anføres *Strazze* (= kladdebog) som østrigsk. SCHIRMER anfører (Vom Werden der deutschen Kaufmannssprache. 36) et exempel fra 1518 paa *Stratzobuechlin* uden at gøre opmærksom paa at det er et dialektlaan.

Nygr. στράτσο betyder indpakningspapir.

valigia. Fr. *valise* (1564) skyldes sikkert et nordit. **valiza,* hvad saa end oprindelsen til det it. ord er.

Denne lille serie af exempler er formentlig nok til at bevise den i begyndelsen af denne afhandling opstillede tesis. Der vil let kunne findes flere exempler ved en nøjere undersøgelse af ældre endnu uudgivne dokumenter vedrørende handel og industri. Hvad der tiltrænges inden man kan komme videre ad denne vej, er især en mere udtømmende lexikografisk og fonetisk behandling af ældre sprogtrin med mere præcise dateringer af ordenes og de fonetiske fænomeners første forekomst og udbredelse.

Og endelig er det af vigtighed at de italienske laaneords udbredelse studeres i alle sprog paa en gang. Man har ved disse studier alt for overvejende haft opmærksomheden rettet mod indførselen og forsømt studiet af udførselen. I stedet for blot at spørge „Hvor mange ord i det enkelte sprog stammer fra italiensk?" bør man tillige spørge „Hvor mange italienske ord har bredt sig til de andre sprog, og fra hvilke egne af Italien er de kommet?"

POUL HØYBYE

DET LILLE DANSKE *DER*

Da jeg desværre ikke har noget at byde min mangeårige ven Kr. Sandfeld indenfor hans egentlige område, romansk og Balkan-sprogene, vælger jeg et æmne indenfor et sprog som både han og jeg har dyrket ved siden av vor egentlige hovedbeskæftigelse, nemlig vort fælles modersmål, og skal da forsøge nærmere at udvikle bl. a. en opfattelse som jeg skitserede for ham en gang da han i desember 1941 besøgte mig på Lundehave.

Hvad jeg har at sige, gælder udelukkende nutidsbrug i dannet omgangssprog. Jeg lar altså forældede udtryksmåder ligge som fx:

Der ere de som mene . . .

Der ere dem som mene . . .

Som tvende løver, der man striide seer om bytte (ODS).

Der Henricus af Engeland fick dette at høre, samlede han en stor hær (ODS).

Den almindeligste opfattelse blandt danske sprogforskere er vel den der kommer til orde i Dahlerups ordbog (ODS), at vi har to forskellige ord, I. Et relativt pronomen *der*, og II. Et adverbium, dels A demonstrativt og dels B ubestemt. Som et tredie ord opføres den forældede konjunksjon *der* = da. Idet jeg som sagt ser bort fra det sidste, vil jeg hellere sondre mellem to brug av det samme adverbium:

1. Det stedlige, og
2. det ikke-stedlige eller tomme adverbium.

I den første anvendelse har vi to udtaleformer, en trykstærk [ˈdæːr], og en tryksvag [-dər, -dɹ]. Den første bruges hvor en modsætning skal fremhæves, den anden i andre tilfælde, ofte efter verbet: jeg kommer der aldrig; hyppigt i sammensætninger: jeg så' hende dernede, derhenne, derinde; jeg gik derind, derud, derhen, derop osv.

En tilsvarende adskillelse finder sted ved *her*, blot at den ikke er gennemført, hverken lydligt, idet vokalen aldrig blir helt [ə] eller [ɹ], eller tydligt, da det svage *her* aldrig blir så ubestemt som *der* i de nedenfor behandlede tilfælde; men man kan godt ha begge former i samme sætning; -her er varmt ˈher. MIKKELSEN har exempler fra H. C. Andersen og Sv. Leopold på *her . . . herinde*.

I det følgende skal jeg udelukkende beskæftige mig med det ikke-stedlige *der*, som altid er tryksvagt og lyder [dər] eller [dɹ]. Den stedlige tyd er helt avsvækket, hvad der tydeligst viser sig ved muligheden av at ha det i samme sætning som det stedlige *dær*: Der er mange fugle dær.

1. Helsætning.

WIWEL kalder *der* i „Der er indlagt vand" for et slags nødsubjekt, medens *vand* er det egentlige subjekt.

På lignende måde kaldes dette svage *der* for subjektsantyder av FALK og TORP og for skinsubjekt av WESTERN. De første (lisom flere andre) taler om upersonlige sætninger, hvad der passer på tilfælde som „Der er koldt i stuen", men ikke på „Der kom gæster til gården".

MIKKELSEN (Ordføjningslære 1911) har s. 22 ff. en udførlig behandling av sætninger med *der*, „ubestemt formede sætninger" med mange rigtige og vigtige bemærkninger og gode exempler, hvorav flere er gået over i ODS. Man må dog gi OXENVAD ret i at formuleringen ikke er fyldestgørende. Det værdifuldeste er måske det s. 24 om tilfælde hvor „det egentlige grundled" tilsyneladende er bestemt, men virkelig betegner noget ubestemt, fx „Der er *den største uorden* i hele huset" = en meget stor uorden. Endvidere tilfælde med *kun* = ikke andre end, ikke andet end. Her burde være nævnt sætninger som „Der er *dem* som mener . . ." = nogle.

Men i det hele bør læren om at det „egentlige subjekt" skal være ubestemt, ikke tas altfor højtideligt; vi sir jo fx:

Der venter ham den samme skæbne som hans far.
Der er den forskel mellem den gang og nu, at nu har vi krig.
Der går det rygte at kongen er syg.
Der var mellem dem netop det forhold som kunde ventes mellem gamle skolekammerater.
Der er børnene at ta hensyn til.
Der fandtes ikke den magt som kunde standse hende.
Der er nu kun mig tilbage av alle os søskende; NB *kun*.

I „Sprogets logik“ (1913) har jeg et avsnit om disse sætninger, hvor jeg bl. a. nævner at visse ordstillingsregler viser at „det helt ubestemte subjekt ikke rigtig anerkendes av sproget som subjekt, og på det sted hvor ellers det mest spesielle (subjektet) står, sættes så det lille ord *der*, som altså faktisk er (dvs. behandles som) det egentlige subjekt. Hermed stemmer at man bruger formen *dem*, ikke *de*, i forbindelser som „Der var dem som mente“ (s. 72).

På de følgende sider gav jeg exempler fra forskellige sprog på at ord i lignende udtryk for existensen av noget ubestemt ikke behandles som andre subjekter (objektsform, ordstilling, partitiv o. dsl.).

Min sætning om det helt ubestemte blev tilspidset av E. Oxenvad i Dahlerup-festskriftet 1934 s. 135 ff til at „et ubestemt subjekt er en meningsløshed“.

Året i forvejen hade Aage Hansen i „Sætningen og dens led“ givet udtryk for den tanke at mens vi i almindelige sætninger har to led, et A-led og et B-led — A-leddet det hvorom man gir en meddelelse, og B-leddet det der udsiges om A-leddet (de to led dækker delvis, men ogsaa kun delvis, det man plejer at kalde subjekt og prædikat) — har vi i sætninger som „der arbejdes“, „der bages brød“ osv. kun ett led; *brød* er ikke subjekt som i „brød bages“, men en del af verballeddet: man vil blot meddele at den ved verballeddet angivne handling finder sted. I „Der blev skåret hul på bylden“ berettes ikke noget om hul paa samme måde som i „et hul blev skåret på bylden“. Dette udføres i mange træffende, i hvert fald bestikkende, ord med gode exempler. „Således udvikler *der* sig til at blive et ord ved hjælp af hvilket man præsenterer en for tilhøreren ukendt størrelse i en vis situation eller tilstand“.

Når Aage Hansen til støtte for sit verballeds eenheds-karakter nævner eenhedstrykket fx i forbindelsen „-bages ǀbrød“, er det dog vel umagen værd at gøre opmærksom på at eenhedstrykket ophæves, når der kommer en bestemmelse til, sml.

Der -løð ǀskud oppe fra bakkerne: der ǀløˀð nogle skud oppe ...

Der blev -sendt ǀbud til lægen: der blev ǀsen'dt et ridende ǀbud til lægen.

Efter den hævdvundne betragtning har vi i sådanne sætninger med *der* hele to subjekter, *der* som „nødsubjekt, formelt subjekt eller skinsubjekt“ og så det „egentlige“ subjekt. Men nu skulde vi altså helt undvære subjekt i disse sætninger, der skulde bestå av et verballed som eneste led.

Lad os se på hvert af de led som man før kaldte subjekter. Det skal villigt indrømmes at de almindelige definisjoner på „subjekt“ (det man taler

om, el. lign.) slet ikke passer på det lille tomme *der*. Men *der* følger de almindelige regler for subjektets plads: enten lige før eller lige efter det finite verbum. Og at der er noget subjektisk ved det, viser sig især tydeligt ved muligheden av *lad*-forbindelser. I „lad der blive sendt bud til lægen" spiller *der* ganske samme rolle som *Peter* i „lad Peter gøre det". Ligeså i „lad der være nok så mange hindringer, jeg går alligevel" osv. I disse tider, da man må nøjes med kaffe-erstatning, kunde man fristes til at variere de tidligere benævnelser og her tale om „subjekt-surrogat".

Nu det andet subjekt. „Der kommer gæster kl. 7" — dette skulde være et verbal-udtryk for gæsters komme (uden subjekt), mens vi i „Gæsterne kommer kl. 7" skulde ha lov til at tale om to led med *gæsterne* som subjekt: er det ikke for hårfin en forskel?

Særligt for den der er indstillet på en så nøjagtig og indgående analyse som den i min „Analytic Syntax", falder det lidt for brystet at skulle opfatte gæster her som kun en del av et uopløseligt verballed, for leddet er jo i mange tilfælde — hvad Aage Hansen ikke kan være blind for — ret sammensat. Vi har et objekt i „Der fandt uroligheder *sted*", „der indfandt *sig* mange gæster", et indirekte objekt i „Der blev givet *ham* meddelelse om tildragelsen", et prædikativ i „Der blir mange børn *faderløse* efter denne krig" — kort sagt, de såkaldte eenleddede sætninger kan være leddelte og kræver analyse ganske som sætninger med A- og B-led.

Jeg for min del nærer dærfor heller ingen betænkelighed ved at anerkende de kursiverede ord for fuldt gode subjekter i sætninger som: *Brød* bages der, ikke *kager* | *en del pladser* er der endnu | *en del pladser* er endnu ledige | jeg synes *ingen forskel* der er | der er *dem* som mener noget andet | der er *Hansen* og *Petersen,* og så er der *mig*. Det anfægter mig ikke at vi i de sidste har oblik kasus, ikke nominativ, for et subjekt behøver ikke altid at stå i nominativ, som man kan se av talrige exempler fra flere sprog i Anal. Sy.

Men, som allerede antydet, disse subjekter i *der*-sætninger følger ikke i enhver henseende de almindelige regler for subjekter, således ikke med hensyn til nægtelsens plads, sml. „der kommer *ikke* gæster" og „nu kommer gæsterne *ikke*".

Altså avviger både *der* og det andet i nogle henseender fra de almindelige subjekter. I Anal. Sy. 10.5 analyserer jeg *der* som 3/s (noget der enten kan opfattes som et tertiary eller som et mindre subjekt), mens *gaver* i „der

skal uddeles gaver“ sættes som normalt subjekt (S). Dette kan gå an, men måske burde der skabes et tegn for at der her er nogen avvigelse fra det sædvanlige. Det kan gøres ved et lille m foroven på lignende måde som i min bog 3.8 ved „unclassifiable adjuncts“, altsaa s^m for *der* og S^m for det andet. —

Her skal endnu gøres opmærksom på nogle ejendommeligheder i *der*-sætninger. Præposisjonen *av* kræves i forbindelser som: Blomster er der nok av | blomster er der ingen av — sml.: Der er nok blomster | der er blomster nok | der er ingen blomster.

Efter *mon* bruges *der*: Hvem mon der har gjort det? | Hvad mon der er sket? Man kunde fristes til heri at se en eftervirkning av *mon* som „lille“ verbum, altså anse det for udviklet av: Hvem mon der have gjort det? osv. Men det forudsætter den parallelle brug ved andre lignende verber, og „Hvem kan der ha gjort det?“ godkendes ganske visst av nogle av dem jeg har spurgt, men ikke av alle. Dærimod synes alle at godkende „Hvad kan der være hændt?“ og „Hvem kan der ha været med?“ Jeg kan ikke klare disse gåder.

Vi sir „Der var ingen penge i kassen | der var mange penge i kassen“. Men sætter vi de samme sætninger om til ledsætninger efter *at*, blir de til „at der ingen penge var i kassen“ med den bekendte fremdragen av nægtelsen, men „at der var mange penge i kassen“; ligeså efter *da* og *når*. I den nægtende ledsætning får vi altså s^m og S^m klods op av hinanden, mens de ellers står skilt ad. Sml. „Mon der ingen kommer?“, men „Mon der kommer mange?“

2. Ledsætning.

Under brugen av *der* i ledsætninger tar vi først tilfælde som:

Fortæl mig lidt om, hvem der kommer.
Jeg aner ikke hvad der er sket.
Kan du sige mig, hvilket av bordene der er pænest, det gamle eller det nye.
Hun blev meget bedrøvet, hvad der ikke var så mærkeligt.
Det er utroligt hvad der kan rummes i den kuffert.
Han kan skaffe alt hvad der behøves.
Hvad der er gjort, det er gjort.
Det kommer an på, hvem der blir valgt.
Tænk på, hvor store ting der står på spil.

Hvad der end sker, kan du stole på mig.
Hvor vigtige oplysninger der end findes i brevet, må det dog brændes.
Jo flere mennesker der siger det, des snarere tror man det.

Hertil hører ogsaa *hvem der* i ønsker.

Hvem der hade en kold pilsner!

Dette er fra oprindelig ledsætning nu blevet til helsætning ved aposiopese.

I alle disse tilfælde taler Wiwel om subjektstøtte; man kunde også kalde *der* for et mærke der efter nutids-sprogbrug kræves for at vise at det eller de indledende ord er subjekt, mens det aldrig sættes i andre tilfælde, fx ikke i „jeg aner ikke hvad han har sagt".

Der er også subjektmærke i det folkelige *som der*: „Manden som der stjal tøjet".

Medens vi i det simple spørsmål „Hvad er sandhed?" ikke kan avgøre hvad der er subjekt (S) og hvad prædikativ (P), er adskillelsen let i det indirekte spørsmål, hvor vi i ett tilfælde sir „Jeg veed ikke hvad *sandhed* (S) er" og i det andet „Jeg veed ikke *hvad der* (S) er sandhed". Det første er omtrent = „Hvad betyder, hvad ligger der i (ordet) sandhed?" Det andet kunde også siges „Hvad er sandt?"

Ejendommeligt er det at det relative *hvilken* ikke kræver *der* i tilsvarende situasjoner, hvor *hvad* osv kræver det:

Hun blev meget bedrøvet, hvilket ikke var så mærkeligt.
Så indtraf bankkrakket, hvilken begivenhed fik stor indflydelse også på Petersens skæbne.

Men denne brug av *hvilket* og *hvilken* hører jo ikke hjemme i naturligt sprog.

Mærk de to ordstillinger ved *der* i:

Jo mere der blir betalt, des mere vil der blive ydet.

Det kan næsten se ud, som om det avgørende for sprogfølelsen var at få noget, ligegyldigt hvad, sat ind mellem *hv*-ordet eller -forbindelsen og verbet, så at det først efterhånden var blevet fastlagt at det skulde være *der*. Se således visse fastslåede forbindelser:

Hvad mere er. Hvad værre er. (Men: Hvad der er meget værre). Giv kejseren hvad kejserens er.

Foruden hvad ovenfor er nævnt ...

F. v. Jessen, Katja 83 man bliver slave af politik og alt, hvad dermed står i forbindelse.

Pontoppidan, Lykkep. 2.293 Han paastod, hvad forøvrigt ikke var helt usandt — at ...

Han forsøgte at redde hvad reddes kunde.

Hvo sig selv ophøjer, skal fornedres.

Det samme gælder om de hos Mikkelsen og andre anførte litteratursteder, hvor man nu (ved ændret ordstilling) vil indskyde *der*.

3. Relativ.

I alle fremstillinger læres det at vi på dansk har et relativ pronomen *der* med kort vokal, som kun bruges som subjekt. I modsætning hertil vil jeg påstå at dansk ikke har et sådant pronomen, men at vi i alle de pågældende tilfælde har ubetegnede relativ-sætninger (sætninger uden pronomen, det jeg i min engelske grammatik kalder contact clauses), og at vi i dem på subjektets plads har det ikke-stedlige lille adverbium *der*. Væsentligt den samme opfattelse er for mange år siden gjort gældende i en lille godt gemt og dærfor overset avhandling „En sproglig undersøgelse" i Horsens lærde skoles program for 1877; forfatteren er C. F. Bruun, som også har skrevet tre små lydlige avhandlinger, der slet ikke er dårlige. Selv om ikke alt i avhandlingen om *der* kan godkendes, har forf. dog ret i hovedsagen.

Det er en kendt sag at, som det udtrykkes, det relative pronomen kan udelades som subjekt foran de stedlige adverbier *dær* og *her*:

Den mand dær går, er min svoger.

Det hus her har ligget, er brændt helt ned.

Men den samme udeladelse kan finde sted foran det tomme *der*, fx i

Den sag der er tale om i artiklen, angår ikke mig.

At *der* ikke er subjekt, fremgår av at man ikke kan sige: „Han er tale om". Forholdet er altså forskelligt fra „Den sag der er omtalt i artiklen", hvor *der* efter almindelig analyse kan kaldes subjekt. Jævnfør: „den sag der er tale om | den sag der er talt om".

Men vi kan gå videre. Parallelt med den ovenfor i avsnit 2 behandlede forskel mellem *hvad vi ser* og *hvad der ses* i avhængige spørgesætninger, har vi par som *De mænd vi ser* og *de mænd der ses* — og jeg betænker mig ikke på at sige at vi her har ubetegnede relativsætninger, hvori det lille

adverbium *der* kræves, så snart relativsætningen ikke indledes med et (andet) subjekt; *der* er her som ellers subjektsantyder. Eller man kan sige at *der* har den rolle at vise at et latent relativpronomen, hvis det hade været der, vilde ha været subjekt. *Der* er ikke pronomen, men surrogat for et subjekt-relativ-pronomen.

Aage Hansen gør s. 44 med rette opmærksom på at vi i „kløvede sætninger" med *det er* almindeligst intet relativ-pronomen har som objekt osv: „Det er N. N. jeg mener". Men man siger almindeligt „Det er N. N. der har gjort det". Slutningen er nærliggende.

Ved denne opfattelse får vi en ganske naturlig forklaring på det faktum at vi nutildags vægrer os ved at bruge *der* i anden relativsætning efter *og, men* og *eller*: vi sir ikke „en mand der elsker England og (men) der hader Tyskland" eller „en mand vi kender og der har stået vor familie nær gennem mange år". (Forældede exempler i ODS *der* s. 631. De smst. under 2 nævnte exempler uden konjunksjon falder dog ikke unaturlige: „O! hvad lykke savner den, Der har pige, der har ven?" (Rahbek)).

Dette *der* kan kun bruges, hvor følelsen for subjekt er stærk. Det er umuligt at sige „jeg mødte den mand der jeg tror har stjålet pungen" eller „en by der jeg ikke aner hvor ligger"; her kræves *som*. På samme måde kan man ikke indsætte *der* efter *hvem* i „jeg veed ikke, hvem man tror har skylden". Pronomenet i sådanne sætningsslyng føles nærmest som objekt for verbet *tror, aner* osv. Hermed stemmer det at mens vi ikke kan sige „en mand som jeg kender og er pålidelig", går det fortræffeligt at sige „en mand som jeg kender og veed er pålidelig" (Se De to hovedarter av grammattiske forbindelser, s. 20 ff. På engelsk bruges meget hyppigt til trods for de indfødte grammattikere formen *whom* i forbindelser som „We feed children Whom we know are hungry", Phil Gr 345 ff. MEG III 10.7).

Jeg vil dog ikke skjule een betænkelighed jeg har ved istedenfor det såkaldte relative pronomen *der* at sætte det tomme adverbium, nemlig at *der* kan bruges i ikke-indskrænkende (parentetiske) relativsætninger, hvor man ikke kan udelade relativet som objekt: man sir altid „Denne mand, Mads Nielsen, som jeg har kendt i mange år", aldrig uden *som*; dærimod går „Denne mand, M. N., der har været min ven i mange år" udmærket. (Dette har Bruun ikke fået fat i). Jeg savner materiale til at bedømme, om måske anvendelsen av *der* som „relativ" har udbredt sig fra de nødvendige til de parentetiske eller fortsættende sætninger.

Det er også værd at lægge mærke til at som subjekt-støtte eller subjekt-mærke efter de spørgende-relative pronomener o. l. forekommer ikke alene *der,* men også det klart relative *som.* ODS under *hvo* 3 har exempler på *hvo som.* På norsk er i disse forbindelser *som* mere almindeligt end *der,* se fx Western Riksmgr. 308 Hvem som var reder og hvem som var skipper, er nok gået i glemme. Svensk har her alene *som,* fx Vising Minnesbilder 112 Jag vill blott påminna om vilken rikedom av uppgifter, som förelåg, då Ni mottog rektorsämbetet. Da nu *der* som relativpronomen er helt ukendt på svensk, og på norsk er i høj grad litterært og næsten hører en svunden tid (den dansk-norske) til, ser vi en sammenhæng mellem rel.-pron. og subjekt-mærke som ikke bør overses, når man vil rede disse vanskelige problemer ud fra hinanden.

(Når der på engelsk er tilfælde hvor det næsten kan se ud som om *there* var blevet eller var ved at blive et rel.-pron., som i "the only free room there was", bør man ikke glemme at dette kun finder sted i forbindelse med "existential there", se min MEG III 7.59.)

4. Komma.

Medens grammattikerne stadig vil holde de to her under 2 og 3 behandlede anvendelser skarpt ude fra hinanden som henholdsvis adverbium og pronomen, går de almindelig i ett for folk udenfor fagfællernes kres. Dette viser sig især ved anbringelsen av kommaer. Vi har jo desværre her i landet fulgt tyskernes exempel mht komma: det bruges til at markere „ny sætning" uden hensyn til om en pause er naturlig eller nødvendig. Vi lærer altså i skolen at sætte sådanne unødvendige kommaer som dem i „Jeg påstår, (at) det er løgn" | „den mand, som taler" | „en mand, vi kender", osv.

Dette fører til at de der ikke er stive i deres skole-grammatik, eller som i alt fald i øjeblikket ikke tænker rigtig på den, let kommer til, netop for at være korrekte, at sætte et komma i strid mod skolens strenge regler. Exempler kan findes i hver dags avis, men også højt oppe blandt de intellektuelle. Jeg avtrykker nogle av de exempler jeg har samlet. En del av dem må vel sætteren bære ansvaret for. Jeg markerer disse uortodoxe kommaer ved at fordoble dem, hvad forfatterne naturligvis ikke gør.

Først komma foran *der,* som ikke i skolen vilde blive kaldt relativ-pronomen:

H. C. Andersen Lykkepeer 65 digterne kappedes om hvo„ der kunde bringe den skjønneste digtning | Brandes Sagnet om Jesus 45 Der bør her

maaske gøres opmærksom paa, hvor stærk en social bevægelse„ der her ligger bag den oprindelige kristendom | Heiberg Christ. grl. 33 men hvor meget af det øvrige„ der tilhører ham, er det umuligt at afgjøre | Arup Danm.hist. 1.218 at bønderne . . . skal afgøre, hvad agerjord eller eng„ der skal høre til adelbyen og hvad til torpen | Plesner Eng. Arthurd. 17 et dybt indblik i, hvor nær forbindelse„ der, endnu paa Malory's tid, har været mellem livet og digtningen | Bodelsen Mod. eng. skønl. 121 skildrer hun fædre i hvis følelser overfor børnene„ der blander sig skinsyge | Lis Jacobsen Eggst. 37 spørgsmaalet om, hvilken af disse tolknings-muligheder„ der burde foretrækkes | Frisch Eur. kult. 1.177 Hvem af jer„ der vil, kan gaa den anden vej, og hvem der vil, kan følge min højhed | Jørgensen Filos. forel. 9 og ligesaa mange mulige verdensanskuelser„ der gives, ligesaa mange metafysiske systemer gives der | Reventlow Eneboer 186 Hvem„ der opfatter sit eget og sine medmenneskers liv som meningsløst, er ikke blot ulykkelig, men næppe levedygtig | Hjelmslev i Årb. f. nord. målstræv 4. 83 angiver, hvor mange brikker„ der findes i et spil | Brandt Unge Kierkg. 244 Møller . . . forklarer de lunkne nordboer, hvilke lidenskaber det drejer sig om, og hvilke karakterer„ der træder i aktion.

Dernæst tilfælde uden *der*, hvor et komma viser at vedkommende har opfattet sætningen, som om et relativ-pronomen var udeladt. S Kierkg 6.80 Hvilke salige timer„ elskeren tilbringer med den elskede før brylluppet, veed jeg ikke | Høffd Rel. tanketyper 141 Spørger man, hvilken menneskelig interesse„ skildringen af Jens Dahls udvikling og undergang har | Anker Larsen VS 255 Han . . . kunde have hvad alder„ det skulde være | Rørdam Reymont Vaaren 30 evne til at udholde ogsaa hvad byrder„ Herren yderligere vilde paalægge hende | Norvin Kbh. univ. 138 . . . skulde strax angive, i hvilket fakultet„ han vilde studere | Jørgensen Akt. strspm 127 maa man derfor først gøre rede for, hvilken slags krig„ man taler om | Hein Vers 120 [jeg] ikke aner hvilke veje„ jeg har gaaet | Scherfig Fors. foraar 130 vennen . . . hvis retskaffenhed„ man kendte, og hvis evner„ man værdsatte.

Flere exempler behøves næppe på denne kommasyge. Ved en fornuftig brug av komma som pausetegn, omtrent som på engelsk og fransk — en brug som prof. LINDROTH i Sverrig og jeg her (se Tanker og studier) har gjort os til talsmænd for — vilde sådanne uhyrligheder som de sidste und-

gås, og man kunde gøre forskel fx på „nogle av dem som var fulde“ (med stærkt tryk på *dem*) og „nogle av dem, som var fulde“ (lidt stærkere tryk på *a* end på *dem;* pause foran *som*).

Moralen av hele denne undersøgelse skulde være at vi på nutidsdansk har et lille tomt ikke-stedligt adverbium *der,* som helt igennem har et subjektisk præg, dels som subjekt-surrogat, dels (i avhængige spørgesætninger osv) som subjekt-mærke, dels endeligt i relativsætninger som surrogat for det ikke udtalte relative subjekt-pronomen.

OTTO JESPERSEN

Efterskrift. Efterat ovenstående var avsluttet og sendt i tryk, blir jeg opmærksom på et foredrag av dr. PAUL DIDERICHSEN i *Bulletin du Cercle linguistique de Copenhague* III 19 ff. Det har berøringspunkter med min avhandling og indeholder navnlig interessante statistikker om brugen av *der* i relativsætninger.

PERFEKTUM OG AORIST I PROVENÇALSK

Den gamle indoeuropæiske Aspekt er delvis bevaret paa Latin, og i Præteritum respekterer de romanske Sprog endnu i vore Dage Forskellen paa Imperfektum og Aorist *(passé défini, passato remoto).* Men paa et andet, nærliggende Punkt af det latinske Verbalsystem er der foregaaet en interessant Sammensmeltning, nemlig mellem Aorist og Perfektum. De Former, der paa Latin kaldes Perfektum, kan betegne baade Aorist og Perfektum, *scripsi* betyder baade ἔγραψα og γέγραφα, altsaa paa den ene Side den enkelte, førtidige, afsluttede Handling eller Begivenhed, set i Relation til det foregaaende eller det følgende eller til bægge Dele, men uden speciel Relation til Nutiden, og paa den anden Side den enkelte, førtidige, afsluttede Handling eller Begivenhed set i Relation til Nutiden gennem den Tilstand der opstod ved og fulgte paa Handlingen eller Begivenheden og som gælder endnu i det Øjeblik Udtalelsen formes.

I Virkeligheden udtrykker man altsaa paa Latin paa samme Maade to ret forskellige Ting. Perfektums Former spænder over et stort Omraade, lige fra en Beretnings forholdsvis smaa og ligegyldige Enkeltheder til en Afslutning, der fører over til noget forholdsvis stort og væsentligt, maaske det modsatte af det, som det paagældende Verbum betyder. Efter en Henrettelse blev Begivenheden kundgjort med Ordet *vixerunt,* der altsaa betyder: Eksekutionen har fundet Sted, de lever ikke mere, de er døde (smlgn. Verg. Aen. II 325: *fuimus Troes, fuit Ilion).* Mærkeligt nok oversætter Plutark (Cicero 22) det nævnte *vixerunt* ved ἔζησαν, skønt Græsk har bevaret den paa Latin opgivne Forskel, og Aorist derfor har en hel anden Betydning, nærmest den helt modsatte: f. Eks. Ny Test. Rom. 14,9 og Apok. 2,8, hvor ἔζησεν bruges om Kristi Opstandelse. Da Plutark selv siger, at Meningen er τεθνάναι, kunde man vente at en saa lærd Mand havde anvendt en Perfektsform.

Sammensmeltningen af Aorist og Perfektum er forhistorisk og absolut. Morfologisk rummer Formgruppen baade oprindelige Aoristformer *(dixi, scripsi, vixi)* og Perfektsformer *(dedi, cecini, tutudi),* og de bruges tilsyneladende alle lige godt i bægge Funktioner. Men da der faktisk er en ret betydelig Forskel, er det kun naturligt, at forskellige mere nuancerede Udtryk er taget i Brug for nærmere at præcisere den ene eller den anden Side af denne Dobbelthed. Til at understrege det aoristiske har man anvendt f. Eks. *coepit,* der fremhæver det inchoative, *potuit,* der fremhæver det terminative, det heldigt opnaaede Resultat, *voluit,* der oftest fremhæver eller antyder en vis Sindstilstand hos Sætningens Subjekt; ogsaa *ire* med Supinum kan bruges til at præcisere det perfektive, aoristiske. Men skønt der i de romanske Sprog findes Udtryk, der ganske svarer til de her nævnte, har dog intet af dem faaet den Betydning og Udbredelse som den Verbalsammensætning, der tidligt er taget i Brug for at præcisere det perfektiske: *scripsi* er suppleret med *scriptum habeo.*

Selv om denne Udtryksform ikke er almindelig i det klassiske latinske Litteratursprog, maa den i Folkesproget være meget gammel, da den genfindes i alle de romanske Sprog som fast Betegnelse for det perfektiske. Og naar Caesar (B. Gall. VII 29) lader Vercingetorix sige: *id se prope iam effectum habere* (Talen er om en samlet gallisk Militærunion), er det aabenbart for at udtrykke, at Sagen næsten var i Orden. Forfatteren har været klar over, at *effecisse* kunde misforstaas, og den nye Omskrivning har ikke været ham ubekendt (smlgn. III 2).

I Betragtning af, at Perfektum er paa een Gang nutidigt og førtidigt, er det en fortræffelig Udvej at betone baade det præsentiske (Hjælpeverbet) og det præteritale (Participiet) med hver sit særskilte Led. Det er da ogsaa den Vej, andre Sprog er gaaet, de germanske og nygræsk: ἔχω γραμμένο = *habeo scriptum* = *jeg har skrevet.*

De romanske Sprog opererer altsaa lige fra Begyndelsen med en klar Differentiering af de to Ting, der paa Latin faldt sammen. Aorist og Perfektum staar overfor hinanden og bruges jævnsides. Men Sprogbrugens Grænselinie er flydende og svingende, og Udviklingen er ret forskellig i de forskellige Sprog.

Undertiden træffer man Aorist i perfektisk Betydning. Det gælder vistnok særlig portugisisk, hvor det synes at være almindeligt endnu i vore Dage. Eça de Queiroz: O conde d'Abranhos 2. Udg. 1926, S. 124: *Cuidado*

com esse animal (en fed, indflydelsesrig Grobrian)! *Si elle começa a dizer que nũo calha (ikke passer ham), acabou-se* d.v.s. „saa er der absolut ikke noget at gøre.“ Naar en Kafégæst i Lissabon forlader sit Bord og i Forbifarten siger til Tjeneren: *deixei o dinheiro na mesa,* saa er det aabenbart perfektisk ment: „Pengene ligger henne paa Bordet.“ Paa Spansk kan man træffe noget lignende, men ikke nær saa hyppigt. En Aften paa mit beskedne Hotel i Sevilla var mit Stearinlys brændt ud, og næste Morgen sagde jeg det til Tjeneren, idet jeg benyttede den Form, som maatte anses for den officielt korrekte: *mi vela se ha quemado.* Tjeneren svarede: *Ah, se quemó? Pues le voy á poner otra.* Han foretrak altsaa Aorist, og han havde absolut ingen litterære Ambitioner. Et spansk satirisk Vittighedsblad hedder — eller hed — *El Acabóse,* en Benævnelse der vel hænger sammen med et gængs Udtryk, der svarer til det ovennævnte portugisiske.

Hos de gamle italienske Klassikere kan man træffe det samme. Dante Purg. I 51 svarer Vergil paa Catos Spørgsmaal med Ordene: *Da me non venni,* men v. 64 siger han: *mostrat'ho lui tutta la gente ria.* III 105 har *videsti* = *hai visto* i v. 144. Inf. III 5: *Fecemi la divina potestate* (Indskriften over Helvedes Port). Par. I, hvor Dante omtaler Udbyttet af sin Vandring, har flere Eksempler: *Fui, vidi, potei.* Purg. XXX 51: *Virgilio, a cui per mia salute die'mi,* hvor *diei (= diedi)* fungerer som Plusquamperfektum, da Vergil havde forladt dem; derfor staar der ogsaa v. 49 *n'avea lasciati.* I Petrarcas Sonnet 192 maa *aperse* og *piantò* opfattes perfektisk, da det Laurbærtræ, som Amor har plantet i hans Digterhjerte, gror endnu.

I Middelalderens provençalske Poesi findes den samme Sprogbrug, navnlig i Sætninger med nægtende Mening: *Aitant male muller non vistes anc* (Girart de Rossillon i Appels Chrestomathie v. 372); *Morgue, quar venguis?* (Appel S. 132); *auzic* og *vic* (id. S. 113); *Tota la gensor qu'anc hom vis* (id. S. 53). Endnu i det moderne Sprog findes spredte Rester af denne Udtryksform. Roumanille: Conte S. 216 (1876): Raadslagning i Himlen om Redning for de temmelig ugudelige Folk i Tarascon, Jesus tilbyder at paatage sig denne nye Frelsergerning, men Helligaanden protesterer: *tu davalères uno fes, e acabères l'amarun dóu calice,* d. v. s. „du har været nede paa Jorden een Gang.“ Id. S. 30 (1882): En Mand forklarer i en Parentes: *sian couneisènt: sa femo nourriguè noste cadet,* d. v. s. „jeg kender ham godt: hans Kone er vor yngste Søns Amme.“ D'Arbaud: La Sóuvagino, S. 150 (1929): *es quasimen pas de crèire. Causo ansin jamai se veguè;* det

er Bæveren og Kaninen der taler sammen om en forfærdelig Katastrofe, og Udtrykket har en Klang af gammeldags poetisk Æventyrstil („saadant aldrig før man saa"). Bæverens Ord gentages kort efter i en mere dagligdags Form *(acò jamai s'èro vist).*

Alt dette er jo imidlertid Levninger af noget gammelt, ikke Spirer til noget nyt. Det er Perfektum, der har Mulighederne for Fremgang paa Aorists Bekostning, dels fordi de to Udtryksmidler staar hinanden meget nær, naar det præsentiske Element i Perfektum træder i Baggrunden, dels fordi den har en fyldigere Form og støttes yderligere af de andre Sammensætninger, *habere scriptum, habebam scriptum,* hvor Aorist ikke har noget tilsvarende.

Paa spansk og portugisisk har Aorist saa meget perfektisk i sig, at den hidtil med Lethed har kunnet holde Stand mod Perfektums Fremtrængen. Paa italiensk er den gamle Skillelinie nogenlunde bevaret, i alt Fald officielt. Men i det helt moderne Sprog er der tydelige Tegn paa, at Aorist *(passato remoto)* er i Tilbagegang. I en moderne Roman som Saponaro: *Paolo e Francesca* (1930) spiller den en ganske underordnet Rolle, haardt trængt dels af Perfektum *(passato próssimo),* dels af en overdaadig Brug af historisk Præsens. Paa fransk er Udviklingen afsluttet med det Resultat, at Aorist *(passé défini)* er forsvundet fra det almindelige Talesprog og kun bruges i højere litterær Stil, hvor det mere og mere virker som en Antikvitet.

Saa vidt er det ikke kommet paa provençalsk. Men Udviklingen er i Gang. I Talesproget og i den Litteratur, der gengiver det daglige Talesprog, i de humoristiske Smaahistorier, *li galejado,* som er en provençalsk Specialitet, og i de Julekomedier *(pastouralo)* og smaaborgerlige Lystspil, som produceres i stor Mængde til Brug ved Dilettantopførelser, er Aorist fuldkomment levende endnu, men i de sidste Slægtled stærkt blandet med Perfektum. Det er betegnende, at netop i jævne Folks Replikker bruges Perfektum meget hyppigt i fremadskridende Fortælling, f. Eks. Roumanille: *Conte* 48, 57, Cassan: *La Nativita* og Chabrands lystige satiriske Komedier, *Lou Creserèu* (1899) og *Jòrgi-l'Enfle* (1906) har mange Eksempler. I mange Tilfælde bruges de to Former aabenbart i Flæng, f. Eks. Roumanille: Conte 45, hvor *quand nous sian maridà* staar ved Siden af *quand nous mariderian* i ganske samme Betydning. D'Arbaud: *La Bèsti dóu Vaccarès* 240 ff. veksler *ai vist* med *veguère* i den højtidelige Beskrivelse af det besynderlige natlige Optrin. Bouvet: *Moun vièi Avignoun* 262 f. staar først:

F. e Ch. fuguèron lis architèite, umiddelbart derefter: *G. n'es esta lou architèite.*

Grunden til denne sproglige Bevægelse er dels den franske Indflydelse, selv om Felibrerne ikke uden Held har forsøgt at dæmme op imod den, dels Udviklingstendenser i Sproget selv. Faktisk er det i alt Fald, at Bevægelsen gaar i Retning af en Sammensmeltning som den, vi kender fra klassisk Latin og moderne Fransk. Det kan derfor ikke overraske, at der dukker op forskellige nye Udtryk, der skal præcisere og nuancere baade det perfektiske og det aoristiske.

Som et sprogligt Kuriosum fra Middelalderen kan anføres en Forbindelse af *soler* + Infinitiv, der fremhæves som præterital baade af Appel *(Prov. Chrestom.* under *soler)* og Andiau et Lavau *(Nouv. Anthologie des Troubadours,* i Noten S. 344). Allerede den ældste og vel den fornemste af Troubadurerne, Vilhelm, Hertug af Akvitanien og Greve af Poitiers († 1127), synger (Lavau 121): *Tot ai guerpit cant amar sueill, cavalaria et orgueill* („alt det jeg plejer at elske, hidtil har elsket, men nu ikke elsker mere"). Bernart de Ventadorn (Lavau 44, Appel 56): *C'aissi com las solh chaptener, enaissi las deschaptenrai.* Sordel (Lavau 233): *Si'l membra so que sol tener e so que te (sol tener = tenc* eller *a tengut).* Vaqueiras (Appel 77): *ma domna·m sol amar, mas camiatz l'es sos coratges. Sol* er Præsens, men ved at Modsætningsleddet fremhæver, at Sædvanen er ophørt, bliver det perfektisk. En lidt anden, mindre absolut, Form har Modsætningen i et Vers af *Chanson d'Antioche* (Appel S. 36): *mas los blancs vi primers, que sol derer trobar* („som han ellers sædvanligt finder bagest"). I et Sted i Girart (Appel S. 10 v. 584): *Ele baiset Girart, pres lo per col, e fu li bon asaz, c'amar le sol,* er der slet ingen Modsætning, Sædvanen er netop ikke ophørt („hendes Kærlighed er (var) uforanderligt den samme"). De to sidste Udtryk betyder vel det samme som *tostems trobet, l'amet.* Forbindelsen kunde synes paa Vej til at stivne, og Verbet *soler* har jo haft en paafaldende ublid Skæbne i de romanske Sprog. Nogen fast sproglig Udtryksform er i alt Fald ikke naaet ad denne Vej.

Det er derimod i høj Grad Tilfældet med en anden perfektisk Nydannelse, udformet efter Typen *habeo habitum scriptum, ai agu escri (ai'gu'scri).*

Jules Ronjat omtaler i sin store Grammaire istorique des parlers provençaux modernes III 2 § 584 S. 202 denne Forbindelse paa følgende Maade:

„Il existe encore des formes avec auxiliaire „avoir“ répété, le part. passé de l'auxiliaire s'intercalant entre les deux parties des formes périphrastiques ... On peut dire d'une manière générale que ces formes sont employées quand il s'agit d'un fait auquel on attache une certaine importance, et spécialement d'un fait soit relativement ancien, soit remarquablement rare, soit susceptible d'exercer une influence considérable sur la situation actuelle; la répétition d'auxiliaire met en valeur cette importance particulière.“

En saa højtidelig Fortolkning er ikke paakrævet. De seks Steder fra Mistral, som anføres som Eksempler, motiverer den heller ikke: Mirèio IV str. 44 (Mirèio til sine Forældre i Anledning af den ubelejlige Frier): *Ve, fau que plan acò se mene, m'avès agu di, pèr se prene* (gifte sig). VIII 41 (Andreloun spørger Mirèio): *Ié sias agudo estado en Arle vous? — Jamai — Hoi! sias jamai estado en Arle?* XI 62 (Helgeninderne til Mirèio): *L'as agu remarca* (at Planter liver op i Regn)? Lou Pouemo dóu Rose VI 50: *N'i'a que l'an agu vist* (Dragen i Flodens Dyb). Endelig to Eksempler fra *Lou Tresor dóu Felibrige* under *avé*: *a agu rauba* og *i'ai agu demoura.* Stedet Mirèio XI minder om en Række Eksempler fra Savié de Fourvieros Prædikener over det gamle Testamente (Udg. 1891), hvor han ofte bruger ganske dagligdags Iagttagelser til at anskueliggøre sine religiøse Betragtninger: *Avès agu remarca, pèr eisèmple, lou pople dis abiho* (II 194)? *N'avès agu rescountra* sc. belæssede Æsler (II 266), og det stadigt tilbagevendende *avès agu vist* (smlgn. Gelu: *Chansons provençales*, (1855) p. 209: *as ben agu fissa).* Naar han derimod henviser til en tidligere Prædiken, bruger han den gamle korte Form: *coume l'ai di, avèn vist, vous n'ai deja parla* o. lgn.

Endvidere kan anføres: Roumanille: Conte pr. 166 (Værtinden til Pigen, der har været oppe at ordne et Værelse): *As lèu agu fa!* (det har du ikke været længe om). 206: *vous n'ai agu parla.* Oubreto en proso 166: *Ai agu travaia pèr éu de mesado entiero* (jeg har i sin Tid arbejdet for ham, men nu har jeg ikke noget Arbejde); lignende Udtryk 155. Chabrand: L'Oulo d'Arpian (Julekomedie i Prosa) 59: *Moun paure paire m'a'gu parla de vous.* Marius d'Aurnou: L'Avaras (Bearbejdelse af Molière, paa Vers, Aix 1896) S. 22 (Faderen spørger Sønnen) *As agu vist belèu uno galanto chato emé d'uei blu tant bèu* o. s. v.? (Sønnen svarer) *Si, moun paire, l'ai visto* (smlgn. ovenfor Mirèio VIII 41). Mistrals Fortale til Udgaven af Morel: Lou Galoubet: *Mai que d'un cop, en revassejant au tèms passa, me siéu agu di;* lgl. Espelido 430. Id. Moun Espelido 192: *Ai agu vist jouga pèr nòsti*

paisan Zaire. D'Arbaud: La Bèsti dóu Vaccarès 34: . . . . . *e tambèn, iéu, de-fes, i'ai agu couta de loup.* Id. La Sóuvagino 60: *jamai s'es agu vist qu'un animau ague renega lou sarramen de sa meno* (gentaget ordret S. 66, men S. 150 staar *jamai s'èro vist* ved Siden af det gammeldags *veguè).* 90: *de segur qu'as agu vist* (Karperne i Rhône). 172: *acò s'es agu vist* (man har set saa galt). 186: (Spurvehøgen skal forklare Flamingoen, hvad et Vildsvin er): *Ansin, jamai n'as agu vist? — Si, n'entreveguère proun un, antan, rèn qu'un cop* o. s. v.

Som disse Eksempler viser, indeholder denne Udtryksform ikke noget særlig fjernt eller sjældent eller vigtigt. At Sammenhængen i øvrigt kan handle om meget vigtige og interessante Ting, vedkommer ikke Udtrykket som saadant. Den nye udvidede Sammensætning skal aabenbart udtrykke det, som den rene Perfektum altid har udtrykt, nemlig det førtidigt afsluttede, hvis Følger har Interesse endnu. Derfor kan ogsaa den nye Sammensætning bruges parallelt med den gamle (Mirèio VIII 41, L'Avaras 22, La Sóuvagino 60 og 150, se ovfr.), men den er blevet en stærkere, solidere Betegnelse ved, at det præteritale Element er udvidet. Naar *agu vist* træder i Stedet for *vist,* faas en Art sammensat, fordoblet præteritalt Participium, og *a agu vist* danner en Parallel til Passiv *(es esta vist)* men fastholdes i Aktiv ved de to Former af *avé.* Paa den Maade kan det ogsaa forklares, at det altid er *agu* der bruges, ogsaa i Forbindelser, hvor man skulde vente *esta,* nemlig ved Refleksiver: *me siéu agu di, s'es agu vist,* og ved *èstre*: *sias agudo estado* se ovfr.

Ronjat har et Par Eksempler fra Tiden omkring 1500, men ellers ingen før Mistral. Og det er aabenbart først i 19. Aarh. at den nye Forbindelse bliver almindelig, idet den skal tjene til at hindre det begyndende Sammenfald af Perfektum og Aorist. Tiden vil vise, om det lykkes. Det er allerede lidt betænkeligt, at den undertiden bruges i Hovedsætninger, hvor den gamle perfektiske Form godt kunde klare sig i de foreliggende Omgivelser. Men det er endnu mere betænkeligt, at den i Bisætninger undertiden bruges paa en Maade, der lyder helt aoristisk, f. Eks. Pelabon: Maniclo (1789) I 6: *Ai rescountra Timoun quand t'ai agu quita.* Roumanille: Oubreto 298: *Parle à tu, Bastian. Quand Moussu lou Curat i'a agu di: — Anas-vous-en en pas, ma sorre, e pequés plus, — Grabielo* (Bastians Kone) *i'a baia quaucarèn pèr sa peno?* Roustan: Bernassoun 111 (den angrende Matiéu ved Krybben i Betlehem): *Quand i'ai agu beisa si maneto divino, iéu ai senti*

subran coume un baume suau etc. Chabrand: Lou Creserèu 22: *Pièi, quand m'a'gu lacha, zóu dessus Margarido* (da han saa havde sluppet mig, gik han løs paa M.) Lgn. 87. Aubanel: Lou pan dóu pecat 72: *Mai tant lèu qu'ai agu plega'n pau li parpello, n'ai vis qu'afrous pantai.* Der er i disse Sætninger ingen Relation til Nutiden.

Paa spansk er man gaaet en anden Vej, ved at forstærke Perfektums præsentiske Element. Her er *habere* som transitivt Verbum med Objekt erstattet med *tenere,* der nu ogsaa er begyndt at bruges som Hjælpeverbum med Perf. Partc.: *tengo escrita la carta = la carta está escrita.* Ved Siden af *tener* bruges ogsaa andre Verber, *llevar, traer, dejar* til paa forskellig Maade at nuancere den samme Tanke. Paa portugisisk er man gaaet endnu videre, idet *habere* ogsaa som Hjælpeverbum er erstattet med *tenere (ter).* Men her ligger Forholdene paa mange Punkter helt forskelligt fra de andre romanske Sprog. Ligesom paa spansk er det gamle Hjælpeverbum svækket, de nye skaber et kraftigere perfektisk Udtryk og Aoristformen holder bedre Stand. Der er derfor i disse Sprog foreløbig ingen Udsigt til en Sammenblanding af den Art, som vi kender fra andre Sprog.

Aorist er et noget mere sammensat Begreb, som der derfor kan være Anledning til paa forskellig Maade at variere og nuancere. Der kan anvendes Verber som *coumença, fini, acaba, poudé, degna,* men de kan dog ikke kaldes egentlige Hjælpeverber. Derimod nærmer *voulé* sig undertiden stærkt til Hjælpeverbernes Gruppe: Roumanille: Oubreto en proso 63: (Ærkebiskoppen) *vouguè basti un espitau = bastiguè* med Fremhævelse af hans Godgørenhed. Id. 121: *Mounsegne Plantier, evesque de Nimes, . . . vouguè presenta li felibre à si venerabli counfraire* („var saa venlig at præsentere"). D'Arbaud: La Bèsti dóu Vaccarès 12: . . . *aquéu legat que me n'en vouguè, per bonur, faire lou Long-Toni.*

Det terminative fremhæves energisk ved *aguère* + Pf. Ptc.: Roumanille: Oubreto en proso 242: *Anère me jaire . . . e lèu aguère oublida lou rire de Jan-Danis* („glemte snart fuldstændigt"). 234: *L'evenimen aguè lèu fa lou tour de la vilo.* 115: . . . *car lou prèire que diguè la messo, aguè fa soun obro dins un vira-d'iue.* Barouncelli-Javoun: Babali 34: *Li biòu aguèron lèu travessa la ribiero.* I Tidsbisætninger, der indledes med *quand, quouro, tre que, pas-pulèu* o. lgn. har denne Form faaet en meget udstrakt Anvendelse: Roumanille: Conte 215: *Pas-pulèu aguè desplega li papier qu'ausè pas prendre sus éu de lou faire intra* („aldrig saa snart havde han kigget i Pa-

pirerne, før han var klar over, at det ikke gik an at slippe ham ind"). 244: *Aguère pas-pulèu bada* (lukket Munden op for at synge i Koret) *que i'aguè dins lou Cor, l'abouminacioun de la desoulacioun.* Formelt er den første Sætning jo Hovedsætningen, men reelt fungerer den som Bisætning, paa samme Maade som hvis i Stedet for *pas-pulèu* havde staaet *tre que.* Undertiden faar den ogsaa Bisætningens Form: *fai de brut coume quatre pas-pulèu ié boufas dedins* (Oubreto 270). Futurum gøres perfektiv, terminativ paa samme Maade: *aurai lèu fa moun obro* (Conte 85); *l'auren lèu atrouba* (83).

Aorist kan forstærkes ved Gentagelse af Verbet: *E'm'acò, à grand cop de ped, faguè courre lou bèu chin cassaire, que gingoulè, gingoulè* („som gav sig til at hyle gudsjammerligt").

I gemytlig folkelig Stil bruges ofte Interjektionen *zóu* („frem, afsted, kil paa!") med *de* + Infinitiv i aoristisk Betydning: Roum. Conte 55: *E zóu de rire, li couvida* („og saa kan det nok være, at Gæsterne lo"); *e zóu mai de rire* („og saa lo de igen").

Paa samme Maade bruges *vague,* der egentlig er Præs. Konj. af *ana.* Naar *vague* staar alene, betegner det omtrent det samme som *siegue* (fransk *soit*): Godkendelse, Billigelse, Tilslutning: lad gaa, som du vil, det kan vi godt, kil bare paa, el. lgn. D'Arbaud: La Bèsti dóu Vaccarès 224: . . . . . *agantère moun coutèu que, vague á l'asard, lou teniéu dubert à la pocho* (ɔ: for alle Tilfældes Skyld). Men naar der saa med Præpositionen *de* tilføjes et Led, enten et Substantiv eller en Infinitiv, betegnes der det som slippes løs, kommer i Brug eller i Gang, f. Eks. Roum. Conte 164: . . . . . *faguère ataula lou capouchin emé iéu, e vague di dent* („og saa kan det nok være, at han tog for sig af Retterne"). I Roumanilles lystige Fortællinger og Beskrivelser findes *vague* Gang paa Gang med *de* + Infinitiv: Oubreto 239: (Mad- og Drikkevarerne kom frem) *e vague de trissa! vague de chourla e de meissa* („og sikke der saa blev spist og drukket og snakket"); 182: *E vague, e vague de rire.* Conte 55, 68, 83, 114 *e lou reloge vague de souna* („Uret blev ved med at slaa"). 170, 241 *e vague de tussi, de tussi* („og saa kom der et voldsomt Hosteanfald"). Men Udtrykket anvendes ogsaa i mere adstadig Stil, f. Eks. Bouvet: Moun vièi Avignoun 212 (om Reguleringen af La Roco-de-Dom): *vague alor d'alisca lou roucas, d'adraia de camin etc.* 406 (om Altens Planer om Dyrkning af Garance): *pièi, sènso repaus ni cesso, vague perèu de s'oucupa d'aquelo culturo.* Steder som 212 *duerbon*

si biasso e vague de trissa og 469 *li biasso se durbissien, se fasié gousteto; pièi vague de dansa la gavoto* viser, at Udtrykket ogsaa kan knyttes til beskrivende Præsens og Imperfektum, men det bruges altid til at føje et nyt Led ind i Rækken. Det har en afgjort perfektiv Klang. Ogsaa Infinitiv kan forstærkes paa denne Maade: Roumanille: Conte 209: *Quand lis anant e li venènt . . . . veguèron aquel espetaclous capelan courre, e vague de courre! ourlant e bramant, uno man en l'èr* etc. („da de saa ham løbe, og ih! hvor han løb!"). Fra 18. Aarh. kan nævnes en Fabel (Nr. 3) af Toussaint Gros (død 1748): *vague de lei lipa.*

En anden specielt provençalsk Talemaade har paa visse Omraader faaet en ikke ringe Udbredelse, og kan ogsaa bruges til at forstærke en fortællende Fortid. Det er Forbindelsen af Imperativ + *que* + Futurum 2. Pers. Sing.: *canto que cantaras*[1]). Oprindelig betegner den en Opfordring til at anstrenge sig, hænge i, og den kan stadig bruges paa denne Maade, om end næppe i en konkret foreliggende nutidig Situation. I Fourvieros Prædikenrække over Patriarkerne staar der III 46: *Marcho, o Abram, marcho que marcharas vers la terro que Diéu te moustrara* („bliv ved med utrætteligt at vandre fremad mod det Land"). I Prædikenerne over Verdens Skabelse hedder det II 350: *O ome, siés rèi! fai-te vèire dins ta bèuta courouso, e règno que regnaras.* I 26: *O brave pescadou, trimo que trimaras, . . . siés uno oumbro, tu; ti siuen, toun travai, ta peno, acò's uno ilusioun.* Der tales jo ikke til nogen bestemt, konkret Fisker, der slider haardt; det er en rhetorisk Talefigur. Derfor kan det tiltalte Subjekt let helt forsvinde: I 108 (om Lysets Væsen har Mennesket dannet flere forskellige Teorier) *mai pecaire! cerco que cercaras! la lumiero rèsto sèmpre un mistèri per éu* („hvor meget man end søger"). At Talemaaden er stivnet, ses af et Eksempel som dette: *Li sabènt cercon encaro, e pecaire, cerco que cercaras.* Flertalsformer *(cercas que cercarés)* bruges aldrig.

De sidste Eksempler viser koncessiv Betydning, og dette har ført til en ganske ejendommelig Udvikling. Den tidligt stivnede Udtryksform tillader kun selvstændige intransitive Verber; der findes aldrig Objekt, heller ikke Prædikat. Der er ingenting der hedder *siegues vièi que saras vièi,* derimod er Udtrykket *vièi que vièi* meget almindeligt i Betydningen „hvor gammel

[1]) Forbindelsen kan ogsaa findes i 3. pers.: Gros: Fabel 5 (om de sultne Kyllinger): *pitoun que pitaran* („saa huggede de ordentlig i sig"). Hvis denne Sprogbrug findes mere, er den meget sjælden.

han (jeg) end er", f. Eks. Chabrand: Jòrgi-L'Enfle 10: *L'ome que i'ai chausi* (valgt til hende), *vièi que vièi, es tout ço que ié fau.* smlgn. 34, 37, 38 og Lou Creserèu 88.

Som stivnet Talemaade, løsrevet fra sit eget Subjekt, kan denne Verbalforbindelse rykke ind i en Beskrivelse eller Fortælling, med mere eller mindre fast Tilknytning til det, der er Subjekt i den øvrige Sammenhæng. Fourviero II 182 (Dyrene søger altid det der passer dem) *au countràri, si l'óujet es mau-fasènt, vitamen fugisse que fugiras* („saa skynder de sig straks bort"). Patriark. II 222 gives en kraftigt malende Skildring af Syndflodens ustandselige Regnskyl: *plòu! e plòu! toujour plòu! plòugues que plóuras!* Da Verbet er upersonligt, findes ingen Imperativ, og Forfatteren hjælper sig saa med en Konjunktiv, som ganske vist ellers heller ikke findes; men Fremgangsmaaden viser, at Talemaaden er fast indarbejdet i Sprogstoffet.

Ogsaa i spøgefuld Tale finder den Anvendelse: Oubreto en proso 228 skildrer Roumanille, hvorledes han lod sig bugsere op ad Skrænten ved at holde fast i Muldyrets Hale: *entourtouie à ma man sa co moustouso, e tiro que tiraras! Ja! i!* („hyp!") — *Tablèu!* 69 skildres en flittig Maler, der altid er paa Jagt efter Motiver: *E zóu dins soun libre! e zóu que n'i'ague! e zóu toujour! Pinto que pintaras! barrulo que barrularas!* („altid maler han, altid er han paa Farten"). Conte 234: *La campano sounavo que se despoutentavo. Sono que sounaras.* Endelig kan den forbindes med historisk Præsens eller Aorist, som derved forstærkes: Conte 172: *E la Mort, en risènt, lou cargo mai sus sis esquino* (den ugudelige Tømrer, der blev afvist ved Himmerigs Port). *E lando que landaras* („og saa afsted"). 179: *Lou veguère . . . . rire coume un ascla* („var ved at revne af Latter"). *E rise que riras.* 100: *Partiguèron . . . e proumeteguèron . . . . E barrulo que barrularas!* Oubreto en proso 81: *ço que fasié* („tidligere gjorde") *qu'à mita, lou faguè 'n plen* („gjorde han nu"): *beguè, e beve que béuras.* Mistral: Moun Espelido 122: . . . *enregue lou draiòu à tout azard, e, pichot Frederi, camino que caminaras.*

Interessantere og langt mere omfattende er Brugen af *ana.* Verbet *ana* er oprindeligt imperfektivt, ligesom spansk *andar* (< *ambulare*) og det er der Levninger af endnu *(de pau à pau anè de mies en mies* („kom efterhaanden til Hægterne"). *lis anant e li venènt, desana,* et gammelt defekt Verbum, der svarer til spansk *desandar).* Men det er nu næsten udelukkende perfektivt (ligesom fransk *aller)* og blandet sammen med *vadere* og

ire; det sidste er nu helt tabt; den gamle Futurumsform *irai,* der er bevaret paa fransk, er nu forsvundet; det hedder nu altid *anarai.* I Forbindelse med Infinitiv har *ana* fundet udstrakt Anvendelse som perfektivt Hjælpeverbum. *Anère* + Infinitiv giver perfektiv Betydning, selv om det Verbum, der staar i Infinitiv, ikke er specielt perfektivt: *La Sorre . . . . . anè pourta la tristo nouvello* (Konens Død) *au véuse* (Roumanille: Conte 38). *Nous anerian jaire* (160). *Vendeguèron soun founs de boutigo, e proun endrudi, anèron viéure de si rendo à la campagno* (54). At et perfektivt Verbum i perfektiv Fortidsform betegner noget perfektivt, er der jo ikke noget mærkeligt i; det findes paa flere andre romanske Sprog. Mærkeligere er Præsens + Infinitiv.

Et perfektivt Verbum eller Verbaludtryk kan vanskeligt være samtidigt; det er tilbøjeligt til at blive futurisk eller præteritalt. Det første er i dette Tilfælde det almindelige, ligesom i andre Sprog. *Vau vèire* er det samme som *veirai,* men fremhæver det pludseligt indtrædende, det umiddelbart forestaaende. Men *vau vèire* kan ogsaa være præteritalt, aoristisk: *La proumiero persouno que vau vèire à l'intra fuguè dono R.* (Mistral: Moun Espelido 304). *Quand arribère à Nimes, vau trouba 'n fourniguié d'escoulan* (262). *E tout-d'un-tèms vai prene courso* (Tilløb) (242). *Alor Adam, mesfisènt, vai escoundre la preciouso vedigano* (Kæppen) (Roumanille, Conte 4). *Que faire? . . . Vai demanda counseu à soun ami* (18). *Se vai capita que, lou long dóu camin, li pourtaire* (Ligbærerne) *bouton lou pèd dins un roudan* (Hjulspor), *e pataflòu! toumbon la caisso* (105) („det traf sig hverken værre eller bedre"). *Poulifème . . . li vai decebre* (Mistral: Pouemo dóu Rose 188). *Quand la vai vèire* (Mireio XII 56). *Van veni tres chivalié* (Isclo d'or 94). Fra 18. Aarh. kan anføres: Fabre (1727—83): Lou Siege de Cadaroussa (komisk Heltedigt) 81 . . . *lous van metre dins la besaça e lous sarron emb' un courdoun,* og en Julevise *(nouvè)* i Udg. af Sabolys Samling (1897) p. 122: *Marìo vai veire un serpènt.* Fra 17. Aarh. findes et Eksempel hos en gaskonsk Digter, Jean Valès: *li bauc dire* (NOULET: *Essai sur l'histoire littéraire des patois du midi de la France,* Paris 1859).

Paa katalansk er denne Forbindelse helt gennemført, i den Grad, at den har fortrængt den gamle Form fra Talesproget: *escrivé* eller *escrigué* er nu kun brugelig i litterært Sprog, og selv der synes *vaig escriure* at trænge frem, og *he escrit* betegner stadig det perfektiske. (FABRA: Grammaire catalane Paris 1928 § 71). Denne Sprogbrug er gammel; der er Eksempler fra 14.—15. Aarh.: *van dir = digueren; els Mores varen rebellar = rebellaren.*

Som Hjælpeverbum er Præsensformerne af *anar* blandet sammen med de gamle Perfektsformer (som i det sidste Eksempel, hvor *varen* < *vaděrunt)* og det er endnu i vore Dage det almindelige i 1. og 2. Pers. Plur.: Narcis Oller: La febre d'or II 254: *¿Que heu fet? ¿T'as divertit forsa? Ja sé que vas comprar quadros, que teniu uns cotxes tan bonichs, que vas anar á las carreras y que hi vareu fer trò* („vakte Opsigt"). Fabra nævner slet ikke disse Former, og i ældre Grammatikker (f. Eks. Bofarull y Blanch: Gramática de la lengua catalana) betragtes *varem* og *vareu* som uregelmæssige Præsensformer. Det er sikkert ogsaa den almindelige umiddelbare katalanske Sprogfølelse, og her har vi vel en Del af Forklaringen paa, at Forbindelsen har haft en langt rigere Udvikling paa katalansk end paa provençalsk: *varen escriure* er oprindelig et naturligere Udtryk for perfektiv Præteritum end *van escriure,* og naar *varen* opfattedes som Præsens, drog det let de andre Præsensformer med sig.

Ronjat behandler i sin Grammaire istorique § 586 dette Fænomen forholdsvis grundigt; han har en Række gode Eksempler ogsaa fra andre Egne af det sydfranske Sprogomraade, foruden en Del fra Mistrals Værker. Og han giver den interessante Oplysning, at enkelte franske Forfattere fra 16. Aarh., der stammede fra den sydvestlige Del af Frankrig, f. Eks. Monluc, d'Aubigné og Marguerite de Valois har Eksempler paa denne ufranske Sprogbrug, som altsaa maa have været almindelig i de Egne paa den Tid. Ronjat fremhæver med Rette dens ældgamle Oprindelse, og har bl. a. Eksempler fra La Chanson de la Croisade contre les Albigeois. Der kunde yderligere anføres en gammel provençalsk Tekst fra Middelalderen, en Samling gemytlige folkelige Legender om Jesu Barndom. Appel har i sin Chrestomathie (S. 48—51) en af disse Legender, der handler om Jesusbarnets Spilopper i et Farveri. Det vrimler her med Eksempler paa denne Sprogbrug, omtrent en Snes i en Tekst paa 222 Vers *(vay encontrar, vai demandar, van dir, van venir, van demandar, s'en van partir, s'en van anar dinar),* ved Siden af de normale Fortidsudtryk: *ac (< habuit), venc (< venit), trobet, troberon, vist* („saa du!"), — *ai perdut, a fag* — endog *s'en volc anar* (v. 37) = *s'en anet* (v. 28). Det ses heraf, at *vai dir* o. lgn. har været et almindeligt Udtryk i naiv folkelig Fortællestil i Middelalderen.

Ronjat giver (S. 205) en meget kortfattet, men i Hovedsagen sikkert rigtig Forklaring: (efter et langt Citat fra 1495) „On voit ici clairement l'origine de la tournure: prés. de narration rapide avec *aller* comme verbe de mouve-

ment, „nous allons nous retirer“ prenant le sens de „nous nous retirâmes.“’ *Vai vèire* er en naturlig historisk Præsens til *anè vèire,* og naar Bevægelsesbegrebet „gaa“ forflygtiges og forsvinder, ligger Vejen aaben for en videre Udvikling. Der kunde have været Anledning til at gaa nærmere ind paa den katalanske Sprogbrug, som kun lige nævnes, — direkte Paavirkning fra det ene Sprog til det andet kan næppe paavises, da Sprogbrugen er lige gammel bægge Steder. Det havde ogsaa været rimeligt at behandle forskellige syntaktiske Fænomener, der angaar *ana* som Hjælpeverbum. Et Par Punkter skal her i Korthed berøres. En udførlig Behandling vilde kræve en meget omfattende Eksempelsamling fra vanskeligt tilgængelige Tekster fra ældre og nyere Tid.

Imperativ af *ana* + Infinitiv betegner Aorist Imperativ: *Vai vèire un pau lou fiò* („Aa, se lidt efter Ilden.“ Chabrand: Lou Creserèu 22). *Vas troumpeta* (σάλπιγξον. Roum. Conte 42). *Vai-lèi nega* (κατάπνιξον. 179). I Forbud bruges Konjunktiv, Præsens eller Imperfektum, undertiden ved Siden af hinanden om samme Ting: *Lou ressuscités pas = la ressuscitessias pas* (Roum. Conte 135 f.). *Davalessias pas = davalés pas* i samme Replik (217). Dog bruges Præsens fortrinsvis om Indsigelse mod det, der sker nu, er begyndt, og som ønskes bragt til Ophør: *Ploures plus* (Roum. Oubreto 84). *Bramés pas touti dous au cop* („lad være med at skraale op i Munden paa hinanden.“ Chabrand: L’Oulo d’Arpian 99). *Digués pas ’cò!* („saadan maa De ikke tale.“ D’Aurnou: L’Avaras 20). Smlgn. det almindelige Udtryk *agués pas pòu.* Imperfektum bruges fortrinsvis om Advarsel mod Afværgelse af noget, der er i Anmarch: *Lou diguèsses en res* (nmlg. „det jeg nu skal betro dig.“ Felix Gras: L’Eiretage de l’ouncle Bagnòu 14). *Faguessias pas acò* (Roum. Oubreto 164). *Plagneguessias pas la marchandiso* („De skal ikke spare paa Materialet“ 270). *Restèsses pas sus ti dènt!* („Hold nu Ørene stive“ 310). *Atenciouno-te e perdeguèsses pas lou fiéu* (nmlg. „i det jeg nu skal fortælle dig.“ D’Arbaud: La Sóuvagino).

Noget lignende er Tilfældet, naar Hjælpeverbet *ana* bruges: *Anès pas crèire!* (Roum. Oubreto 209) og *Anessias pas crèire!* (Chabrand: Jòrgi l’Enfle 61) er der aabenbart ikke nævneværdig Forskel paa. Men Roum. Oubreto 223: *Anèsses pas t’ensuca!* („gaa nu endelig ikke hen og bræk Halsen“) viser, at Imperfektum Konjunktiv har mere udpræget perfektiv Betydning end Præsens.

Det fremgaar ogsaa af, at Imperfektum Konjunktiv i hypothetiske Bisæt-

ninger kan bruges om det førtidige: *Se nous desseparèsson pas, iè rousigave lou fege* („hvis man ikke havde skilt os ad". Roum. Oubreto 41). *Se Marioun lou retenguèsse pas, se sarié tra segur de la fenèstro en bas* (Conte 114). Af udpræget imperfektive Verber bruges sammensat Tid: *Se sout mí pèd aguèsse bada la terro e qu'ausiguèsse resclanti li troumpo dóu Jujamen* (D'Arbaud: La Bèsti dóu Vaccarès 240). Om det imperfektive bruges Imperfektum Indikativ: Roum. Conte 170 (Døden er rasende over, at Tømreren har narret ham): *Pico di pèd, et se n'avié, se derrabarié li péu* (men Døden har jo ingen Haar paa Hovedet).

Efter Hovedsætning i Præsens bruges i en Genstandssætning Imperfektum Konjunktiv netop for at betegne noget perfektivt. En gammel provençalsk Hyrde stod paa Landsbygaden og anstillede meteorologiske Betragtninger: *Toutaro pòu arriba que plouguèsse* („det kan godt være, det *bliver* Regnvejr om et Øjeblik") og kort efter: *Pèr aquéste mesado pòu arriba que plòugue* („paa denne Aarstid kan det godt ske, at det *er* Regnvejr").

Præsens Infinitiv af *ana* betegner Aorist Infinitiv: Roum. Conte 150: *Lou Priéu mountè ana querre dins sa cambro . . .* Oubreto 251: *D'ana s'enfanga coume acò.* D'Arbaud: La Sóuvagino 272: *Tu vas, dise, ana trouva l'Ome.*

En anden Form for Aorist Infinitiv har vi i den meget almindelige nyprovençalske Talemaade *vau agué fini (vau'gué fini)* „nu skal jeg straks være færdig, slutte af." Der findes enkelte Eksempler paa det samme i det ældste Sprog: Appels Udvalg af Girard 569: (Grevinden ved ikke om Girard er levende, men hun haaber det stadig) *Donat i vougre aver trente citaz, per quei lo cons fus vis e engest (= aguest) paz e tote la onor dun fu ietaz.* Den berømte Troubadour Bernart de Ventadorn ønsker i et Digt (Appel S. 55), at man kunde kende de daarlige, falske Elskere paa at de har Horn i Panden: *Tot l'aur del mon e tot l'argen hi volgr'aver dat, s'ieu l'agues, sol que ma dona conogues aissi cum ieu l'am finamen.* I bægge disse Eksempler betegner den sammensatte Infinitiv ikke det førtidige, perfektiske, men det perfektive aoristiske (βουλοίμην ἄν ἐπιδοῦναι). Hvis det imperfektive skal udtrykkes, bruges Præsens Infinitiv: *volgr'esser de sa cambra* (Appel S. 67: Arnaut Daniel). *Ben volgr'aver en mi poder de tal trobar, cum pogues castiar las domnas de falher* (Audian et Lavau: Anthologie S. 173: Peire de Boussignac).

Hvis man ser nøje til, træffer man i de romanske Sprog adskillige Ud-

slag af Aspekt, som undertiden kan virke helt overraskende. I en moderne katalansk Roman af Pous i Pagès: La Vida i la Mort d'en Jordi Fraginals (1911) fortælles om en ung Mand, der er næstældste Søn af en Godsejer og derfor skal være Præst, for at Godsets Deling kan undgaas. Den unge Mands gejstlige Interesse er ringe, Opholdet paa Seminariet er ham inderligt imod, og han er stærkt interesseret i en smuk Kusine. Han flygter fra Seminariet og skynder sig hen til Kusinen, hvem han fortæller det passerede. Hun tager overmaade venligt imod ham og siger noget, der glæder ham ganske overordentligt, og som ogsaa interesserer den sprogligt interesserede Læser. Hun siger bl. a. (S. 139): *Que desgraciada hauria estat, si no arribes a fugir del seminari. Arribes* er Præsens af *arribar,* der her, som saa tit, er brugt som perfektivt Hjælpeverbum. Det er klart, at Bisætningen er baade perfektiv, hypothetisk og præterital; men det er kun det perfektive, der er udtrykt i den sproglige Form.

J. K. Larsen

OM RUMÄNSKANS *iu.*

I såväl äldre som nyare rumänska ingår i en mängd ord en ljudförbindelse bestående av de båda elementen *i* och *u,* i nu nämnd ordning. Förbindelsen är stundom tvåstavig, men oftare diftongisk; i det senare fallet är diftongen antingen stigande eller fallande, vilket enklast transkriberas fonetiskt såsom *i̯u* resp. *iu̯* (trots att det förvisso kan diskuteras huruvida det svagare av gruppens båda element är vokal eller halvvokal).

En särställning intar det *iu,* som i nya lånord från franskan utgör surrogat för detta språks *y*-ljud (skrivet *u*): rum. *biurou, fișiu* < fr. *bureau, fichu;* denna vokalersättning har prof. Sandfeld avhandlat i sitt arbete Linguistique balkanique, 1930, sid. 31. Detta *iu* i *biurou* anges i t. ex. Tiktins ordbok som stigande, i G. Pops lexikon som fallande; i *fișiu* anges det hos Candrea, Dicț. encicl., som fallande. Ibland får ettdera vokalljudet ensamt tjänstgöra: man säger även *birou,* som förordas av Akademien[1]), och „meny" heter *menu* eller *menuu.*

Vad som här skall sysselsätta oss, är uttalsvärdet av de två i talrika ord förekommande ordslut, som skrivs *-ciu* och *-giu.* Detta uttalsvärde är förunderligt varierande. I min La prononciation du roumain (Uppsala 1935, sid. 165) berörde jag detta helt kort och påpekade då att *-ciu* uttalas som *-tʃ* i *biciu,* som *-tʃu* eller *-tʃi̯u* eller *-tʃiu̯* i *auspiciu* och *luciu,* och som *-tʃu* eller *-tʃ* i *edificiu.* Formrikedomen ökas ytterligare av att vissa hithörande ord har biformer på *-ț, -ți̯u* (uttalat *-tsiu̯* eller *-tsi̯u*), *-s, -j:* jämte *auspiciu, comerciu, pasagiu* finns *auspițiu, comerț, comers, pasaj.*

För att få saken något närmare utredd än vad som kunde ske i en mera

[1]) Academia Română, Reguli ortografice 1932, § 13. Där dekreteras, något för kategoriskt, att eftersom rumänskan saknar ljudet *y*, skall man i stället använda *i*; men avsikten kan knappast ha varit att förorda former som *fișI, meni.*

allmän framställning som den nyssnämnda, har jag samlat uppgifter dels ur ytterligare några tryckta källor, dels genom ännu ett „enquête-subjekt“. Den rumän, vars uttal jag 1935 inregistrerade i det citerade arbetet, var en ung Bukarest-bo, A. P.; den landsman till honom, som på samma tillmötesgående sätt lät sig plågas vid min vistelse i Rumänien 1938, var en ung student, L. O., från Transsylvanien, men med det rumänska koiné (i den mån man kan tala om ett sådant) till modersmål.

De tryckta källor jag i det följande främst anlitat, är: H. Tiktin, Dicţionar român-german, 3 vol., Bucurescĭ [1895] 1903—1925 (förkortat TD); id., Rumänisches Elementarbuch, Heidelberg 1905, sid. 48 (TE); G. Pop, Dicţionar portativ român-german şi german-român, I (i serien Langenscheidts Taschenwörterbücher), 1911; Academia Română, Dicţionarul limbii române (utkommet är A–C, F–K, delvis L), Bucureşti [1906] 1913 ff. (DA) (som tyvärr endast ger mycket fåtaliga upplysningar om uttal); A. Philippide, Originea Romînilor, 2 vol., Iaşĭ 1923 och 1927 (Ph.); I.–A. Candrea, Dicţionarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească“, Partea I, Buc. [1931] (CR); I. Iordan, Gramatica limbii române, Buc. 1937, sidd. 17 f. (IG); K. Tagliavini, Rumänische Konversations-Grammatik[5], Heidelberg 1938, sid. 13 (Tagl.) (denna femte upplagas avsnitt om uttalet, sid. 3—40, är i allt väsentligt ett återgivande av min Pron. du roum.); A. Scriban, Dicţionaru limbii romîneşti, Iaşi 1939—1940 (Scr.) (som jag dock icke förfogat över; se i stället I. Iordans recension i Bulet. Inst. de filologie romînă VII—VIII, 1940—1941, särskilt sid. 353).[1])

I motsats till vad som skett i La pron. du roum., där en deskriptiv synvinkel anlades, ordnar jag här materialet efter ursprunget. Orden på *-ciu, -giu*, jämte därmed sammanhängande variantformer på *-ţ, -ţiu, -s, -j*, låter sig då klassificeras sålunda:

1. Lat. ˈkiu (skrivet *-ciu-*) > rum. *-ʧ* (skrivet *-ciu*). Hit hör **erīcĭus* > *ariciu*. Betr. ordets etymologi, se bl. a. Meyer-Lübke, REW[3]. Dess nutida uttal är enligt Pop det nyss angivna, *-ʧ*; Tiktin har i både TD och TE stav-

[1]) Hur många, och hur synbarligen goda, källor, tryckta och otryckta, man än anlitar, utsätter man sig a priori alltid, genom att behandla uttalsnyanser i ett språks nutida skede, för att den eller den läsaren, med språket ifråga till modersmål, invänder att den eller den formen inte finns, är „felaktig“ o. d. (Jfr. en not därom, nedan.) I förevarande fall är dylika anmärkningars räckvidd mindre än eljes, då det ju här gäller att undersöka hur ett begränsat antal inbördes konkurrerande ordslut förhåller sig till varandra, snarare än att fastslå vilka av dessa ordslut som förekommer i vilka ord.

ningen *aricĭŭ*, vilket att döma bl. a. av vad han säger om ordet i TE måste avse samma uttal, *-tʃ*. — Avvikande är *luciu*, som torde representera ett *lucĕus (TE; jfr. REW), men som uttalas *'lutʃiu̯* (TD's stavning *lucĭŭ*; TE, Pop) eller *'lutʃu* (A. P., L. O.). Anledningen till att andra stavelsen sålunda bevarats är högst oviss. Kanske har ordets enstaviga stam medfört en önskan att inte göra det alltför kort och därför, ev. under någon påverkan av skriftbilden, åstadkommit ett bevarande av ordslutet; detta kan stödjas av roseus, som givit *roşiu̯* el. *roşu* (jämte *roş*), men motsägs av *biciu* m. fl. Hellre skulle jag då, för de båda adjektiven *'lutʃiu̯* och *'roʃiu̯*, med sin femininform *'lutʃi̯e*, *'roʃi̯e* (skriven *lucie, roşie*), tro på analogisk påverkan från de ingalunda sällsynta adjektiven på betonat *-iu̯*, fem. *-i̯e*, såsom *târziu* [*-'ziu̯*] tardīvus, *auriu* < *aur* + -īvus, *pustiu* < slav.; man betänke även parallellismen i bildningar sådana som diminutiverna *lucior–roşior–târzior*. Analogien skulle i så fall ha medfört överensstämmelse i ordslutets form, men icke sträckt sig till likhet i tonvikten. Formerna *'lutʃu*, *'roʃu* är då närmast resultatet av en direkt fonetisk utveckling *-tʃiu̯ -ʃiu̯* > *-tʃi̯u -ʃi̯u* (ty *i̯u* växlar gärna med *i̯u*, icke minst i obetonad ställning; se La pron. du roum. 119 f.) > *-tʃu -ʃu* (ty *i̯* efter *tʃ* och *ʃ* är ofta starkt reducerat och kan t. o. m. förstummas, såsom i de obetonade konjunktionerna *ci* och *şi* framför vokal; se ib. 151, 159). — Här må anföras *sugiu*, som synes vara en regressiv bildning på *sugel* sigillum, uppfattat såsom en diminutivavledning (TD, CR), och som sålunda representerar en ordtyp för sig; uttalet är *sudʒ* (TD, Pop).

2. Slav. -č (= *-tʃ*) (-čĭ, -čŭ, även -če) > rum. *-tʃ*, skrivet *-ciu*: *biciu* bičĭ, *briciu*, *vraciu* vračĭ, *tălmaciu, clenciu* ~ *clinciu* < bulg. klinče, *corciu* < ukr. korč. Hit hör många rumänska ord bildade med suffixen *-aciu* och *-iciu*, i olika funktionsnyanser (se G. Pascu, Sufixele româneşti, 1916, sidd. 197—199, 324—328); vissa har övertagits i färdigbildat skick från slaviskan, för andra har avledningen gjorts på rumänsk botten; i *-aciu* ingår icke blott slav. -ač utan även lat. -ax -acis; ex. *bărnaciu, cârmaciu, cârpaciu, chilaciu, chitaciu, codaciu, cosaciu, covaciu, fugaciu, gonaciu, luptaciu, mârlaciu, râncaciu, stângaciu, sugaciu, gâdiliciu, licuriciu, lipiciu, măscăriciu, păcăliciu, pogoniciu, tremuriciu*. Uttalet är genomgående *-tʃ*, utan följande *i-* eller *u*-ljud, enligt alla källorna. Det slav. *-ič* bildar även rumänska familjenamn på obetonat *-itʃ*, skrivet *-ici* eller *-iciu*, ex. *Pétrovici(u), Procopóvici, Dáicoviciu*. *Danciu* uttalas *dantʃ* som nomen commune, men (enligt L. O.) *dantʃu* som familjenamn.

3. Ung. -č, -čū (skrivna *-cs*, *-csú*) > rum. *-tʃ* (skrivet *-ciu*), *-dʒ*, *-dʒu* (skrivna *-giu*). Hit hör *giulgiu*, uttalat med *-dʒ* enligt TD och Pop, med *-dʒu* enligt A. P., med *-dʒu* eller *-dʒ* enligt L. O., och *bâlciu*, uttalat med *-tʃ* enligt TD, Pop och L. O.

4. Turk. -č, -ğ, -ğe, -ğy > rum. *-tʃ* (skrivet *-ciu*), någon gång *-dʒ* (skrivet *-giu*): *checiu, (h)areciu, odagaciu, surguciu, tuciu*, alla med *-tʃ*, och *schingiu*, med *-dʒ*. Det från kumanskan inlånade *beciu* har *-tʃ*. Likaså vissa ord på *-ciu* vilkas ursprung är osäkert (även om däri ingår ett igenkänneligt grundord): *agariciu, agliciu, arniciu, baciu, butaciu, dibaciu, lugaciu, melciu, paliciu, pârciu, prepeliciu, pricoliciu, puşcociu, răzbiciu, rociu, schitaciu, sgârciu, terciu*, alla med *-tʃ*.

5. För de hittills nämnda fyra grupperna av ord ställer sig saken någotsånär enkel: på få undantag när är resultatet i rumänskan genomgående enhetligt, nämligen prepalatal affrikata utan följande vokaliskt element. Helt annorlunda ter sig situationen för ord sådana som de ovan inledningsvis citerade *auspiciu, comerciu, edificiu, pasagiu*, och det är först här som ett problem möter oss. Det rör sig om en talrik grupp av substantiv, främst av mer eller mindre kosmopolitisk karaktär, vilka rumänskan i senare tid lånat antingen från franskan, som för dylika ord varit den viktigaste leverantören till alla nutida s. k. västerländska språk, eller från det mot det franska ordet svarande, formellt närstående ordet i latinet (inklusive medeltidslatinet) eller italienskan (i en del fall tyskan eller ryskan), utan att man i varje enskilt fall kan säga exakt vilken väg ordet inkommit. För vissa dylika bildningar är naturligtvis vissa vägar uteslutna. Så t. ex. är latinet ur räkningen för termer som *pasagiu, cortegiu*. Bakom de i de flesta europeiska språk rikligt företrädda orden på franskt *-age* anar ingen längre latinets -aticus; deras ursprung är rent franskt, även om t. ex. italienskan ibland ombesörjt transiteringen. — I rumänskans ord av ifrågavarande slag har man följande motsvarigheter:

a) Slutstavelsekonsonantismen är tonlös.

lat. *-cĭu-, -tĭu-* i lärd tradering	> rum.	*-tʃu, -tʃiu̯, -tʃ* (skrivna *-ciu*)
it. *-tʃo, -tsi̯o* (skrivna *-cio* resp. *-zio*)		*-tsi̯u, -tsi̯u̯* (skrivna *-ţiu*), *-ts* (skrivet *-ţ*)
fr. *-s* (skrivet *-ce*)[1]		*-s* (sällsynt; skrivet *-s*).

[1]) Från existensen av italienska former som *servigio* kan vi naturligtvis i detta sammanhang helt bortse. Likaså från de fornfranska uttalen *-tsə* och (för nästa tabell) *-dʒə*; orden har ju övertagits i nyare tid.

I de båda nu följande exempelserierna anförs varje enskilt rumänskt ords varianter (i fonetisk transkription) i ungefärlig bruklighetsordning, med utgångspunkt från nutida språkbruk; former angivna som föråldrade citerar jag sist. Ex. på nyssnämnda „ljudlag": *a'nunts, -tʃ* (Pop), *-tʃi̯u* (vilket uttal troligen avses med TD's stavning *-ciŭ,* att döma av inledningen till vol. I, sidd. VII och XII, not 3); *au'spitʃu* (A. P., L. O.), *-tʃi̯u* (TD, Pop; även DA's uttalsbeteckning *„a-u-spi-ciŭ"* tycks ha denna innebörd), *-tsi̯u* (DA: „cu pronunțare germană"); *'kaltʃu* (L. O.), *-tʃi̯u* (TD, Pop) (den franska formen är *calcium*); *ko'merts, -tʃ* (Pop), *-tʃi̯u* (TD), *-s* (DA); *ek'i'noks* (*eki-*?), *-ktsi̯u* (Pop); *edi'fitʃu* (A. P., Tagl., L. O.), *-tʃ* (Pop), *-tʃi̯u* (Tagl.); *ekser'tʃitsi̯u* (även *egz-*) (A. P., L. O.), *-tsi̯u* (Pop); *fronti'spitʃu* (L. O.), *-tʃi̯u* (Pop), *frunte'spits* (DA); *in'ditʃu, -tʃi̯u* (Pop); *'nuntʃu, -tʃi̯u* (Pop), *-tsi̯u; ori'fitʃu* (L. O.), *-tʃi̯u* (Pop); *prezu'ditsi̯u, -tsi̯u* (Pop); *sakri'fitʃu, -tʃi̯u* (Pop); *ser'vitʃu, -tʃi̯u* (Pop), *-tʃ* (obildat, enligt Iordan, ZRPh LVII 104); *sol'stitsi̯u* (L. O.), *-tsi̯u* (Pop); *'spatsi̯u* (Ph. II 5, 10 och passim stavar *spaț̆u;* L. O.), *-tsi̯u, -s, -ts* (*spas* och *spaț,* som tycks representera samma ord som *spaț̆u,* används i en speciell, teknisk betydelse); *su'plitʃu* (L. O.), *-tʃi̯u* (Pop); *'vitʃu, -tʃi̯u* (TE), *-tsi̯u, -tsi̯u* (Pop). Uttalen *-tsi̯u* och *-tsi̯u,* i dessa ord, är varianter till varandra; i ord där det ena av dessa båda bevisligen förekommer, torde sannolikt även det andra finnas.[1])

Termen *ka'litʃu* (L. O.), *-tʃ* (TD, Pop), av fr. *calice,* har, förmodar jag, tillkommit i direkt anslutning till sådana motsvarigheter på fr. *-ice* — rum. *-itʃ(u)* som fr. *édifice* — rum. *edificiu,* trots att den från början (lat. *cálix*

[1]) I. Iordan, i ZRPh LVII (1937) 103, anger att *i̯u* i *exerciți̯u* „sagt niemand", och i sin Buletinul Institutului de filologie română VII—VIII (1940—1941) 353 betecknar han såsom „obefintligt eller åtminstone mycket sällsynt" uttalet *-i̯u* i namnet *Bizanți̯u*; denna slutdiftong är enligt honom alltid stigande. Härvidlag står han i opposition mot Pop, som för *exerciți̯u* och för de övriga orden på *-ți̯u* (se ovan) uppger *-tsi̯u* såsom enda uttal, och mot Scriban, vars uttalsangivelse han just kritiserar i den anförda Buletinul-artikeln. Med allt erkännande åt prof. Iordans mästerliga förmåga att avlyssna sitt modersmåls nyanser, även de hemligaste, skulle det förvåna mig om inte båda diftongerna förekom, den fallande liksom den stigande. I Buletinul, l. c., och redan i vol. V (1938) av samma bulletin, sid. 8, fäller han samma dom även om *-i̯u* efter andra konsonanter och erkänner sålunda endast stigande slutdiftong i *fluviu, mediu, teritoriu* m. fl.; den gången motsäger han icke enbart Pop och Scriban, utan samtidigt även Hasdeu (Etymologicum magnum), Tiktin (Gramatica română I[2], 1895, sid. 66; TD, passim; TE), G. Ivănescu [i Buletinul II (1935) 131], Tagliavini. Förmodligen är hans yttrande något för kategoriskt.

-ĭcis) var av helt annan struktur. Från franskan uppges även *pontʃ* (*puntʃ*; Pop, L. O.) ha inkommit, varpå stamvokalen *o* pekar. (Här må påminnas om det icke fullt utredda ordet *saţ* eller *saţiu*, som enligt TD och Pop uttalas med *-iu̯*, och som enligt REW är en folklig fortsättning av ett *satium; jfr. IG.)

b) Slutstavelsekonsonantismen är tonande.

lat. *-gĭu-* i lärd tradering
it. *-dʒo*(*-ddʒo*)(skrivet *-gio* resp. *-ggio*)
fr. *-ʒ* (skrivet *-ge*)
> rum. *-dʒu, -dʒiu̯, -dʒ* (skrivna *-giu*)
-ʒ (skrivet *-j*)

Ex. *a'dadʒu* (A. P., L. O.), *-dʒiu̯* (Pop); *'adʒu, -dʒiu̯* (TD, Pop) (även *agio*); *avan'taʒ, -dʒu; kor'tedʒu, -dʒiu̯* (TD, Pop, Scr.), *-ʒ* (formen *cortej* upptages av Pop och CR, angives som föråldrad av DA, men påstås i IG icke existera); *kur'taʒ, -dʒ* (Pop); *e'lodʒu* (A. P., L. O.), *-dʒiu̯* (Pop, Scr.); *nau'fradʒu, -dʒiu̯* (Pop, Scr.); *o'madʒu* (L. O.), *-dʒiu̯* (Pop); *pa'saʒ, -dʒu, -dʒiu̯; pre'stidʒu, -dʒiu̯; privi'ledʒu* (L. O.; avser Ph.:s stavning *-gĭu*, t. ex. I 156:34, II 262:1, samma uttal?), *-dʒiu̯* (Pop, Scr.); *re'fudʒu* (L. O.), *-dʒiu̯* (Pop); *sakri'ledʒu, -dʒiu̯* (Pop, Scr.); *su'fradʒu, -dʒiu̯* (Pop), *-ʒ*? (formen *sufraj* står hos Pop, men är icke möjlig enligt IG); *tri'aʒ* (CR, Pop), *-dʒ* (Pop) (*tri*^{i}*-*?). För vissa ord på *-agiu, -aj* är avledningen från stammen tydligt kännbar, t. ex. för *boicotagiu* [*dʒ*, Pop), till verbet *boicota.*

Jämför man nu de italienska och franska ordsluten å ena sidan med de rumänska å den andra, märker man genast vissa likheter. Vi finner nämligen mitt emot varandra, på var sin sida om samma „>"-tecken:

it. *-tʃo*	rum. *-tʃu, -tʃiu̯*
„ *-dʒo*	„ *-dʒu, -dʒiu̯*
„ *-tsi̯o*	„ *-tsi̯u, -tsi̯u̯*
fr. *-s*	„ *-s*
„ *-ʒ*	„ *-ʒ*

Konsonantismen är alltså på båda sidor densamma, i det att italienskan har tre affrikator, franskan två rena frikativor och rumänskan alla dessa fem möjligheter; särskilt slående är att i rumänskan återfinna italienskans lärda dubblettformer på *tʃ* och *ts* av ett och samma ord. Och vokalismen är på båda sidor snarlik, i det franskan har vokalismen noll, italienskan dels enkel bakre vokal, dels diftong av *i* och denna vokal, och rumänskan alla dessa

tre möjligheter. Det är egentligen bara de rumänska ordsluten *-tʃ, -ts* och *-dʒ* som inte har motsvarigheter i de båda långivande språken.

Aprioristiskt sett vore det alltså frestande att lösa upp de ovan givna två „ljudlagarna“ i fem, dvs. att helt enkelt härleda de rumänska orden på *-tʃu -tʃiu̯* ur de italienska på *-tʃo* osv. Absolut oberättigad vore tanken icke. Detta framgår av formen hos vissa ord som tydligt har inkommit från det ena av de båda västliga språken. Det italienska ursprunget är av kulturhistoriska skäl odiskutabelt t. ex. för *agiu,* som har *-dʒu* el. *-dʒiu̯,* och kanske än mer för ortnamnet *Giurgiu,* som har *-dʒu* (L. O.); och där är ljudlikheten mellan ordslutet i italienskan och rumänskan så stor som begäras kan. På motsvarande sätt måste *curtaj* och *triaj* ha inkommit från franskan, helt enkelt emedan italienskan (och latinet) saknar dem; för dessa två rumänska ord tycks den angivna formen, alltså på *-aʒ,* vara den vanligaste (bägge har dock även *-adʒ*), och detta stämmer fonetiskt väl med de franska ursprungsorden *courtage* och *triage.*

Även utan stöd av dylika kulturhistoriska eller lexikografiska omständigheter torde man i ännu några fall, med försiktighet, kunna hämta etymologiska argument ur ett lånords finala ljudlikhet med motsvarande ord i det ena eller det andra av västspråken. Ordformerna på ren frikativa (*-s, -ʒ*), vilka är i klar numerär minoritet även om åtskilliga på *-aʒ* är mycket vanliga, pekar sålunda på franskt ursprung: *comers, avantaj, pasaj.*

Men för flertalet av våra rumänska lånordsformer är det svårt eller rentav omöjligt att på dylikt sätt få fram rena, ogrumlade etymologier. Åtskilliga vetenskapliga o. d. ord har nog hämtats direkt från latinet, på lärd väg, t. ex. *echinocțiu* (obs. dock varianten *echinox,* med franskt ordslut), *solstițiu, auspiciu;* lat. *-cĭu-* brukar då svara mot rum. *-ciu,* och lat. *-tĭu-* mot rum. *-țiu.* Att en viss rumänsk form inkommit från två olika håll torde icke vara alltför sällsynt; därpå pekar ljudsammanställningen i t. ex. *prejudițiu,* där ordets slut är klart italienskt, men där *-ʒ-* (skriftens *-j-*) skvallrar om franskt inflytande (eller måhända inhemskt; jag tänker på den ordfamilj som representeras av rum. *judec* „jag dömer“), och i *spas,* som närmast ansluter sig till latinet, men där ordslutet är lika franskt som i *comers.*

Det förefaller alltså fåfängt att hoppas på att i detalj, fall för fall, kunna ge latinet, italienskan och franskan den ära som rätteligen tillkommer var och en av dem. Därför är det tillrådligast att bibehålla det kollektiva härledningsskema som givits ovan, omedelbart under rubrikerna „a“ och „b“.

Med det tillägget att till grund för rum. *-tʃu, -tʃi̯u̯, -tʃ* ligger främst it. *-cio* och lat. *-cĭu-*, för rum. *-dʒu, -dʒi̯u̯, -dʒ* främst it. *-gio* och lat. *-gĭu-*, för rum. *-tsi̯u̯, -tsi̯u̯, -ts* främst it. *-zio* och lat. *-tĭu-*, för rum. *-s* resp. *-ʒ* främst fr. *-ce* resp. *-ge*.

Förekomsten av olika vokalismer vid en och samma affrikata i det rumänska lånordet påminner till det yttre om de i början av denna uppsats anförda förhållandena vid adjektiven *luciu* och *roş(i)u roş*. Emellertid kan förloppet knappast ha varit identiskt. Med våra lånord torde det förhålla sig på följande sätt. (1) It. *-tʃo* (*-cio*, t. ex. i *edificio*) gav rum. *-tʃu (edificiu)*. Lat. *-cĭu-* (*aedificium*) (måhända även den någon gång förekommande italienska uttalsvarianten *-tʃi̯o, -tʃⁱo*, med mer eller mindre hörbart *i-* eller *j*-element) gav rum. *-tʃi̯u̯* (som finns, men som jag avstått från att ta upp i tabellen ovan enär jag icke med säkerhet hört det) och det, enligt vad som ovan sagts, såsom en variant därav karakteriserbara *-tʃi̯u̯*. Rum. *-tʃ*, slutligen, måste förklaras ur *-tʃu*. Därvid kan man måhända tänka sig saken rent fonetiskt, ty mellan rent *-tʃu* och rent *-tʃ* finns nog mellanstadier där affrikatan följs av ett *-u* som reducerats beträffande sonoriteten (finalvokaler förlorar icke sällan mer eller mindre av sin stämton; se La pron. du roum. 137—140) eller kvantiteten eller bådadera; det är väl ett dylikt reducerat *u* som I. Iordan i ZRPh LVII (1937) 104 avser med „finalt pseudo-*u*“ och Tagliavini i sitt icke fullt tydliga yttrande om *edificiu*; f. ö. må betänkas att förstumningen av finalt *-u* ännu icke är avslutad över hela det rumänska språkområdet, dvs. är en i viss mån ännu verkande ljudlag. Med en sådan tolkning låter sig lätt kombineras tanken på *-tʃ* som en regressiv bildning, dvs. tanken att man omedvetet bildat denna form för att till den artikulerade formen på *-ciul* få den naturliga, tusenfalt förekommande motsvarighet som t. ex. *lup* utgör till *lupul;* alla de ord vi här sysslar med är ju substantiv. Man kan slutligen föreställa sig det förkortade ordslutet som en anpassning av det utländska *-tʃu* efter inhemska uttalsvanor, alltså som en rumänisering av lånordets form, eftersom finalt obetonat syllabiskt *-u* ju endast förekommer i ett mycket begränsat antal speciella fall; av vikt är därvid Iordans påpekande (på sist anfört ställe samt i IG) att former på enbart *-tʃ* såsom *edi'fitʃ* och *ser'vitʃ* hörs i obildade rumäners mun. Mellan de båda sida vid sida levande varianterna — den ena, *edi'fitʃu,* mera „slottstappad“, den andra, *edi'fitʃ,* mera populär, naturaliserad — vore då förhållandet i princip jämförbart med det som råder t. ex. mellan fran-

skans båda uttal *yn* och *œ̃* i *Münster, am* och *ã* i *Salammbô*, *ɛn* och *ɛ̃* samt *ɛrg* och *ɛːr* i *Wittenberg* m. fl.[1]) (2) Rum. *-dʒu, -dʒi̯u, -dʒi̯u̯*, t. ex. i *privilegiu*, förklaras ur it. *-gio* och lat. *-gĭu-* på samma sätt som motsvarande övergångar nyss. Om rum. *-dʒ* torde gälla ungefär det om *-tʃ* sagda; att märka är att *-dʒ* mest tycks förekomma som variant till *-ʒ*, i ord på franskt *-age* såsom *kur'ta(d)ʒ, tri'a(d)ʒ*. (3) It. *-zio* [*-tsi̯o*] och lat. *-tĭu-* gav rum. *-tsi̯u* och det därmed växlande *-tsi̯u̯*. Rum. *-ts* kan förklaras som *-tʃ* nyss.

Av de rumänska ordsluten är det alltså bara två, nämligen *-s* och *-ʒ*, som direkt pekar på franskan, och dessa två hör därtill till de mindre vanliga. Man skulle då kunna tro att franskans roll varit ganska liten. Så är dock troligen ingalunda fallet. Franskans oerhörda inflytande på rumänskan under senare århundraden är välkänt och obestridligt, och yttrar sig bl. a. just i en mängd lånord av här ifrågavarande typ. Det förhåller sig alltså så att man lånat in ordet från franskan, men därvid ofta förändrat dess slut så att detta blivit italiensk-latinskt snarare än franskt. Att ord kunnat inkomma från franskan trots att de alltid och enbart uppvisar ett onekligen icke-franskt slut, framgår av *calíciu*; till grund för detta kan, såsom ovan sagts, ligga varken it. *cálice*[2]) eller lat. *cálix cálĭcis*, därtill är dessas skepnad och tonvikt alltför olika; det rumänska ordet kommer alltså av fr. *calice* [*-'lis*], men uppträder icke desto mindre i rumänskan alltid[3]) med icke-franskt slut. Bland de neologismer vi här studerar är antalet ord av franskt ursprung säkert åtskilligt större än vad ordsluten låter förmoda. I angivandet av franskan som ursprungsspråk går Candrea (i CR's etymologiska uppgifter) längre än Akademiens ordbok (jfr. även DA, vol. I, sid. XXXVIII).

Varför satte då rumänerna italiensk-latinska slutljud på franska lånord? Varför föredrog de t. ex. formerna *ka'litʃu* och *ka'litʃ* framför formen **ka'lis*? Sannolikt för att därmed ge orden en mindre utländsk, mindre orumänsk prägel. Italienskans ljudsystem, och även ljudsystemet i latinet sådant det utläses av rumäner, liknar i allmänhet rumänskans ljudsystem avsevärt mer än vad franskans gör. Formerna på franskt *-s* och *-ʒ* kom att uppfattas som

[1]) Se härom Studia Neophil. IV (1931/32) 93 f.

[2]) Från den av Tommaseo-Bellinis lexikon ur Cellini anförda, helt sporadiska formen *cálicio* kan jag naturligtvis här bortse.

[3]) Från den av DA ur I. Golescu anförda, helt sporadiska formen *cálix*, av klart klassisk härkomst, kan jag naturligtvis här bortse.

klart utländska, de på *-tʃu, -tʃiu̯, -tsiu̯, -tsiu̯, -dʒu, -dziu̯* gjorde det i väsentligt mindre mån, och de på *-tʃ, -ts, -dʒ* representerade den mest inhemskt klingande serien.

Ortografien har sin betydelse. Det nutida rumänska rättstavningssystemet, där bruket av båge över *i* och *u* aldrig slagit ordentligt igenom och numera frångåtts, och där trema e. d. högst ogärna tillgripes, har ingen som helst möjlighet att grafiskt skilja *-tʃiu̯* från *-tʃu* (resp. *-dziu̯* från *-dʒu*); bådadera skrives *-ciu* (resp. *-giu*), som därigenom blir en tvetydig stavning. Men saken förvärras ytterligare genom vanan att i slutet av maskulina singularformer på bl. a. *-tʃ* och *-dʒ* av substantiv och adjektiv i skriften tillägga bokstaven *-u* (i räkneord, adverb etc. brukar tillägget inte göras: *cinci, aici, faci, canci(u)*; familjenamn har båda skrivsätten). Denna skrivvana har från fall där den haft etymologiskt berättigande spritt sig till ord av alla möjliga ursprung.[1]) Den har en åtminstone skenbar praktisk mening i de fall då även motsvarande pluralform slutar på samma affrikata; i pluralis skrivs nämligen aldrig detta *-u*, och numerusskillnaden framträder alltså för ögat i t. ex. *vraciu*, pl. *vraci*, båda uttalade *vratʃ*. Men nackdelen är uppenbar: de redan tvetydiga grafierna *-ciu* och *-giu* får nu beteckna vardera tre inbördes helt olika uttal. Denna omständighet har naturligtvis väsentligt bidragit till språkets osäkerhet i formvalet. Inte så mycket i de ovannämnda ordgrupperna 1—4, men väl i den sista, femte. I denna stora grupp var nämligen de fonetiska förhållandena redan i och för sig trassliga; och det gällde moderna, mestadels utpräglat bokliga ord, alltså en lexikologisk kategori inom vilken skriftbilden brukar spela en icke obetydlig roll för uttalet.

— Ett studium av de deklinerbara ordens böjning faller utanför ramen för en fonetisk uppsats. Må det därför räcka att här med några exempel illustrera hur oregelbunden tingsubstantivens pluralbildning är. De på *-tʃu, -tʃiu̯, -tʃ* har pluralis på *-tʃuri̯* eller *-tʃe* eller *-tʃii̯* (skrivna resp. *-ciuri, -ce, -cii*), och motsvarande gäller om de med *-dʒ-*: *bice (biciuri), checiuri, brice* el. *briciuri, giulgiuri, auspicii, vicii* el. *viciuri, cortegii (-ge), avantagii* (förr *-giuri* el. *-ge*). De på *-tsiu̯, -tsiu̯* får *-tsiuri̯* eller *-tsii̯* (skrivna *-ʦiuri* resp. *-ʦii*): *viʦii* el. *viʦiuri*. De på *-ts, -ʒ, -s* får *-uri̯* eller *-e: anunʦuri, cortejuri, avantaje (-juri)*. Källornas uppgifter går även här icke sällan isär.

[1]) Se A. Rosetti i Revista istorică română II (1932) 359.

— Även orden på finalt obetonat *-iu* föregånget av annan konsonant än *tʃ, ts, dʒ* uppställer vissa fonetiska problem, såsom förhållandet mellan *-riu, -rĭ* och *-r* i ord som *alunar(iu), ajutor(iu), comentariu,* mellan stigande och fallande diftong *iu* i dylika ord samt i ord som *mediu, propriu,* mellan *i̯u, iu̯* och *ii̯* i verbformer som *apropiu* (*-iiu*), m. m. Men en undersökning därav får anstå till ett annat tillfälle.

ALF LOMBARD

QUE VOUS EN SEMBLE?
QUE VOUS EN SEMBLE-T-IL?

EN GRAMMATISK ANALYS

DENNA uppsats utgör endast ett kapitel ur en större undersökning, som skall handla om den grammatiska analysen av satser med opersonligt verb i franskan. På grund av den korta tid, som stått till mitt förfogande, har jag blott kunnat sysselsätta mig med satser med *sembler* som verb.

Uppsatsen är närmast avsedd att ge svar på spörsmålet, vilken funktion det frågande pronominet har i de direkta frågorna *que vous en semble?* och *que vous en semble-t-il?* Båda konstruktionerna förekomma som bekant i den moderna franskan. Den förra har en ålderdomlig prägel, medan *que vous en semble-t-il?* representerar ett fullt modernt språkbruk.

Problemet har under de senare åren varit föremål för behandling av tre forskare, som specialiserat sig inom den franska syntaxen, nämligen Lucien Foulet, H. Yvon och Eugen Lerch.

Enligt Foulet[1]) är *que* i de båda satserna „attribut", d. v. s. predikativ (predikatsfyllnad) enligt den svenska terminologien. Pronominet *il,* som den moderna konstruktionen uppvisar, är subjekt, och den ålderdomliga varianten är en kvarleva från den tid, då det opersonliga subjektspronominet *il* icke behövde utsättas. Foulet stöder sin åsikt på följande resonnemang. I äldsta fornfranskan hade det obetonade neutrala frågepronominet *que* samma form som subjekt, predikativ och objekt i både direkta och indirekta frågor. Tidigt inträdde den förändringen, att *que* som subjekt, genom analogi med masku-

[1]) *Romania,* XLVII (1921), p. 289, 300—301; XLIX (1923), p. 118.

linum och femininum, ersattes med *qui* i satser med personligt verb. Foulet anför bl. a. följande exempel:

> Alixandres garde s'an prist
> Et li prie, s'il feit a dire,
> Que li die *qui* la feit rire
>
> (Cligès 1572—74).

> Ore, par ta loy, *qui* te meut?
> Que je le sache.
>
> (Mir. de Nostre Dame, XXXV, 1545—46).

Detta bruk av *qui* som neutralt frågepronomen utbredde sig hastigt. Under 17de och 18de århundradena var det mycket vanligt och det fortlever i arkaiserande stil ännu i våra dagars franska. Jag hänvisar till de exempel, som Kr. Sandfeld har samlat i sin förträffliga *Syntaxe du français contemporain,* I, p. 309, § 203.

Formen *qui* vann emellertid icke insteg vid de opersonliga verben, som fasthöllo vid *que*: *que vous en semble(-t-il)? que vous est avis? que vous plaist(-il)?* Något *qui vous semble? qui vous plaist?* etc. med *qui* i neutral betydelse har icke påträffats. Orsaken till denna skillnad måste enligt Foulet ligga i en olika funktion hos frågepronominet vid de olika slagen av verb. Vid de opersonliga verben är frågepronominet „attribut", icke subjekt. Det är *il* som är satsens subjekt.

Ett andra stöd för sin åsikt ser Foulet i konstruktionen av de frågesatser, där frågepronominet är subjekt: *qui me vaut l'honneur de votre visite? lequel veut aller?* Man säger icke: *qui me vaut-il l'honneur? lequel veut-il aller?* Införandet av *il* i *que vous en semble-t-il?,* varpå exempel uppträda i 14de århundradet, visar, att *que* icke är subjekt.

H. Yvon[1]) invänder mot Foulets argumentering, att det opersonliga *il* icke är subjekt i *que vous en semble-t-il?* eller i *il me semble que cet homme est malade; il* anger endast, att verbet står i 3dje personen singularis liksom vid *il pleut* eller *pleut-il?* Då *il* icke är subjekt, kan det icke ha något „attribut", varför *que* måste vara subjekt. Yvon återkommer till problemet i en senare uppsats: *Que vous en semble?*[2]). i vilken han endast

[1]) *Romania,* XLVIII (1922), p. 276—278.
[2]) *Romania,* LII (1926), p. 140—145.

sysselsätter sig med det i titeln angivna verbet. Uppsatsen är intressant ur mer än en synpunkt. Yvons avsikt var endast att ge det historiska beviset för det faktum, att *que* i *que vous en semble?* icke blivit *qui* som vid den personliga användningen av verben, men hans bevisföring drev honom till en helt annan åsikt om *que:s* roll vid *sembler* än den, som han tidigare framställt.

I uppsatsen erinrar han först om att *sembler* i det moderna språket är synonymt med *paraître*: man säger *vous semblez triste* eller *vous paraissez triste.* För den moderna analysen är *triste* „attribut du sujet", d. v. s. predikativ. I det äldre språket, som bevarade tvåkasussystemet, finner man ofta vid *sembler* en bristande överensstämmelse i fråga om kasus mellan subjektet och predikativet: predikativet står i kasus obliquus, icke i nominativ, som man väntar. Följande exempel givas bl. a.: *Ome senbles qui core a chiens* Tristran (Béroul) 1874; *Tiex n'estoies tu pas, ainz sembloies le publican* Queste del Saint Graal, p. 124; *Ce senblera molt grant desrei* Eneas 3453; *l'image fuit . . . semblant a songe o a vent* Eneas 2872; *Palamedès nel semblot pas* Roman de Troie 5251 (*l (nel)* syftar på *Neptolemus* i vers 5239).

Dessa konstruktioner[1]) förklaras av Yvon på följande sätt. Bredvid sin funktion som ren kopula tjänstgjorde *sembler* som ett verb med full betydelse, som stod närmare sitt latinska etymon *simulare* eller *similare,* d. v. s. det betydde 'likna, föreställa, ge sken av'. Det konstruerades med ett „complément d'objet".

Yvons slutsats lyder: „Man förstår alltså, varför *que* i *que vous en semble?* icke har blivit *qui*: *que* är icke subjekt." Någon förändring inträdde icke, då *sembler* alltmer övergick att bli ren kopula. Och det är Yvons åsikt, att konstruktionen vid *sembler* varit normgivande för alla opersonliga verb såsom *que vous arrive-t-il?*

Det råder intet tvivel om att Yvons slutsats är riktig. Den synes mig emellertid behöva kompletteras på en viktig punkt för att bli fullt övertygande. I alla exempel, som Yvon anför, är *sembler* använt som personligt verb; det åtföljande „complément" är ett substantiv eller pronomen, som har genus. Problemet gäller ju analys av de opersonliga konstruktionerna, men i Yvons material saknas exempel på satser, där både *sembler* och den åt-

[1]) Jag hänvisar till liknande exempel i Roland, vers 1645, 1760, 3595. Se Glossaret.

följande bestämningen, „complément“ eller „attribut“, äro opersonliga. Det är denna lucka i hans bevisföring, som denna lilla uppsats vill fylla.

Jag anför först ett par exempel, där „le complément“ är det neutrala pronominet *le* vid personligt *sembler.*

I *Li Contes del Graal*[1]) berättas om en tornering, i vilken Gauvain deltager. De på estraden församlade damerna försöka gissa vem kämpen är. En säger: *Marcheanz est,* en annan säger: *Einz est changierre.* Den yngsta av dem invänder:

„Foi que je doi saint Esperite,
Il sanble miauz tornoieor
Que marcheant ne changeor:
Chevaliers est et bien le sanble.“
Et totes les dames ansanble
Li dient: „Por ce, bele amie,
S'il le sanble, ne l'est il mie.
Mes il le se fet resanbler
Por ce que einsi cuide anbler
Les costumes et les passages . . .

Vi återfinna i verserna 5077 och 5078 *sembler* konstruerat med ett complément, som betecknar person. Man kan tveka, om det här, liksom i några av Yvons exempel, är fråga om ett ackusativobjekt eller ett dativobjekt, som enligt fornfranskans bruk kan uppträda utan prepositionen *à* vid personsubstantiv. Pron. *le* i verserna 5079 och 5082 står i ackusativ, liksom *l (nel)* i det af Yvon citerade exemplet ur Troie, men är i motsats till detta *l,* som är maskulinum, neutralt. Man kan översätta med ‘han liknar det’ eller mera modernt ‘han tycks (vara) det’. I senare fallet är *le* predikativ och har samma funktion som *le* i *ne l'est il mie.* Pron. *le* i vers 5083 tolkas på samma sätt.

Personligt är också *sembler* i följande två exempel, av vilka det första är från början av 1200:

Mors est Amiles, ne voz esamaiez si.
Par deu, bien le me sanble.

(Amis et Amiles 1637—38).

[1]) *Der Percevalroman (Li Contes del Graal)* von Christian von Troyes herausg. von Alfons Hilka, Halle, 1932.

Versen 1638 översättes bäst med 'han tycks mig (vara) det (= död) riktigt', och övergången till kopula synes mig vara fullbordad hos *sembler*, då satsen innehåller ett pronomen i dativ betecknande den person, som har uppfattningen i fråga. Om man vill fasthålla vid betydelsen 'likna', synes det personliga pronominet stå närmare en dativus ethicus.

Det andra är från 14de århundradet och analyseras på samma sätt.

Par le corps de moy, je divin
Que ce soit Pierre le changeur,
1765 Que nous appellions paageur;
Trop bien li semble.
Par foi, compére, il le me semble
De tant con je l'ay regardé.
(Mir. Nostre Dame, XXXVI, 1763—68).

Dativpronominet förekommer särskilt ofta vid det opersonliga *sembler*, till vilket jag nu övergår.

Et les hales sont faites a la guise des cloistres . . ., mais je croi que de trop loing il n'en soit nuls si grans. Et vous diray pourquoy il le me semble (Joinville, Histoire de saint Louis, § 95).

Compains, je voi bien
Qu'il a au siecle poi de bien,
Je le croi et bien le me semble.
(J. de Condé, III, 38, 187).

Et que jamais jour ne porroie
Avoir en monde plus grant joie,
Einsi comme il le me sembla.
(Guill. de Machaut, Dit de l'Alerion 4517—19).

Au mains, sire, a ce le me semble
Que touz vous suivent.
(Mir. Nostre Dame, XXXII, 2203—04).

femmes ont un art plus que diable, et il le semble, quer je croi qu'i n'a deable en enfer si artileus comme est ceste femme chi. (Les livres du roy Modus, § 168, 5).

Apriès souper, il le me samble,
Se sont remises au parler.
(Froissart, Meliador 6302—03).

Hiraut estoit, il le me samble.

(Ibid. 15307).

A mon avis, il le me samble.

(Ibid. 25536).

Gerson: Et ne le voy je desja pas? — Ithamar: Au moins il me le semble a moy. (Mystère de l'Incarnation et Nativité de notre sauveur et rédempteur Jésus-Christ, p. p. P. Le Verdier, I, 229).

Et de prime face, en parlant comme homme non litteré, qui ne veulx tenir oppinion que celle que nous devons tenir, le me semble ainsi. (Commynes, Mémoires, Livre V, chap. XVIII).

Je ne sçay pas si à l'advenir on fera mieux: Je me doubte fort que non, pour le moingz, il me le semble ainsi. (Monluc, Commentaires et Lettres, I, 434).

Et qu'ainsi soit, j'ay en appercevance
Que le laurier d'Apolon a tremblé,
Ou pour le moins lors il me l'a semblé.

(Ronsard, Bibl. Elzev., VII, 300).

Socrate: Vous sçavez bien que l'estude et l'occupation d'un philosophe ne doit point estre après le corps, mais qu'il s'en doit esloigner pour vacquer seulement à la culture de l'esprit. — Simias: Il me le semble ainsi. (Théophile, Œuvres, Bibl. Elzev., I, 25).

Une ame ne sçauroit avoir plus de vices ny plus de vertus l'une que l'autre, si le vice est une dissonance et la vertu une consonance. — Il me le semble, dit Simias. (Ibid., I, 79).

Je m'étonne, pour moi, qu'étant, comme il le semble,
Vous et le genre humain si fort brouillés ensemble,
Vous ayez pris chez lui ce qui charme vos yeux.

(Molière, Misanthrope, I, 1).

Cette liberté ne lui serait donc donnée que pour se ronger le foie? Il le semblait. (Fabre, Rabevel 3. 14. Ex. citerat av Sandfeld, *Syntaxe du fr. contemporain,* I, 63).

Det synes mig överflödigt att anföra flera exempel. Som man ser, utbildas satser, som ha till verb ett personligt eller opersonligt *sembler,* med det neutrala pronominet *le.* Att detta *le* är ackusativ, framgår av dess form. Vilket namn man skall ge åt den satsdel, som representeras av *le,* är en

underordnad fråga, men jag är böjd för en kompromiss mellan Yvons och Foulets uppfattningar. I det äldre språket, där *sembler* hade kvar sin fulla betydelse av 'likna, föreställa', har man oftast att göra med ett ackusativobjekt. I det senare och moderna språket bör *le* betraktas som predikativ; det har samma funktion i *il me le semble* som *le* i *j'ai été malade, mais je ne le suis plus*. Vad som här är av vikt att framhålla, är att *le* icke är subjekt.

Om vi nu vända oss till frågesatsen *que vous en semble(-t-il)?*, ger visserligen formen hos *que* ingen ledning för analysen, men det synes mig uppenbart, att *que* har samma funktion som *le* i de anförda påståendesatserna. Det tjänstgör som ackusativobjekt (äldst) eller som predikativ. Satsens subjekt är det neutrala *il,* underförstått eller utsatt. Även på spörsmålet i vilket kasus *que* står i sin funktion av predikativ, ger oss jämförelsen med *le* i *il me le semble* ett bestämt svar: liksom detta *le,* är *que* en ackusativform.[1]) Denna slutsats bör icke förefalla orimlig, då man vet, att ackusativformen *le* använts som predikativ vid verbet *être* allt från språkets början.

Den äldre, subjektslösa varianten av frågesatsen är tidigt belagd: *Que vos en semblet d'Arrabiz e de Francs?* Roland 3511. De första exemplen med subjektet *il* utsatt, som jag funnit i mina texter, äro från 14de århundradet: *Que t'en semble il en ton courage?* Mir. Nostre Dame, II, 194; *Que vous en semble il, Ysabel?* Ibid. XXVII, 38; *Que te semble il des maus d'amer?* Roman de la Rose 4233 ms. Ca.

Bruket att utsätta subjektspronominet *il* blev med tiden allt vanligare icke blott i den direkta frågan *que vous en semble-t-il?* utan även i den indirekta, typ: *dites-moi (ce) qu'il vous en semble.* Det neutrala *il* följde härvidlag den allmänna tendensen att införa subjektspronomina vid alla verb.

Om Lerchs åsikt skall jag fatta mig kort. Den är framställd i uppsatsen *Qu'est-il arrivé?* införd i *Hauptprobleme der französischen Sprache,* Besonderes, ss. 194—214. Enligt Lerch har man i den i titeln angivna frågan och i alla frågor med opersonligt verb, även *sembler,* att göra med ett dubbelt subjekt: *que* och *il*; subjektet är egentligen *que,* som upprepas

[1]) Jag hänvisar till Chr. Gebhardts behandling av hithörande frågor i uppsatsen *Zur subjektlosen Konstruktion im Altfr.* (Zeits. für rom. Phil., XX, 27 ff.).

genom *il*. Lerch framlägger intet bevis för denna uppfattning, som han synes anse som självklar. Och det märkvärdigaste är, att han inte ens diskuterar Foulets och Yvons ovan citerade åsikter, ehuru han i noten å sidan 204 visar, att de voro honom bekanta. Det framgår av ovanstående framställning, att jag icke delar hans uppfattning, i vad den rör verbet *sembler*.

Uppsala.

J. Melander

SUBSTANTIVERNES PLURALISFORMER I VESTJYSK

HELDUMDIALEKTEN OMKRING 1900

I „Synspunkter for dansk Sproglære“ §§ 124—126 har WIWEL i 1901 givet en Fremstilling af Substantivernes Talbøjning i Rigsdansk. Wiwels Fremstilling, som med Hensyntagen til visse Fremmedords Pluralisformer omfatter 30 Maader at danne Pluralis paa i Dansk, er bygget op paa en stedvis uforklarlig grov Opfattelse af Lydene: Singularis *Hav* [haw] adskiller sig f. Eks. ifølge Wiwel kun fra Plur. *Have* [ha·və] ved Vokalforlængelse og Tilføjelse af -e; Forskellen mellem *Dag* og *Dage* angives som Tab af Stød og Tilføjelse af -e, medens Dagligsprogets [da·', da·], der vilde have givet Wiwel en helt ny Pluralisklasse (Pluralis dannet udelukkende ved Bortfald af Stød), slet ikke omtales.

Interessant er det, at Wiwel ud fra sin traditionsbundne Opfattelse af Omlyden kommer til at behandle dennes vidt forskellige Virkninger under eet, medens Udslagene af samme fonetiske Fænomen ellers ofte omhyggeligt spredes over forskellige Klasser.

Klassificeringen er hos Wiwel gennemført med Virtuositet, men et Helhedssynspunkt savnes; det diakroniske og det synkroniske er indbyrdes i Strid, og det tilsyneladende Tilløb til en Enhedsopfattelse, der glimtvis findes hos Wiwel, skyldes udelukkende en isoleret Fastholden ved en Synsmaade, som hele hans Værk netop gik ud paa at fortrænge.

I Modsætning til Wiwel, som viser os Pluralisbøjningen i Dansk i al dens Kompliceredhed uden at søge efter enkle Linier bag ved Mangfoldigheden, vil jeg her forsøge at finde Grundlinierne i et Bøjningssystem, der set med Fonetikerens Øjne er betydeligt mere indviklet end den Bøjning, Wiwel opstiller for Rigsdansk.

Den Fremstilling, jeg i det følgende giver af Substantivernes Talbøjning

i Vestjysk, er bygget paa Dialekten i Sognet *Heldum,* saaledes som den taltes omkring Aarhundredskiftet af rundt regnet et Hundrede Personer.

Lydgengivelsen. Da Angivelsen af en hel Række Lydnuancer er uden principiel Betydning for denne Fremstillings Formaal, er der her gjort Tilløb til en fonologisk Lydgengivelse. En fonetisk Gengivelse af Nabosognet *Tørrings* Dialekt har jeg givet Bidrag til i „Studier tilegnede Verner Dahlerup" (Aarhus 1934, S. 218—223). Da den eneste Forskel af Betydning mellem de to Dialekter er den, at de ikke har samme Vokalaabningsgrader foran palataliseret og labialiseret g (Heldum har æğ- og ɔgʷ- over for Tørrings eğ- og ogʷ-), kan jeg henvise Fonetikere til den lige nævnte Afhandling.

Til Lydgengivelsen bemærkes følgende:

1. [a] bruges = Danias [a, *a*, *å*]. Dialekten har normalt [a]; [*a*] forekommer foran palataliseret l og n; [*å*] forekommer kort foran vokalisk r [ɹ].
2. [e] foran palataliserede Lyd udtales undertiden svagt henad [i].
3. [æ] anvendes saavel for den almindelige aabne æ-Lyd som for den mere lukkede Lyd [ɛ] foran palataliseret l og n.
4. Det svage Efterslag [ᵊ] efter lange Vokaler, der normalt forekommer i Stærkstilling [båˑʼᵊɹ, baˑʼᵊɹ, greˑʼᵊn, greˑᵊn, groˑʼᵊv, groˑᵊv, dåˑʼᵊ] o. s. v., angives ikke.
5. Sidste Del af Diftongerne gengives ved [j, w].
6. Strubelukke angives ikke, ej heller hel eller delvis Stemmeløshed ved Konsonanter (l, r, j og andre) og svag Velarisering af -l, -l- samt svag Palatalisering af Konsonanter, der paavirkes af palataliserede Nabolyd; [g] betegner de forskellige Varianter af aabent g.
7. [ğ, ǩ, ľ, ň] betegner palataliseret g, k, l, n; [gʷ] betegner labialiseret g; [hj, hw, kj, sj] gengiver Lydene i jysk: Hjælp, hwis, kjön, te Sjös (til Søs).

Pluralisformer.

1. Pluralis = Singularis.
   oˑʼɹ (Aar), lyğs (Lys), mugʷs (Mus), swiğən (Svin), sgowʼ (Sko), biǩ (Bi), tæňʼ (Tand), ægʼ (Æg), töɹʼə (Tørv), kwɔt (Kort), slaws (Slags), rɔgʷəɹ (Roe), hɔwˑ (Hov, Heste∼).

2. Pluralis ved Tilkomst af Stød paa Vokal:
   slɔt: slå't (Slot), hat : ha't (Hat), kjæp : kjæ'p (Kæp), kɔk : kå'k (Kok = Hane).

3. paa Diftong:
knæjt : knæj't (Knægt), sgawt : sgaw't (Skaft), trajt : traj't (Tragt).
4. paa Konsonant:
sæɹk : sæɹ'k (Særk), pwɔɹt : pwɔɹ't (Port), sgjæl̆t : sgjæl̆'t (Skilt), pjal̆t : pjal̆'t (Pjalt, Pjalte), degt : deg't (Digt), (poli|tiğ-)be|tjænt : be|tjæn't (Betjent).

Pluralis ved Bortfald af Stød

5. paa Vokal:
go·'ɹ : go·ɹ (Gaard), kå·'ɹ : kå·ɹ (Kar), hæ·'ɹ : hæ·ɹ (Hær), gre·'n : gre·n (Gren), gro·'v : gro·v (Grøft).
6. paa Diftong:
sbæj'l : sbæj·l (Spejl), dæj'n : dæj·n (Degn), graw' : graw· (Grav), knyw' : knyw· (Kniv), hyw' : hyw· (Høj).
7. paa Konsonant:
(g)wɔl' : (g)wɔl· (Gulv), hyw'l : hyw·l (Hjul), laň' : laň· (Land), naw'n : naw·n (Navn), dræɳ' : dræɳ· (Dreng), lam' : lam· (Lam), bjæɹ'ə : bjæɹ·ə (Bjerg).

Pluralis ved Forlængelse

8. af Vokal:
wɔst : wå·st (Ost), pɔst : på·st (Postbud), væst : væ·st (Vest), pisk : pi·sk (Pisk).
9. af Diftong:
plɔw : plɔw· (Plov), bröw : bröw· (Brev), röw : röw· (Ræv), saws : saw·s (Saks), hæjst : hæj·st (Hest).
10. af Konsonant:
sgiv : sgiv· (Skib), faɹ : faɹ· (Fad), pæn : pæn· (Pen), heɳst : heɳ·st (Hingst).

Pluralis ved indre lydlige Modifikationer.

11. iğ|ij· sdiğəl : sdij·l (Stil), piğəl : pij·l (Pil).
12. yğ|yj· syğəl : syj·l (Syl), lyǩ : lyj· (Lyd).
yǩ| tyğəɹ : tyj·ɹ (Tyr).
13. ugʷ|uw· mugʷəɹ : muw·ɹ (Mur), hugʷs : huw·s (Hus), tugʷəɹ : tuw·ɹ (Tur; men tugʷəɹəɹ = Sygdomsanfald, Anfald af Smerte).
14. æğ|ej· gæğəɹ : gej·ɹ (Ged), dæğəl : dej·l (Del).
15. öğ|øj·?
16. ɔgʷ|ow· sdɔgʷəl : sdow·l (Stol), bɔgʷəɹ : bow·ɹ (Bord).

17. æğ|e· æğ^{i}g : e·g (Eg; undertiden ogsaa ej·g som efter § 14; hos de yngre høres i Sing. ogsaa e·'g).
18. æğ|jæ.

Ordene sdæğən (Sten) og bæğən (Ben) forekommer i Pluralis i følgende Former (dog med forskellig Anvendelsesmaade):

I	II	III
sdæğən (= § 1)	sdej·n (= § 14)	sdjæn· (ny Kategori).
bæğən (= § 1)	bej·n (= § 14)	bjæn· (- —).

19. ɔg^{w}|ɔɹ' rɔg^{w}əɹ : rɔɹ'əɹ (Rod).
20. ɔg^{w}|öɹ' rɔg^{w}əɹ : röɹ'əɹ (Rod; Sideform til rɔɹ'əɹ).
21. ɔg^{w}|æɹ· fɔg^{w}əɹ : fæɹ·əɹ (Fod).
22. o·'|öj(ə) bro·'r : bröj·əɹ (Broder).

Pluralis ved Vokalskifte.

23. a|æ maň' : mæň' (Mand).
24. å·'|a·' bå·'ɹ : ba·'ɹ (Barn).
25. o·'|(j)æ go·'s : gjæs (Gaas).

Pluralis paa -n, -s med Vokalmodifikationer.

26. yw· : øw'n (Øje).
27. hø·n : höns (Høne).

Pluralis paa Diftong.

28. då·' : daw· (Dag).

Pluralis paa -e.

29. di|sibəl : di|siblə (Discipel), a|pɔsdəl : a|pɔsdlə (Apostel).

Forekommer kun i højere (religiøs) Stil som Efterligning af Bibel- og Kirkesproget.

Pluralis paa -r.

30. da·mə : da·məɹ (Dame), lø·və : lø·vəɹ (Løve), lo|ka·lə : lo|ka·ləɹ (Lokale).

Pluralis paa -r med indre Ændring.

31. ɔg^{w}|wɔj hɔg^{w}ə : hwɔjəɹ (Hovede).

Pluralis paa -er efter [-ə].

32. hejə : hejəəɹ (Hede), tom|bo·lə : tom|bo·ləəɹ (Tombola; ogsaa tom|bo·la : tom|bo·laəɹ).

Regelmæssig Pluralis paa -er.

33. ø·ɹ : ø·ɹəɹ (Øre = Høreorgan og Møntenhed), pæ·ɹ : pæ·ɹəɹ (Pære), dæ'dəɹ : dæ'dəɹəɹ (Datter), læ·ɹəɹ : læ·ɹəɹəɹ (Lærer), te|a·'dəɹ : te|a·'dəɹəɹ (Teater), klå'k : klå'gəɹ (Ur), tromf : tromfəɹ (Trumf), sdøw't : sdøw'dəɹ (Møgbør), raw't : raw'dəɹ (Raft), hwɔl : hwɔləɹ (Hul), bal' : bal'əɹ (Bal), sön : sönəɹ (Søn), uɡ· : uɡ·əɹ (Uge), bøj' : bøj'əɹ (By), brow' : brow'əɹ (Bro), ve|rañda : ve|rañdaəɹ (Veranda), bi|læt : bi|lædəɹ (Billet), bu|kæt : bu|kædəɹ (Buket).

Som Pluralis af få·'ɹ, fa·ɹ (Fader), mɔgʷəɹ, mo·ɹ (Moder) kan man en sjælden Gang høre få·'ɹəɹ, fa·ɹəɹ, mɔgʷəɹəɹ, mo·ɹəɹ.

Pluralis paa -er med Tilkomst af Stød

34. paa kort Vokal:
klat : kla'dəɹ (Klat), plæt : plæ'dəɹ (Plet), ræt : ræ'dəɹ (Ret Mad), næt : næ'dəɹ (Nat), tɔt : tå'dəɹ (Tot), knop : kno'bəɹ (Knop; ogsaa kno'p).
35. paa Vokal, som forlænges:
le : le·'ər (Led), gi|le : gi|le·'əɹ (Geled), bi|fe, bo|fe : bi|fe·'əɹ, bo|fe·'əɹ (Buffet), ne|vø : ne|vø·'əɹ (Nevø).
36. paa Diftong:
røwt : røw'dəɹ (Rift), slæjt : slæj'dəɹ (Slægt).
37. paa Konsonant:
pjal̆t : pjal̆'dər (Pjalt, Pjalter), gran : gran'əɹ (Grantræ), nul̆ : nul̆'əɹ (Nul), nør : nør'əɹ (Nød), kañt : kañ'dəɹ (Kant), sbleñt : sbleñ'dəɹ (Splint), boñt : boñ'dəɹ (Bundt), sdomp : sdom'bəɹ (Stump), maɹk : maɹ'gəɹ (Mark), sgjöɹt : sgjö'dəɹ (Skørt).

Pluralis paa -er med Bortfald af Stød

38. paa Vokal:
sdræ·'g : sdræ·gəɹ (Streg).
39. paa Diftong? Findes der Eksempler? Adjektivformer som sgjöw' : sgjöwəɹ (skæv, skævere), sdyw' : sdywəɹ (stiv, stivere) o. l. viser Bøjningen som en Mulighed, der tilfældigt maaske ikke er realiseret.
40. paa Konsonant:
væn' : vænəɹ (Ven).

Pluralis paa -er med Forlængelse

41. af Vokal:
brøst : brø·sdəɹ (Bryst), gnist : gni·sdəɹ (Gnist), ræst : ræ·sdəɹ (Rest), sde : sde·əɹ (Sted).

42. af Diftong:
ˈbo·sdaw : ˈbo·ˌsdaw·əɹ (Bogstav; sml. dog § 44 Fodnote og § 69).
43. af Konsonant:
konst : kon·sdəɹ (Kunst), donst : don·sdəɹ (Dunst; ogsaa donsdəɹ), sag : sag·əɹ (Sag).

Pluralis paa -er med Vokalforkortelse[1]).

44. swa·n : swanəɹ (Svane), swa·l : swaləɹ (Svale); sml. de lidt ældre Singularisformer swå·n, swå·l § 48.

Pluralis paa -er med Vokalforkortelse og Bortfald af Stød.

45. å·'ň : ɔňəɹ (Aand; maaske Paavirkning fra Rigsdansk).

Pluralis paa -er med Vokalforkortelse og Vokalmodifikation eller Vokalskifte.

46. o·|ɔ sgo·l : sgɔləɹ (Skaal, Skaale; men sgo·ləɹ = Skaaler).
47. e·|æ se·n : sænəɹ (Sene i Kød; dog ogsaa se·nəɹ; sml. se·n : se·nəɹ 'Scene').
48. å·|a kå·g : kagəɹ (Kage), sdå·g : sdagəɹ (Stage), hå·l : haləɹ (Hale). Enkelte (ældre) ogsaa: swå·n : swanəɹ (Svane), swå·l : swaləɹ (Svale).

Pluralis paa -er med Diftong reduceret (forkortet) til Monoftong.

49. ij|i pijg : pigəɹ (Pige), grijm : griməɹ (Grime), kijĭ : kiĭəɹ (Kile).
50. yj|y dyjň : dyňəɹ (Dyne), gryjɹ : gryɹəɹ (Gryde).
51. uw|u kuwĭ : kuĭəɹ (Kugle), ruwɹ : ruɹəɹ (Rude), knuwɹ : knuɹəɹ (Knude), puwɹ : puɹəɹ (Pude).

Pluralis paa -er med forskellige indre lydlige Modifikationer.

52. o·|wɔ sbo·l : sbwɔləɹ (Spole).
53. ow|wɔ kown : kwɔnəɹ (Kone).
54. ðğ|jö söğən : sjönəɹ (Syn).
55. å·|aj' blå· : blaj'əɹ (Blad).

[1]) Eksempler paa Pluralis paa -er med en væsentlig Forkortelse af Diftong eller Konsonant findes ikke, da kort Diftong eller Konsonant ikke forekommer foran Endelsen -er. Konsonantlængde foran [-əɹ] er i det foregaaende og det følgende sjældent angivet, da det hyppigst drejer sig om halvlang Konsonant. En svag Konsonantforkortelse forekommer f. Eks. i baň·· : baň·əɹ (Ed).

56. i|ĭğ ko|mi : ko|miğəɹ (Kommis).
57. iğ|ij· tiğ : tij·əɹ (Tid), priğs : prij·səɹ (Pris).
58. æğ|ej· sgæğə : sgej·əɹ (Ske).[1])
59. å·|æ å·ň : æň'əɹ (And).
60. å·'|i hå·'ň : hiňəɹ (Haand).
61. ow'|öğ kow' : köğəɹ (Ko).
62. ow'|ø·' sow' : sø·'əɹ (So), klow' : klø·'əɹ (Klo).
63. öğ|ø·' söğə : sø·'əɹ (Sø; maaske Paavirkning fra Rigsdansk).
64. o·'|ö bo·'g : bög'əɹ (Bog).
65. o|ø boň· : bøň'əɹ (Bonde; ogsaa buw·ən i Sing.).
66. o·'|æ·' to·' : tæ·'əɹ (Taa).
67. a|æ kraft : kræfdəɹ (Kraft), sdaň' : sdæň'əɹ (Stand).
68. ɔ|æ sdɔŋ' : sdæŋ'əɹ (Stang).
69. Et Led, der i en Sammensætning i Singularis er svækket stærkt, kan optræde i Pluralis i halvstærk Stilling i den Form, det har som selvstændigt Ord:
hug^{w}s : huw·s (Hus); ˈuwɹhus : ˈuwɹ|huw·s (Udhus). go·'ɹ : go·ɹ (Gaard); ˈkjæɹ'ggoɹ : ˈkjæɹ'g|go·ɹ (Kirkegaard som Gaardnavn). sdæğən : sdej·n (Sten); ˈreňsdən : ˈreň|sdej·n (Rendesten). dæğəl : dej·l (Del); ˈfoɹdəl : ˈfɔɹ|dej·l (Fordel). kå·g : kagəɹ (Kage); ˈpaňəko : ˈpaňə|kagəɹ (Pandekage; Sing. ogsaa, men sjældent ˈpaňə|kå·g).
70. Pluralisformer i Tilknytning til Rigsdanskens Pluralis[2]).
kriğ : krijg (Krig), beləɹ : beləd əɹ (Billede), mo·nəɹ : mo·nədəɹ (Maaned), ˈaw|guɹ : ˈaw|guwdəɹ (Afgud).
71. En sjælden Gang høres Pluralis paa -erer, dannet efter de Ord paa -er, som tilføjer -er i Pluralis (sml. § 33): blomst : blomsdəɹəɹ. Det maa nærmest betragtes som en Sprogfejl, som man undertiden for Spøg efterligner.
72. Bortfaldet af [ə], som Wiwel gør meget ud af i sin Fremstilling af Pluralisdannelsen i Dansk, og som i ikke mindre end fire Tilfælde danner ny Gruppe hos ham (Middel: Midler; Seddel: Sedler; Himmel: Himle;

[1]) Rækkerne yğ|yj·, ug^{w}|uw·, öğ|øj·, ɔg^{w}|ow· har jeg ikke fundet sikre Eksempler paa. Dog kan man høre: dyj·ɹəɹ, ˈu|dyj·ɹəɹ (Dyder, Udyder) som Plur. til dyğəɹ, ˈu|dyğəɹ, og jow·ɹəɹ (Jorder) som Plur. til jɔg^{w}əɹ.

[2]) I denne Forbindelse kan ogsaa Pluralisformer som: faqta (Fakta), tæmpi (Tempi) anføres.

Ager: Agre), er i min Dialekt som Regel en mekanisk Foreteelse, hvis Indtræden er betinget af de omgivende Konsonanters Artikulation: miɹ'əl : miɹ'ləɹ (Middel), ævəl : ævləɹ (Æble), ræg'əl : ræg'ləɹ (Regel), lag'ən : lag'nəɹ (Lagen) o. s. v.

— — — — —

Hvis man betragter Pluralisdannelserne i min Dialekt med Fonetikerens Øjne, bliver Billedet ret forvirrende. De mange Grupper, Talbøjningen falder i, fører Tanken hen paa de indviklede Systemer, som fonetisk skolede Grammatikere har opstillet for talrige gamle og ikke faa nyere (d. v. s. stadig anvendte) Sprog. Hvis man derimod søger at faa fat i Hovedlinierne i det vestjyske System, vil man, selv om man ikke kan reducere de mange Bøjningsformer til ganske enkle Bøjningsmaader, dog kunne bringe Flertallet af dem ind under nogle faa for den indfødte almindelige Lydvaner og Lydtendenser.

I. Vi betragter først Pluralis dannet uden Tilføjelse af nogen Endelse:

A. Pluralis = Singularis (§ 1).

B. Pluralis = Singularis + en eller anden lydlig Modifikation, der giver Indtrykket af *en lydlig Forlængelse:*

Tilkomst af Stød (§§ 2—4).

Bortfald af Stød + Diftong- eller Konsonantforlængelse (§§ 6—7).

Herimod strider tilsyneladende Eksemplerne i § 5, hvor vi har Bortfald af Stød paa lang Vokal, men Pluralisformernes lange Vokal uden Stød opfattes sandsynligvis som en Forlængelse af den noget kortere Singularisvokal. Tilkomsten af Stød i §§ 2—4 finder Sted under andre Forhold (Stødet falder ikke paa lange Lyd), der ikke kan parallelliseres med Tilfældene i § 5.

Forlængelse af Vokal, Diftong eller Konsonant (§§ 8—10).

Pluralis paa lang Diftong (§§ 11—16).

Pluralis paa lang Vokal (§ 17).

Konsonantforlængelse (§ 18).

Den Opfattelse, at det er Indtrykket af en lydlig Forlængelse, der er det vigtigste Moment i de under B. anførte Pluralisdannelser, stemmer med den Omstændighed, at jeg ikke har fundet noget Tilfælde, hvor Pluralis kan dannes alene ved Forkortelse af Vokal, Diftong eller Konsonant.

C. Uregelmæssige Pluralisdannelser med indre Modifikationer: §§ 19—22 (Rod, Fod, Broder), 23—25 (Mand, Barn, Gaas).

D. Pluralis paa -n, -s: §§ 26—27 (Øje, Høne).
E. Pluralis paa Diftong: § 28 (Dag).

C., D. og E. kan kun i ringe Grad bringes ind under en Forklaring ud fra Dialektens Lydvaner. Det er Uregelmæssigheder, som en Række Sprog kender Sidestykker til, og de bryder ikke Systemet, hvis lydlige Hovedveje de er kommet til at ligge udenfor.

II. Derefter betragter vi Pluralis dannet ved Tilføjelse af en Endelse. Først udskiller vi de Tilfælde, hvor Paavirkning fra Rigsdansk foreligger eller kan foreligge. Det drejer sig om §§ 29, (45, 63), 70. En saadan Paavirkning vil næsten altid kunne spores i en (litteraturløs) Dialekt, der ikke i ren Form benyttes som Skolesprog.

Medens vi under Pluralis dannet uden Tilføjelse af nogen Endelse men med visse Lydmodifikationer fandt Grundtrækket: *Indtrykket af en Forlængelse,* maa vi, naar det drejer sig om Pluralis dannet ved Tilføjelse af Endelsen -er, vente det modsatte: *en Forkortelse.* Derudover maa vi forudse en Række Udslag af jyske Lydvaner samt en Del Former, der ligger paa Sprogets Sideveje.

A. Regelmæssig Pluralis paa -er: § 33. Formerne i §§ 30 og 32 afviger ikke væsentlig; -ə kan være en saa fast Del af et Ord, at Lyden ikke nødvendigvis falder bort foran -er (§ 32).

B. Pluralis paa -er med Lydforkortelse og hyppigst tillige Lydmodifikation: §§ 44—53. Samtidig med Forkortelsen bliver Vokalen undertiden mere aaben (§§ 46—47); i Stedet for ɔ optræder ogsaa wɔ, der i Dialekten jævnlig alternerer med ɔ (§§ 52—53); ogsaa Skiftet å|a (§ 48) er velkendt i Vestjysk. Diftonger forkortes til korte Vokaler (§§ 49—51).

C. Pluralis paa -er med forskellige lydlige Modifikationer:
§§ 34. Sml. glat : gla'dəɹ 'glat, glattere'.
35. Forlængelse med eller uden Tilkomst af Stød maa automatisk indtræde, da kort Vokal i Trykstavelse + -er ikke forekommer.
36. Sml. sgjöwt : sgjöw'dəɹ 'duelig, dygtig, dygtigere'.
37. Sml. sdɔlt : sdɔl'dəɹ 'stolt, stoltere'.
38. Sml. pæ·'n : pæ·nəɹ 'pæn, pænere'.
40. Sml. soň' : soňəɹ 'sund, sundere'.

§§ 41—43. Foran s vakler Dialekten mellem Forlængelse og Ikke-Forlængelse; Diftong eller stemt Konsonant forekommer ikke kort foran -er; sdeːəɹ omfattes af Forklaringen for § 35.

69, 72. Skyldes almindelige jyske Lydvaner.

D. Uregelmæssigheder. Tilbage bliver der en Del virkelige Uregelmæssigheder:

a) §§ 59—68: And, Haand, Ko, So, Sø(?), Bog, Bonde, Taa, Kraft, Stang, Ord, som alle med Undtagelse af Sø (§ 63) ogsaa i Rigsdansk har uregelmæssig Pluralis.

b) §§ 31, 54—58. Disse Dannelser lader sig kun tildels forklare ud fra Dialektens Lydforhold.

§ 31 hɔgʷə : hwɔjəɹ. Foruden ɔ|wɔ har vi et Spring fra labialiseret g til [j] (i Diftongstilling). Denne Bøjning er, ligesom blåː : blajˈəɹ i § 55, ganske isoleret.

§ 54 söğən : sjönəɹ. Skiftet öğ|jö er almindeligt (sml. höğə : hjösdak 'Hø, Høstak') og parallelt med Overgangen æğ|jæ i § 18 III.

§ 56 koˈmi : koˈmiğəɹ. Kort i + -er forekommer ikke i Dialekten. Pluralis maatte derfor dannes enten ved Forlængelse (Diftongering) af i til ij, med eller uden Stød, eller, som det er sket, paa -iğəɹ.

§§ 57—58. tiğ : tijˈəɹ, priğs : prijˈsəɹ, sgæğə : sgejˈəɹ. Skiftet iğ|ijː og æğ|ejː hører til de hyppigste Lydkorrespondenser i Dialekten (sml. §§ 11 og 14). Afvigelsen bestaar i, at vi her har baade Forlængelse og -er.

Det viser sig saaledes, at det, der ved første Blik ser forvirrende ud, i store Træk lader sig indordne under enkelte Hovedlinier. Naturligvis finder vi en Række Undtagelser, der dels viser Paavirkning fra Rigsdansk eller Slægtskab i Uregelmæssighed med Rigsdansk, dels er Udslag af jyske Lydvaner, uden at det i hvert enkelt Tilfælde er muligt at sige, hvorfor Pluralisformen netop er gaaet den eller den bestemte Vej.

Men bortset herfra viser Pluralis uden Tilføjelse *to* Hovedtyper: 1) Uforandret Form, 2) Indre Bøjning med en og samme Tendens *Forlængelse*. Forlængelsen realiseres paa den for Dialekten i hvert enkelt Tilfælde mest nærliggende Maade, en Maade, som vi genfinder i den Del af det øvrige Bøjningssystem, der lydligt kan parallelliseres med Substantivernes Talbøj-

ning, idet Substantivernes Singularis viser Overensstemmelse med Adjektivernes Grundform i Positiv og med Verbernes Imperativ, medens Substantivernes Pluralisform stemmer med Adjektivernes bøjede Positivform og med Verbernes Infinitiv, ganske svarende til Forholdet i Rigsdansk med Hensyn til Substantivernes Pluralisformer paa -e: dæğəl : dej·l (Del, Dele; § 14), hæğəl, dæğəl (hel *adj.*, del!), hej·l, dej·l (hele, dele).

Pluralis paa -er viser *tre* Hovedtyper: 1) Regelmæssig Pluralis, 2) Pluralis ved Forkortelse, 3) Pluralis ved lydlige Modifikationer, stemmende med Dialektens Lydvaner og bl. a., som det ovenfor er antydet, med Adjektivernes Komparativformer.

Forlængelse og Forkortelse viser ofte kun tilsyneladende modsatte Tendenser; til syvende og sidst er de begge afhængige af de enkelte Ords Struktur.

CHRISTEN MØLLER

GRIMAREST'S MOLIÈRE-BIOGRAFI

Forfatteren af *Molière og hans modstandere*, der siden 1900 har forelæst over Molière i 14 semestre, har ved gentagne lejligheder udtalt sig om Grimarest's Molière-biografi med stærk kritik. Da denne lille bog endnu i vore dage, trods haarde angreb, finder forsvarere, vil det ikke være uden interesse kort at undersøge aarsagerne til dens sejge livskraft og atter engang drøfte dens værdi og betydning som kilde til vort kendskab til Molière's liv[1]).

Grimarest's *Vie de M. de Molière* udkom anonymt i 1705.

Aarsagerne til dens betydning er for det første at den er den ældste udførlige biografi af den afdøde komedieforfatter, langt større end La Grange og Vinot's biografiske *Préface* til 1682-udgaven af komedierne. Derfor er den ogsaa strax og i tidernes løb blevet genoptrykt, oversat til andre sprog og benyttet af Molière-forskere. Til dens udførlighed kommer dernæst at den ved sine talrige exempler giver et billede af Molière der, tegnet med beundring, danner et sympatisk hele. Det 19. aarhundredes romantiske, saakaldte subjektivistiske fortolkning skulde bruge den som grundlag for sin ubevidste forvanskning af kendsgerningerne og samtidig — ved en circulus vitiosus — „bekræfte" Grimarest's Molière-billede. At denne romantiske misopfattelse,

[1]) Kgl. Bibl. har kun 2. udg. af *Vie* og ingen særskilt udg. af Lettre critique og Réponse. Der henvises derfor til *Les Œuvres de Monsieur de Molière, Paris (Ribou) 1710*, hvor *Vie* findes *I* 1—90, *L.* cr. 91—107, *Rép.* 108—137. Alle tre findes tillige i Charpentiers udg. af Œuvres, Paris 1733 I, 13—128.

Vigtigste litteratur: Forsvar: Mangold i Mol.-Mus. V (1883) 105—131; A. Lefranc i Rev. des Cours et Conf. 1905—06, 262 ff.; Ascoli i Nouv. litt. $^{11}/_{4}$ 1931 (J'accepterais que là où l'érudition et la critique n'ont point apporté de preuves contre lui, on accueille son témoignage jusqu'à plus ample informé); det er en anmeldelse af en udg. af *Vie* med indledning af Chancerel (1931), som ikke har været mig tilgængelig. — Angreb: Bazin, Rev. d. deux Mondes $^{15}/_{7}$ 1847 og $^{15}/_{1}$ 1848; Michaut: Jeunesse 17 og 70—71, samt passim; samme i Annales de l'Université de Paris VII (1932) 125—147.

som for en stor del er opbygget paa *Vie de M. de Molière,* stadig er levende, ses ikke mindst her i landet af det Kongelige Teaters sidste „Misanthrop"-opførelser og den kritik den sidste af dem gav anledning til i 1938[1]).

Spørgsmaalet om værdien af Grimarest's biografi er dobbelt: 1. Hvad var dens betydning for samtiden? 2. Hvad er dens værdi som kilde i vore dage?

1. Da Jean Léonor le Gallois, sieur de Grimarest, i 1705 udsendte sin *Vie,* havde han forfattet en lille bog *Commerce de lettres curieuses et savantes*, hvis titel og indhold svarer ret godt til hans virksomhed som lærer i fransk for udlændinge og anekdotefortæller i fornemme huse. Han var født i 1659, og var altsaa ca. 14 aar da Molière døde. Intet tyder paa at han har kendt ham eller set (meget til) hans opførelser af komedierne. Hans væsentligste forudsætning for at skrive biografien er hans forhold til *kilderne.*

Disse er: nogle „mémoires" som han har faaet af skuespilleren Baron; Molières „famille", hvorved maa forstaas hans datter Madeleine (Molières enke var død i 1700); Racine; en anonym læge; to ikke nærmere betegnede „livres de remarques", den ene Menagiana I-II (1693-4); en „auteur grave" (Perrault); Bayle. Dertil kommer Préface. Man kan se bort fra lægen, hvis autoritet kun benyttes episodisk, Perrault, som imødegaas, og Bayle, hvis artikel intet nyt bragte. Kan man nu, som Mangold, sige at det er „lauter glaubwürdige Quellen ersten Ranges"?

Michel Boyron, dit Baron, var født $^{8}/_{10}$ 1653 og blev adopteret af Molière, da han var 12 aar; han var da $19^{1}/_{2}$ aar ved Molières død og havde ikke i de forløbne $7^{1}/_{2}$ aar boet hos ham uden afbrydelse[2]). Da Grimarest benytter hans „mémoires" er han altsaa et halvthundrede aar, og da mémoires vel blot efter tidens sprogbrug betyder: notater, er de muligvis først fra ca. 1705 — de kan i hvert fald næppe stamme fra Barons barndom — og omtaler i saa fald begivenheder, der ligger over 30 aar tilbage i tiden. Hvilke fejltagelser, erindringsforskydninger osv. har der ikke kunnet indsnige sig? Og da Baron samtidig var berygtet for sin selvoptagethed[3]) og desuden som skuespiller havde sin spillemaade at forsvare — og Grimarest

[1]) $^{23}/_{9}$ 1938: fx F. Schyberg (Politiken), Palsbo (Nationaltidende); med forbehold: Svend Borberg (Berl. Tid.), den $^{24}/_{9}$ 1938.

[2]) i tiden 1666—70, jf Mesnard X (Notice biogr.) 374, 404.

[3]) jf J.-B. Rousseau i brev til Brossette $^{24}/_{3}$ 1731 i anl. af Grimarest's bog: vous avez connu [notre cher Baron]; vous savez que le talent qu'il avait de peindre, emportait quelque fois son imagination au-delà des bornes du vrai. (Lettres - - sur différens sujets[2], Genève 1750, III 165.)

giver en god plads til angreb paa de nyere skuespillere —, bliver hans udsagn lidet „glaubwürdige".

Madeleine Molière var født 4/8 1665 og var saaledes 7½ aar, da faderen døde. Hendes personlige erindringer kan saaledes kun være tilfældige og episodiske. Men hun har kunnet meddele Grimarest familietraditionerne, saaledes som de var voxede i de svundne aar. — Racine havde nok kendt Molière, men levede til tider paa en ret spændt fod med ham. — Ménage's erindringer har udpræget anekdoteform, og intet lader formode at han havde intimere forbindelse med Molière.

Grundlaget for Grimarest's Vie er saaledes overvejende og for hovedautoriteternes vedkommende sandsynligvis sene erindringer om begivenheder, der er en menneskealder gamle og farvede af fortællerens karakter eller af hensyn til familiens ære.

Hensigten med bogen er klar: Grimarest vil give „la Vie de M. de Molière", da de „faibles crayons" der findes „ne suffisent pas pour le faire connaître tel qu'il était" (1—2)[1]). Han vilde ikke skildre „l'histoire du théâtre de Molière", men „composer sa vie". Og i sit svar siger han: „je n'ai point fait la vie de Molière comme comédien, mais comme auteur" (110).

Har karakteristikken af Molière været hans eneste hensigt? Der er to andre muligheder: har han som pennefører for Baron og (eller) familien villet skrive en officiel biografi? Han siger selv at Baron ingen andel har i bogen, men kun har givet „mémoires" (Rép.; 118); men værket er en forherligelse af vennen med en udførlig beskrivelse af dennes barndom (23 ff), af Molières kærlighed til ham (28 ff), angreb paa andre skuespillere (30) osv. Desuden havde smædeskriftet *La Fameuse Comédienne,* der var udkommet 1688, indeholdt en samtale mellem Molière og Chapelle, hvori Misanthropens digter aabner sit saarede hjerte for vennen og laster sin kone for hendes koketteri. Grimarest svarer nu paa dette angreb mod Molières enke med en samtale (42—43), hvori Molière betror sig til Rohault og Mignard: „c'était à ces deux Messieurs [altsaa ikke til Chapelle] qu'il se livrait sans réserve". Overfor dem tager han skylden paa sig, idet han har giftet sig ubesindigt[2]). Det er saa-

[1]) jf 89: Je me suis renfermé dans les faits qui ont donné occasion aux principales actions de sa vie; et qui m'ont aidé à faire connaître son caractère, et les différentes situations où il s'est trouvé. - - il peut être échappé quelques faits à mon exactitude, mais je doute qu'ils fissent paraître l'esprit, le cœur, et la situation de Molière autrement que ce que j'en ai dit.

[2]) Michaut: Ann. 139—40; Michaut mener, at hans bemærkning om at Molière beundrede Bellerose er en lignende reaktion mod paastanden om at han var elev af Orviétan og Scaramouche.

ledes ikke usandsynligt at familien har tilskyndet Grimarest til at forfatte en biografi som den kunde ønske den.

Den anden hensigt Grimarest kan have haft er ganske simpelt at tjene penge ved at skrive en bog, han kunde formode vilde blive godt solgt. Tanken kan ikke afvises. Og den støttes af den paastand at han, if. sin egen søns udtalelse til Brossette[1]), selv skrev et Lettre critique, som han kunde besvare i et Réponse; begge udkom i 1706. Troværdigheden af denne anekdote styrkes ved gennemlæsning af saavel Lettre som Réponse[2]): det første indeholder kun overfladisk formkritik, men ikke begrundet imødegaaelse af de meddelte kendsgerningers rigtighed. Og i det sidste drøfter Grimarest først forgæves hvem forfatteren kan være — for at slutte med at takke ham: „il a donné [au livre] un agrément de plus; il est de l'essence des bons livres d'avoir des censeurs" (136).

Hvad hans dybere hensigt end har været, har han begrænset sig til at give et billede af Molière, og dette har han udført ved til de data han opgiver at føje illustrerende anekdoter[3]). Morfaderen hjælper drengen, der vil være skuespiller, mod faderen, der sætter sig imod det (3); Molière hjælper en fattig tidligere kompagnon paa en saadan maade at Baron kan faa belæring af det (35 ff); diverse Chapelle-anekdoter (44 ff) osv. Og Grimarest, der var kendt for at kunne fortælle, vil ved dialoger gøre scenerne mere levende: Finder den anonyme kritiker samtalen med Bernier „plate", „et bien, j'ai eu intention de la faire telle, pour peindre le travers d'un Voyageur, Philosophe bien plus." (130).

Bogen er saaledes i det væsentlige en anekdotesamling og ikke en videnskabelig undersøgelse af historiske data. Vi ser bort fra stil og komposition, der er daarlige. Grimarest har naaet sit maal: at tegne en Molière der fremtræder som en retskaffen, energisk, forstandig og godhjertet mand, en kærlig, men ulykkelig ægtemand, en dygtig, lidenskabelig skuespiller og forfatter. Faren ved bogen er, som Ascoli siger, at denne *vie romancée* gives ud for at være en paalidelig biografi. Da man i høj grad har taget Grimarest paa ordet, er følgerne ikke udeblevet. Desværre vilde det føre for vidt at vise hvorledes hans Molière-opfattelse er videreført, men sporene findes som sagt endnu i vore dage.

[1]) i brev til Rousseau op. cit. 163.

[2]) jf ogsaa at *Vie*'s „approbation" er fra $^{15}/_{12}$ 1704, L. cr.'s fra $^{18}/_{11}$ 1705 og Rép.'s allerede fra $^{9}/_{12}$ samme aar (Mesnard 1. c.).

[3]) jf citatet note 1, side 160.

Grimarest mente at have givet sit publikum den Molière-biografi som det savnede. Kunde publikum have ventet andet? Den afviger i anlægget ikke væsentligt fra de kendteste biografier fra den tid (bortset fra Bayle): Baillet's Descartes (1693), Demaizeaux's Boileau (1712), Niceron's Mémoires (1727 ff) (der forsvarer Grimarest) er alle, med afvigelser, skaaret over samme læst: en række paastande, anekdoter, citater til belysning af forfatterens personlighed, uden fremlæggelse af bevismateriale, undtagen henvisninger for citaternes vedkommende.

Og derfor er det heller ikke metoden de samtidige bebrejder Grimarest. Vi ser bort fra Lettre (der iøvrigt ganske afviser biografiens betydning: „l'État n'est nullement intéressé dans sa naissance ni dans ses actions." (93)). Boileau især var haard: „franchement, ce n'est pas un ouvrage qui mérite qu'on en parle: il est fait par un homme qui ne savait rien de la vie de Molière, et il se trompe sur tout, ne sachant pas même les faits que tout le monde sait." (brev til Brossette $^{12}/_{3}$ 1706). Kritikken falder tilsyneladende tungt. Men hvilken værdi har den? Man maa huske paa at det næppe er sandsynligt at den unge Boileau har været den store og berømte teaterdirektørs fortrolige ven,[1]) og han kunde næppe kritisere Grimarest sagligt. Han henviser ogsaa blot til det „tout le monde sait". Det er vel mest sandsynligt, og kritikkens absolutte form kunde tyde derpaa, at den 74-aarige kritiker er blevet irriteret over det formmæssigt daarlige arbejde. J. B. Rousseaus kritik[2]) er vigtigere, da han forberedte en Molière-udgave og sandsynligvis har siddet inde med oplysninger, men vi ved ikke hvilke. At han ikke har rettet Grimarest skyldes at han skrev i et privatbrev, og vel ogsaa at han ringeagtede ham, samt at han ikke ønskede at tillægge konkurrentens arbejde for stor betydning. Den øvrige kritik fra før den kritiske historieforsknings periode (Voltaire o. l.) er saa sen, at vi kan se bort fra den.

Set fra sin samtids synspunkt er Grimarest's arbejde saaledes formelt ikke fremragende, men det ligger ikke udenfor hvad man kan vente af et værk om Molière i ana-tidens glansperiode. Det gav et helhedsbillede og udfyldte derved en mangel.

2. I den strid der er opstaaet om værdien af Grimarest's *Vie* som *bio-*

[1]) jf MORNET: Hist. de la litt. fr. class. (1940) 66.

[2]) cette misérable Vie de Molière - - - où on ne voit ni vérité, ni style, ni sens commun: ouvrage plus propre à rendre méprisable et ridicule cet illustre auteur qu'à donner la moindre lumière sur ses écrits et sa personne. - - - un des plus faux et des plus ennuyeux romans qui aient jamais paru. (l. c.)

grafisk kildeskrift er synspunktet et helt andet. Det for Molièreforskningen eneste afgørende spørgsmaal er: I hvor høj grad kan man stole paa de oplysninger Grimarest giver?

I sin artikel i Annales de l'Université de Paris siger Michaut (139) at bogen ikke er troværdig, da den er en roman med typer som „un vieillard", „un savantasse" osv., men dette er kun et spørgsmaal om værkets form, der ikke, nødvendigvis, medfører unøjagtighed i anekdotens indhold. Fordi formen er romanens, behøver indholdet ikke at være opdigtet.

Men hvad der er vigtigere: For det første manglede Grimarest kritisk sans. Han siger selv: „Je n'ai point épargné mes soins pour n'avancer rien de douteux" (2). Selv Molière kritiserer han, idet han ikke tror at han har skrevet les Fâcheux paa 14 dage, da han var „l'homme du monde qui travaillait avec le plus de difficulté, et il s'est trouvé que des divertissements qu'on lui demandait étaient faits plus d'un an auparavant" (14).

Naar man ser paa de tilfælde hvor han udøvede sin kritik bemærker man at det er mod trykte kilder eller enkelte paastande, det, han i sin indledning kalder „fausses histoires". Derimod kritiserer han ikke Baron eller Molières familie, og det er derfor sandsynligvis dem han nævner som „des mémoires très assurés" (2), som han tror paa, uden at være klar over — eller tage hensyn til — manglerne ved disse vidner. Et sted[1]) siger han: „J'en ai approfondi la fausseté avec soin, mais plus de vingt personnes [!] m'ont assuré que la chose se passa à peu près [!] comme je l'ai rendue." Men det siger han intet om i bogen. Han forsvarer sig med flg. bemærkning: „A-t-on jamais exigé d'un historien des actes authentiques, des témoins juridiquement entendus, pour prouver ce qu'il avance? A qui dois-je m'en rapporter qu'aux personnes qui ont vu, connu, et fréquenté Molière? Et quelle certitude puis-je donner des soins que j'ai pris, pour découvrir la vérité des faits, que mon honneur et ma réputation?" (Rép.; 117). Grimarest havde forsaavidt ret i den første sætning, men derved har han ogsaa afskaaret os fra at afgøre hvilken kerne af sandhed der kan ligge i hans oplysninger.

Dertil kommer yderligere at han af forsigtighedshensyn stadig bruger initialer, stjerner, o. l.[2]).

[1]) i et brev, cit. TASCHEREAU: Histoire - - de Molière[3] 252—3 (jf Mesnard Not. bibliogr. 200).

[2]) Rép.; 116: Quand même on me l'aurait permis, ce que je ne suppose pas, il ne me convenait point d'exposer au public des personnes de considération, à qui je dois toutes sortes d'égards. - - - aux noms près, que je ne lui donnerai point absolument, il verra que la Vie de Molière est plus rassemblée qu'il ne pense.

Og endelig er fejlene legio: Michaut opremser (Ann. 135—9) 26 fejl „aisément contrôlables“ i data, navne, kronologien — og hvor mange maa vi da ikke formode som vi ikke kan kontrolere?

Set fra den moderne Molièreforsknings standpunkt maa man da fælde den dom at værkets kildeværd, paa grund af kildernes forholdsvis usikre karakter, og deres, saavel som forfatterens ensidig velvillige indstilling overfor den store skuespiller og paa grund af Grimarest's manglende kritik og ubevidste autoritetstro, og endelig paa grund af den store fejlprocent, er saa problematisk at det maa afvises i sin helhed.

Da maa man ogsaa være klar over konsekvenserne og være villig til at tage dem: Med forkastelsen af Grimarest maa det gængse Molière-billede kasseres eller revideres. Derved slaas den sidste, spinkle grund væk under den subjektivistiske fortolkning. Tabene vil derfor forekomme mange store og smertelige.

Molière er dog ikke blot en genstand for historisk forskning — han er L'École des Femmes' og Tartuffes digter, skaberen af Sganarelle, Monsieur Jourdain, Harpagon. Og som han træder frem for os af Grimarest's gamle bog er han saa meget af et levende menneske, af en moderne, lidenskabeligt bevæget person af kød og blod, af aand og hjerte, at den lille biografi vil finde forsvarere saa længe Misanthropens digter vil vinde begejstrede læsere og beundrende tilskuere.

André Nicolet

OM BRUGEN AF LE SUBJONCTIF „VED ATTRAKTION"

I

I § 78, 2° i *Les Propositions subordonnées* betegnes brugen af le subjonctif i en uafhængig relativsætning i extraposition, der følger efter *ce soit (ce fût),* som subjonctif „ved attraktion": *Oh . . . que ce soit vous qui me portiez ce coup!* (Prév., Pierre et Thérèse 303; cit. ib.). *Maurice m'accompagna, car il ne faudrait pas croire que ce fût toujours moi qui fusse à la remorque.* (Hermant, Courpière 113; cit. ib.); og to exempler til, hvor prædikatet efter *c'est* ligeledes er personlige pronominer.

Dette forhold er sikkert kun omtalt, fordi det er blevet saa godt som upåagtet i faglitteraturen. Således fremdrages der flere steder i dette mesterlige værk — uden for dets egentlige plan — grammatiske fænomener, der som dette er forblevet upåagtede eller mangelfuldt forklarede. Brugen af le subjonctif „ved attraktion" er vist kun omtalt i PLATTNER, Ausführliche Grammatik I, Zusch. 2 og II, 3.76, hvor der findes nogle få exempler og en ret god forklaring, og i A. MALMSTEDT, Des locutions emphatiques (Studier i modern Språkvetenskap, Stockholm, 1905, III), som skriver p. 82: „il suit aussi de l'analyse qui précède que la subordonnée d'une locution emphatique ne doit pas être sujette, pour l'emploi des modes, aux mêmes règles que d'autres subordonnées de la même espèce, et qu'il faut dire *ce n'est pas lui qui l'a fait* c. à d. *qui l'a fait, ce n'est pas lui.* D'un autre côté, puisqu'une attraction a eu lieu, de telle sorte que le pronom qui précède le relatif en est devenu en quelque sorte l'antécédent *(c'est moi qui l'ai fait),* il semblerait presque que la logique dût exiger *ce n'est pas moi qui l'aie fait.*[1]) —

[1]) Her er et exempel af en anden type (se p. 168) at føje til Malmstedts exempler: *Ce n'est qu'après de nombreuses observations que je fis entrer la tête dans le shako jusqu'aux sourcils.* (Anatole France, Le livre de mon ami, 37); og et exempel, hvor der står le subjonctif i en relativsætning efter *ce n'est pas: Je ne les jouerais pas, si ce n'était pas vous qui fussiez en cause!* (M. Provins, Un Roman de théâtre 121; cit. Soltmann § 63). Hvis brugen af le subjonctif skyldes hypothesen, er det en usædvanlig brug i moderne fransk, og sætningen vilde være ejendommelig ved ikke at have overensstemmelse i modus; man vilde have ventet *ce fût.*

Quand, par exception, on trouve le subjonctif, cela tient à l'assimilation avec un subjonctif précédent. Exx.: *elle était donc bien aise que ce fût lui qui l'eût sauvée* (cit. ib.). *Je ne crois pas que ce soit le plus habile qui ait emporté le prix* (cit. ib.)".

SOLTMANN, Syntax der Modi § 63, behandler fænomenet på en helt anden måde; han siger: „Nimmt die Aussage nur dadurch die Form des Relativsatzes an, dass der Sprechende einen Teil seiner Aussage durch die Formel *c'est . . . qui (que)* hervorhebt, so ist die Modalität im Relativsatze natürlich dieselbe wie sie ohne die Hervorhebung sein würde: *Ce n'est pas René qui ferait une pareille course* (cit. ib.). *On s'étonne seulement que ce soit Madame B qui le dise* (cit. ib.)". Som man ser, går Soltmann ikke ind på spørgsmålet „attraktion" eller „assimilation", og han siger intet om, hvorvidt *c'est* kan forblive uændret („figé"), som det synes at kunne i andre tilfælde (se p. 170); det exempel, der er citeret p. 1 fodn., viser intet, og Soltmann siger derom kun „mit sehr ungewöhnlichem subjonctif".

I alle de tilfælde, jeg kender, er der overensstemmelse i modus. Her følger nogle typiske exempler, hvor prædikatet er et substantiv: *Il faut que ce soit la vérité qui serve de base à votre sentiment.* (Me Sénard, Plaidoirie de Mme Bov. 427). *Le malheur, c'est que ce soit le plus souvent des malfaiteurs et des ennemis de l'humanité qui aient cette audace dans la conception.* (Jules Romains, Sept mystères du destin de l'Europe 9). *Giulette tressaillait à chaque coup de ciseau, comme si ce fût son corps que j'atteignisse dans la pierre.* (H. de Régnier, Amants singuliers 29; cit. Soltmann, 201).

Det er vist kun i de tilfælde, der er behandlet hidtil, hvor den uafhængige relativsætning i extraposition har *qui* eller *que* som subjekt eller objekt, at man har undersøgt attraktion af modus i moderne fransk. Typerne *c'est à lui que je parle* (Prop. sub. § 80) og *c'est maintenant qu'il faut agir* (ib. § 83) er ikke undersøgt i den henseende. Før de behandles, skal nogle andre tilfælde, hvor „attraktion" finder sted, omtales.

En omskrivning ved hjælp af verbet *être* findes i de koncessive udtryk *qui que ce soit qui (que), quoi que ce soit qui (que), [où que ce soit que], quel que soit . . . qui.* Efter *qui que ce soit qui* og *quoi que ce soit qui* står relativsætningens verbum i le subjonctif[1]): *Qui que ce soit qui vienne.*

[1]) Man kan træffe le conditionnel passé, hvor man skulde vente le plusqueparfait du subjonctif, vel på grund af de to formers æquivalens i hypothetiske sætninger, og fordi relativ-

(Martinon, Comment on parle en français 420); og af en anden type: *de qui que ce soit que vous ayez à vous plaindre.* (ib.). *Qui que ce soit qui l'ait dit, la chose est fausse.* (Prop. sub. § 235,1.). *Il ne s'est pas avisé davantage qu'il y eût dans sa façon d'être quoi que ce fût qui méritât réflexion.* (Romains, Le 6 oct. 81; cit. Prop. sub. § 235,2).

Jeg har ikke noget exempel paa en omskrivning: *où que ce soit que . . .*, som dog synes mulig, og hvis modus utvivlsomt vilde være le subjonctif. To franske damer, som jeg har bedt rette følgende sætning, finder den ganske naturlig: *J'ai peur qu'il n'aille se cacher quelque part. — N'ayez peur, Madame! Où que ce soit qu'il aille, je le retrouverai.*

Hvad angår *quel que (quelque) soit . . . qui,* er problemet mindre klart. Martinon, Comment on parle en français, erklærer, p. 420, at man siger *quel que soit l'homme qui* eller *dont* med indikativ; hans egen text frembyder følgende exempel: *Dans toutes les phrases où „c'est" se trouve devant une proposition introduite par „qui" ou „que" on a pu voir qu'il demeurait au présent, quel que fût le temps qui venait après, et c'est parfaitement logique.* (ib. 129). I *Les Propositions subordonnées* har jeg fundet to exempler, hvoraf det ene har le subjonctif, det andet l'indicatif: *Quelque fût le sujet qu'il abordât, il se perdait en rêveries.* (Morand, Lewis 72; cit. § 235,2). *Néanmoins, quoi qu'il puisse arriver, quelques soient les événements qui peuvent surgir, il ne faut jamais se décourager.* (Henri Dunant; cit. § 236). De tilfælde, jeg selv har opnoteret, viser l'indicatif. *Quel qu'ait été l'homme qui est mort à Sainte-Hélène, j'ai travaillé dix ans dans son gouvernement.* (Anatole France, Sylv. Bonnard 175). *Mais, quels que soient les personnages entre lesquels des situations symétriques sont ménagées, une différence profonde paraît subsister entre la comédie classique et le théâtre contemporain.* (Bergson, Rire 93).

„Attraktion" af modus finder ligeledes sted ved en omskrivning med *il y a. Le colonel et miss Nevil trouvèrent singulier qu'il y eût en Corse des familles où l'on fût ainsi caporal de père en fils.* (Mérimée, Colomba 5). *. . . le nouveau resta pendant deux heures dans une tenue exemplaire, quoiqu'il y eût bien, de temps à autre, quelque boulette lancée d'un bec de plume qui vînt s'éclabousser sur sa figure.* (Flaubert, Mad. Bov. 4). *Tu ne*

sætningen virkelig udtrykker en hypothese: *Sans faire auprès d'elle quoi que ce fût qui aurait ressemblé à une inquisition, il s'excusa auprès de Germaine.* (André Lantère, Le bon exemple 230; cit. Soltmann § 82).

me refuseras pas de lui parler, à moins qu'il n'y ait, à ce refus, une raison que tu ne dises pas. (Bourget, Les deux Sœurs 109; cit. Soltmann § 210). *Nous n'admettons pas qu'il y ait des hommes qui soient repoussés du seuil d'aucune cité.* (Emm. Mounier, La Pensée de Péguy 259). . . . *parce qu'il ne convient pas qu'il y ait des hommes qui soient des étrangers.* (ib. 261).

I § 86 i *Les Propositions subordonnées* fremhæves, at le subjonctif kun er obligatorisk efter *il n'y a que . . . qui,* når en anden subjonctif går forud, d. v. s. „ved attraktion". *Elle veut qu'il n'y ait qu'elle dans la famille qui en ait, des idées.* (Ohnet, Serge P. 19; cit. § 86); og i § 87 findes et eksempel af en anden type: *Vous croyez donc qu'il n'y ait qu'à Paris, où l'on soit dégourdé?* (Dekobra, Minuit 74).

Det er også en slags omskrivning, følgende exempel frembyder: (Louis XIV . . .) *était impatient que l'heure sonnât où il pût enfin régner* (Sainte-Beuve, Quelques figures de l'histoire 98), og anvendelsen af le subjonctif i relativsætningen skyldes en „attraktion" som i de foregående tilfælde.

II

Som fremhævet ovenfor (p. 166) har man næppe studeret brugen af le subjonctif „ved attraktion" i uafhængige relativsætninger i extraposition af de typer, der er behandlet i §§ 80 *(C'est à lui que je parle)* og 83 i *Les Propositions subordonnées (1° C'est maintenant qu'il faut agir; 2° C'est comme ça qu'il a péri; 3° Mais c'était moins pour son argent qu'il l'avait choisie que parce qu'elle lui plaisait; 4° Ce n'est pas parce qu'on reçoit une tape qu'on doit se rendre; 5° C'est en tremblant qu'il entra dans le salon du gouverneur; 6° C'était prête à lui parler que j'étais venue).*

Disse sætninger kalder A. Tobler, Verm. Beiträge II, 15, for subjektsætninger („ein mit *que* eingeleiteter Subjektssatz") og Soltmann, Syntax der Modi § 119, anbringer de to eneste exempler, han omtaler, under „Modalität der Aussage in Subjekts- und Objektssätzen"; den rette analyse er utvivlsomt den, der er givet i *Les Propositions subordonnées* § 83, hvor der siges „le caractère de la proposition relative comme telle s'est effacé considérablement et dans plusieurs cas elle se rapproche du sens d'une proposition complétive (cf. 1°, 3° et 4°), sans que, toutefois, on puisse la qualifier de complétive." For denne undersøgelse er det afgørende ikke, hvorledes sætnin-

gerne skal opfattes, men i hvilket omfang formlen *c'est* bruges i le subjonctif og „ved attraktion" medfører brugen af le subjonctif i bisætningen.

Hvor overraskende det end på forhånd kan synes, er de tilfælde, hvor den sætning, der indeholder formlen *c'est,* selv er underordnet og efterfølges af en sætning indledet med *que,* utvivlsomt ret sjældne, medens de exempler er talrige, hvor denne formel udgør hovedsætningen. F. Brunot, La pensée et la langue, ofrer to sider, p. 14—16, på opregningen af sætninger konstrueret med *c'est,* men vort tilfælde forekommer ikke. Bortset fra to tilfælde hos Tobler, Verm. Beitr. II, 16, og to citeret af Soltmann, Syntax der Modi § 119, har jeg ingen exempler fundet i grammatikker og håndbøger; i mine egne samlinger havde jeg kun ét. Derfor har jeg gennemløbet ca. 2000 sider for at finde exempler; på disse 2000 sider har jeg fundet 17 tilfælde, og intet af dem viser brugen af le subjonctif.[1])

De få tilfælde, der er optegnede af grammatikkerne, og resultatet af min undersøgelse synes at vise, at det især er i hovedsætninger, formlen *c'est* bruges for at fremhæve. Dog tyder de fundne exempler på, at brugen af denne formel er helt naturlig i bisætninger, fx følgende: *Peu s'en fallait qu'elle ne se persuadât que c'était pour la défendre, qu'Orso s'était fait casser le bras.* (Mérimée, Colomba 125). *Je sais bien que c'est à vous que je dois tout cela* (A. France, Sylv. Bonn. 219). *Il me dit que c'est comme tuteur de mademoiselle Alexandre qu'il est venu causer avec moi.* (ib. 209). *On pourrait dire de la vantardise, souvent, que c'est par son côté héroï-comique qu'elle nous fait rire.* (Bergson, Rire 127). . . . *on devine que c'est par la langue maternelle qu'il convient de commencer* (Bally, Traité de styl. fr. I, 20). . . . *il est inutile de dire que c'est de l'intensité des caractères affectifs, ou intensité affective, que nous voulons parler* (ib. I, 172). *Moi, je croirais volontiers que c'est plutôt de vous que je suis victime.* (Romains, Knock, 23). *Quant à vous, monsieur Parpalaid, si c'est pour ça que vous êtes venu, j'ai le regret de vous dire . . .* (ib. 103). *Aucunement douloureux, puisque c'est à la radioactivité que l'on fait appel* (ib. 71). De eneste

[1]) Følgende værker er undersøgt; antallet af exempler vedføjes i parentes: *A. Daudet,* Tartarin sur les Alpes (0); *A. France,* Crime de Sylvestre Bonnard (2); *Maupassant,* Contes choisis (0); *Dessaint & Douillet,* La langue française par la dictée (0); *J. Romains,* Knock (3); M. le Trouhadec (0); *J. Sarment,* Les plus beaux yeux du monde (0); *A. Maurois,* Conseils à un jeune Français (0); *J. Chardonne,* Chronique privée (0); *Bergson,* Rire (6); *Bally,* Traité de stylistique française I (ca. 100 sider: 6 exx.).

exempler, der viser brugen af le subjonctif er dem, der er optegnede af SOLTMANN, Synt. der M. § 119; i denne paragraf behandles brugen af le subjonctif i de tilfælde, hvor „Die Negierung der Aussage findet statt . . . durch affirmative rhetorische Frage", blandt andre exempler findes følgende: *Comment croire que c'est par vertu qu'un homme comme lui ait joué ce rôle.* (Lecture 30, 20). Soltmann tilføjer: wo zu bemerken ist, dass die rein formelhafte Wendung *c'est . . . que* von jeder modalen Beeinflussung frei bleiben kann (vgl. aber daneben: *Je ne pense pas que ce soit pour faire les cent pas sur le tapis que vous soyez venu chez moi* (Ohnet, Nemrod et C^ie^ 156)). Det er, så vidt jeg ved, alt, hvad der er skrevet om spørgsmålet.

Da jeg ikke havde nogen egentlig dokumentation, har jeg ladet to franske damer verificere følgende exempler på underordning af typerne 1° *c'est à lui que je parle* og 2° *c'est par vertu qu'il l'a fait;* de har billiget dem og undertiden vedføjet varianter.

1° *Je ne crois pas que ce soit à lui qu'il l'ait dit.* (var. — que c'est à lui . . ., „mais moins correct"!) *Je crains que ce (ne) soit à mon tuteur qu'il le dise* (var. — que ce soit à mon tuteur qu'il *ne* le dise; ou: — que c'est „mais moins correct") — *Que ce soit à lui qu'il l'ait dit, ou bien à un autre, peu importe. — A moins que ce ne soit à lui qu'il l'ait dit, je n'y comprends rien.*

2° *Je ne crois pas que ce soit par vertu qu'il l'ait fait.* (var.: que c'est . . . (en parlant), que ce soit . . . (grammatical)). — *Bien que ce soit par erreur qu'il l'ait fait, il faut le punir. — Il faut que ce soit comme élève que je vienne.* („ici *c'est* serait impossible").

For de tilfældes vedkommende, der er opregnet p. 168, er en anden fremgangsmåde benyttet; authentiske exempler er skrevet om, så at de frembød mulighed for anvendelse af le subjonctif; uafhængigt af hinanden har de franske damer udfyldt sedler, hvor verbernes plads var ladt tom; sedler med de authentiske exempler blev forelagt samtidigt, hvad måske har influeret på svarene; disse varierer nemlig i visse henseender, især hvad angår brugen af le subjonctif i almindelighed. Det synes, som om B, der er universitetsuddannet, har gjort sit bedste for at undgå brugen af le subjonctif.

En saadan dokumentation løser naturligvis ikke spørgsmålet endeligt, især på grund af det ringe antal personer, der er spurgt; muligvis kunde spørgsmålene være stillet bedre, hvad enkelte af svarene synes at tyde på, fx det

sidste. Trods alt forekommer det mig, at resultatet kan have nogen interesse. Det er, som følger:

1° *Car c'est la semaine prochaine que nous donnons notre bal costumé* (André Maurois, Conseil à un jeune Français 14). A. Tout le monde est content que c'*est* la semaine prochaine que nous *donnions* (ou *donnons*) notre bal costumé, et non pas plus tard. B . . . *ce soit . . . donnons* (ou *donnerons*). — *C'est alors, en effet, qu'elle (l'exagération) apparaît comme un procédé de transposition* (Bergson, Rire 126). A. Ils ne comprennent pas que *ce soit* (ou *c'est*) alors que l'exagération *apparaisse* comme un procédé de transposition. B. . . . *ce soit . . . apparait . . .*

C'est par elle maintenant que nous allons aborder une recherche plus importante et, nous l'espérons, plus instructive. (Bergson, Rire 132)[1]. A et B. Je veux que *ce soit* par elle maintenant que nous *allions . . .*

2° *C'est sérieusement que tu dis tout cela?* (Lav. Dim. 180; cit. Prop. sub. § 83, 2). A. Comment croire que *c'est* sérieusement que tu *dises* tout cela. B . . . que *ce soit . . . dis . . .* — *C'est ainsi que l'imagination peut isoler dans le dessin compliqué d'un seul et même tapis des figures touiours nouvelles.* (Bergson, Rire 179). A. On conçoit que *ce soit* ainsi que l'imagination *puisse* isoler . . . B. . . . *c'est . . . peut . . .*

3° *C'est dans ce village, elle le savait, que s'était réfugié Nicolas Ravolati.* (Maupassant, Contes Choisis 377). A. Elle ne savait pas que *ce fût* (ou *c'était*) . . ., que se *fût* réfugié . . . B. . . . que *ce fût . . . que s'était . . .* — *C'est pour ça qu'il n'est pas rentré* (Maupassant, Contes Choisis 41). A. Il nie que *ce soit* pour cela qu'il ne *soit* pas rentré. B. ÷ — *C'est en ce sens seulement qu'il est d'une vérité universelle* (Bergson, Rire 165). A. Il semble que *ce soit* en ce sens seulement qu'il *soit* d'une vérité universelle. B . . . que *ce soit . . .* qu'il *est . . . .* — *c'est de tout cela qu'est fait le comique de caractère.* (Bergson, Rire 150). A. Je ne crois pas que *c'est* (ou *soit*) de tout cela que *soit* fait . . .. B. . . . que ce *soit . . .* qu'*est* fait . . .. — *Une troisième et dernière voie nous reste ouverte. C'est dans celle-là que nous allons maintenant nous engager* (Bergson, Rire 58). A. et B. . . . Je désire que *ce soit* dans celle-là que nous *allions . . . .* — *C'est par là seulement que les deux amis se ressemblaient* (Daudet, Tart. Alpes 111). A. Il ne croyait pas que *ce fût* par là seulement que les deux amis *se ressem-*

[1]) Exemplet burde have været anbragt i gruppen *c'est à lui que je parle;* jeg anbringer det her, fordi sedlen er blevet „udfyldt".

blent (ou *se ressemblassent*). B. . . . que *ce fût . . . se ressemblaient* (ou *ressemblassent;* B. tilføjer: „grammatical, mais peu usité").

4° *C'est pour vous distraire un peu que vous venez à Paris, sans doute* (Maupassant, Contes Choisis 370). A. Il doutait que *ce fût* (ou *soit*) pour se distraire qu'il *vînt* (ou *fût venu*) à Paris. B. . . . *ce fût . . . était venu . . . — Mais c'est pour n'avoir pas compris l'importance de ce double fait qu'on a vu dans le comique une simple curiosité où l'esprit s'amuse* (Bergson, Rire 7). A. On conçoit que *ce soit* pour n'avoir pas compris l'importance de ce double fait qu'on *ait* vu, etc. B. . . . *c'est . . . a vu . . . . — C'était pour inventorier et cataloguer ces manuscrits que je venais à Lusance.* (A. France, Sylv. Bonn. 102). A. On refusait de croire que *ce fût* pour inventorier et cataloguer ces manuscrits qu'il *vînt* (ou *fût venu*) à Lusance. B. . . . *c'était . . . était venu . . . . — c'est quand nous tenons plutôt compte de ses gestes que nous le trouvons comique* (Bergson, Rire 146). A. Il nie que *ce soit* quand nous tenons compte de ses gestes que nous le *trouvions* comique. B. . . . *ce soit . . . trouvons . . . .* — A har alene „udfyldt" omskrivningen af følgende, ovenfor citerede exempel fra *Colomba: Elle ne se persuadait pas que ce fût* (ou *c'était) pour la sauver qu'Orso se fût cassé le bras.*

5° *C'est en travaillant qu'on réussit.* A. Le paresseux ne comprend pas que *ce soit* en travaillant qu'on *réussisse.* B. . . . *c'est . . . réussit. — Ce n'est pas en soignant des morts subites que vous avez pu faire fortune.* (Romains, Knock 19). A. Il doutait que *ce fût* en soignant des morts subites qu'il *eût pu . . . .* B. . . . ce *fût . . . ait pu . . . . — C'était en cherchant ma cravate que je faisais ces réflexions.* (A. France, Sylv. Bonn. 205). A. Bien que ce *fût* en cherchant ma cravate que je *fisse* ces réflexions, elles ne sont pas négligeables. B. . . . *ce fût . . . je fis . . . .*

6° *C'était prête à lui parler que j'étais venue.* (Hervieu, Peints 196; cit. Prop. sub. § 83, 6). A. Bien que *ce fût* prête à lui parler que je *fusse* venue, je n'ai rien dit. B. . . . *fût . . . suis* venue . . . . — *C'est couvert d'or que vous en deviez repartir* (Romains, Knock 34). A. Je ne pense pas que ce *soit* couvert d'or que vous en *deviez* repartir. B. . . . *c'est . . . deviez . . . .*

Hvad B's svar angår, henleder jeg særligt opmærksomheden på de tilfælde, hvor indikativ er brugt i relativsætningen trods den forudgående subjonctif. Alt i alt svarer den brug, B gør af le subjonctif i sine svar, til den tilstand, der er beskrevet af L. Foulet, Petite syntaxe de l'ancien français

§§ 295—96, „celui de la langue courante familière, la seule qui soit absolument spontanée".

A's svar er nøjagtig som ventede: Reglen er, at „attraktion" finder sted; to gange er *c'est* forblevet uforandret, i fire tilfælde kan *c'est* forblive uforandret, men i intet tilfælde er indikativ brugt efter *ce soit, ce fût.* Dette resultat svarer til det, H. Soltmann siger (jf. p. 170). *C'est* synes kun at kunne forblive uforandret i de tilfælde, hvor le subjonctif ikke er absolut påkrævet: efter *comment croire, ne pas penser, être content,* etc., medens der efter *il faut que, je veux que, je désire que* står le subjonctif såvel af formlen *c'est* som i den påfølgende bisætning.

Anvendelsen af terminologien „ved attraktion" synes ikke velbegrundet, da denne ikke har sin gængse betydning; det er ikke *ce soit, ce fût,* der mekanisk medfører brugen af le subjonctif i relativsætningen, som det er *moi,* der medfører *ai* i sætningen: *c'est moi qui l'ai fait,* hvad *Comment croire que c'est par vertu qu' un homme comme lui ait joué ce role* beviser. Det drejer sig snarere om et „syntaktisk fjærnvirke", thi det er det udtryk, der styrer perifrasens, *c'est*'s, modus, der bestemmer anvendelsen af modus i den relativsætning, der indeholder dets egentlige, logiske objekt; dette synes åbenbart, hvis man sammenligner følgende sætninger: *il faut que ce soit la vérité qui serve de base . . .,* og *il faut que la vérité seule serve de base . . . .*

Hvis man gav udtrykket „attraktion" denne betydning, „syntaktisk fjærnvirke", kunde man anvende udtrykket „assimilation" (jf. A. Malmstedt, p. 166) for at betegne de talrige tilfælde i oldfransk (og latin), hvor virkelig „un subjonctif qui précède entraîne le subjonctif dans une phrase qui suit, subordonnée à la première", L. Foulet, Petite syntaxe de l'ancien français § 308.

I mange tilfælde skyldes anvendelsen af le subjonctif et sådan fjærnvirke, og man har ingen betegnelse derfor. Nogle få exempler af forskellig type vil vise, hvorpå der tænkes: *Il est* agréable *de songer qu'une œuvre d'histoire magistrale l'auteur en* soit *un romancier.* (Louis Martin Chauffier, nrf 23.5.25). *. . . d'autres . . . peuvent faire* supposer *simplement l'existence d'une forme masculine contemporaine de la forme neutre ou même qui lui* soit *antérieure.* (Hatzfeld og Darmesteter, Dict. Gén. § 541). *Il* faudra *que vous empruntiez au vocabulaire du sport un terme si concret, si vivant, que je ne* puisse *m'empêcher d'assister pour tout de bon à la course.* (Bergson, Rire 118).

Ole Olesen

BEKRÆFTENDE OG BENÆGTENDE SVAR I RUMÆNSK UDEN ANVENDELSE AF *DA* OG *NU*

I stedet for at svare blot „ja“ eller „nej“, som ofte anses for mindre høfligt, kan man naturligvis altid svare bekræftende eller benægtende ved en fuldstændig sætning, hvis indhold helt eller delvis er en gentagelse af indholdet i det fremsatte spørgsmaal, opfordring eller ytring, naturligvis fraregnet de nødvendige modifikationer af personlige pronominer og verbalformer. Denne naturlige form for svar er ret udbredt i rumænsk[1]): *Mă cunoşti tu pe mine?* — *Te cunosc, eşti Marin Ciobanu* Vissarion[2]) 53. *Dară ţie, greu îţi este?* — *Mie nu-mi este greu, zise băiatul* Ispirescu 79. *N'ai tu aripi? m'am pomenit că mă 'ntreabă.* — *Aripi . . . n'am* Vissarion 171. *Pentru asta ai venit cuvioşia ta?* — *Pentru asta am venit, cinstite părinte* Stănoiu. Aleg. 43—44. *Moş Ioane, vezi colo în ogradă, la mine, bolovanul cel mare?* — *Il vedem, cucoane* Creangă 89. *Ai văzut biserica pe care o clădim?* — *Am văzut-o* Cazaban 11. Objektspronominet behøver ikke at udtrykkes (se nedenfor om svar udtrykt ved spørgsmaalets verbum), og dette gælder i særlig grad det neutrale pronomen *o*: *Dacă ţi l'am arăta, mamă, ne făgăduesti, că nu-i vei face nimic?* — *Vă făgăduesc, dragii mei* Ispirescu 105, og da dets ikke-

[1]) Hos kvinderne i Pindus-bjergene anvendes udelukkende — eller i hvert fald næsten udelukkende — denne form for svar. Se RÉCATAS, L'état actuel du bilinguisme chez les Macédo-Roumains du Pinde et le rôle de la femme dans le langage p. 30, hvor kvindernes konservatisme i sproget omtales: „Mais lorsqu'il s'agit de l'affirmatif *ne* (ναί) = oui et du négatif *ohi* (ὄχι) = non, on aperçoit nettement une sorte de lutte: on n'entendra jamais le premier de la bouche d'une femme, même d'une jeune fille qui a assez fréquenté l'école. . . . Quelque chose d'analogue se passe avec le négatif *ohi* (qui toutefois a un peu plus de succès). . . . La femme emploie encore aujourd'hui, à la place de l'affirmatif ou du négatif, et ceci est de règle absolue, des expressions telles que: — *g'ini la leamne?* — *g'inu* — *nu g'inu* (tu viens au bois? je viens; je ne viens pas)“.

[2]) Liste over forkortelser p. 183.

anvendelse som prædikativ er reglen, er *Mi-este* et korrekt svar paa *Pâi ţi-e dragă?* (sc. nevasta mea) Vissarion 204, hvis man da ikke foretrækker *Mi-e dragă,* ligesaa *„Aista-i hartagoşu" întreabă duhovnicu mirat. — Aista-i, cinstite părinte* Făt-Frumos VI 117. *Ce*[1])*-ste voi iadni? — Nu-smo noi, nu!* Mor. Cir. 35, som Morariu oversætter: *„Au doară sânteţi mânioşi? — Nu, nu, (ferit-a Sfântul)!"*

Aromunisk: *Li vedzi aiste bucăţi di carne? — Li ved* Pap. Basme 213. *Ţi mi vrei, îl' dzîse nîs a omlui? — Nu ti vream tine!* ibid. 212. *Kara s te l'au mine mul'ere, va s fats fitsorl'i š feata kum spuseş? — Voi l'i fak, ku numa al dumnidzău* Weigand. Ar. 122/5-6.

Meglenitisk: *„cǫta şi cǫta uamin' am tălišǫt tucu si poati s-mi duveş?" ara tsela ai zisi: „nu pot s-ti duves"* Cap. Megl. 57/3. *„ampirati, să-u dai cutla să li numir lirili" şi ampiratu zisi: „bun, să ts-u dau"* ibid. 10/3. *Nu mi veri şi mini? — Ti voi, amă poţi şi amnişi* Pap. Megl. II 2.

Istrisk: *Tu ver vę frichę! — N-oi vę frichę!* Mor. Cir. 59. *Dę-m merinda! — Nu dâu io!* Mor. Fraţi 37 *ăšti, mǫ́šalo, ǫnša? — ǫnša săm* Weigand. Erster Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache 142.

Enkelt sætningsled gentaget.

Ved i svaret at erstatte subjektet (substantiv eller *că*-sætning) med personligt pronomen fremkommer en sætning som fremtræder som en stærk forkortelse af en oprindelig gentagelse af spørgsmaalets indhold, men dette er kun tilsyneladende, idet ikke-betonet subjektspronomen enten ikke behøver at udtrykkes i rumænsk, eller, hvis subjektet er neutralt, ikke kan udtrykkes; man kan altsaa ikke tale om manglende subjekt i svaret i følgende exempel: *E adevărat că i-ai împuşcat găinele? — E adevărat, domnule judecător* Cazaban. Păcatul Sfinţiei sale 70 lige saa lidt som i *Cum, Stavropoleanu nu mai are moşie? — A perdut-o* ibid. 72.

Ligger hovedvægten i spørgsmaalet paa subjektet, kan man ved dette alene angive svaret: *Da' cine a fost, Tomo? — Naşi-meu Costea. — El a fost? — El.* Vissarion 257. *Tu eşti Anibal? — Eu, dragă* Lascaron-Moldovanu. Omul care tace 223. *Dup-ačeye, s-o dus la tată-so şi ziče: „Ayesta-y kalu" — „Ayesta" ziče* Sandru. „Enquête dans le pays des Motzi"

[1]) *Ce* indleder almindeligt direkte spørgsmaal i istrisk (indflydelse fra slavisk).

i Bulletin linguistique (Bucureşti 1934) II 224. Jf. den samme kortfattethed i *D-ta ai bătut pe oaminii aceştia? — Aşa, se vede că eu* V. R. XII 183. Om samme forkortede konstruktion ved gentagelse af hjælpeverbet se nedenfor.

Aromunisk: *Tine u vătămaşi nipîrtica? — Io, dzise fičorlu* Pap. Basme 270. *Ma, aestu easte tata, mamă? — Aestu, suflit, aestu* Pap. Ant. 193.

Meglenitisk: *tu la făseş tsista bun la dōmnu? — io* Cap. Megl. 6/10. *tu, bre mīluli, an' la făseş tsista bun? — io ninu* ibid. 94/15.

Denne ret selvfølgelige form for svar kan ogsaa findes i istrisk, men desuden kan her svares med subjektpronominet, ogsaa i de tilfælde hvor pronominalt subjekt ikke er udtrykt i spørgsmaalet: *Hai moręv rvur fi! Råte-l! — Ma nu-l' ver niş? — Ne io!* Mor. Cir. 16 (Morariu oversætter „*Trebue sa fie nuşcare? Arată-l! — Dar nu i-i face nimic. — Nu, nu!*"). *Sa ţe nu ne conoşti? — Io ne, io!* Puşcariu 21/11. *Lås-me mânche bę! — Ne io!* Mor. Cir. 46 („*Lasă-mă să beau eu mai întâi! — Ba nu las!*"). Af Morarius oversættelser ses, at denne udtryksmaade ikke stemmer med den dakorumænske. Jf. endvidere hans bemærkning om kortfattet udtryksmaade i istrisk i Făt-Frumos IV 149 i anledning af *Ce voi nu-m veţ spure o storie?* „D-ta nu mi-i spune o poveste?" (et spørgsmaal som imidlertid ikke ligger paa linie med de anførte istriske exempler, men med de andre tre dialekters, idet subjektet er udtrykt i spørgsmaalet): Răspunsul moşului e o minune de brahilogie cirebiră, şi-s numai aceste două vorbuliţe: — *Ce io?* — Deci un *ce* introducere a frazei interogative şi pronumele *io,* întregul răspuns (intraductibil sub acest raport, în „săraca" limbă dacoromână) fiind cam acesta: — „Ori de să vă spun eu poveşti?"

Svaret udtrykt ved gentagelse af prædikativet: *Măi Ioane, dragi ţi-s fetele! — Dragi!* Creangă 42. *E rău fără popă, mătuşa! — Rău, părintele!* Stănoiu. Căl. 28. *Trăsura e gata? — Gata* Brăescu. Club. 19. *par' că zici, c'ai sfârşit şcoala - - — Am sfârşit'o. — Ei şi nu eşti profesor? — Profesor* V. R. I 201. *Sunt creştini adevăraţi, prea cinstite părinte? — Creştini* Stănoiu. Căl. 39. *E parochie [satul Gâtiţa], cinstite părinte? — Parochie* ibid. 55. *De vânzare, ţi-e găinuşa ceea, măi băiete? — De vânzare, moşule!* Creangă 44. Om svarene i saadanne tilfælde er affektisk betonede eller ej, kan ikke afgøres i alle tilfælde, for exempel ikke for *Dragi* og *Rău*'s vedkommende, og svaret *Profesor* paa spørgsmaalet: „Er du da ikke lærer?" kunde lige saa godt betyde „Ja, det er jeg da rigtignok" som blot og bart bekræftende, som det fremgaar af kontexten. Det samme gælder de to sidste

exempler. Paa spørgsmaalet *Sunt creştini adevaraţi - - -* vilde et affektisk svar have lydt *Creştini adevăraţi* eller *Adevăraţi* alene.

Direkte objekt i spørgsmaalet gentaget som svar er ikke meget anvendt og vel kun i affektisk anvendelse som i *Şi n'ai rude, n'ai pe nimeni?* — *Nimeni* Pora. Intr'o noapte pe Bărăgan 26. *Bine. Atâta doar a spus?* — *Atâta doar stăpână* Lucretia Petrescu. Păcatul 15. Med kun adjektivet til det direkte objekt gentaget: *Aveţi datorii multe?* — *Multe, domnule advocat!* Luca. Creditorii, scene 9, forskellig naturligvis fra *Bună - - -*, som gensvar paa *Bună dimineaţa!* Vissarion 187 og passim. *Bura damarĕţĕ, ţesăre!* — *Burĕ!* Mor. Cir. 66, hvor det blot drejer sig om en skødesløs genhilsen, som dog kun synes at forekomme i meget folkeligt eller familiært sprog.

Et adverbium af en vis vægt i spørgsmaalet kan gentages som svar: *Aşa aveţi obiceiul să vă 'ntâlneşti? îl întrebă Bătrânul.* — *Aşa, răspunse şi el* Vissarion. 104 (om *aşa* som svar, naar spørgsmaalet ikke indeholder dette adverbium se nedenfor). *Am venit să mă bag la d-ta!* — *Te primesc.* — *Dar şi cu nevasta - - -?* — *Şi, zise el* ibid. 34. *Şi priot eşti?* — *Şi* Stănoiu. Căl. 18. *Vasăzică, dacă am mai lua din ei vreunul (sc. ieromonah) ori doi, tot mai rămân destui pentru trebuinţele mânăstirii?* — *Tot* ibid. 12. *Şi acum tot aşa faci? întrebă părintele Arbore.* — *Tot* Creangă 85. *Nu'l împărţi, nici pe jumătate?* — *Nici pe jumătate* Cazaban 67. *Il întrebă blajin, ca un tata: Şi zici că mergi departe, măi omule?* — *Departe* Moşoiu 126. *Şi nu va s'v'ină vîrnăoară tata la noi?* — *Vîrnăoară!* Pap. Ant. 194. I ufuldstændig sætning: *Numai singur, voinice?* — *Numa'* Agârbiceanu. In întuneric 36. Jf. endvidere *Fără căi? întrebă moş Leonte.* — *Fără.* Sad. Hanu 165.

Spørgsmaalets verbum gentaget som svar.

Ligesom paa latin kan paa rumænsk svaret udtrykkes ved gentagelse af spørgesætningens verbum[1]), men denne form for svar kan ikke sidestilles med de tidligere omtalte, hvor der svares med et enkelt led, idet svaret jo i virkeligheden er en hel sætning, som gentager spørgsmaalet med udeladelse af de for forstaaelsen overflødige sætningsled som direkte og indirekte objekt, prædikativ og adverbielle led. Indeholder spørgsmaalet hverken direkte eller

[1]) Om samme konstruktion i portugisisk se Spitzer i Z. f. rom. Ph. 36 p. 683 og i Buletim de Filologia V (Lissabon 1937) 165—169: „Du langage écho en portugais", samt H. Sten i Archiv für das Studium der neueren Sprachen 170 p. 229—231.

indirekte objekt eller prædikativ, er gentagelse af spørgesætningens verbum med ikke-udtrykt subjekt og udeladelse af eventuelle adverbielle led et naturligt svar: *Cum, a murit Galinia?* — *A murit, cinstite părinte!* Stănoiu. Aleg. 42. *Şi poate oameni de acolo vor crede şi ei?* — *Vor crede* Moşoiu. 89. *Poposim pe malul Moldovei, ce ziceţi?* — *Poposim, frate* - - Sad. Şoimii 18. *Merge cu şiretlicuri? întrebă Carpen?* — *Merge!* Sandu-Aldea. Două neamuri 118. *Vii azi la hora?* — *Viu!* ibid. 189. *Ai auzit de Marion?* — *Am auzit* Cazaban 125. *Dacă s-ar îndrăgi de tine un ţigan, ar avea dreptul să te ia cu el fără voia ta?* — *N-ar avea* Vissarion. 60. *Ş'ai umblat dumneata în căruţa aceia de foc?* — *Am umblat* Sad. Hanu 166. *Ai mai venit pe la noi, măi frate?* — *Am venit!* Sad. Crâşma lui Moş Precu 50.

I stedet for en fuldstændig gentagelse af spørgsmaalet *Ai văzut biserica pe care o clădim* kan svaret lyde *Am văzut-o* eller med udeladelse af objektspronominet *Am văzut,* men i svaret paa *Ai văzut oameni cu ochi concave?* er det umuligt at erstatte substantivet med personligt pronomen, idet dette ikke normalt kan repræsentere udetermineret substantiv (Kr. Sandfeld et H. Olsen, Syntaxe roumaine I § 88), saa svaret kan altsaa her kun udtrykkes med *Am văzut.* Da endvidere, som ovenfor omtalt, neutralt pronomen ikke anvendes som prædikativ, er *Eraţi* et normalt svar paa *Eram beţi?* Brăescu. Club. 37, og dette medfører, at gentagelse af verbet alene i stor udstrækning maa forekomme efter spørgsmaal af disse to sidste typer: *Auzi tu ceva, dragă Alimane?* — *Aud, Măria Ta!* Caraivan. La şezatoare 31. *Şi tu înţeleg orice carte?* — *Înţeleg, taică* Slavici. Nuvele I 142. *Vezi cc. Ghiţa, c'am dreptate?* — *Ai şi n'ai, făcu cc. Jorj silibic* Petrovici 27. *N'ai dat un million?* — *Am dat* Brăescu. Schiţe vesele 22—23. *E frumoasă?* — *Este* (NB. verbets trykstærke form) Vissarion 51. *Trebue sa fiţi în permanentă veghe şi totdeauna gata?* — *Suntem, domnule general* Petrovici 221. At svar ved gentagelse af verbet ganske simpelt kun udtrykker en nøgtern bekræftelse eller benægtelse af spørgsmaalet som „ja" eller „nej", ses af følgende: *Şi cimpoiul tău zice frumos?* — *Zice, stăpânilor şi fraţilor* Sad. Hanu 185, hvor man snarere skulde vente *zice frumos* eller *frumos* alene, da spørgsmaalet jo ikke gaar ud paa at faa at vide, om sækkepiben i det hele taget kan „sige" noget.

Undertiden svares med et synonym med spørgsmaalets verbum: *Iacă mie 'mi trebuie chiar un vizitiu; te prinzi la mine?* — *M'apuc* Teodorescu 109. *Iacă a ieşit diavolul din urma flăcăului şi-i dă: Te apuci slugă?* —

Mă prind, cum nu ibid. 173. *Câţi ani ai mă Todirel? — Doisprezece. — Împliniţi? — Bătuţi la Rusalii* Moşoiu 46. Noget anderledes er det naturligvis, naar der paa spørgsmaal, som indeholder *a veni* paa meglenitisk svares *ela* (< gr. ἔλα, imperativ af ἔρχομαι), idet denne form næsten helt har fortrængt imperativen *vinu*. Jf. endvidere *Ce poftiţi? — Cârnaţi ai? — Este. Cu usturoi?* (Hvad ønsker De? — Har De pølser? — Ja! — Med løg?) Brăescu. Club. 32, hvor tjeneren svarer bekræftende med „det forefindes" for at undgaa det mere personlige og derfor mere pretentiøse *am*; i stedet for *este* kunde svaret dog have været *avem*.

I de ikke-dakorumænske dialekter samme form for svar.

Aromunisk: *Nu v'in'i, fičorlu-n'i s-ti l'au la măgăzie? — Vin! dziţe fičorlu şi z-duse* Pap. Basme 189. *Măril'a ta, nu avuşi un frate? — Avui, ma nu ştiu, sti-că bîneaza nica* ibid. 241. *Oamă, noi sor nu avum? — Avut, h'il', ma sora voastră o-are luplu-di-h'er!* ibid. 259 (*avut* er ikke perfektum participium, som i aromunisk ender paa *-ă*, men 2. pers. plur. perfektum, som ogsaa oprindelig i dakorumænsk endte paa *-t*). *Vai asculţî feata mea, soarle a mel? — Vai ascultu, mumă - - - dziţea feata* ibid. 94.

Meglenitisk: *Tuntsea si uzăvi vămpîru din groburi şi zisi: z-vin, ama ai bună tsină? — Am, am tuku z-vini* Weigand. Megl. 65. *tuntsę l antribǫ tsela dędu: abra dędu, an' dai să ampl'um unęc apu? — dędu zisi: ampl'ă* Cap. Megl. 16/4. *An drum bătu pri un uom şi la antribǫ: Nu vizuşi vrin măgar? — Ţela uom ali zisi: nu vizui?* Pap. Megl. 18. *ali zisi Cusicucoti: Aidi vali! pustănişi? — Pustănii!* ibid. 3.

Istrisk: *Ai tu vezut grădu de vile? — Si ie: N-âm vezut!* Mor. Fraţi 30. *Vezi, ista-i te om! — Ăi!* („este") Făt-Frumos III 19. *Damarętę hudoba tuţę la uşę: Ce-i fetu facut? — Ăi, ăi!* Mor. Cir. 17. *Ce ganeţ vlaşki? — Ganen, ma slabo!* Făt-Frumos I 80.

Er verbet i sammensat tid, er det i dakorumænsk tilstrækkeligt for perfektums vedkommende at svare med participiet: *Ei, oameni buni, cred că acum aţi priceput! — Priceput cucoane, cât se poate de bine, răspunseră mai toţi* Creangă 89. *Ei! Luatu-l-ai? întreabă moşneagul. — Luat!* Mor. Dela noi 77. *Cloci ai pus? începe din nou cea d'întâi. — Pus. Câte pa'spre'ce şi de gainǎ şi de raţă* Lungianu. Din umbra satelor 37. *Ai făcut cum ţi-am spus? — Făcut* Teodorescu. 153. *Ai găsit, Mofteiu? — Găsit. Şi lampi şi baterii* Făt-Frumos IX 54. *Ai beut mult azi? — Beut şi mai beu încă!* Agârbiceanu. In întuneric 208. *L-a scos şi pe el? — Scos!*

Petrovici 30. *Ai venit moşicule?* — *Venit, păcatele mele* Teodorescu 48, men *Ai venit, moşule?* — *Am venit şi eu, cum am putut* ibid. 46, hvor tilføjelsen af bisætningen i svaret sikkert er grunden til anvendelsen af den fuldstændige verbalform. Som kuriosum kan anføres *In Italia aţi stat multă vreme?* — *Roma - Milano - Veneţia.* — *Pe apă tot timpul?* — *Pe apă!* — *La Paris aţi fost?* — *Fost.* — *Teatre aţi văzut?* — *. . . zut!* Convorbiri literare 1911. 261.

Disse svar er ikke meget udbredte uden for det dakorumænske omraade, idet størstedelen af de aromuniske dialekter (iøvrigt ogsaa en del dakorumænske) kun har usammensat perfektum, og denne form endvidere i meglenitisk meget ofte anvendes i stedet for sammensat perfektum. I istrisk, hvor kun den sammensatte form forekommer, svares ofte blot ved gentagelse af hjælpeverbet ved efterligning af slavisk sprogbrug (S. Puşcariu. Studii istroromâne II § 267 a): *Şi decla ntrębę: Åm io şå zis?* — *Åi!* Mor. Cir. 28. *Iuwę-mn'i -s pîrstenele! L-am dat ţie!* — *N-åi!* ibid. 65—66. *Cînd c-av colę verit: Ai, zice, verit, a mev priatel'?* — *Am!* Mor. Fraţi 170. *Pobratine, ai resmislit cea ce chi-am io zis?* — *Am, gospodine!* ibid. 81. *Ce-aţ ucis ţiganu?* — *Am! Şi-n gropa hitit* ibid. 123. *Ce-ai poberit năpi?* — *Am!* Mor. Cir. 33. Samme kortfattethed i indirekte svar: *Ontrat męre către čela fråier şi-l' zice ke če åw facut. Ie zis-a ke n-åw niş* Popovici 59. *ăntrębă vo tu ke čire åw talåt'-ăl' căpu. Şi ie av o ăntrebåt, iå zis-a ke åw a l'ei sor* ibid.

Ogsaa naar spørgsmaalets verbum staar i futurum, kan svaret i istrisk udtrykkes ved hjælpeverbet alene: *Ver męre cu mire căsę?* — *N-oi io! Io-m frichę męre, che me rę båte* Mor. Fraţi 45. *Ahmoce-m veţ face litratu!* — *V-oi!* Făt-Frumos VI 23. *Şi iå-l' zice: Ver tu ne cosi iårbę cătă io pripişęi?* — *Ie che va. Şi iå zice: N-er!* Făt-Frumos IV 64. *N-er vinde porci?* — *Voi!* Mor. Cir. 34. I indirekte svar: *Gospa (conteşa) l'a zis, io t-oi lå se ver ămnå la guske şi la råţe. Iå zis-a ke va.* Popovici II 50. *O vote fost-aw do sorăr şi lu ćå mai betără verit-a fråieru ăntrebå-wo ke se va se maritå. Iå zis-a ke va* ibid. 48. Denne udeladelse af infinitiven forekommer normalt ikke i dakorumænsk, Morariu angiver dog i Cir. note 63, p. 80, at den findes, omend sjældent, og citerer fra V. Alecsandri. Chiriţa în Iaşi II akt 2. scene: *şi-or pune d-lor pofta n' cuiu.* — *Ba nu şi-or pune-o - - -* — *Ba şi-or.* — *Ba nu.* — *Ba şi-or.* (Fra Alecsandri (Rusaliile 5. scene) er ogsaa *Ai vre să te torc?* — *Aş!* med verbet i conditionalis). Endvidere

bevarer han ofte denne konstruktion i sin dakorumænske oversættelse, f. ex. *Te-i duce iarăşi să-i duci mamei şi tatei un sac de ceva. — M'oiu!* (istrisk: *Tu ver rapoi męre duce lu måie-m şi lu ceåce o bărşę de ceva. — Voi!*) Mor. Cir. 51. En enkelt gang er svaret i oversættelsen angivet ved infinitiven alene: *Şi-i zise împaratul: La noapte mi-i fura casa de bani! — Fura, Măria-Ta! (Şi ţesåru-l' zice: Senoci ăm ver casa de pinez pocradi! — Voi, io, voi!)* Mor. Cir. 68. Tilsvarende findes hverken i aromunisk eller meglenitisk, hvis futurumformer er forskellige fra de istriske og de almindelige dakorumænske[1]); i aromunisk dannes saaledes futurum af *va* (3. pers. sing. af *voi*) + præsens konjunktiv, hvis *s(i)*, som svarer til dakorum. *să*, mangler i de sydlige dialekter (nogle af disse har *vai* for *va*). At den samme form af hjælpeverbet forekommer i alle futurumsformerne kan maaske være grund til, at der ikke svares ved gentagelse af hjælpeverbet som i istrisk; paa den anden side er det jo ikke strengt nødvendigt, at verbets person angives i svaret, jf. den i dakorumænsk ovenfor omtalte anvendelse af participiet som svar paa spørgsmaal med verbet i perfektum. I meglenitisk fungerer præsens konjunktiv som futurum, saa her existerer altsaa intet hjælpeverbum, men i og for sig skulde der teoretisk set ikke være noget i vejen for at man paa et spørgsmaal med verbet i futurum kunde svare bekræftende ved blot at gentage *si* (dakorum. *să*) fra konjunktiven som i *Şi să auzim tot de bine! — Să. Şi nu uita, frate Bucure - - -* A. Lupeanu-Melin. Poveştiri glumeţe 45—46 (citeret i Mor. Cir. p. 80 note 63) og i følgende exempel fra istrisk *Neca Domnu dåie srice! — E ie l'-a respondit: Neca! (Să dea Dumnezeu noroc! — - - - Să!)* Mor. Fraţi 45. Disse ret isolerede exempler svarer vel imidlertid nærmest til *Bună dimineaţa! — Bună!*, idet det ikke her drejer sig om svar paa spørgsmaal, men om tilslutning til det fremsatte ønske, altsaa mere en skødesløs afsvækket høflighedsformel end en virkelig tilslutning til det fremsatte ønske. — Med verbet i konditionalis i istriske spørgsmaal: *Ręi tu che io dorm cu tire scupa pre pinez? — Ręş, gospodine!* Mor. Cir . 19. *Auzi tu bire! Io-ţ ręş înca un vapor cumpara, a treile, ręi şi cesta a treile? — Fil'u zice alu ceåia: — Nu ręş, Boga-mi!* Mor. Fraţi 133. *Fil'a l'a zis: måmo, ce nu rę iel' putè năzat veri fečor. Iå zis-a: rę, ma io ţ-oi spure cum* Popovici 53. *si ie-l' ziţe: ręi råda męre cåsę! — doboto ke ręş* Pusc.

[1]) I talesproget andre futurumformer, dog med nogen forskel i betydningen. I Moldow *am să cânt, ai să cânţi* etc., i Muntenia *o să cânt, o să cânţi* etc. (Jf. den aromuniske futurum).

15/21—22. Med direkte objekt knyttet til hjælpeverbet alene: *Atunce av iå întrebat ca şi ie prevtu: Veţ ceva mîncå? — Reş ceva* Făt-Frumos VII 156, jf. nedenfor modalverbum med direkte objekt for den udeladte infinitiv (NB spørgsmaalets verbum i futurum).

Er spørgsmaalets verbum *a putea* eller *a vreà* fulgt af infinitiv eller *să*-sætning, kan svaret udtrykkes ved disse former alene: *Şi daca un om foarte cuminte ar fi scris ceva, tu poţi citi? — Pot, taică* Slavici. Nuvele I 142. *Vreai să fii cîne? — Vreau!* V. R. I 204. — — *Am, cum s-ti duţi, h'il'a mea, că tine nu poţi s-imn'i? — Nu, că pot, mamo!* Pap. Basme 409. — — *ei puăts s-la cunuăşt fitšuăru si-n' la spun' şi la mini? — puăt, zisi feata* Cap. Megl. 73/16. *Vreţi să va duc ăn disupra lumi? — Vrem* Pap. Megl. 14. *lamn'a al' zisi: nu ver bri mîlule, s-na fatsim sots? — voi* Cap. Megl. 28/18. — — *Se ver tu lå mę fil'e? — Voi!* Mor. Cir. 66. *Ie zis-a, io te rogu ver me apără. Ie zis-a, io voi* Popovici 59. *Ver tu mie da poloviţa de ce tu gospodar o vota furi? Io te voi dencea afara duce preste mare. — Ie av zis: Voi!* Mor. Fraţi 135. Dette er i grunden kun et specielt tilfælde inden for gentagelsen af sætningsverbet. Mere overraskende er det, at svaret undertiden kan indeholde personligt pronomen som direkte objekt for eller i den i svaret ikke udtrykte infinitiv eller să-sætning: *S-ţi-u lęu fęta ampiratului la tine. — Mi, u poţi si-u lęi? — Au pot* Pap. Megl. 16.

Foruden ved hel eller delvis gentagelse af spørgsmaalet kan der naturligvis paa forskellig maade svares bekræftende og benægtende uden anvendelse af *da* og *nu*. Her skal imidlertid blot anføres anvendelsen af *aşa* og *adevărat*: *Aici e satul Podari? — Aşa, domn părinte* Stănoiu. Căl. 48. *Şi nu cumva ţi-a plăcut Vălcelile? — Chiar aşa, cinstite părinte!* ibid. 32. *Domnule Găluşcă. — Pe mine mă chiemi, Teodore? — Aşa, domnule Găluşcă* Alecsandri. Rusaliile, 5. scene. *Aşa* forkortelse af *aşa e*: *Şi nu te-ai înfruntat pe tine însuţi pentru credinţa în puterea ta? — Aşa e* Agârbiceanu. Dolor 86, jf. *ita (est)* og *sic (est)* i latin (Hofmann. Lateinische Umgangssprache § 46). *Dar te mai duci cu automobilul? — Adevărat, vezi* Th. D. Sperantia. Teatru de familie 90. *Atunci de ce nu mă iei pe mine? — De bărbat? - - - Pe tine? - - - Ce idee! — Adevărat. Sunt ridicul* Brăescu. Schiţe vesele 48, forkortelse af *e adevărat;* endvidere *adevărat grăieşti*: *Pur şi simplu, pentru că noi avem numai câte o singură pereche de ghete.*

Nu Mihai? — *Adevărat graieşti* Petrescu. Nirvana 132, jf. latin *verum* og *recte* af *recte dicis* (Hofmann samme sted), *voire* i oldfransk (Meyer-Lübke. Grammaire des langues romanes III § 522) og ἀλήθεια „sandhed" paa nygræsk (Thumb. Handbuch der neugriechischen Volkssprache § 283.

HEDVIG OLSEN

Forkortelser.

Brăescu. Club: Gh. Brăescu. La Clubul decavaţilor („Cartea românească"). Bucureşti.
Cap. Megl.: Th. Capidan. Meglenoromânii. Bucureşti 1928.
Cazaban: Al. Cazaban. Păcatul sfinţiei sale. Bucureşti.
Creangă: Ion Creangă. Opere complete (Ed. VIa „Cartea românească"). Bucureşti.
Ispirescu: P. Ispirescu. Legende, sau Basmele Românilor. Bucureşti 1907.
Mor. Cir.: Leca Morariu. De-ale Ciribirilor I. Texte din Susn'eviţa. Cernăuţi 1929.
Mor. Fraţi: Leca Morariu. Lu Fraţi Noştri. Suceava 1928.
Moşoiu: A. Moşoiu. Toader Nebunul. (Ed. „Cartea românească").
Pap. Basme: Per. Papahagi. Basme aromâne. Bucureşti 1905.
Pap. Megl.: Per. Papahagi. Megleno-Românii II. Bucureşti 1928.
Pap. Ant.: Tache Papahagi. Antologie aromănească. Bucureşti 1922.
Petrovici: C. C. Petrovici. Turneul candidatului (Ed. „Nationala"). Bucureşti.
Popovici: Josif Popovici. Dialectele romîne II. Halle 1909.
Puşcariu: Sextil Puşcariu. Studii istroromâne I. Analele A. R. XXVIII. Memoriile Secţ. literare. Bucureşti 1906.
Sad. Hanu: M. Sadoveanu. Hanu-Ancuţei (Ed. „Cartea românească"). Bucureşti.
Stănoiu. Aleg.: D. Stănoiu. Alegere de stareţă (Ed. "Cugetarea"). Bucureşti.
Stănoiu. Căl.: D. Stănoiu. Călugări şi ispite (Ed. „Cartea românească"). Bucureşti.
Teodorescu: S. Teodorescu-Kirileanu. Poveşti basarabene (Ed. "Cultura naţională"). Bucureşti 1922.
V. R.: Viaţa Românească. Iaşi 1906 o. f.
Vissarion: I. C. Vissarion. Nevestele lui Moş Dorogan (Ed. „Cartea românească"). Bucureşti 1922.
Weigand. Ar.: Gustav Weigand. Die Aromunen II. Leipzig 1894.
Weigand. Megl.: Gustav Weigand. Vlaho-Meglen. Leipzig 1892.

ET BALTOSLAVISK PROBLEM

DEN baltiske præsenstype, hvis kendetegn er konsonanterne *-st-* (lit. *gìmstu, gimiaũ, gimti* 'fødes' o. s. v.), har voldt sprogsammenligningen adskilligt bryderi. Et energisk forsøg på en forklaring gjorde K. F. Johansson i KZ 32.476—513 (1891), hos hvem man vil finde de fornødne henvisninger til tidligere tydninger, som han med rette forkaster. Hans egen teori går ud på, at vi har at göre med nydannelser ud fra visse aoristformers 3. sing., i hvilke *t*-lyden tilhørte personendelsen. Denne forklaring vandt ikke nogen varig tilslutning; og heller ikke den følgende tids drøftelse hidførte noget indlysende resultat. Men i det i november 1941 udkomne hæfte av IF (bind 58) har Manu Leumann opstillet en forklaring, der fra betydningens side er så tiltalende som vel muligt. Han identificerer det baltiske *-st-*præsens med de andre indoevropæiske sprogs *-sk-*præsens, hvormed det i funktion stemmer nöjagtigt overens. Leumann er ikke den første, der har gjort denne sammenstilling; i en fodnote oplyser han efter meddelelse fra Niedermann, at F. de Saussure i sine forelæsninger over litavisk lærte det samme, uden dog at gå ind på det lydlige problem. Og jeg kan tilföje, at efter mine optegnelser har allerede Verner i en forelæsning i året 1891 sat lit. *-st-* i denne præsenstype lig de andre sprogs *-sk-*; hans lydlige forklaring, som han ikke begrundede nærmere, var den, at *t*-lyden var avhængig av et følgende *e*.

Leumann forklarer det baltiske *-st-* som den regelmæssige lydlige fortsættelse av ievr. *sk̂*. Han må da naturligvis avvise den hidtidige opfattelse, hvorefter *sk̂* i baltoslavisk skulde give samme resultat som *k̂* (og som *k̂s*), altså lit. *š*. En del av de exempler herpå, som Brugmann (Grundriss I² 567 f.) anfører, kan nu ganske vist let modbevises; men der er andre, som man ikke opgiver med så let hjærte. Ved lit. *šáuju, šáuti,* on. *skjóta* (sml. gr. χέω, on. *gjóta*) henviser Leumann til det bevægelige *s-* og antager altså for baltisk blot *k̂* som forlyd; men samtidig synes han at være tilböjelig til for

det germanske ords vedkommende at tro på den avvigende tydning hos Walde-Pokorny, Vergl. Wtb. d. idg. Sprachen II 554 (og allerede hos Falk og Torp under *skyde*), hvorefter det skulde høre til skr. *codati* 'skynder på', *skundate* 'iler'. Hvis man har valget mellem disse to forklaringer, vilde jeg vælge den første som det mindste onde.

Utvivlsomt kan man ved hjælp av det bevægelige *s*- helt unddrage sig den Brugmann'ske lære. Men ønskeligt var det rigtignok at have andre beviser for den nyopstillede lydlov end netop den behandlede præsenstype. Det eneste, som Leumann selv anfører, er nu imidlertid ordet 'tusende', lit. *tūkstantis,* der jo efter den gængse opfattelse skal være en sammensætning av et element **tūs*- og en avledning av ordet '100' og altså have indeholdt *-sk̂*-. Men dette eksempel er ikke rigtig egnet til at overbevise. Man kan stille sig tvivlende over for etymologien og formode, at *h* i oldn. *þúshund* og *m* i den oldpröjsiske form kun er vidnesbyrd om en folkeetymologi, medens talordet selv er et vandreord av ubekendt oprindelse. Og godtager man etymologien, kommer oldpr. *tūsimtons* påtværs med sit *s* i modsætning til det litaviske *st.* Leumann antager, at der foreligger dissimilation mod *t* i den foregående og den følgende stavelse. Jeg vilde, hvis jeg iøvrigt stillede mig på hans standpunkt, foretrække at antage, at der på et tidligt tidspunkt var indtrådt en etymologisk restitution, hvorved sammensætningens sidste led blev ført tilbage til sin oprindelige form i overensstemmelse med det usammensatte 'hundrede', og at den restituerede konsonantgruppe udviklede sig til et simpelt *s*. Men jeg tillægger ikke *tūkstantis* nogen stor beviskraft; det har da heller ikke gjort noget indtryk på Chr. S. Stang, der i sit arbejde „Das slavische und baltische Verbum" (Oslo Ak. Skrifter, Hist.-Fil. Kl. 1942 No. 1) s. 135[1] finder Leumann's lære om *st*-verberne ganske usandsynlig.

Imidlertid har denne lære i og for sig så store indre fortrin, at det fortjener at undersøges, om der slet ikke skulde være andre eksempler på den derved antagne lydlov, selv om de er undgået Leumanns opmærksomhed. Man kan da vanskeligt undgå at komme til at tænke på lit. *stìrna* 'rådyr', lett. *stiřna* ved siden av slav. *sr̥na.* Herved er der dog den hage, at den gruppe av betegnelser for 'hjort', hvortil *sr̥na* formodentlig hører (lat. *cervus* o. s. v.), opviser *k̂*, ikke *sk̂*, som forlyd. Man måtte altså atter påkalde det bevægelige *s* (og hvis ældre lett. plur. *ssirnos,* d. v. s. *sirnas* KZ 42.378, ikke, som jeg skulde tro, er låneord, måtte man endogså antage veksel mellem *sk̂*- og *k̂*- indenfor baltisk).

Men også et andet ord må i denne sammenhæng overvejes: lit. *tùščias* 'tom' = skr. *tucchyá-*. Det lit. ord (som er kilden til finsk *tyhjä*, Vilh. Thomsen, Berøringer s. 233) forudsætter *-st-*, medens det indiske ord kræver *-sk̂-*. Naturligvis har man været opmærksom på det problem, som ligger heri, og man har søgt at skaffe det av vejen ved at erklære det litaviske ord for slavisk låneord (oldbulg. *tŭštĭ*), hvad der dog er ganske usandsynligt. Trautmann, Baltisch-Slavisches Wtb. s. 333, tvivler ikke om, at det litaviske ord er arveord, men han går for baltisk-slavisk ud fra en grundform på *-sk̂tjo-*; derved ophæves naturligvis den lydlige vanskelighed, men den antagne (morfologisk mærkværdige) grundform kan ikke støttes på anden måde. Det er klart, at Leumanns lydlov her giver en meget simpel løsning.

Leumann har ikke inddraget slavisk i sin undersøgelse. Han siger dog s. 116, at oldbulg. *rastǫ, rasti* 'vokse' ikke har noget med den lit. *st*-type at göre. Men det lader sig nu ikke benægte, at det slaviske verbums betydning stemmer særdeles godt med den lit. type, hvad også Chr. S. Stang s. 135 udtrykkeligt fremhæver. At *st* er gennemført også udenfor præsens, er ikke altfor påfaldende. Roden var vel **ordh-*, en parallelform til roden i skr. *várdhati* 'vokser' (sml. KZ 39.360); infinitiven måtte altså få *st*, og der var således to udgangspunkter for en analogisk uniformering av hele verbet. Således lægges da det spörgsmål nær, om *sk̂* også i slavisk er blevet til *st*.

Den hidtil mest udbredte anskuelse, at *sk̂* i slavisk har givet samme resultat som *k̂* (slavisk *s*), står omtrent ligeså stærkt eller svagt som den tilsvarende lære for litavisk. Hvad man lader gælde for lit. *šáuti*, kan naturligvis også anvendes på slav. *sujǫ, sovati* o. s. v. Og *tŭštĭ* 'tom' taler direkte mod den gængse lære; det må forud for den slaviske palatalisering have haft enten *st* eller *sk*.

Som positivt eksempel på en udvikling *sk̂* > *st* kan man tænke på slav. *stěnĭ* 'skygge', der naturligvis minder meget stærkt om skr. *chāyá* 'skygge', avest. *a-saya-* 'som ikke kaster skygge', gr. σκιά. Man har villet tilvejebringe forbindelse ved at gå ud fra slav. *sk* og regne med den palatalisering, som indtræder foran et *ě* av en oprindelig diftong, f. eks. i oldbulg. lok. sg. *dŭstě* av *dŭska* 'bræt'; men for det første er det således opståede *st* ikke fællesslavisk, og for det andet indtræder det ikke i forlyd; her får vi fællesslavisk *c* som i *cěditi* 'at si' ved siden av lit. *skiedžiu, skiesti* 'spæde, skille'. Sml. Vondrák BB 29.174. Forøvrigt er det heller ikke sikkert, at *ě* i *stěnĭ* repræsen-

terer en oprindelig diftong; det kan ligeså godt være et langt *ē*; mellem *stěnĭ* og skr. *chāyá* vilde der da — slægtskabet forudsat — være den samme avlyd som mellem lat. *rēs* og skr. akkusativ *rāyam*. Men slægtskab kan kun antages, hvis *sk̂* har givet slav. *st*.

Lidt ulejlighed volder sideformerne *sěnĭ* og (russ. o. s. v.) *těnĭ*; alle tre former er fællesslaviske. Vi må her hele to gange beråbe os på det bevægelige *s*. Ved *sěnĭ* vilde det dreje sig om den gamle ievr. veksel mellem *sk̂* og *k̂*. At begge vekselformer har holdt sig, kan måske forklares av de tilløb til en betydningsdifferentiering, som er videst fremskredne i russisk; her betyder som bekendt plur. *sěni* 'forstue', og for singularformen *sěnĭ* og avledningen *sěnnica* angiver Dal betydninger som 'skærmtag, telt' o. s. v. Ved *těnĭ* må der foreligge et meget senere tab av *s*, og når vi i russisk har *za-stěnitĭ* (og den interessante form *zástitĭ*) 'at skygge for, stå i lyset for' ved siden av substantivet *těnĭ*, er det muligvis et lille vink om, hvordan man skal tænke sig at det er gået til.

Endelig er der grund til at mindes de to former, hvori ordet 'hveps' optræder i slavisk: *str̥šenĭ* og *sr̥šenĭ*. De andre ievr. sprog opviser kun former med *k̂*: lat. *crābrō*, t. *Hornis*, lit. *širšuo* o. s. v. Lader vi *str̥šenĭ* bero på *sk̂*, ligger sagen altså på samme måde som ved lit. *stìrna*; i begge tilfælde optræder et uventet *s* foran *k̂*; men hvis Walde-Pokorny I 406 f. har ret i at indordne både 'rådyr' og 'hveps' i den samme store ordfamilie grupperet omkring gr. κέρας, vilde de to tilfælde reduceres til et. For en sikkerheds skyld bemærker jeg, at det følgende *r̥* ikke kan have forvandlet et slavisk *s* til *st*. Vel udvikler der sig et *t* mellem *s* og et medlydende *r* (f. eks. i osl. *stropŭ* 'loft', hvis det hører til on., oeng. *hróf* 'tag', som Zupitza IF Anz. 13.51 antager); men det sker ikke foran *r̥*: osl. *sr̥dĭce* 'hjærte', lit. *širdìs*, lat. *cor*. Der er heller ingen grund til eventuelt at antage en lydmalende omdannelse i *str̥šenĭ* (lit. *čirkšlỹs*, som Kurschat kender i betydningen 'hveps' istedenfor *širšlỹs* o. s. v., er ikke lydmalende omdannet; det beror åbenbart på sammenblanding med navnet på et andet insekt; ifølge Niedermann-Senn-Brender er *čirkšlỹs* 'fårekylling').[1])

[1]) Overfor den ret stærke variation i endelserne i de moderne sprog kan det have sin interesse at fremhæve, at de ældste baltoslaviske former öjensynligt beror på det selvsamme grundlag som lat. *crābrō*, nemlig en *n*-stamme, hvis nominativ havde formen **k̂r̥srō* med langt stavelsedannende *r̥*. I lit. nominativ *širšuo* er *n*-stammen bevaret, medens man i slavisk ud fra de andre kasus har dannet en form på *-enĭ* (som i oldbulg. *kamenĭ* 'sten' istedenfor det

Der er altså i slavisk ligesåvel som i baltisk tilfælde, der kan tydes som tegn på, at *sk̂* har givet *st.* Eksemplerne på den hidtil antagne udvikling til *s* kan man temmelig let komme om ved. Hvis man antager Leumanns tydning av lit. *tũkstantis*, må man for de slaviske sprogs vedkommende (oldbulg. *tysęšta* o. s. v.) anvende den samme forklaring som for pröjsisk *tūsimtons:* rekomposition.

Men nu er det i den nyeste tid bleven hævdet, at *sk̂* både i baltisk og i slavisk giver *sk.* Denne anskuelse udtales meget bestemt av Kuryłowicz, Études indoeuropéennes I 19 f. Nu er ganske vist ikke alt, hvad han anfører til støtte herfor, virkelig bevisende. Slav. *tŭštĭ* 'tom' var et kraftigt argument, sålænge det kun gjaldt om at modbevise Brugmanns lære (*sk̂* > slav. *s*, lit. *š*), men beviser slet intet imod *sk̂* > baltoslav. *st.* Men eksempler som osl. *iskati*, lit. *ieškóti* 'søge': skr. *iccháti* (præs. 3. sg.) 'søger', avest. *isaiti* eller det ovenfor s. 186 anførte slav. *cěditi*, lit. *skiesti* til skr. *chinátti* 'sønderskærer', avest. *sid-* (Bartholomae, Wtb. sp. 1547) kan man ikke så let bortforklare. Jeg ser ingen rigtig grund til at erklære *iskati, ieškóti* for germansk låneord; og at skyde sig ind under veksel mellem de ievr. *k*-rækker smager for meget av ad hoc.

Et tredje av Kuryłowicz's eksempler er slav. *skočiti* 'springe', som man fra gammel tid av har sammenstillet med lit. *šóku, šókti* 'springe, danse'. Kuryłowicz regner med det bevægelige *s* og går altså ud fra **sk̂ak-*, **sk̂āk-* for slavisk *skočiti, skakati* og fra **k̂āk-* for lit. *šókti.* Jeg tilstår, at jeg har

ældre *kamy* o. s. v.). Det i latin bevarede *-r-* foran endelsen er i baltoslavisk blevet genstand for en dissimilation, hvorved det gik tilgrunde (man kunde fristes til at antage, at *l* i lit. *širšlỹs* og serb. *sršljēn, stršljēn* repræsenterer et andet dissimilationsresultat og altså vidner om det oprindelige *r*). At rodstavelsen i litavisk oprindelig var stødende, så at *ir* nöjagtigt svarer til lat. *rā* av langt stavelsedannende $\bar{r}$, har allerede Saussure MSL 8.434 set; sml. Trautmann, Die altpr. Sprachdenkmäler s. 427. Juškevič har i sin ordbog under *bìrbti* formen *šìršelis*, og en række former med *ìr* anføres av Walde-Pokorny, for hvem Senn har overvåget den litaviske skrivning. Kamantauskas ansætter i sin akcent-ordbog (Trumpas lietuvių kalbos kirčio mokslas, II, Kaunas 1929) genitiven av *širšlỹs* dels med stødende intonation som *šìršlio*, dels med cirkumfleks. Der er altså en vaklen, og Baronas kender i sin russ.-lit. ordbog (Kaunas 1932) under шершень kun cirkumflekterende former. Men den stødende intonation stemmer med lettisk (Mühlenbach-Endzelin, Lettisch-deutsches Wtb. III 847) og med serbisk (*sršljēn, stršljēn* med kort faldende intonation i første stavelse). Det er ikke rigtigt at ville skille *crābrō* fra de ensbetydende baltoslaviske og germanske ord på grund av irsk *crebar*, der betyder 'brems'.

været meget skeptisk overfor det slaviske og det litaviske ords samhørighed, fordi de keltiske og germanske ord, som man plejer at sammenligne med *skočiti,* ikke syntes at pege på avlydsrækken *ā* : *a*, men på det simple *e* som grundvokal. Dette er utvivlsomt for ialfald nogle av de germanske ords vedkommende, men dem tör man sikkert regne for ubeslægtede. Avvisningen er ganske ubetænkelig ved det oht. stærke verbum *scehan* 'at ske', som stemmer meget dårligt i betydning. Derimod kan det mht. svage verbum *schehen* 'schnell dahinfahren' nok synes at høre til samme betydningssfære som *skočiti;* det betyder dog også 'helle Töne von sich geben, pfeifen', så at man kunde være fristet til at formode, at betydningen 'fare avsted' var opstået av "suse avsted", og under alle omstændigheder er betydningsoverensstemmelsen med det slaviske ord ikke udpræget nok til at stå mål med overensstemmelsen mellem slavisk og litavisk; muligheden for en tilfældig snar-lighed er altså större end mellem *skočiti* og *šókti.* Hvad keltisk angår, drejer det sig om det irske verbum 3. sg. præs. *scuichid,* 3. sg. pret. *ro-scáich,* hvis betydning det er lidt vanskeligt at angive med få ord; det kan være 'vige bort' (f. eks. i det gamle håndskrift LU i gengivelsen av ordene i Matth. 25.41 „gå bort fra mig, I forbandede!" og i lignende verdslige situationer; endnu i nyirsk siges f. eks. *ro scuch go cruaidh ó'n tír* 'he hastily left the land', Dinneen's ordbog[2] s. 993); karakteristisk er betydningen 'gå til ende, være forbi' (således meget hyppigt i pret.). Her ligger det nu nær at forklare *u* av oprindeligt *o* som i *guidid* 'beder' (pret. *ro·gáid*) til gr. ποθέω. Og ligesom man ved siden av ποθέω (**g^{u}hodhejō*) har aoristen ϑέσσασϑαι (**g^{u}edh-s-*) og ved siden av *guidid* konjunktivstammen *gess-*, således har man også formodet en konjunktivstamme **skess-* (**skek-s-*) til *scuichid.* Det er imidlertid lidt for frimodigt, når Walde-Pokorny II 556 anfører en sådan stamme uden stjærne; i virkeligheden forekommer kun 3. sing. i forbindelse med præverbiet *ro.* Her var konjunktivens endelse **-s-t,* og da både *-st* og en foregående kort vokal i udlydsstavelsen falder bort, bliver der ikke andet tilbage end rodens forlyd. Hvad der forekommer av konjunktiven til *scuichid* er *co roisc* 'indtil (det eller det) er forbi'; her er *sc* den eneste rest av verbet; men da dette *sc* er muljeret, er den umiddelbare konklusion naturligvis den, at den bortfaldne vokal var et *e* i regelmæssigt avlydsforhold til *o* i præsens. Og cymr. *ysgogi* 'to stir, to budge' kan synes at være en bekræftelse av den antagne avlydsrække. Men alligevel kan antagelsens rigtighed drages i tvivl led for led. I *scuichid* (og sammensat 3. pl. *fo-scoichet*) kan der foreligge et

oprindeligt *a*, sml. *boill*, pl. av *ball* 'lem', *cruinn*, gen. av *crann* 'træ' (herom i min keltiske grammatik § 252.1). Heller ikke absolut avgörende er konjunktivformen *co roisc;* hvis rodvokalen var *a*, må muljeringen av *-sc* være analogisk; men dette er sikkert også muligt; vi har et eksempel på analogisk muljering i 3. sg. fut. *ní indail* av *dlongid* 'spalter' (min kelt. gramm. II 360). Og endelig behøver *o* i cymr. *ysgogi* ikke at være ievr. *o*; det kan i ikkesidste stavelse være et ievr. *ā* og svare til det irske *ā* i *ro-scáich*. Til *scuichid* stiller man efter Strachan BB 17.303 ir. *scén* 'skræk', 'a sudden fright or dread causing to start or fly away suddenly'. Her beror *é* på erstatningsforlængelse, men man kan lige godt gå ud fra *-akn-* og fra *-ekn-*; når jeg i min gramm. I 125 foretrak *-ekn-*, var det kun, fordi jeg antog *e*:*o* i verbet. Strachan selv (som kun sammenlignede de slaviske former) havde forudsat *-akn-*. Efter alt dette tör man fastslå, at de keltiske former ikke behøver at danne nogen hindring for sammenstillingen av *skočiti* og *šókti*. Og den ejendommelige betydning 'gå til ende, være forbi', som det irske verbum opviser, fører nødvendigt til sammenligning med det avestiske verbum *sačaiti* (Bartholomae Wtb. sp. 1553 under [2]*sak-*), der netop betyder 'går til ende', og som i forlyden forudsætter enten $\hat{k}$ eller $s\hat{k}$. Al tvivl om $s\hat{k}$ > baltoslav. *sk* må derefter forstumme[1]).

Dette betyder imidlertid ikke, at hypotesen om $s\hat{k}$ > baltoslav. *st* er ude av verden. Verner tænkte sig jo, at *st* var avhængigt av en følgende fortungeselvlyd. Og denne regel passer forbavsende godt på det foreliggende materiale, uden at man behøver at antage andre end helt naturlige udjævninger.

I de tematiske verbers præsens havde *e* i den fællesbaltoslaviske periode den samme udbredelse som fra først av i indoevropæisk; det optrådte altså bl. a. i 3. sing., som netop i en mængde av inchoativerne måtte spille en dominerende rolle. Det ser man let ved et blik på listen hos Leumann s. 115 f.: 'bliver varmt, koldt, mørkt; (tiden) bliver lang; (mælken) løber sammen; (en

[1]) Det ievr. verbum, der ligger til grund for de her omtalte keltiske, baltoslaviske og iranske former, kan ikke simpelthen have haft betydningen 'springe'; måske 'springe op' eller snarere 'springe ud, bort'. Med lit. *šókti* identificerer Endzelin, Wtb. III 801, med rette det lettiske *sâkt* 'begynde'; om betydningsudviklingen her har noget at göre med den gamle nuance, er måske tvivlsomt. — Būga, Kalba ir senovė I (Kaũnas 1922) s. 291, vilde forklare *š* i *šókti* av *ks-*; unødigt, og uden betydning for det hovedresultat, vi ovenfor er kommet til. — Om $s\hat{k}$ i slavisk skal jeg endnu henvise til Mikkola's udtalelser i det i 1942 udkomne andet hæfte av hans Urslavische Grammatik s. 164 f. og s. 174 f.

söm) løber op; rådner; gærer; dages' o. s. v. Der er andre af inchoativerne, som godt kan bruges om personer eller endogså fortrinsvis bruges om personer; men 3. sing. er vel til syvende og sidst ved alle verber den hyppigst brugte form. Her udvikledes altså *sk̂* til *st* (naturligvis förend litavisk ved analogidannelse indførte endelsen *-a*); *st* bredte sig derefter til hele præsens. En fuldstændig selvfølge er det, at *st* også optræder i verbaltypen på *-stau, -styti* (Leumann s. 125). Disse verber er allesammen etymologisk gennemsigtige og betegner iterationen av det inchoative; *lakstaũ, lakstýti* 'flagrer rundt' er egentlig 'flyver atter og atter op'. Typen er en udvidelse av den almindelige intensiv-kavsativtype på *-au, -yti* (*vartaũ, vartýti* 'vender og drejer') fremkommen ved, at man „indskød" *st* for at få det inchoative betegnet (nöjagtigere udtrykt: man dannede et iterativ efter den nedarvede type på *-au, -yti* med det nedarvede vokaltrin i rodstavelsen, men dannede det ikke ud fra roden, men ud fra et inchoativt præsens, som undertiden endnu er bevaret; eksempler hos Leumann s. 126). I nogle tilfælde er den således opståede type vel blot anvendt, fordi den var lettere at efterligne end den oprindelige type uden *st* (*piáustau, piáustyti* av grundverbet *piáuju, piáuti* 'skære'). På samme måde er den gamle intensiv-kavsativtype undertiden udvidet med et „indskudt" *d*; i *jódau, jódyti* 'ride omkring' til *jóju, jóti* 'at ride' stammer *d* fra en præsensudvidelse, sml. osl. *jachati,* præs. *jadą*; det tjæner orddannelsens lethed og har derfor fået en betydelig udbredelse (*spiáudau, spiáudyti* til *spiáuju, spiáuti* 'spytte'). Hvor derimod *sk̂* fra gammel tid av stod foran *ā* som i slav. *iskati*, lit. *ieškóti*, blev det til *sk*. Et nominalsuffiks *-sk̂o-* måtte naturligvis i baltoslavisk optræde med *sk*, hvis det ikke sluttede sig meget nöje til et tilsvarende verbum (som oldbulg. *rastŭ* 'vækst' ved siden av *rasti*). Tænkeligt er det dog, at vi har en udvikling til *st* i slav. *listŭ* 'blad' (**leisk̂o-*) ved siden av lit. *laĩškas* (**loisk̂o-*). Grunden måtte da søges i det forhold, at et kollektiv på *-ĭje* var så overordentlig hyppigt ved siden av *listŭ*; i russisk er derav opstået en pluralisform *lístʹja.*

Med Verners regel stemmer fremdeles de enkelte ord, der har været omtalt i det foregående. I lit. *tùščias* fulgte efter *sk̂* et *j*, i *stìrna* og slav. *str̥šenĭ* fulgte en *i*-farvet selvlydende liquida. I '1000' fulgte efter pröjsiskens og slaviskens vidnesbyrd en *i*-farvet selvlydende nasal; den selvlydende nasal bekræftes også av germansk; der kan altså ikke være den fjærneste tvivl om, at den litaviske (og den dermed stemmende lettiske) form med hen-

syn til anden stavelses vokalforhold må være uoprindelig (*-stimt-* må være bleven opfattet som et inchoativparticipiums endelse og som følge derav erstattet med det under denne forudsætning regelmæssige *-stant-*; forud for den analogiske omdannelse kan være gået en lydovergang *mt* > *nt* i ubetonet stavelse, en overgang, som pröjsisk gennem rekompositionen beskyttedes imod). Og endelig nærer jeg ikke den mindste betænkelighed ved at tilskrive slav. *stěnĭ* et ievr. *ē*. Derimod indeholder *cěditi*, lit. *skiesti* et oprindeligt *oi*, så at *sk* (> slav. *c*) her er i sin orden. En let forståelig analogidannelse er det, at *sk* er bleven overført til et avlydende participium av dette verbum: slav. *čistŭ* 'ren', egentlig "siet", lit. *skýstas* 'flydende, tynd' (om en vædske), egentlig "opspædet". At slav. *skočiti, skakati* også stemmer med regelen, behøver ikke at fremhæves. Mod regelen vilde lit. *skeliù* 'jeg kløver' stride, hvis arm. *cʿelum* 'jeg kløver', hvormed Sofus Bugge KZ 32.72 har sammenstillet det, var et fuldgyldigt bevis på ievr. *sk̂*. Men vi véd ikke, hvilket resultat de andre ievr. *k*-lyd med foregående *s* giver i armenisk i tilfælde av palatalisering (uden *s* giver de *čʿ*). Lit. *skeliù* behøver altså indtil videre ikke at anfægte os (sml. iøvrigt Walde-Pokorny II 590 ff.).

Materialet til bedömmelse av, hvorledes *sk̂* har udviklet sig i baltoslavisk, er ikke stort, og man gör bedst i ikke at udtrykke sig med altfor stor sikkerhed derom. Men regnestykket går utvivlsomt bedst op, når vi antager, at *sk̂* blev til *sk* foran en bagtungeselvlyd, men til *st* foran en fortungeselvlyd. Hermed skal ikke være sagt noget om, hvordan grupper av *s* med en ievr. stemt palatal har udviklet sig; om man her ved siden av baltoslavisk *zg* også skal vænte *zd*, kan ikke vides på forhånd; man skal være forsigtig med at postulere parallelisme i lydhistorien.

*

* *

Jeg har ovenfor sagt, at jeg uden betænkning tilskriver slav. *stěnĭ* ved siden av skr. *chāyá* et ievr. *ē*. Det er den rekonstruktion, som ligger lige for, og den støttes desuden av lit. *šešėlis* 'skygge', som Pott, Etym. Forschungen I 243 sikkert med rette har betegnet som en redupliceret form av samme rod som *chāyá*. Jeg bemærker, at reduplikationen kan være skyld i, at vi her har *k̂* isteden for *sk̂* (dissimilation som i lat. *stetī* og derefter en morfologisk assimilation som i lat. *bibō*, sml. skr. *píbāmi*). Vi finder den samme tydning av *šešėlis* hos Bartholomae BB 10.291; den avvigende tydning hos Bezzenberger BB I 253 fortjæner ikke tiltro, skönt Hirt BB 24.235 ikke

er helt utilböjelig til at antage den. Ernst Fraenkel IF 44.90 mener, at vi her har et almindeligt diminutivsuffiks, hvad der kan være meget rigtigt; men efter stavelsetallet skulde man ikke vænte suffikset *-ėlis,* men *-elis,* hvis ikke *ė* var en del av det diminuerede stamord (sml. Leskien, Die Bildung der Nomina im Litauischen, s. 482 under 10^0).

Når man alligevel plejer at antage et ievr. *ā* i *chāyā́*, er grunden den, at man vil indordne gr. σκηνή, dor. σκᾱνά́ 'telt' i denne ordfamilie. Denne etymologi hidrører fra Pott, Etym. Forschungen I 243, der som støtte for den antagne betydningsudvikling henviser til lit. *šėtra* 'telt'. En betydningsudvikling fra 'skygge' til 'telt' er nu ganske vist meget vel tænkelig, sml. russ. *sĕnĭ* ovenfor s. 187. Men lit. *šėtra* beviser noget ganske andet; det er nemlig ingenlunde beslægtet med skr. *chāyā́* o. s. v., men er et velkendt vandreord, som Litaverne har fået fra slavisk (polsk *szatra*; oprindelig tyrkisk). Det henleder altså opmærksomheden på det forhold, at udtryk for 'telt' overordentlig hyppigt erhverves ved lån, hvad en mønstring av de moderne evropæiske sprog giver en overflod av eksempler på. Også gr. σκηνή er allerede av Photios bleven betegnet som et låneord, og jeg ser ikke, at der er nogen morfologisk indvending herimod; σκῆνος ved siden av σκηνή kan være dannet efter mønstre som γλῆνος : γλήνη, σμῆνος: Hes. σμῆναι og er intet bevis på, at vi har at göre med en levende og nedarvet ordfamilie. Når man alligevel i den nyere tid ser bort fra denne mulighed og holder sig til den Pottske etymologi (Curtius, Grundzüge der gr. Etymologie[2], 1866, s. 154, hvor lit. *šėtra* endnu spöger; Solmsen, Untersuchungen zur gr. Laut- und Formenlehre, 1901, s. 279; Boisacq, Dictionnaire étym., s. 874; Walde-Pokorny II 535), er grunden åbenbart den, at man har ment at have holdepunkter for den antagelse, at σκηνή hører til en *i*-holdig avlydsrække. Solmsen beråber sig i denne sammenhæng endogså på lat. *scaena*, indskr. *scaina*; men sml. herom Ernout-Meillet, Dictionnaire étym. s. 864. Tilsyneladende mere vægtig er Boisacq's henvisning til σκίναρ, der i Nikandros's Theriaka 694 siges at være brugt i en betydning ('legeme'), som også σκῆνος, σκᾶνος kan have. Overensstemmelsen mellem σκίναρ og σκῆνος er dog vistnok meget tvivlsom; σκῆνος 'legeme' er et billedligt udtryk, som bl. a. Pythagoræerne benyttede for at betegne det, som omslutter, danner bolig for det levende væsen; selv i de to steder, hvor ordet forekommer hos Nikandros, er betydningen 'det omsluttende' endnu tilstede. Det er den derimod ikke ved σκίναρ, hvis dette ord virkelig skulde betyde 'krop', hvad man imidlertid slet ikke kan slutte av sammenhængen. Betegnende er scholiet σκίναρ

δὲ γέννημα παρὰ τὸ σκιρτᾶν, ἢ τὸ σῶμα καὶ σκήνωμα. Scholiasten har åbenbart av sammenhængen sluttet, at ordet betød 'dyreunge', og søgt at støtte dette ved en etymologi (σκιρτᾶν 'at hoppe, springe'), som han dog ikke selv har fundet helt indlysende. Han har derfor subsidiært antydet, at det ham ubekendte ord σκίναρ kunde stå i forbindelse med det velbekendte, også hos Nikandros forekommende σκῆνος (den samme association, som i nogle håndskrifter har fremkaldt skrivemåden σκῆναρ, σκήναρ, der naturligvis er urigtig, da versemålet viser, at ι var kort); ordets betydning måtte da ud fra denne etymologi antages at være σῶμα. Vi vil holde os til den betydning, som scholiasten har uddraget av sammenhængen, og skænke ham den etymologiserende forklaring, der — som et beskæmmende eksempel på virkningerne av inertiens lov — endnu lever videre i moderne ordbøger. For en ordens skyld skal jeg göre opmærksom på, at den etymologi, der så uberettiget har bestemt betydningsansættelsen, ingenlunde kan moderniseres og göres sandsynlig ved antagelsen av en avlyd *āi* : *i*. Analysen σκί-ν-αρ kan nemlig ikke støttes ved nogen morfologisk parallel. Hvis ordet er gammelt, må det analyseres σκίν-αρ. Og da en indoevropæisk rodform **skin-* er usandsynlig, måtte det græske ι vel være uoprindeligt ligesom f. eks. i σκινθός ved siden av lit. *skęstù* 'drukner', *skendaũ*. Etymologien vedkommer os ikke; men unægteligt minder σκίναρ (νεαρὸν σκίναρ v. 694 = σκύλαξ γαλέης v. 689) meget stærkt om russ. *ščenók* 'hundehvalp', pl. *ščenjáta*, obulg. *štenę*, p. *szczenię*.

Den tanke, at σκηνή skulde høre sammen med skr. *chāyā́*, er altså ikke andet end en blå mulighed, der står i et noget spændt forhold til den lydhistoriske sandsynlighed.

HOLGER PEDERSEN

NÅGRA FRANSKA TIDSUTTRYCK

I. *A ce moment — en ce moment.*

Tidsuttryck av en på samma gång abstrakt och preciserande natur äro relativt sena språkliga bildningar. De äldsta tidsbestämningarna äro givetvis sådana, som anknyta sig till dygnets och årets olika tider, till högtidsdagar o. d. De täcka den primitiva människans behov. De äro också, jämte vissa enkla tidsadverb, de enda som förekomma t. ex. i de tidigaste chansons de geste. Det blir det språk, som i högre eller mindre grad står under latinets inflytande, som utbildar de mer abstrakta uttryck, som krävas för ett framställningssätt, där exaktheten, själva det inre sammanhanget i skeendet skall med språkliga medel framhävas. Sådana uttryck äro i franskan *à cette époque, à ce moment, à cet instant,* och alla tre äro de att betrakta som relativt sena språkliga förvärv; *à cet instant* (eller *au mesme instant*) har jag belagt på 1500-talet, uttrycket *à l'instant* är äldre; redan Joinville använder det i sin *Histoire de Saint Louis. A ce moment* är ännu yngre än *à cet instant*; en vändning som *en un moment* förekommer hos Deschamps, men uttrycket *à ce moment (au mesme moment)* har jag funnit först på 1600-talet. *Epoque* slutligen är allra yngst. O. Bloch i sitt *Dictionnaire étymologique de la langue française* daterar dess första förekomst till 1637 och då först med betydelsen „moment où se passe un événement remarquable“ [1]). Själv har jag funnit det i Cardinal de Bernis' *Mémoires* (s. 398) i dess modärna betydelse och konstruktion (omkr. 1750). Jag hoppas inom kort i ett annat sammanhang kunna lämna en mer detaljerad redogörelse för dessa uttrycks upptagande i språket samt en undersökning av de fornfranska ord och uttryck, som de efterträdde. Här måste jag inskränka mig till att

[1]) Jfr. även *instant* och *moment, ibid.* Se även Wartburgs och Gammillschegs etymologiska ordböcker, dessa ord.

behandla uttrycken *à ce moment, à cet instant* jämte de därmed paralella *en ce moment, en cet instant* i den modärna franskan. Jag vill också mot slutet av denna lilla uppsats ge en antydan om några ord och formler, som i nutidsspråket redan kraftigt konkurrera med de ovannämnda.

Både Littré och *Dictionnaire de l'Académie* göra en bestämd skillnad mellan *à ce moment* = alors och *en ce moment* = présentement, „à l'heure qu'il est“ [1]). Detta innebär, att *à ce moment* skulle avse en tidpunkt i det förflutna, under det att *en ce moment* alltid skulle förlägga tidpunkten till det innevarande. Detsamma kan sägas gälla om *à cet instant—en cet instant,* med den skillnaden att adverbialen med *instant* inte äro så vanliga som de med *moment* samt att *instant* givetvis betecknar en kortare tidrymd än *moment,* även om denna skillnad ibland mycket litet eller alls inte framträder. Det är dock inte alldeles för intet, som det heter „un bon (long, grand) moment“, men „un bref (court) instant“.

Jag ger här några exempel, som belysa det vanliga, regelmässiga språkbruket: Et quand je pensais que d'autres à ce moment-là étaient avec leurs bonnes petites femmes. A ce moment M. Léon sortit d'une porte voisine. „Pourquoi?“ dit Emma. Mais à ce moment la voix du conseiller s'éleva d'un ton extraordinaire. (Flaubert, *Madame Bovary,* s. 22, 96, 149). Au milieu de l'assoupissement général, l'enfant continuait sa lecture . . . C'est à ce moment que j'entrai. (Daudet, *Lettres de mon moulin,* s. 148). Pour y arriver il suffisait de quelques secondes . . . A ce moment j'éprouvai une terrible angoisse. Il hésita, mais il vit en bas tous les soldats qui le regardaient . . . A ce moment deux questions tourbillonnaient dans ma tête. (J. Normand, *Courage de femme,* s. 52, 60, dans Edström, *Lectures françaises*). A ce moment l'éternel soleil . . . recommença à monter lentement (Loti, *Pêcheur d'Islande,* kap. 6, s. 22). Maral avait besoin de le croire digne de toute confiance. Et, en vérité, il en était digne à ce moment. Hervé à ce moment-là eut conscience de la jalousie qu'il éprouvait. (Mauriac, *Ce qui était perdu,* s. 25, 237). Si l'on avait dit à Maurice, à cet instant, qu'il s'était séparé d'Irène pour devenir un grand poète, il en aurait été mortifié. (Carco, *Scènes de la vie de Montmartre,* s. 162). Mlle de Beauchasse prépara le thé du poète, elle le sucra et le lui servit avec une douceur exemplaire. A cet instant elle était la muse . . . (*ibid.,* s. 7). A cet instant précis . . . notre voiture fit un écart à droite et monta sur le trottoir. (Duhamel, *Vue*

[1]) Vising: *Fransk-svensk ordbok,* skriver dock: *en ce moment,* (oftast) i detta ögonblick.

de la terre promise, s. 107). Au même instant une puissante musique éclata dans le hall (J. Romains, *Les copains,* s. 91).

Ex. med prep. *en:* Il se meurt peut-être en ce moment, pensait-il, (Balzac, *Le père Goriot*)[1]). En ce moment nous ne nous opposons pas à ce que le locataire se retire. (*Le cousin Pons*, s. 440)[2]). En ce moment la vieille femme, qui le suit d'un oeil ému, a pris un brin de buis (Coppée, *L'odeur du buis,* s. 103). Tu es sûr de ta pureté en ce moment dans la démarche que tu vas faire? (Launay, *Léonie la Bienheureuse,* s. 49). Je ne demande pas mieux que de te faire plaisir, mon mignon. Tu es si sage en ce moment (L. Delarue-Mardrus, *L'autre enfant,* s. 147). Elle cueille en ce moment au potager la fraise blanche; en ce moment même la chienne du fermier croque des os . . . pour tromper l'attente où tu la laisse (Colette, *Dialogues de bêtes,* s. 116). Elle est ravissante en ce moment (Colette, *La maison de Claudine,* s. 44).

Alla dessa exempel utvisa det normala språket, i vilket, som synes, *moment* är ett mycket vanligare ord än *instant.* Det vill tyckas som om den ytterst stränga tidsbegränsning, som detta ord givetvis innebär gör det mindre lämpligt i uttryck, som i det stora hela äro liktydiga antingen med *alors* eller också med *maintenant,* vilka båda medge en viss tidrymd. Uttryck sådana som *à l'instant, en un instant, dans un instant* förekomma däremot ymnigt. Här gäller det inte att ange en tidpunkt; vad man vill framhäva är själva snabbheten i den handling, som kan utvecklas inom kortaste tänkbara tidrymd.

Avvikelser från det ovan beskrivna bruket kunna emellertid antecknas; huruvida de innebära några viktigare betydelseskiftningar få de följande exemplen avgöra.

Coquelet alla s'accouder à la fenêtre et regarda dans la rue. Il n'attendait plus Irène en ce moment. Il regardait les maisons, les passants . . . (Carco, *Scenes Mont.* s. 177). — Det förefaller mig, som om i denna typiskt målande passus ett *à ce moment* skulle införa en preciserad tidsbegränsning, som skulle svära mot skildringens hela milda och vaga stämning. Användningen av *en* förefaller här helt meningsfylld och stilistiskt betingad. Se här ännu ett par exempel på *en ce moment* = alors, båda hämtade ur noveller av Fr. Coppée. Det är i båda fallen fråga om personer, som befinna sig i ett

[1]) *Oeuvres complètes*, (Paris 1855) t. 9, s. 521.

[2]) Calman-Lévy, Paris 1891.

tillstånd av lyssnande, erinran eller eftertanke. Reflektionerna avbrytas av ett *en ce moment*: Et par un jeu un peu ironique de la mémoire il se revit soudain tout petit enfant et mettant, avant de se coucher, ses souliers devant la cheminée. En ce moment le vieux Drouski ... s'approcha. — Jean François avait l'âme remplie d'épouvante. Il se rappelait la gêne et les petits vols de Savinien. Cependant il ne voulait pas croire à un vol. Il entendait l'Auvergnat haleter dans l'ardeur de sa recherche. En ce moment il entendit le pas bien connu de S. (*Oeuvres choisies,* s. 19). Ett ganska likartat exempel hämtar jag ur *Père Goriot* (s. 480): Aussi, en attendant Delphine ... se voyait-il si loin du Rastignac venu l'année dernière à Paris qu'il ... se demandait s'il se ressemblait en ce moment à lui-même. — Överallt rör det sig om tankar, minnen, reflektioner som fylla „stunden"; om något inträffar, som kan sägas utgöra tidpunkt, är av sekundär betydelse. Detsamma gäller om följande exempel, hämtat ur Merimées *Carmen:* J'étais fort irrité contre mon guide. Après un instant de réflexion je me décidai et rentrai dans la venta. Don José dormait encore, réparant sans doute en ce moment les fatigues et les veilles de plusieurs journées aventureuses. — Användningen av *en* förlänar även här uttrycket större plasticitet, större tidsutsträckning, kunde man helt enkelt säga: tidrymd inte tidpunkt; precision åsyftas ej, men väl ett intryck av rymd och stillastående.

Ett motsatt förhållande — *à ce moment* avseende det innevarande ögonblicket — torde vara svårare att finna. Jag anför ett ex., men avvikelsen är mer skenbar än verklig, då det rör sig om ett typiskt fall av presens historicum: Et il sanglotait à fendre l'âme, appelant son moulin par toutes sortes de noms, lui parlant comme à une personne véritable. A ce moment les ânes arrivent sur la plateforme et nous nous mettons à crier. (Daudet, *Lettres de mon moulin,* s. 33). — Det är möjligt att hela detta resonnemang, denna tolkning av ett mer nyanserat bruk av våra uttryck, kan synas långsökt, men jag tror inte man helt kan avvisa dem.

Emellertid skulle jag tveka att tillmäta exemplen ur *Père Goriot* och *Carmen* någon större beviskraft för dessa författares sätt att betrakta och utnyttja dessa möjliga skiftningar i uttrycket. Det förhåller sig nämligen så, att någon skillnad mellan *à ce moment* och *en ce moment* knappast existerade under första hälften av 1800-talet. Balzac t. ex. använde nästan uteslutande *en ce moment,* som i hans språk motsvarar både *alors* och *à present.* Jag har redan

givit två ex. på det senare (sid. 197). Här följa några ex., där man i modern franska givetvis skulle vänta sig att finna *à ce moment:* En ce moment les agents rentrèrent. — Il s'affaissa tout à coup; en ce moment Bianchon entra. — Mme de Restaud prit la main de son père, la baisa . . . En ce moment le père Goriot ouvrit les yeux (*Le père Goriot*, s. 462, 520, 527)[1]). S. s'était assis et avait repris sa contenance d'idiot en essuyant ses larmes. En ce moment V., le premier clerc de M. Tabareau, parut (*Le cousin Pons,* s. 386). Man jämföre härmed följande ex. ur V. Hugos *Les misérables* (II, livre III, kap. V) Le pauvre petit être ne put s'empêcher de s'écrier: „O mon Dieu! mon Dieu!" — En ce moment elle sentit tout à coup que le seau ne pesait plus rien.

Denna användning av prepositionen *en,* som vi konstaterat hos Balzac, V. Hugo, Merimée, torde säkerligen kunna betraktas som ett fortlevande av en tidigare typ, vilken begagnade *en* eller *dans* i dessa sammanställningar. Att så är fallet, visas enligt min uppfattning, av den omständigheten att Balzac ibland använder *dans,* som på 1700-talet var den verkligt populära prepositionen i tidsuttryck, där vi nu ha *en* eller *à.* Ett ex. ur *Père Goriot* (s. 494) lyder så här: Le plus pressé dans ce moment n'est pas de trouver de l'argent. Detta är Voltaires språk: Cador dans le moment même fit placer deux dromadaires (*Zadig,* s. 32). Jag anför ett par andra till jämförelse: M. de Montaget arrive dans ce moment (Cardinal Bernis, *Lettres II,* s. 187, omkr. 1750). Je reçois dans ce moment vos deux lettres du quatorse (1705, M. de Chamillart, *Correspondance,* s. 70). Talrika ex. hos dessa författare av uttrycket *dans un [ce] temps, dans le temps même,* etc. bära också vittnesbörd om den stora popularitet i detta slags tidsadverbial, som *dans* åtnjöt under detta århundrade. Jag hoppas i ett annat sammanhang kunna återkomma mer utförligt till dessa ting. Av de exempel jag citerat framgår, att differentieringen *à ce moment – en ce moment* antagligen tillhör senare hälften av 1800-talet och kanske är finast utbildad just hos våra dagars författare. Men man kan hos dem också märka en tendens att ersätta dessa uttryck med andra helt nya formler. Det är, som om vår tids rytm, där minuter och sekunder spela så stor roll, där både snabbhet och precision äro dagens fordringar, återspeglades i dessa nya formler.

Il regardait avec stupeur un homme qui disait être heureux; peu importait qu'à cette minute Blenange fût un ami véritable. Maral avait

[1]) Jfr. s. 336, 337, 346, 349, 463, 526.

besoin de le croire digne de toute confiance. Et, en vérité, il en était digne à ce moment. „C'est à mourir de tristesse . . .“ prononça-t-il à haute voix. Et, à la même seconde, son cœur était ardent en lui d'il ne savait quelle joie. Cette vision dont le reflet éclaire sa figure si terriblement que sa mère même à cette minute, n'oserait l'embrasser. Hervé, à cette minute, où est-il? (Mauriac, *Ce qui était perdu,* s. 25, 102, 163, 173). Aux moments où je suis le plus heureux une envie de pleurer me serre les côtes. Je voudrais à ces minutes d'angoisse être sûr qu'il ne viendra jamais rien de mauvais (Colette, *Dialogues de bêtes,* s. 28). Hos Mauriac är den nya formeln redan färdig, — *à cette minute (seconde)* är ett förtätat uttryck för *à ce moment.* Men även hos andra, som ännu ej gjutit de nya orden in i den gamla formeln, finns tendensen att ersätta *moment – instant* med *minute – seconde*: Et l'épouvante, à partir de cette minute, s'installa dans le cœur de Marie; au bout d'une seconde elle dit; Drive n'allait plus l'aimer à partir de cette minute. (Delarue-Mardrus, *L'autre enfant,* s. 53, 71, 27). Il faut . . . quelqu'un qui soit à même de deviner la seconde propice, où les mots utiles pourront être dits. (Det vedertagna uttrycket är annars *l'instant propice*). La femme avait regardé deux secondes avec angoisse. — Ah! le hurlement des démons à la dernière seconde pour basculer la pauvre âme dans le désespoir. (Launay, *Léonie la Bienheureuse,* s. 92, 143, 219; jfr. s. 213, 111, m. fl.). Bénin avait de l'angoisse . . .: „Dans une seconde je serai fixé.“ (J. Romains, *Les copains,* s. 91).

I intet av dessa exempel skulle ett *moment* eller *instant* kännas som oegentligt. Men i dem alla bidraga orden *minute, seconde* till berättelsens intensitet eller nervösa tempo. Vår tids puls räknas efter sekundvisaren.

II. „*På tredje dagen*“.

Bland de tidsuttryck, som möta en redan i de allra äldsta fornfranska texterna, befinner sig också det ovanstående. Det hänför sig i dessa tidigaste texter alltid till Kristi uppståndelse. Ofta ingår det i någon av de böner eller formler för åkallan och bedyrande, som äro så otroligt vanliga i chansons de geste, där än den ena, än den andra av den heliga historiens personligheter apostroferas i ordalag, som variera högst obetydligt eller inte alls. Detta torde också förklara den regelbundenhet, som från början och sedan genom-

gående präglar konstruktionen av detta uttryck; *al tierz jor* heter det i *La Passion* och sedan alltfort.

Denna regelbundenhet frapperar så mycket mer, som alla adverbiella uttryck innehållande ordet *jor* som svar på frågan „när"?, annars variera ofantligt. Man finner sålunda *jor* utan föregående preposition, med artikel eller demonstrativt pronomen, eller också föregånget av preposition — *à* eller *en* —, utan att betydelsen nämnvärt påverkas därav: cel jorn i out cent mil larmes ploredes (*Alexis,* 595), une bataille lur livrat le jur, pesme (*Roland,* 813), mais cel jor mout s'emerveillierent (*Yvain,* 42), le jor meismes sans delai, L'esposa et firent les noces (*ibid.,* 2154), e a cel di que dizen pasches (*Passion,* 84), ocistrent al jur trente milie des Philistiiens (*Quatre livres des Rois,* s. 35), a icel jor vienent a Sarraguce (*Roland,* 2645), a cel meisme jor (Tailliar, *Recueil d'actes,* s. 141), au jor que ce sera (*Yvain,* 2130), e a un jur se combatirent (*Brut,* 3581). — Med prep. *en:* Dunc lo despei e l'escarnit Li fel Herodes en cel di (*Passion,* 218), oi en cest di, en eps cel di (*ibid.,* 299, 423), en cest jor morra en la bataille (*Coronement Loois,* 427), el jorn de tribulation (*Psautier Oxford,* s. 19), en celui meisme jor que (*Yvain,* 4746), ce fut fet eu jor de la feste Saint Thomas le Martir (Schwan-Behrens, *Gram. des Altfr., III,* s. 90, jfr. s. 95)[1]).

Det är när man tar i betraktande den stora oregelbundenhet, de skiftande uttrycksmöjligheter, som tyckas ha stått tillbuds för de utomordentligt talrika adverbialen med *jour,* som man inte kan undgå att frapperas av den så gott som absoluta regelbundenhet, som formeln „på tredje dagen" företer.

Det äldsta exemplet återfinnes som sagt i *La Passion:* Quar el zo dis que resurdra Et al terz di vivus pareistra (362); likaledes v. 389: Et al terz di lo mattin clar Cum soleilz fo esclairaz Tres femnes uan al monument. Detta är prototypen för alla följande exempel, av vilka alla de äldsta hänföra sig till Kristi uppståndelsedag: al tierz jorn relevat (Karlsreise, 173), al tierz jur vient a vie (Ph. de Thaun, *Bestiaire,* 367), qui enz en la seinte cruiz fus mis A venredi mort i soffris E au tierz jor surrexis (*Gormont et Isembert,* 642), et al tierz jor fustes resuscitez (*Coronement Loois,* 277), E al terz jur resuscitat (*L'évangile de Nicodème,* A 2160).

Uttryckets fasta prägling — naturligtvis en översättning av evangeliets

[1]) Detta är en ovanlig konstruktion av datumuttrycket. Vanligen skrives *le jour,* någon gång *au jour.*

tertia die — beror givetvis på att det om och omigen upprepats i tal och skrift i ungefär samma utformning: kristendomens centrala mirakel måste ju av otaliga missionärer och präster ha inpräntats i lyssnarnas minne. Att vi återfinna det bland chansons de geste's stereotypa formler för bön och bedyrande, sida vid sida med de oändligt omtyckta ramsorna om Daniel i lejongropen och Jonas i valfiskens buk[1]), vittnar om att det väl varit ett av de många „lieux communs de clerc", som mer eller mindre integralt flyttats in i den episka diktens språk. På dess popularitet är det omöjligt att misstaga sig. Vilken roll dessa fast utformade „lieux communs" spelat i rent språkligt avseende kunde nog utgöra ett frestande ämne för en undersökning. Vad denna speciella passus beträffar, så har den påverkat det tidsadverbial, som bildas av *jor* med föregående ordningstal och givit det en fullkomligt analog form, d. v. s. med prep. *à* + bestämd art.: al sedme iurn fut faite la heberge a cel saint cors (*Alexis,* 576), al premier jur d'estet (*Roland,* 2628), la bataille durra treis dis, al quart commencet a finir (*Gormont Isemb.*, 432), dous jorz sejorne puis s'en parti al tierz (*Coron. Loois,* 2051), il me tindrent III jors, eschapai lor au quart (*Floovant,* 663), le secund jour ont tant siglé, et la nut a cel estelé, k'al tierz jour unt Frise veüe (*Edmund le Rei,* 1410)[2]), al secund jor vindrent siglant (*Brut,* 619); mais au tierz jor m'ierent tuit amene (*Aspremont,* 11319), al secund jor qui vient apres (*Chron. Ducs de Normandie,* 6997, jmfr. 7005, 7009, 7013, 10616), al secund jur venent al port (*Folie Tristan, Oxford,* 92), quant de havre fumes torne, au tiers jor nos failli ore (*Folie Tristan, Berne,* 428–429).

Exemplen äro tillräckligt många — och de kunde mångfaldigas — för att man skall kunna tala om en regelrätt, stående konstruktion av uttrycket. Om den tillhörde poesien företrädesvis eller om den även förekom i den äldre prosan är svårt att säga. Villehardouin t. ex. skriver *au quart* (*tierz*) *jor* (*Conquête de Constantinople*, s. 17, 25; jmfr. s. 405); i *Li fet des Romains* har jag funnit *au quart,* (*tierz, septime*) *jor* (s. 96, 86). Däremot är det påfallande att t. ex. inga datumuttryck uppvisa denna struktur. Jag hänvisar till exemplen i mitt arbete *Le rapport d'ordinaux et de cardinaux dans les expressions de la date* (s. 74, 77); redan de tidigaste data (början av 1200-talet) förete typen *le vintimes jor de mai, le tierc jour devant la nativité*

[1]) Se Langlois, *Table des noms propres dans les chansons de geste* (S. 171, 381, 271—274).

[2]) Här finner man för ovanlighetens skull *le secund jour*, jfr. även v. 1420.

Saint Jehan Baptiste. Från en något senare period kan jag citera ett ex. ur Froissarts krönikor (I, s. 67): Or avint que le quatrime jour au matin . . . Detta stämmer med datumtypen. Likartat är detta ex. ur Joinvilles *Histoire de Saint Louis:* Il fu coronez le premier dimenche de advens (s. 48). Men i sitt *Credo* skriver Joinville; au jour darriein verra li fels qu'i ne nous porra tolir les biens. — Detta är det religiösa språkbruket. Det heter alltid såvitt jag kunnat finna *au jor derrein*[1]), *au jor du jugement.*[2])

Hur länge det gamla religiöst färgade *au troisième jour,* urtypen för alla de andra, levat kvar i det religiösa språket är ganska lätt att följa i de olika bibelöversättningarna.[3]) De från 1500-talet ha alla *au troisieme jour;* från 1600-talet ha åtminstone översättningarna från 1644 och 1681 *au troisieme jour,* men redan 1701 skriver man *le troisième jour,* vilket sedan består i de flesta senare översättningar; i en översättning tryckt i Amsterdam 1724 användes ännu *au troisième jour,* men bibelöversättningarna av 1736, 1743 och 1789 uppvisa alla den nuvarande formen, *le troisième jour.*

KARIN RINGENSON

[1]) *Evangile de Nicodème*, C, 1544.
[2]) *Aspremont*, 8321.
[3]) Se t. ex. *Marcus,* X, 34 och *Lukas*, XIX; 22, XVII, 34.

PIAN PIANO

BEMÆRKNINGER OM GENTAGELSEN, ISÆR I ITALIENSK

GENTAGELSEN som Middel til at forstærke (insistere paa) et Ords Betydning er jo et uhyre velkendt (og let forstaaeligt) Fænomen — som formodentlig findes overalt. DAMOURETTE-PICHON har (Des mots à la pensée II § 721) en Række Exempler fra saa forskellige Sprog som Græsk, Hebraisk, Tyrkisk, Kinesisk osv.; det vil ikke forundre, at man kan tilføje Russisk: *dalekó-dalekó* (Tolstoy: Kavkazskij plěnnikъ (Lectures russes accentuées, éditées sous la direction d'Olga Klionoff) S. 22). Naturligvis ogsaa de romanske og germanske Sprog. Hvad Dansk angaar, forekommer det mig, at den „superlativiske" Anvendelse af Gentagelsen ved Adjektiver væsentlig er begrænset til Kvantitetsbetegnelser (i vid Forstand): *en stor stor Hund, det er langt langt borte, et dybt dybt Hul* o. l. — og man kan vistnok tilføje: Ord, der i sig selv betegner stor Kvantitet; mens det er naturligt at sige *en stor stor Hund*, siger man næppe *en lille lille Hund*[1]) — man har ganske vist *lille bitte,* men det er jo netop ikke Gentagelse af det samme Ord; at den sjældnere Forekomst af *lille lille* ikke udelukkende skyldes, at „Pladsen er optaget" af *lille bitte,* synes at fremgaa af Sammenligningen med *langt langt borte* (naturligt) og *nær nær ved* (mindre kurant). Derimod betegner *dybt dybt nede* og *højt højt oppe* begge „stor Kvantitet". Man kan ogsaa gøre opmærksom paa, at hvis man tilføjer Gradsadverbiet *saa* (der ligeledes kan siges at angive „stor Kvantitet"), kan alle Slags Adjektiver gentages: *han var saa lille saa lille,* næppe: *han var rar rar,* men: *han var saa rar saa rar.*

Det er ligeledes kendt, at Fænomenet er særlig udbredt i Italiensk, at man her bruger dette Middel i et Omfang, der baade i (statistisk) Hyppighed og m. H. t. Anvendelsesmuligheder gaar langt ud over, hvad vi kender f. Eks. fra Dansk. Naturligvis har man forlængst gjort opmærksom herpaa i den videnskabelige Litteratur (se f. Eks. MEYER-LÜBKE: Grammaire des langues

[1]) derimod: *han var meget meget lille.*

romanes III § 133); dog haaber jeg, at de følgende Bemærkninger, der langtfra prætenderer at være udtømmende, ikke vil synes ganske overflødige.

Det er jo klart, at Forholdet mellem Betydning og ydre Form i dette Tilfælde skyldes φύσει, eller med et moderne Udtryk, at Sproget her bruger et ikke-arbitrært Middel. Det skal ikke drøftes her, om Gentagelsen f. Eks. i *pian(o) piano* er et „Morfem" eller ej; blot forekommer det mig, at denne ikke-arbitrære Karakter ved Fænomenet ikke uden videre berettiger til at frakende det „Æren" af at være et Morfem: mon ikke Modsætningen arbitrær—ikke-arbitrær er irrelevant i dette Spørgsmaal? Der findes jo (givetvis) ikke-arbitrære Semantemer, hvorfor saa ikke Morfemer af samme Art? I det hele: Naar man har kunnet sige, at „le signe" normalt er „arbitraire", skyldes det saa ikke simpelthen, at „Sproget gør en Dyd af Nødvendigheden"?

Man kunde teoretisk tænke sig, at Substantiverne dannede Flertal ved Gentagelse, altsaa *cavallo cavallo* for *cavalli*. Findes en saadan Anvendelse i noget Sprog? Leite de Vasconcellos bemærker (Opusculos I 78), at man kan træffe det i Kreolsprog. Men i øvrigt har vi jo i Kultursprogene Tilfælde som lat. *manus manum lavat* („traductio"), og naturligvis kan man i Italiensk, som i andre Sprog, finde analoge Eksempler (med Gentagelsen ikke blot betegnende Total, men ogsaa Flertal): di subito parve giorno a giorno Essere aggiunto (Dante: Par. I 61)[1]). discendo Con questo vivo giù di balzo in balzo (Dante: Inf. XXIX 95). Di giornata in giornata (Ariosto XXXI 65). chiusa da vetrate fra pilastro e pilastro (Gotta: Nome Tuo 22). tra singhiozzo e singhiozzo mormorò (de Amicis: Vita militare 66).

Hvis Substantivet i Forvejen er Flertal, kan man have en ganske normal Gentagelse (med „syntaktisk Ensretning") for at forstærke Flertalsbegrebet: se lo pigliavano e lo tornavano a chiudere per degli anni e degli anni (Verga: Cavalleria rusticana 148). la conquista materiale dell'Etiopia richiederà anni ed anni (Nuova Antologia 16/7 1938 S. 466). — Uden *e*: alcune belle piantone, poi un lembo di prato e campi campi (Chiesa: Villadorna 76). Hermed kan sammenlignes Gentagelse af Talord i Tilfælde som: Cento e cent'anni e più l'uccel di Dio Nello stremo d'Europa si ritenne (Dante: Par. VI 4—5). Baciò la carta diece volte e diece (Ariosto XXX 79). ei non

[1]) Forkortelserne fra Dantecitaterne (Inf. = Inferno; Purg. = Purgatorio; Par. = Paradiso) forstaas umiddelbart. Med „Ariosto" menes naturligvis: Ariosto: Orlando furioso.

avrebbe potuto farsene degli altri piu lisci e lucenti di quelli, se ci avesse lavorato cento e poi cento anni (Verga: Cavalleria rusticana 139).

Alt dette er jo ganske logisk og naturligt, og ikke væsensforskelligt fra, hvad man kan finde i andre Sprog. Men at Italiensk ogsaa her kan gaa adskilligt videre (henimod Mekanisering af Fænomenet) kan ses af et Eks. som: All'onor chi gli manca d'un momento Non può *in cento* anni satisfar nè *in cento* (Ariosto XXXVIII 6)[1]).

Selv om dette Tilfælde er individuelt, kan det godt forstaas som et yderliggaaende Udslag af den almindelige Tendens i Italiensk til at forstærke ved Gentagelse. Andre Former for Iteratio, f. Eks. hos Dante, kan derimod tages som rent digteriske Virkemidler, tildels ved Efterligning af klassisk Retorik: saaledes Anafora: In te misericordia, in te pietate, In te magnificenza, in te s'aduna Quantunque in creatura è di bontate! (Par. XXXIII 20) eller Genoptagelse: Ciò di viva spene fu mercede; Di viva spene, che — (Par. XX 108—09). semo usciti - - - al ciel ch' è pura luce: Luce intellettual, piena d'amore; Amor di vero ben, pien di letizia; Letizia che trascende ogni dolzore (Par. XXX 39—42).

Dette er Kunstmidler, der selvfølgelig ogsaa kan findes i anden Digtning; saaledes har den forklarende Genoptagelse, der findes hos Vergil Æneis II 405 f.: Ad caelum tendens ardentia lumina frustra, Lumina, nam teneras arcebant vincula palmas, fundet sin heldigste Efterligning hos Camões (Lusiadas III 125)[2]): Para o céu cristalino alevantando Com lágrimas os olhos piedosos, Os olhos, porque as mãos lhe estava atando Um dos duros ministros rigorosos.

Det er naturligvis især ved Adjektiver (og Maadesadverbier), at vi træffer den egentlige „superlativiske" Anvendelse af Gentagelse: si sentivano piccini piccini (Alvaro: L'amata alla finestra 43). un foglio di carta, grande, grande, bianco bianco (15). Il suo cuore era arido, arido (Gotta: Pia 17). lontano lontano (id.: Nome tuo 262). piccolo piccolo (261). sola sola magra magra (100). un magro magro pensiero (Pirandello: Uno 32). la porta s'aperse adagio adagio (de Amicis: Vita militare 28).

3 Gange: un cuore generoso, buono, buono, buono (Gotta: Pia 33).

[1]) Smlgn. ogsaa Mekanisering af Forbindelsen *fra —e—* i: come se parlasse fra sé e sé (Brocchi: Tramonto delle stelle 25).

[2]) derimod kluntet hos Vigny: Ses yeux brûlants au Ciel sont dirigés, Ses yeux, car de longs fers ses bras nus sont chargés (se FAGUET: XIX^e siècle 146).

Der er næppe nogen synderlig Forskel i Udbredelsen af Fænomenet imellem ældre og nyere Italiensk; smlgn.: avvegna che si mova bruna bruna (Dante: Purg. XXVIII 31). così chiusa chiusa mi rispuose (Par. V 138). manda le sue genti chete chete (Ariosto XLV 9)[1]).

Særlig kendt er jo *pian(o) piano,* der uden Tvivl vil træffes adskillige Gange i en hvilkensomhelst it. Bog, smlgn.: schiuse la porta, piano piano (Gotta: Nome tuo 239). uscì dallo studio piano piano (271).

Ældre it.: se ne gìa pian piano (Ariosto XXI 25). L'era pian pian venuto seguitando (V 48).

Dette Udtryks Popularitet har medført dets Udbredelse til andre Sprog, smlgn. port.: a serenata do vento desferia-se, piano, piano, em murmurios remotos de açude (Aquilino Ribeiro: A via sinuosa 222); i Spansk finder vi det allerede i den klassiske Comedia: Que nos vamos entrando Pïàn, pïàn (El mejor amigo el muerto, af „tres ingenios", se Lope de Vega: Comedias escogidas IV S. 571). — Fr.: et piane-piane arrive rue Bichat (Dabit: Hôtel du Nord 74).

Som det saa ofte gaar med oprindelig ekspressive Forbindelser ved hyppig Brug, synes *piano piano* i sit Hjemland at være ved at blive „forslidt": nærmer sig „valeur stylistique zéro". Man kan da søge paa forskellig Maade at „forny" Udtrykket, som f. Eks. ved at sige *pian pianino*[2]) eller ved at gentage det: quel grosso capo canuto si piegò su la culla piano piano, piano piano (d'Annunzio: Innocente 304).

Den forstærkende Gentagelse af Adjektivet findes ogsaa i andre romanske Sprog, smlgn. port.: lentamente, manso, manso (Aquilino Ribeiro: Via sinuosa 231); med *e*: vinham, manso e manso (Almeida Garrett: Arco de Sant' Anna 47). Rum.: o grădină frumoasă frumoasă. Hvad Fransk angaar, er det med Rette, Damourette-Pichon (II § 721) kritiserer Nyrops (II § 472) Undervurdering af Fænomenets Betydning i dette Sprog. Det er i Virkeligheden uhyre udbredt. Til Eksemplerne i „Des mots à la pensée" kan føjes følgende: maintenant je la trouve vieille vieille (Romains: Hommes XIX 54). plein d'une souriante insouciance, et pourtant sentimental, sentimental (XX 240). Mais des observations dures, dures (Tristan Bernard: Le petit café III 1). Je suis ravi, ravi (Benoît: Soleil de minuit 43). J'ai tenu à

[1]) Jf. lat.: longe longeque remotos (Horats: Sat. I, 6, 18).

[2]) Sml. certo certissimo (Pirandello: Uno 62); allerede Dante: sola soletta (Purg. VI 59); rum. singur singurel osv.

vous annoncer la nouvelle, à vous la première .... La première, première? Oui. Personne ne le sait encore (Armant et Gerbidon: École des cocottes III 4). Une lune ronde, ronde (Giraudoux: Suzanne et le Pacifique 11).

Med Nægtelse: Il n'est pas beau, beau, Christian (Noé: Christian I 9) = il n'est guère beau; il n'est pas autrement beau e. l., smlgn.: moi qui suis un bon garçon, pas joli, joli, mais enfin acceptable (Brunot: La pensée et la langue 688).

Gentagelsen kan imidlertid ofte i moderne Fransk have en distinktiv Karakter, et Fænomen, der nylig er blevet behandlet af GOUGENHEIM i Le Français moderne III 345 ff. og SPITZER ibd. IV 129 ff. De to Forfattere synes kun at regne med Substantiver som hørende til denne Kategori: en répétant un substantif on insiste sur le fait qu'il s'agit bien de ce qui est véritablement désigné par ce mot pour le distinguer .... d'autre chose qui par un abus du langage pourrait se parer de la même dénomination. La répétition équivaut alors aux épithètes „véritable" ou „authentique" (Gougenheim). Der anføres: *pomme-pomme* i Modsætning til *pomme de terre; théâtre-théâtre* overfor *théâtre-cinéma.* Der synes dog ikke at være nogen Grund til at begrænse den distinktive Gentagelse til Substantiverne. Man kan f. Eks. anføre følgende Tilfælde med Folkenavn (hvor Grænsen mellem Subst. og Adj. jo er flydende): qui avait laissé massacrer les Bulgares russes par les Bulgares Bulgares (Giraudoux: Siegfried et le Limousin 248). I en anden Passage hos Giraudoux med klar adjektivisk Anvendelse: Les flammèches et les pavillons doublés pour le jour saint battaient l'air, et de chaque élément, de chaque être aussi l'on sentait doublée l'épithète, la même épithète; le navire était blanc, blanc; la mer bleue, bleue. Seule, abandonnée dans le dock, parmi ses bagages, une jolie petite femme, au lieu d'être brune, brune, était brune, rose (Suzanne et le Pacifique 35) vil jeg opfatte *brune, brune* som distinktiv Gentagelse (p. G. af Modsætningen *brune, rose*), mens Gougenheim tager det som „répétition d'insistance" (*≠ blanc, blanc; bleue, bleue).* Dog skal man naturligvis ikke tage for haandfast paa en Stilist saa „fuyant" som Giraudoux, der øjensynligt her „spiller paa" begge Opfattelser af Gentagelsen[1]).

[1]) Distinktiv Gentagelse kan ogsaa forekomme i andre Sprog (ved Adj.), sml. port.: Os olhos de Joanninha eram verdes .... não d'aquelle verde descorado e traidor da raça felina, não d'aquelle verde mau e destingido que não é senão azul imperfeito, não, eram verdes-verdes (Almeida Garrett: Viagens na minha terra, capitulo XI). Omvendt kan Gentagelse ved Substantiver ogsaa have ikke-distinktiv Karakter: J'aime mon petit soin-soin (Puget: Jours heureux 5).

Gentagelsen findes i Ital. ogsaa i vid Udstrækning ved andre Ordklasser (og ved sammensatte Udtryk). Et Eksempel med Substantiv, hvor det drejer sig om ren superlativisk Anvendelse (altsaa hverken „Flertal“ eller distinktiv Gentagelse) frembyder Matilde Serao: dei dolci sopraffini che erano il fior fiore della cucina e della bottega Fragalà (Paese di Cuccagna 45); andre Ordklasser: Ma Cleofonte Bergoni non scese. Come come? Perchè perchè (Fraccaroli: Novelle matte 284). intorno intorno (Barrili: Confessioni 52); æ. Ex. paa *intorno, intorno* se Wiese Alt.-it. Elem.-buch S. 234 (1260). Dante: Inf. XXII 75; Ariosto XV 45. — viene giù giù fino agli ultimi benedittini (Barrili: Confessioni 16). già già la tocca (Ariosto XXIX 67). Era lì lì per parlare (Serao: Paese di Cuccagna 83). ella era allora allora balzata in piedi (d'Annunzio: L'innocente 318).

Sammensatte Udtryk: cominciò a salire le scale in fretta in fretta (de Amicis: Vita militare 134). Non ho lasciato per me, vedi, che a pena a pena un' apparenza di vita (d'Annunzio: L'innocente 126).

Der kan findes visse Analogier i andre romanske Sprog[1]): port.: quasi quasi casados (Gil Vicente (ed. Mendes dos Remedios) II 451). Queria-vos ajuntar logo logo (id. I 247); ogsaa sp. *luego, luego,* f. Eks. allerede hos Juan del Encina (Teatro completo 98).

Udtryk som „lidt efter lidt“, *peu à peu,* „Draabe for Draabe“ o. l. har en særlig Karakter; naturligvis har Gentagelsen her sin normale Betydning, at der „føjes noget mere til“; men i de omtalte Vendinger insisterer man netop ikke paa Flerheden, men paa det gradvise; det er samme Gentagelse, vi har i „Angreb efter Angreb blev sat ind“ og i „han hældte det ud Draabe for Draabe“; men „Hensigten“ med Udsagnet er forskellig i de to Tilfælde. Her indtager Italiensk ogsaa formelt en Særstilling ved Forbindelser som: a poco a poco (Dante: Purg. II 24). la gente che fonde a goccia a goccia (XX 7). aveva visitati ad uno ad uno i peri, i meli (Chiesa: Villadorna 84), altsaa ved Gentagelse af Præpositionen (it. *a poco a poco* overfor fr. *peu à peu*); saaledes ogsaa ved Siden af *di quando in quando* (rum. *din când în când*): *a quando a quando* (Dante: Purg. XXV 126). a quando a quando se li asciugava col rovescio della mano (de Amicis: Vita militare 18); ved Siden af moderne *di più in più* har man hos Dante: a più a più (Inf. XII

[1]) Et særligt Tilfælde er den distributive Anvendelse af Gentagelse ved Talord i ældre Portugisisk: *paguemos dez dez libras; dez dez* = lat. denas (Leite de Vasconcellos: Lições 304).

124 og 130). Fænomenet er omtalt hos MEYER-LÜBKE III § 134, hvor det forklares som Udslag af Tendensen til fuldstændig Assimilation af de to Led, dvs. igen en Forkærlighed for Fordobling. I øvrigt kan et Udtryk af denne Art blive Genstand for forstærkende Gentagelse: una mescolanza bizzarra che si dilagò a poco a poco, a poco a poco (de Amicis: Vita militare 27).

Verber gentaget:

Dette er ogsaa velkendt i alle Sprog: fr.: cela grandissait, grandissait (Prévost: Demi-vierges 155). Il souffrait, souffrait (Giraudoux: Bella 118); port.: esmorecendo, esmorecendo (Fialho d'Almeida: Pasquinadas 55); russ.: a v golove vse zvenit da zvenit (Berneker: Russ. Lesebuch 24), og rigeligt repræsenteret i Ital.: con la pasta che si sfarina mangiandola, mangiandola (Matilde Serao: Paese di cuccagna 30). un colore che .... e che crescendo, crescendo ne rendeva scottante la fronte e le mani (ibd. 177). il cuore batteva batteva (de Amicis: Vita militare 47). scriveva scriveva (Chiesa: Villadorna 30). e rideva rideva e rideva (Collodi: Pinocchio 16). baciando baciando baciando (Gotta: Pia 258). e lì a dire e a dire e a dire (de Amicis: Vita militare 44). si slancia a parlare a parlare (Chiesa: Villadorna 199). Marco a ridere a ridere (310). faceva segno a Marco di venire, di venire (345).

Her kan ogsaa omtales den „historiske Imperativ" i folkelig Stil[1]): quando, aspetta, aspetta, vide che non compariva nessuno (Collodi: Pinocchio 73). cominciò a crescere — e cresci, cresci, cresci diventa in pochi minuti un nasone (14). cammina, cammina, cammina, alla fine sul far della sera arrivarono stanchi morti all'osteria (59).

Ingen kan benægte, at Ital. i det hele har en stærk Tendens til „expressivité", og at den udstrakte Brug af Gentagelsen er en af de tydeligste Manifestationer heraf. Det er en almindelig Tendens i Sproget, og som naturligvis kan udnyttes endnu stærkere som bevidst stilistisk Middel, som i følgende Eks. af d'Annunzio: mentre anche su lei *altri fiori altri fiori seguitavano a piovere a piovere senza tregua* (L'Innocente 90).

HOLGER STEN

[1]) Smlgn. lignende Verbalgentagelser i andre Sprog: port.: pica-que-pica (Trindade Coelho: Amores 261). Leva que leva (Aquilino Ribeiro: As três mulheres de Sansão 19); sp.: aquel proyecto de Guillermina, que seguía cose que te cose, ayudada por Jacinta (Galdós: Fortunata y Jacinta I 227).

KRITISKE BEMÆRKNINGER TIL TEORIEN OM EN SUFFIGERET ARTIKEL I RUSSISK

§ 1. Som bekendt har bulgarsk en suffigeret artikel, som morfologisk danner en enhed med det determinerede nomen, og som etymologisk er et rudiment af et enklitisk, postpositivt, demonstrativt-anaforisk pronomen. Ganske parallelle forhold finder vi baade i rumænsk og albansk (D. MICHOV, *Die anwendung des bestimmten artikels im rumänischen, verglichen mit der im albanesischen und bulgarischen,* i XIV. JAHRESBERICHT DES INSTITUTS F. RUMÄN. SPRACHE, Leipzig 1908, s. 1—110). I sit berømte værk *Balkanfilologien* (København 1926, s. 96 ff.) og i dets udvidede franske udgave *Linguistique balkanique* (Paris 1930, s. 165 ff.) har professor KR. SANDFELD bl. a. ogsaa behandlet disse forhold og paa en klar og nøgtern maade taget stilling til et problem, som ofte nok har været genstand for tildels ganske fantastiske hypoteser. SANDFELDS principielle udgangspunkt var ganske visst dette, at et fænomen som den suffigerede artikel udmærket godt kunde udvikle sig spontant paa forskellige steder af jorden. Men de særlige forhold paa Balkan gjorde det dog sandsynligt, at der forelaa en historisk sammenhæng mellem artikelbrugen i albansk, rumænsk og bulgarsk. Med hensyn til forholdet mellem rumænsk og albansk var SANDFELD i den danske udgave af sit værk tilbøjelig til at mene, at artikelbrugen var opstaaet i albansk og derfra trængt ind i rumænsk; i den franske udgave indtog han dog det mere forsigtige standpunkt, at artikelbrugen kunde være opstaaet samtidig og uafhængigt i albansk og rumænsk, nærmest under indflydelse fra balkanlatinen, hvor der fandtes „certaines dispositions à la postposition". Den etniske symbiose mellem bulgarerne og rumænerne endelig syntes at være et tilstrækkeligt grundlag for at forudsætte, at den bulgarske suffigerede artikel maatte skyldes rumænsk indflydelse.

§ 2. SANDFELDS opfattelse af den suffigerede artikel i bulgarsk var diametralt modsat den teori, som L. MILETIČ med stor energi havde fremsat i flere undersøgelser, fremfor alt i sin doktordisputats *O člane u bugarskom jeziku* (Zagreb 1889) og i det store arbejde *Členъt v bъlgarskaja i v ruskija jezik* (trykt 1901 i SBORNIK ZA NARODNI UMOTVORENIJA, bd. XVIII). Teorien gik ud paa, at den bulg. suffigerede artikel var et ældgammelt fænomen, nedarvet fra urslavisk. MILETIČ paaberaabte sig især to argumenter: 1) den artikelagtige anvendelse af det postpositive, flekterede pronomen *tъ* i oldkirkeslaviske tekster, og 2) tilstedeværelsen af den suffigerede artikel i nordstorruss. dialekter. Med hensyn til de oldkirkeslav. forhold fik han — ganske visst først efter nogen tøven (sml. anmeldelsen af disputatsen i ARCHIV F. SLAV. PHILOLOGIE, bd. XII, 1890, s. 592—594) — støtte hos V. OBLAK, som i sine *Macedonische studien* (Wien 1897) uden forbehold gik ind for MILETIČ' opfattelse. Og med hensyn til bedømmelsen af det russ. materiale fandt han (i ARCHIV F. SLAV. PHILOLOGIE, bd. XXIV, 1902, s. 242—246) tilslutning hos CHALANSKIJ, som selv i sin store afhandling *O člene v russkom jazyke* (trykt 1901 i det russ. Videnskabernes Akademis tidsskrift IZVESTIJA OTDELENIJA RUSSK. JAZYKA I SLOVESNOSTI) havde samlet og analyseret et meget righoldigt russ. stof. Men skønt CHALANSKIJ var indforstaaet med MILETIČ' hovedtesis, at den bulg. og den russ. artikel havde en fælles urslav. oprindelse („identität des postpositiven artikels im bulgarischen und russischen"), var han dog ikke enig med ham i, at der ligefrem skulde foreligge tilfælde med suff. artikel i de oldkirkeslav. tekster. Ogsaa SANDFELD hævder med rette, at artiklen „ikke findes i de oldbulgarske tekster" („les textes spécifiquement vieux bulgares (vieux slaves) qui remontent au XI^{e} siècle, ne présentent rien de pareil"). Faktisk har allerede JAGIČ i en kort notits i ARCHIV F. SLAV. PHIL., bd. XX, s. 604, gjort opmærksom paa, at vi i de fremdragne oldkirkeslav. eksempler kun har at gøre med en mekanisk gengivelse af tilsvarende postpositive græske demonstrativa (ἐκεῖνος, οὗτος etc.). CHALANSKIJS eksempler, der er taget fra *Ostromir-evangeliet*, genspejler ogsaa næsten uden undtagelse græske forbilleder. Og fornylig har C. RACOVIȚĂ i en interessant artikel i det rumænske BULLETIN LINGUISTIQUE (bd. VI, 1938)[1]) bl. a. gjort sig den ulejlighed at gennemgaa samtlige tilfælde med postpositive demonstrativa i den oldkirkeslav. *Savvina kniga* med det negative resultat, at der ikke kunde være tale om „une tendance à postposer le pronom démonstratif avec une

[1]) Jeg skylder prof. V. BRØNDAL tak for at have gjort mig opmærksom paa dette arbejde.

valeur proche de l'article". Derimod forbliver den kendsgærning dog urokket, at det demonstrative pronomen, hvis stilling væsentlig er præpositiv, lejlighedsvis ogsaa kan staa postpositivt, — et forhold, der er fælles for alle slav. sprog, og som er det naturlige grundlag for opstaaelsen af den bulg. suffigerede artikel.

§ 3. Skønt ogsaa V. POGORELOV for nogle aar siden i MILETIČ-festskriftet (*Upotreblenije gramm. člena v govore Kijevskoj Rusi domongol'skogo perioda,* SBORNIK MILETIČ, Sofia 1933, s. 169—179) sluttede sig til teorien om en suff. artikel i oldrussisk, viser en nærmere analyse af de paagældende eksempler fra oldruss. tekster, at der i virkeligheden savnes tilstrækkeligt grundlag for teorien. For det første er der ikke tale om en morfologisk enhed mellem de paagældende nomina og deres formentlige artikel. For det andet adskiller artiklens flektion sig i intet fra det demonstrative pronomens flektion. Og for det tredje bevarer det postpositive pronomen i høj grad sin demonstrat.-anaforiske karakter. Intet af de eksempler, som CHALANSKIJ, POGORELOV og RACOVIȚĂ citerer fra oldruss. kilder fra 11.—12. aarh. (*Russiske lov, Nestor-krøniken, Theodosios' levned, Boris og Glebs levned, Hegumen Daniels pilgrimsfærd* o. a.), viser andet end simpel postpositiv anvendelse af det demonstr. pronomen *tъ* (uden mindste tegn paa betydningssvækkelse eller fonetisk enklise) parallelt med dets langt hyppigere præpositive anvendelse. Der er tilsyneladende overhovedet ingen faste regler for postpositionen. Ikke desto mindre kan man paavise en viss overvejende hyppighedsgrad for postpositionen i forbindelse med ganske bestemte ordkategorier, — et forhold, som man mærkeligt nok hidtil slet ikke har været opmærksom paa. I alle ovennævnte kilder forekommer det eftersatte pronomen fremfor alt i forbindelse med topografiske og geografiske betegnelser (som *gradъ gradъkъ selo město zeml'a strana gora xъlmъ lěsъ ostrovъ putь brodъ rěka peščera domъ xlěvina cьrky xramъ manastyrь stъlpъ stolъ*), dernæst i forbindelse med personbetegnelser (*kn'azь cěsarь bol'arinъ mužь smьrdъ otrokъ čьrnorizьcь bratъ vъlxvъ zlodějь povozьnikъ* etc.). Man erkender da ogsaa let, at pronomen i saadanne tilfælde ikke blot har en almindelig demonstrativ eller anaforisk funktion, men derudover en speciel, præciserende eller identificerende betydning, der udelukker tvivl om, hvilken genstand eller person der er tale om. Nøjagtig samme funktion faar imidlertid ogsaa det præpositive demonstrativum, saaledes at der alene af denne grund savnes hjemmel for at tale om en artikel. Betingelserne for

anvendelsen af det postpositive eller præpositive pronomen foreligger i skildringer, hvor der ligger vægt paa størst mulig nøjagtighed, og det er derfor indlysende, at den særlig hyppigt maa finde sted i en topo-geografisk beretning som *Hegumen Daniels pilgrimsfærd til det hellige land.* Der opstod derved en stilistisk-syntaktisk tradition, der ogsaa senere hævdede sig i rejsedagbogsgenren og i juridiske grænsebestemmelser. Interessant er det i saa henseende at sammenligne den postpositive anvendelse af pronomen i metropolit Theognostos' forordning om grænserne mellem to eparkier (fra ca 1350) med den præpositive i metropolit Aleksios' forordning om samme spørgsmaal (1360). Ogsaa retsakterne om drabet paa den lille prins Dimitrij byder talrige eksempler paa en præciserende præpositiv anvendelse af pronomen; her laa der jo uhyre vægt paa størst mulig nøjagtighed i vidneudsagnene. At formode, at de præpositive pronomina af skriveren er indsat i stedet for vidnernes postpositive pronomina, og at disse i virkeligheden var suffigerede artikler, — som CHALANSKIJ gør, — er fuldstændig urimeligt.

§ 4. For tilhængerne af teorien om en russ. suff. artikel er det ret kedeligt, at det postpositive pronomen kun undtagelsesvis lader sig paavise i det russ. skriftsprog i hele den periode, der ligger mellem det 11. og 12. aarh. paa den ene side og det 17. aarh. paa den anden side. Skønt den postpositive anvendelse af det demonstrative pronomen skulde være helliget ved at den forekommer baade i oldkirkeslav. og oldruss. tekster, regner man med, at dens anvendelse i de følgende aarhundreder var bevidst modarbejdet ved syntaktiske regler (forbud mod artiklen). Eksistensen af denslags regler er imidlertid kun en tom hypotese, og det er derfor ogsaa kun en hypotese, at artiklen skulde være opstaaet i talesproget netop i denne periode, hvor den ikke kan lade sig paavise i litteratursproget. Let spil mener man imidlertid at have for det 17. og 18. aarhundredes vedkommende. Her er følgende tekster blevet ført i ilden som vidnesbyrd om en faktisk suffigeret (morfologisk) artikel: 1) tsar Aleksejs brev til metropolit Nikon i anledning af patriark Josifs død (ekscerperet af MILETIČ, s. 31—32), 2) visse partier i protopop Avvakums polemiske skrifter (ekscerperet af V. IVANOV i RUSSKIJ FILOLOGIČESKIJ VESTNIK, 1898, s. 160—170, MILETIČ, op. cit., s. 35—36, og CHALANSKIJ, op. cit., s. 142—144), og 3) den anonyme *Skildring af det tyrkiske rige* (ekscerperet af MILETIČ, s. 37—38). Andre tekster, der ogsaa har været anført, kan her lades ude af betragtning som mindre repræsentative. En analyse af den anonyme rejseskildring overbeviser os hurtigt om, at den som topografisk og

geografisk beretning har et utvivlsomt genreslægtskab med hegumen Daniels *Pilgrimsfærd* og i brugen af det postpositive pronomen simpelthen fortsætter den føromtalte tradition. Det er fortrinsvis topografiske bestemmelser (*gradъ selo město gora xъlmъ dolъ rovъ řěka voda more domъ polaty vrata dveri* etc.), der er forsynet med det præciserende postpositive pronomen demonstrativum. Der er intetsomhelst, der tyder paa, at dette pronomen er svækket i sin betydning eller er blevet en morfologisk bestanddel af sit nomen. Stadig lige saa mulig som denne postpositive anvendelse af pronomen viser ogsaa den præpositive sig at være. Indenfor den juridiske genre, som ynder denne sprogbrug, kan f. eks. den *Zazyvnaja gramota* fra 1681 nævnes, som MILETIČ citerer, og hvor vi finder en overflod af præpositive pronomina i forbindelse med topografiske termini (som *votčina poměšťje derevn'a dvor* etc.).

§ 5. Lidt anderledes forholder det sig imidlertid med tsarens brev og protopopens skrifter, hvor vi ikke kan regne med en udpræget topografisk eller juridisk tradition. For ret at kunne bedømme disse dokumenter maa vi huske, at det ene er et privatbrev uden litterære prætentioner, som netop derfor maa formodes at genspejle tidens talesprog paa en ganske ufrivillig maade, medens Avvakums skrifter er en højtbegavet stilkunstners aandsprodukter, præget af hans „kærlighed til det russiske modersmaal" og af had mod det moderne kunstsprog („filosofiske vers"). En analyse af de partier, som man paaberaaber sig i tsarens skrivelse, viser en naturlig og undertiden stærkt følelsesbetonet stil, der staar i samklang med brevets triste emne, patriarkens uhyggelige død. Det lykkes nok i mange tilfælde at erkende de suffigerede artikelformer som simple postpositive demonstrativa, men i andre tilfælde er det tydeligt, at disse former ikke har en objektiv, syntaktisk funktion, men en udpræget subjektiv og emotionel, med andre ord en stilistisk funktion, som repræsenterer en innovation overfor de eksempler vi hidtil har haft at gøre med. De er derfor alt andet end simple artikelformer. Heri ligger da ogsaa det lingvistiske problem. Noget lignende gælder Avvakums lidenskabelige skrifter. Den temperamentsfulde fører for de „gammeltroende", som modsatte sig patriark Nikons kirkereform, behersker sin tids litterære sprognorm til fuldkommenhed og skriver et mesterligt kirkeslavisk sprog, som han betragter som russisk. Men i visse tilfælde, hvor han tilstræber en inciterende eller emotionel, agitatorisk eller familjær virkning, slipper han det alitterære folkesprog ind og skriver hele partier i en umiddelbart besnærende

og indtrængende tone. Netop i disse partier finder vi alle de former, der bliver anført som eksempler paa suff. artikel. At denne sidste antagelse dog er urigtig, fremgaar alene deraf, at Avvakum tæt ved siden af hinanden kan bruge parallelvendinger som *v gorax-těx* og *v těx* (*že*) *gorax* med nøjagtigt samme anaforiske funktion. Men ogsaa hos Avvakum staar vi overfor talrige tilfælde, hvor pronominalformerne foruden den syntaktiske har en stilistisk opgave, nemlig den at fremkalde en intim, personlig, følelsesbetonet virkning.

§ 6. Denne stilistiske ejendommelighed, som man ikke hidtil har taget tilstrækkeligt hensyn til, kan ikke siges at ligge i selve det postpositive pronomens (end mindre i den suff. artikels) semantiske natur. Det forekommer mig, at man kan give en rimelig forklaring derpaa. Vi finder nemlig baade hos tsar Aleksej og hos protopop Avvakum to konstruktionsmaader, som øjensynligt har tiltrukket og paavirket hinanden: 1) det postpositive demonstr. pronomen i alle dets flektionsformer, omhyggeligt bevarede i deres oprindelige, aldeles uafsløjfede, etymologiske skikkelse (hos tsar Aleksej f. eks. masc. og neutra sing. i nom.-acc. *dux-ot, nežid-ot, maslo-to,* i gen. *duxu-togo,* i dat. *licu-tomu, po jazyku-tomu,* i loc. *na městě-tom, v licě-tom, na pogrebenjě-tom;* femin. sing. i nom. *ruka-ta, lixoradka-ta, bolězn'-ta,* i acc. *stěnu-tu, glavu-tu, cěnu-tu,* i dat. *utrobě-toj;* pluralia i nom.-acc. *usta-tě, ruki-tě, nogi-tě,* i gen. *sudov-těx,* i instr. *očmi-těmi,* i loc. *na suděx-těx*; hos Avvakum masc. og neutra i nom.-acc. sing. *um-ot, krug-ot, tolk-ot, běs-ot, mir-ot, car'-et, slovo-to, dělo-to, nebo-to, uxo-to, br'uxo to,* i gen. *uma-togo, běsa-togo, raba-togo, car'a-togo, carstva-togo,* i dat. *čelověku-tomu, kirpiču-tomu, carstvu-tomu,* i instr. *s rabom-těm, umom-těm,* i loc. *v rogě-tom, na piru-tom*; femin. sing. i nom. *starina-ta, satana-ta, bludn'a-ta, plot'-ta,* i acc. *glavu-tu, pravdu-tu, pazuxu-tu,* i gen. *raboty-toja, nuži-toja, bezdělici-toje, bědy-toj, cerkvi-toj, sabli-toj,* i dat. *ženě-toj, po Moskvě toj,* i instr. *bogorodiceju-tojeju, cerkovju-tojeju,* i loc. *v věrě-toj, v zemlě-toj, v Moskvě-toj*; pluralia i nom.-acc. *zidy-tě, bezzakonniki-tě, sobaki-tě, glaza-tě, drova-tě, žily-te, jeretiki-te, kosti-te,* i gen. *jeretikov-těx, knig-těx, sobak-těx, sl'oz-těx,* i dat. *voram-těm, bol'šakam-těm,* i instr. *běsami-těmi, nogami-těmi, s'ostrami-těmi,* i loc. *o popax-těx, v prikazax-těx, v perevodax-těx, v rukax-těx, v ikonax-těx*), og 2) den uflekterede, intensiverende, deiktiske partikel *to* (kendt allerede i urslav. tid f. eks. i spørgepronominet *kъ-to*), som optræder som enklitisk affiks ikke blot til indeklinable ordformer, men ogsaa til deklinerede nominalformer i alle kasus (f. eks. hos tsar Aleksej: *boroda-to, gryža-to,*

glavu-to, utroby-to, v utrobě-to, k stěně-to; hos Avvakum: *golovu-to, voli-to, v br'uxě-to*). Karakteristisk for den tilsyneladende fuldstændige semantiske identitet mellem de to konstruktioner er den omstændighed, at baade tsar Aleksej og Avvakum bruger nøjagtigt de samme ordkonstellationer snart med den flekterede pronominalform, snart med den indeklinable partikel (f. eks. *glavu-tu/glavu-to/golovu-to*). Forledt dertil ved den mekanisk indsatte bindestreg har man set sig blind paa de citerede tilfælde med postpositivt pronomen, somom det her ganske evident drejede sig om en suff. artikel som i bulgarsk. I virkeligheden maa en kritisk analyse af den dobbelte konstruktionsmaade føre os til den slutning, at der i vid udstrækning er sket en semantisk kontamination, saaledes at det eftersatte pronomen, som i kraft af sin stilling maatte faa en svækket akcent, efterhaanden overtog den enklitiske partikels stilistiske funktion, som bestod i at intensivere det foregaaende nomens betydningsmæssige vægt og omgive det med en emotionel virkning. En saadan betydningsovertagelse forudsætter imidlertid, at pronominet ikke blot ikke var afbleget til artikel (d. v. s. et simpelt morfem i nominet), men tværtimod havde bevaret sin pronominale, demonstrativt-anaforiske karakter. Det næste skridt i udviklingen maatte blive, at pronominet selv blev til partikel uden paa nogen maade at passere artikelstadiet.

§ 7. Denne situation finder vi i de nordstorruss. dialekter. Her ser vi tydeligt, hvordan det postpositive pronomen demonstrativum i mange tilfælde med opgivelse af de kasusformer, der var to-stavelses eller endte paa konsonant, er stivnet og har mistet sin flektible karakter. At opfatte disse rester af det flekterede pronomen som artikel synes ikke paa nogen maade tilladeligt. Vi finder i nordstorrussisk ingen artikel med klare kasusformer, men kun partikler, der for det meste ender paa vokal (*ta to te ty ti tu*) og kun i et tilfælde paa konsonant med foregaaende vokal (*ot*, sjældent *et*). En gennemgang af den liste over formentlige artikelformer, som vi finder hos Racoviță, viser ovenikøbet, at i nogle egne er det *ta* eller *tu*, i andre *te*, atter i andre *to*, der har indtaget en monopolstilling paa de øvriges bekostning. Ellers er brugen af de forskellige partikelformer (som ogsaa kan føjes til adjektiver, verber og adverbier, ja selv til pronominer) reguleret af noget, som Racoviță meget træffende kalder „harmonie vocalique", idet partiklens udlyd i regelen retter sig efter nominets udlyd. Et studium af de nordstorruss. „byliner", som i kraft af deres særegne prosodi aabnede en bred adgang for alslags stilistiske fyldeord, bekræfter ganske denne regel. De følgende

eksempler er alle taget fra M. Speranskij, *Byliny*, bd. I (Moskva 1916) og er forsynet med henvisning til side og vers. Partiklen *-ot* staar efter substantiver og adjektiver med haard eller blød konsonantisk udlyd eller med udlyd paa *-j* (*ot zlatorogogo tura povorot-ot jest'* 41 : 104; *on slyšat i krik-ot bogatyrskoje* 82 : 175; *to Vladimir kn'az'-ot stol'ne-kijevskoj* 143 : 203; *a tut staryj-ot kazak da Ilja Muromec* 169 : 523; *kak primajet Vasilij-ot jedinoj rukoj* 235 : 217). Partiklen *-ta* staar efter subst. og adj. paa *-a*, hvadenten det er fem. nom. sing. (*šuba-ta stojit tri tys'ašči* 185 : 40) eller masc.-neutr. gen. sing. (*ja togo že goroda-ta Muroma* 76 : 125, *da ne vz'al ot jego blagoslovenja-ta da polnogo* 217 : 105) eller nom.-acc. plur. (*a glaziščа-ta u carišča bydto čaši pivnyja* 220 : 208) eller adjektiver og pronominer paa *-a* (*kak m'asna-ta gora da moj ved' dobryj kon'* 248 : 157; *a tvoja ta l'ubima semja da zamuž pošla* 59 : 138). Partiklen *-tu* staar efter fem. acc. sing. paa *-u* (*mimo slavnuju ber'ozu-tu pokl'apuju* 142 : 175; *v zeml'u-tu vtoptalis'a* 75 : 97), efter masc.-neutr. dat. sing. paa *-u* (*po čistu-tu pol'u jezdit, poxval'ajets'a* 74 : 83), efter pronomina paa *-u* (*a v tu-tu pogodu v sinemorskuju* 243 : 4; *a ko tomu-tu slavnu gorodu ko Korsun'u* 246 : 98), men ogsaa efter feminina af *-i*-klassen i acc. sing. (*na p'atu on dver'-tu porazmaxival* 141 : 147, *kak ja by tut jego na dolon'-tu klal* 177 : 173), — et tegn paa, at partiklens oprindelige kasus- og genusform endnu fornemmes. Partiklerne *-ty, -ti* opfattes tydelig som identiske og staar nøjagtigt under de samme betingelser, nemlig efter nom.-acc. plur. paa *-y, -i* (*da na vse i polenicy-ty udalyja* 221 : 251; *tut zaxod'at molodcy-ti da v svetlu gridnicu* 86 : 301; *uletela taja dver' da vo seni ty* 178 : 205) og efter instr. plur. paa *-ami* (og *-yma*) (*da udarilis' oni sabel'kami-ti vostryma* 75 : 91; *da žoltyma-ty kudr'amy do syroj zemli* 268 : 63; *a so dožd'ami-ti, s tumanami* 243 : 3), visstnok med tendens til at bruge *ty* efter *-i*, *ti* efter *-y*; forestillingen om formens pluralis-karakter er dog ikke død endnu og medfører, at den ogsaa bruges efter pluralia paa *-a* (*da tesniť stali jego tatara-ty poganyja* 168 : 495; *skidyval on s seb'a plať ja-ty kaličjiji* 180 : 264).

§ 8. Mærkeligt nok kan intet tilfælde paavises, hvor en gen. sing. fem. paa *-y* efterfølges af en tilsvarende partikel *-ty*; vi finder her altid generalpartiklen *-to* (*da nasypano pšeny-to belojaryja* 276 : 314). Paa samme maade optræder der i stedet for et ventet *-te* altid et *-to* efter loc.-dat. sing. fem. og loc. sing. masc. paa *-e* (*a na bočke-to čaročka byla serebr'ana* 90 : 436; *na šatre-to u men'a bylo podpisano* 84 : 248). I regelen staar *-to* ogsaa efter

instr. sing. fem. paa *-oj(u)* (*golovoj-to kačat, progovarivat* 266:17), selvom der findes sjældne eksempler med *-tu* (*sukoju-tu voločajkoju* 109:340). Generalpartiklen *-to,* hvis rette plads, saafremt den var en postponeret artikel, kun burde være efter neutra paa *-o/-e* (*da delo-to ved'*, *bratcy, dejets'a* 267:53; *a nosišče-to u carišča bydto palica bojevaja* 220:209), optræder selvfølgelig iflæng i samtlige tænkelige stillinger og hævder derved sin selvstændige oprindelse. Den er ogsaa saagodtsom eneraadende efter instr. sing. masc. og neutr. paa *-om*, gen. plur. paa konsonant, paa *-ov* og paa *-ej*, dat. plur. paa *-am*, loc. plur. paa *-ax* (*a i rostom-to ved' ty jest' mal'ošenek* 216:87; *u vorot-to našix* 62:244, *i u belyx šatrov-to* 159:214; *ona vz'ala po polatam-to poxaživat'* 57:90). Saa meget desto mere overraskende er det, naar man en sjælden gang støder paa en velbevaret flekteret form som gen. plur. *-tyx* (*a sorok-to teleg-tyx ordynskijix* 298:284). Den kunde tages som et vidnesbyrd om, at sprogbevidstheden endnu ikke helt har sluppet forestillingen om disse ellers stivnede formers pronominale (og demonstrative) karakter. I samme retning peger ogsaa de tilfælde, hvor vi i stedet for partiklen *-ot* træffer det fulde postpositive pronomen *-tot* (*god-tot za godom da kak reka bežit* 57:74, 80, cfr. dog *god-to za godom da kak reka bežit* 58:107) eller pronominet *-etot* (*a n'anki-eti vse da ostavajuts'a* 292:90, cfr. *n'anek-mamok-tyx* 291:82) eller endog pronominet *-on* (*kak ino car'-on Kost'antin-on Bogol'ubovič* 176:126; *aj staryj kazak-on Il'ja Muromec* 289:1; *prijexal tut Mixajlo syn Ivanov-on* 290:27). Ogsaa den omstændighed, at den postpositive partikel naarsomhelst kan erstattes med et præpositivt pronomen (f. eks. *nastavili doščečku-tu šaxmatnu* 297:278 og *po toji doščečke po šaxmatnoj* 298:306; *zapiral on tyji dveri krepko-na-krepko, a dveri-ty na ščepočki vse rassypalis'a, da i dveri-ty ved'te da pokololis'a, i vs'a-eta palata zašatalas'a* 217:94—97), tyder paa, hvor stærkt det demonstrative element endnu var i partiklen. Paa den anden side bliver det overraskende tydeligt, at alle grammatisk-morfologiske træk er gaaet af denne partikel, naar vi ser *-ot*, denne eminent „maskuline" partikel, anvendt i tilknytning til feminine nomina (f. eks. *podkrepil svoju silu-ot bogatyrskiji* 82:161).

§ 9. Behandlingen af sprogbrugen i de nordstorruss. „byliner" er naturligvis ikke udtømt med disse bemærkninger. Ikke desto mindre viser vore iagttagelser os tydeligt nok, at sprogbrugen her er yderst diffus og ustabil. Den spænder 1) over tilfælde med postpositivt pronomen (alternerende med

præpositivt pronomen), hvor pronominalfunktion og demonstrativ-anaforisk betydning er helt intakte, 2) over tilfælde, hvor baade betydnings- og formpræget er afsvækkede, men hvor der aldeles ikke kan spores nogensomhelst morfologisk eller semantisk artikelfunktion, 3) over tilfælde, hvor (hovedsagelig vokalisk udlydende) pronominalformer, oprindelig repræsenterende forskellige kasusformer, er stivnet til kasusløse partikler, snart i syntaktisk og etymologisk berettigede, snart i ganske uberettigede stillinger, og 4) over tilfælde, hvor alle pronominalformer er veget for den deiktiske generalpartikel *-to,* der har haft en afgørende betydning for hele udviklingen. Kontaminationen mellem den sidstnævnte og alle øvrige former tog sit udgangspunkt i alle de tilfælde, hvor den gamle partikel faldt sammen med pronominets neutrumsform. I en og samme mands mund alternerer samtlige 4 muligheder — „sans aucun esprit de suite", som RACOVIȚĂ ganske rigtigt indrømmer, og netop dette burde have belært ham om, at der ikke her kan være tale om en suffigeret artikel som i bulgarsk. Denne kontamination mellem partikelen *-to* og det eftersatte pronomen kan ikke eftervises førend i det 17. aarh. hos tsar Aleksej og Avvakum. Og at formode, at en i sig selv saare usandsynlig „varægisk" indflydelse skulde have gjort sig gældende paa dette omraade, er derfor fuldstændigt uberettiget.

AD. STENDER-PETERSEN

OM DEFINITIONERNE AF VERBETS ASPEKTER

I Ch. Ph. Reiffs russiske grammatik[1]) fra 1821 bruges udtrykket *aspekt* for at gengive det russiske *vid*. Dette ord, beslægtet med det latinske verbum *videre,* betyder egentlig „synspunkt", „anskuelsesform". Det er blevet brugt for at betegne visse former af nomen og verbum — cf. det græske εἶδος, af samme rod og med en lignende funktion, idet det blot betyder „form", dvs. „grammatisk form" — og denne anvendelse forekommer allerede fra den slaviske sprogvidenskabs begyndelse. I oldtidens græske grammatik angives modsætningen mellem simple og afledte verber ved betegnelsen εἶδος, og noget lignende finder man i den gamle slaviske grammatik. For resten bruges denne terminus ikke paa nogen konstant maade i de forskellige grammatikker. Hos Smotrickij[2]) (1619) bruges *vid* saaledes om modsætningen mellem durative og iterative verber — og først i 1805 kommer Johan Severin Vater[3]), professor i Halle, til en klar opfattelse af de russiske og polske verbalsystemers struktur, idet han i sin russiske grammatik (1808) bruger *vid* om modsætningen mellem perfektive og imperfektive verber. Senere prøver Vostokov[4]) (1831) at definere særegenhederne ved det russiske system, og det er et lignende forsøg, der ligger bag indførelsen af ordet *aspekt* hos Reiff.

Slavisterne i den anden halvdel af det 19. aarh. skriver for det meste paa tysk og bruger sædvanligvis ordet *Aktionsart* som betegnelse for de

[1]) Ch. Ph. Reiff: Grammaire russe précédée d'une introduction sur la langue slavonne. Pétersbourg 1821. 5. éd. Paris 1886.

[2]) Smotrickij: (Russisk grammatik) 1619.

[3]) Johan Severin Vater: Lehrbuch der allgemeinen Grammatik. Halle 1805.

— — — : Grammaire russe. 1808.

[4]) Vostokov: (Russisk grammatik) 1831. M. h. t. Smotrickij og Vostokov se André Mazon: La notion morphologique de l'aspect chez les grammairiens russes. Mélanges offerts à M. Émile Picot. Paris 1913.

slaviske sprogs verbalserier. Denne terminus er blevet dannet af BRUGMANN[1]) som erstatning for *Zeitart,* der var blevet foreslaaet af CURTIUS[2]), og den er især blevet brugt om de græske verbalrødders forskellige nuancer. Senere fik ordet en mere og mere udbredt anvendelse, og derved opstod sammenblandingen med *aspekt. Aktionsart* bruges om det slaviske verbalsystems former og om en række mere eller mindre beslægtede fænomener i andre indoeuropæiske sprog, især om modifikationer af verberne ved præ- eller suffikser. Det franske udtryk *aspekt* har været almindelig brugt i romanske og angelsaksiske sprogforskeres værker, dels om de slaviske verbalkategorier, dels for at gengive det tyske *Aktionsart.*

Denne terminologiske sammenblanding følges af en definitorisk. Vi kan ikke fremstille hele denne sammenblandings historie, vi maa nøjes med at sige, at ved slutningen af forrige aarhundrede synes sprogforskernes definitionsforsøg at samle sig om to typer. Visse forfattere taler efter BRUGMANN om *verbalhandlingens objektive realitet,* medens andre — bl. a. WACKERNAGEL[3]) — understreger *den talendes subjektive indstilling.* Meget karakteristisk er det især slavisterne, der har fremført den sidste definition, medens BRUGMANNS definition især optræder hos germanisterne. Dette forstaas let ud fra karakteren af de slaviske sprogs verbalsystemer over for de germanske: anvendelsen af det slaviske verbums kategorier er netop fakultativ, idet den talende selv kan vælge det synspunkt, han vil anlægge over for verbets betydning, medens de tyske verbers aktionskategorier synes at have en fast semantisk karakter og saa at sige være givne paa forhaand sammen med verbernes betydning.

Netop dette forhold medfører omsider nødvendigheden af at skelne aspektbegrebet fra begrebet aktionsart.

Hos slavisten MIKLOSICH[4]) betegnes forskellen mellem perfektiv og im-

[1]) BRUGMANN und DELBRÜCK: Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen. Bd. II: Lehre von den Wortformen und ihrem Gebrauche. 1907—16. (Brugmann): cf. BRUGMANN: Kurze vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen. Strassburg 1904. Det har været umuligt at fastslaa det nøjagtige tidspunkt for indførelsen af betegnelsen „Aktionsart"; det har sandsynligvis været omkring 1880.

[2]) GEORG CURTIUS: Erläuterungen zu meiner Griechischen Schulgrammatik. Prag 1863. 2. Aufl. Prag 1870.

[3]) JACOB WACKERNAGEL: Vorlesungen über Syntax. I. Basel 1920.

[4]) MIKLOSICH: Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen. IV (ed. Leskien und Berneker 1926).

perfektiv som mere abstrakt og derfor mere omfattende end de andre modsætninger inden for det slaviske verbalsystem, og vi har allerede omtalt, at hos slavisterne i almindelighed var der en tendens til at isolere modsætningen perfektiv-imperfektiv for at tage den som udgangspunkt for en almindelig definition af BRUGMANNS *aktionsart*. Først i 1908 drager den svenske sprogforsker AGRELL[1]) konsekvenserne heraf, idet han skelner skarpt mellem *aspekter*: de to vigtigste kategorier inden for det slaviske verbum, den „ufuldendte" og den „fuldendte" form, — og *aktionsarter*: den semantiske værdi af sammensætninger med enkle verber eller af suffiks-afledte verber, der paa mere præcis maade udtrykker, hvorledes verbalhandlingen realiseres, idet de angiver, hvorledes handlingen udføres. Hos Agrell finder man ikke meget om den nærmere definition af aspekt, da hans undersøgelse koncentrerer sig om de fænomener, der falder ind under begrebet aktionsart.

Agrells forsøg paa en adskillelse forblev næsten upaaagtet. Dog finder man hos ADOLF NOREEN[2]), Agrells kollega i Lund, lignende betragtninger. Først 1926 kræver slavisten HERMANN JACOBSOHN[3]), at man skal skelne mellem aspekt og aktionsart, og det tilsyneladende uden at støtte sig paa Agrells undersøgelser. Jacobsohn karakteriserer aspekterne som *subjektive* former, medens aktionsarterne er *objektive* kategorier. Uafhængigt af Jacobsohn foreslaar EDUARD HERMANN[4]) 1927 at skelne mellem objektive og subjektive arter af verbalhandlingen. Efter at Hermann er blevet gjort opmærksom paa Jacobsohns arbejde ved en artikel af PORZIG[5]), erklærer han, at den af ham opstillede forskel er identisk med Jacobsohns. Det maa dog bemærkes, at Hermann regner den slaviske modsætning perfektiv/imperfektiv for ikke altid at være af subjektiv natur. Dette medfører indvendinger fra slavisternes

[1]) SIGURD AGRELL: Aspektänderung und Aktionsartbildung beim polnischen Zeitworte. Ein Beitrag zum Studium der indogermanischen Präverbia und ihrer Bedeutungsfunktionen. Lunds Universitets Årsskrift. N. F. Afd. 1. Bd. 4. Nr. 2. 1908.

[2]) ADOLF NOREEN: Vårt Språk. V. 1905.

[3]) HERMANN JACOBSOHN: Anmeldelse af Wackernagel: Vorlesungen über Syntax Gnomon II. 1926. Cf. samme forfatter: Aspektfragen. I. F. 51. 1933.

[4]) EDUARD HERMANN: Objektive und subjektive Aktionsart. I. F. 45. 1927, p. 207 f. Cf. samme forfatter: Aspekt und Aktionsart. Nachr. v. d. Gesellsch. d. Wissensch. zu Göttingen. Philol.-hist. Klasse 1933. Fachgruppe III, Nr. 10.

[5]) WALTER PORZIG: Zur Aktionsart indogermanischer Präsensbildungen. I. F. 45. 1927, p. 152 ff.

side, især KOSCHMIEDERS indlæg[1]) har maattet interessere Hermann. Denne indrømmer i hvert fald, efter at have kritiseret Koschmieders teorier om tidens retninger, at den slaviske modsætning altid er af subjektiv natur, og slutter sig desuden til den ny terminologi ved at bruge udtrykkene *aspekt* og *aktionsart*. Dog er de to forfattere meget uenige med hensyn til begrebet tidsretning, og diskussionen er for nogle aar siden blevet genoptaget af Koschmieder. Vi vil komme tilbage til begrebet *Zeitrichtungsbezug*.

Skønt visse forskere — bl. a. FELIX HARTMANN[2]) og H. VAN VELTEN[3]) — er imod at skelne mellem *aspekt* og *aktionsart*, idet denne ny problemstilling blot skulde gøre forklaringen endnu mere indviklet, tror vi, at denne adskillelse er uundgaaelig. Derved faar man inden for verberne skilt absolutte morfologiske kategorier fra morfologiske eller ikke-morfologiske kategorier, der ikke danner fuldstændige systemer, som gaar gennem hele klassen verbum, og som desuden viser sig at være mere konkrete, idet de angiver mere synonymiske fænomener, som udelukkende tager sigte paa begrebet *handling*, noget der kun udtrykkes af visse verber inden for et givet sprog. HOLGER PEDERSEN[4]) taler saaledes, f. eks. i sin russiske grammatik, dels om bevægelsesverber, hvor vi finder to rækker af verber, *bestemte* og *ubestemte*, med forskellig betydning, idet de bestemte betegner en bevægelse med een bestemt retning, medens de ubestemte betegner en bevægelse med flere forskellige retninger, — dels om *perfektive* og *imperfektive* verber. Og desuden kan præfiksationen — i mange tilfælde — ikke blot gøre et imperfektivt verbum perfektivt, eftersom den ogsaa kan ændre verbets oprindelige betydning, saa visse momenter eller visse modaliteter ved handlingen kommer til udtryk. Disse aktionsarter maa skilles fra de egentlige aspekter, og faktisk indrømmer de fleste forfattere, der har givet sig af med spørgsmaalet, denne adskillelses nødvendighed.

[1]) ERWIN KOSCHMIEDER: Studien zum slavischen Verbalaspekt. K. Z. 55 og 56, 1928 f. Cf. samme forfatter: Zeitbezug und Sprache. Ein Beitrag zur Aspekt- und Tempusfrage. Wissenschaftliche Grundfragen XI, herausgegeben von R. Hönigswald, Breslau. Leipzig und Berlin 1929.

[2]) FELIX HARTMANN: Die Verbalsysteme der Schulsprachen. K. Z. 59. 1932.

[3]) H. VAN VELTEN: Studien zu einer historischen Tempustheorie des indogermanischen mit besonderer Berücksichtigung der modernen europäischen Sprachzweige. K. Z. 60. 1933.

[4]) HOLGER PEDERSEN: Russisk Grammatik. 1916. § 106 ff.

sprogvidenskaben er følgende fænomener blevet studeret som aspektfænomener:

1. *Morfologiske kategorier*: f. eks. de slaviske verbers præfiksation, modsætningen mellem aorist- og imperfektum-stammen i oldgræsk.

2. *Leksikografiske (synonymiske) elementer*: f. eks. modsætningen mellem fr. *marcher* og *sortir*, hvoraf det første kaldes imperfektivt, idet det er uden „limite de tension" (GUILLAUME)[1]), og det sidste perfektivt paa grund af dets „limite de tension".

3. *Syntaktiske konstruktioner*: f. eks. de engelske saakaldte „expanded tenses": *to be* + præsens participium.

Vi skal ikke nægte, at de engelske omskrivninger af typen *I was writing* kan udtrykke noget i retning af den imperfektive aspekt, og at denne „form" i visse tilfælde staar i modsætning til den engelske præteritums enkle form *I wrote*. Hertil maa dog føjes følgende bemærkninger: 1. Den enkle præteritum udtrykker ikke nødvendigvis og udelukkende den perfektive aspekt; da den er den eneste enkle form, der udtrykker fortid, kan den f. eks. gengive baade den franske imparfait og passé défini. Ganske vist har man haft trang til at kunne udtrykke en ufuldendt handling, og den sammensatte tids fremkomst er et resultat heraf, men 2. den sammensatte tid kan ikke dannes med alle engelske verber, f. eks. ikke med verber som *can, ought, will, shall,* der endog ikke har noget præsens participium, hvad der forklares ved deres særlige natur som modalverber eller „forudsætningsverber".

Dette faar os til at tvivle paa overensstemmelsen mellem de sammensatte former og den imperfektive aspekt, som de oversætter. Man kan dog bemærke, at sammensætningen *to be* + præsens participium har naaet en vis abstraktionsgrad, da det endog er muligt at danne sammensatte verber med selve verbet *to be : I was being.* Dog rokker denne temmelig overraskende dannelse ikke ved den indvending, vi har rejst: de sammensatte former staar ikke i absolut modsætning til de enkle former, og desuden er ikke alle verber i stand til at danne sammensatte tider[2]).

[1]) GUSTAVE GUILLAUME: Temps et Verbe. Théorie des aspects, des modes et des temps. Collection linguistique, Soc. ling. de Paris 28. 1929. Cf. samme forfatter: Immanence et transcendance dans la catégorie du verbe. Esquisse d'une théorie psychologique de l'aspect. Journal de Psychologie 1933, p. 355—72.

[2]) M. h. t. studiet af disse syntaktiske forbindelser henvises til den grundige og særdeles instruktive bog af FERNAND MOSSÉ: Histoire de la forme périphrastique être + participe présent en germanique. I-II. 1938.

Hvad angaar de leksikografiske modsætninger af typen *marcher/sortir* (GUILLAUME), skal vi ikke nægte, at der er en bemærkelsesværdig forskel mellem de to slags verber. Men er det en aspekt-forskel? Spørgsmaalet synes vanskeligt, og vi mener ikke at kunne give et definitivt svar derpaa. Vi vil blot gøre opmærksom paa, at svaret ikke kan gives uden en *synonymisk undersøgelse* af alle verber, baade enkle og afledte. Ligesom man har vist, at visse præpositioner defineres ved modsætningen mellem begreberne *transitivitet* og *intransitivitet*, relationer, der defineres nøjagtig som modsætningen mellem imperfektivitet og perfektivitet, kan vi vente at finde lignende modsætninger inden for klassen verbum. Og for resten vilde andre ordklasser kunne opvise lignende modsætninger. Synonymikken, der hidtil er blevet drevet paa temmelig tilfældig maade, kunde bygge paa BRØNDALS arbejde om præpositionernes synonymik[1]). Efter den der udviklede teori defineres ord og ordgrupper inden for en given ordklasse ved anvendelsen af visse relationsbegreber. Denne teori og den deraf udledte metode vilde, ved den smidighed og rationalitet, der præger den, kunne genoplive studiet af synonymikken, der er af den største betydning for vort problem. En fuldstændig verbalklassernes synonymik vil give os det definitive svar med hensyn til eksistensen og naturen af de leksikografiske modsætninger, der hører hen under begrebet aspekt. Guillaumes paastande synes for tilfældige, da verberne *marcher/sortir* ikke staar i en nødvendig modsætning, som kan begrundes ud fra klassens synonymiske system.

De to morfologiske kategorier, hvori aspektbegrebet indgaar, er præfiksationen og fleksionen.

1. *Præfiksation.* De slaviske sprog giver det mest slaaende eksempel paa præfiksations-aspekt. Den tyske slavist LESKIEN[2]) mente, at den slaviske modsætning perfektiv/imperfektiv svarede til modsætningen i tysk mellem det enkle verbum og verbet med præfiks af typen *jagen/erjagen.* Vi skal ikke nægte, at modsætningen *jagen/erjagen* minder om aspekt-modsætningen, dog synes den af mere konkret og speciel natur. Præfikset *er-* kan nemlig paa tysk ikke forbindes med alle verber. Det er i almindelighed visse handlingsverber, der kan have dette præfiks, hvad der allerede viser os, at modsætningen i tysk mellem *jagen/erjagen* ikke er af den absolutte natur, som

[1]) VIGGO BRØNDAL: Præpositionernes Theori. København 1940.

[2]) A. LESKIEN: Grammatik der altbulgarischen Sprache. 1909. 2. Aufl. 1919. p. 215 ff.

vi fandt karakteristisk for den morfologiske aspektmodsætning. Hvis man sammenligner med polsk — den interessante iagttagelse er gjort af KOSCHMIEDER[1]) — viser det sig, at dette sprog har to verber til at gengive det tyske *jagen,* det ene perfektivt, det andet imperfektivt, ligesom der til *erjagen* svarer to verber af forskellig aspekt. Dette fastslaar den overbevisning, at aspekt, der er en temmelig abstrakt kategori, ikke udtrykkes ved de tyske præfikser. Men det tillader os ikke at slutte, at aspekt ikke kan udtrykkes ved præfiksation i visse andre sprog; det synes nemlig fuldtud muligt, at en rest af aspekt kan forekomme i visse verber uden at støttes af et system, der genfindes inden for hele klassen. Saaledes synes det italienske præfiks *s-* og det franske *dé-* ved visse verber at udtrykke den perfektive aspekt, se herom fru ROSALLY BRØNDALS studie over betydningen af det italienske præfiks *s-*[2]), og desuden J. BRUNELS arbejde om anvendelsen af præverbier i græsk[3]).

2. *Fleksion.* Det slaviske system finder ikke en nøjagtig parallel i andre sprog, dog findes den absolutte aspekt ogsaa i græsk, i de romanske sprog og desuden i de semitiske sprog, og i disse sprog indgaar aspekt i den morfologiske verbalbøjning. I græsk har vi modsætningen mellem imperfektum- (og præsens-) og aorist-stammen. Disse stammer har intet at gøre med tempus, der udtrykkes ved andre midler, og det var netop disse stammer, CURTIUS prøvede at karakterisere ved *Zeitart* (i modsætning til *Zeitstufe* „tempus"), et udtryk, BRUGMANN erstattede med *Aktionsart* (se ovenfor).

I de semitiske sprog finder vi et lignende system, blot mindre rigt paa former, nemlig modsætningen mellem de saakaldte *imperfektum-* og *perfektum*-former. Tempus udtrykkes slet ikke i det semitiske verbalsystem, der saaledes udtrykker aspekt-begrebet i dets reneste form.

Endelig giver i de romanske sprog modsætningen mellem de to fortidsformer et interessant eksempel paa aspekt. Her er aspekt kombineret med tempus. For resten medfører det franske tempussystems fuldstændige harmoni, at ogsaa modsætningen mellem futurum og konditionalis maa defineres som en aspekt-modsætning. Som støtte herfor kan nævnes den nære sam-

[1]) ERWIN KOSCHMIEDER: Zeitbezug und Sprache, p. 29 ff.

[2]) Mme ROSALLY BRØNDAL: La signification du préfixe italien *s-*. Acta Linguistica, vol. II, fasc. 3, 1940—41.

[3]) J. BRUNEL: L'aspect verbal et l'emploi des préverbes en grec, particulièrement en attique. Coll. Ling. Soc. de ling. de Paris 45. 1939.

menhæng, der i andre sprog — f. eks. i slavisk — findes mellem futurum og den perfektive aspekt.

Vi sagde lige, at aspekt er en temmelig abstrakt kategori, som maa holdes ude fra de forskellige kategorier, der kaldes aktionsart. Den terminologiske og definitoriske forvirring, der hersker inden for dette omraade af sprogvidenskaben, synes os at skyldes følgende grunde: 1. Paa den ene side har man i almindelighed villet definere verberne som en klasse af handlingsord, skønt der aabenbart eksisterer verber, der ikke udtrykker nogen form for handling. Saaledes er *aspekt* blevet sat i forbindelse med den subjektive opfattelse af verbalhandlingen, og sprogforskernes værker vrimler med eksempler, der næsten udelukkende er hentet fra handlingsverberne. Handlingsord findes ikke blot blandt verberne, og dog er det kun meget sjældent, at f. eks. nominer eller afledte nominer undersøges fra dette synspunkt. 2. Paa den anden side har man villet definere aspekt som en kategori, der kun har noget at gøre med verbets klasse. Aspekt fremtræder ganske vist paa særlig tydelig og klar maade i de præfiksations- eller fleksions-systemer, som blev omtalt ovenfor. Men vi har dog set, at modsætningen perfektiv/imperfektiv ogsaa findes i andre klasser, og at den ikke blot er af ydre morfologisk natur (præfiksation, fleksion), men ogsaa leksikografisk (synonymisk).

Lad os se paa de forskellige definitioner af aspekt. Hos AGRELL[1]) finder vi udtrykkene „die *vollendete* und die *unvollendete* Handlungsform", oversat fra polsk *dokonany/niedokonany* eller russisk *soveršenny/nesoveršenny*. Agrell diskuterer ikke nærmere betydningen af disse termini, men en diskussion er dog nødvendig. Selv om den tyske oversættelse er temmelig præcis, faar den dog en til at tro, at det drejer sig om noget i retning af *perfektum* i ordets latinske betydning („das perfektische"). Men dette er slet ikke tilfældet, og vi maa sige, at Agrell heller ikke gør sig skyldig i denne fejltagelse, idet han har et indgaaende kendskab til polsk, hvorfra han tager sine eksempler. Dog er der hos Agrell en tendens til at definere perfektivitet ved begrebet resultativitet; ganske vist vil forestillingen om et resultat ofte træde frem, naar man vil beskrive den aktuelle mening af en perfektiv form, men den perfektive form bruges meget ofte i tilfælde, hvor der slet ikke er tale om et resultat, men snarere om noget potentielt — saaledes i de saakaldte „gnomiske" udtryk — og dette faar os til at søge en mere abstrakt definition af aspekt.

[1]) AGRELL op. cit. p. 78.

Hos ADOLF NOREEN[1]) genfinder vi adskillelsen mellem aktionsarter og aspekter. Noreens aspekt-definition er lidet klar. Ved aspekt, siger Noreen, udtrykker sproget, om verbet giver et perspektiv (en „aspekt", et „syn") der strækker sig ud over dets egen grænse. Det vil sige, at for Noreen er handlingens effektivitet tegn paa den perfektive aspekt — som han kalder „terminativ" — og at den imperfektive aspekt — kaldet „kursiv" — karakteriseres ved mangel paa effektivitet. Disse udtryk synes os for specielle til at betegne eller definere de to aspekter, og desuden bruger Noreen denne modsætning ogsaa om svenske verber, idet han sammenligner med den slaviske modsætning. Den svenske sprogforskers angivelser er aabenbart for vage til at tilfredsstille kravene til en definition.

Hos begge disse forfattere indgaar begrebet *handling* i definitionen af aspekt. Og vi skal se, at dette er tilfældet hos de fleste sprogforskere, der har givet sig af med dette spørgsmaal. I HERMANNS definition drejer det sig igen om handlinger; det perfektive resumerer saa at sige handlingen, medens det imperfektive betegner dens udvikling i tiden. Saaledes hviler Hermanns definition hovedsagelig paa *tids*begrebet, medens Agrells og Noreens definitioner snarere støttede sig paa *rum*-begrebet. Derefter defineres aspekt almindeligvis først ved handlingsbegrebet, og dernæst ved handlingens forhold til tid og rum, og dette genfinder vi hos de fleste forfattere. Saaledes *Ereignis/Verlauf* hos PORZIG[2]), *point d'aboutissement/développement dans le temps* (VAN WIJK)[3]), *geschehen/geschehend* (KOSCHMIEDER)[4]), *regressiv/progressiv* (SANFTLEBEN)[5]).

I almindelighed synes disse definitioner at stemme med virkeligheden. Det er klart, at de nævnte udtryk i visse tilfælde kan bruges til at karakterisere modsætningen mellem to morfologiske enheder, hvoraf den ene er perfektiv og den anden imperfektiv. Det gælder saaledes følgende eksempel:

[1]) NOREEN op. cit. p. 607 ff.

[2]) PORZIG op. cit. „Der Aspekt ist der Gesichtspunkt, unter dem ein Vorgang betrachtet wird, nämlich ob als Verlauf oder als Ereignis."

[3]) N. VAN WIJK: Sur l'origine des aspects du verbe slave. Revue des Etudes slaves. IX. 1929, p. 252: „L'aspect perfectif résume, pour ainsi dire, l'action comme culminante à son point d'aboutissement, tandis que l'aspect imperfectif en envisage le développement dans le temps."

[4]) KOSCHMIEDER: Zeitbezug und Sprache.

[5]) P. R. SANFTLEBEN: Zur Terminologie des Verbalsystems. Zeitschr. f. franz. Spr. u. Lit. 58. 1934.

Un adjudant examinait les livrets. Il leva les yeux sur le galon d'Antoine (Martin Du Gard, Eté 1914), hvor modsætningen mellem *examinait* og *leva* udmærket kunde karakteriseres ved parrene varighed/begivenhed, udvikling i tiden/slutpunkt eller skeende/sket, men ved disse udtryk har vi dog kun angivet visse anvendelsestyper af de to verbalformer. Det er allerede vanskeligere at forklare brugen af den perfektive aspekt i tilfælde som: Cette vie dura dix ans. Det drejer sig her ikke om en „begivenhed" i samme forstand som i det ovenfor citerede eksempel (Il leva les yeux), man kunde maaske sige at *leva* udtrykte noget, som om det var en begivenhed, men brugen af „som om" viser netop svagheden ved definitionen, thi en sammenligning, der forudsætter en overført anvendelse af en form, kan ikke være udgangspunkt for en definition. I HERMANNS definition[1]) („komplexiv") har vi et ord, der karakteriserer brugen af passé défini i det anførte eksempel (Cette vie dura dix ans), — det er en slags „syntese" („Zusammenfassung") af vedkommende forestilling. Dog er begrebet *syntese* ikke tilstrækkeligt til at bestemme andre anvendelser af passé défini, det svigter saaledes over for vort første eksempel: Il leva la main. Og hvis vi vender os til den „gnomiske" brug af den perfektive aspekt, er de omtalte definitioner heller ikke tilstrækkelige.

Det hidtil sagte maa være nok til at slaa fast, at verbets aspekt ikke kan defineres ved rummet eller tid-rummet (eller lignende begreber). Det fremgaar, at aspekt er noget mere alment, og at dets forhold til tid og rum blot er en mulighed blandt flere. Og de almindelige definitioners fejl er antagelsen af, at aspekt skulde kunne defineres ved tiden eller rummet. Grunden hertil er utvivlsomt, at man har villet definere aspekt ud fra verbets definition, og at man stadig har antaget, at ordklassen verbum kunde defineres ved begrebet *handling* eller *tilstand*, der nøje knytter sig til tid- og rumbegrebet.

Vi skal ikke nægte, at kategorien aspekt kan bruges om tid og rum, ligesom den kan bruges, naar det drejer sig om handlinger; men disse definitioner er dog, om ikke forfejlede, saa dog for snævre, fordi de kun svarer til en del af kategoriens anvendelsesomraade. Hos HOLGER PEDERSEN[2]) finder vi en definition, der synes at tilfredsstille det krav om abstraktion, vi har

[1]) HERMANN I. F. 45. 1927.

[2]) HOLGER PEDERSEN: Les formes sigmatiques du verbe latin et le problème du futur indo-européen. Vidensk. Selsk. hist.-filol. Meddelelser III. 5. København 1921.

stillet. Holger Pedersen taler om *verbes à terme fixe* (perfektive verber) og *verbes sans terme fixe* (imperfektive verber). Ordet *terme* synes hos Holger Pedersen at betegne en slags maal eller grænse, opfattet paa abstrakt maade som et særligt element, der er knyttet til vedkommende verbum, et element, der giver verbalbegrebet en afgjort karakter ved at koncentrere det i et punkt eller inden for et omraade, hvor det drives mod bristepunktet. Man bemærker, at denne forestilling er beslægtet med begrebet potentialitet, der fremtræder ved anvendelsen af den perfektive aspekt for at angive, hvad der kan ske naarsomhelst. Paa den anden side udtrykker de verber eller de verbalformer, der mangler denne „grænse", det aktuelle eller det, der foregaar for vore øjne. Det er klart, at denne abstrakte definition er meget bedre egnet til at dække de forskellige aspekt-omraader end de ovenfor omtalte. Vi finder lignende tanker hos den franske sprogforsker GUSTAVE GUILLAUME, der taler om „limite de tension" (cf. p. 225).

Dog synes disse definitionsforsøg stadig at forudsætte, at aspekt kan defineres ud fra ordklassen verbum. Faktisk forekommer modsætningen perfektiv/imperfektiv ogsaa i andre ordklasser, og derfor maa man prøve at skille definitionen af aspekt fra verbet som klasse og i stedet hæve den til et niveau, der sikrer dens rigtighed og uafhængighed.

De slaviske sprogs system har i sig selv denne mulighed. I disse sprog opnaas perfektivitet i mange tilfælde ved anvendelsen af visse præfikser og endog ved visse *præpositioner* knyttet til verbet. Saaledes kan aspektbegrebet ikke være fremmed for præpositionernes ordklasse og ved en omhyggelig undersøgelse af denne ordklasse — og sikkert ogsaa af andre — vil vi kunne bestemme det fuldstændige aspekt-omraade. Et forsøg paa at se vort problem fra et højere synspunkt finder man i BRØNDALS bog om præpositionernes teori[1]), som vi allerede har omtalt. I denne bog søger forfatteren at definere de forskellige relationsarter, der ligger bag præpositionssystemerne, og undersøgelsen munder ud i den meget almene slutning, at ikke blot præpositionerne og beslægtede ord — dvs. ord, hvis klasse delvis er defineret ved begrebet relation — men endog alle ord og de fleste bøjningsformer (modus og aspekt, tempus og determination, tal og person), og desuden derivationssystemerne (præfikser, suffikser: diminutiver, augmentativer, intensiver og frekventativer) — kan defineres ved de forskellige særlige relationsarter.

[1]) BRØNDAL, op. cit. p. 68 f.

Denne teori antyder muligheden af at definere aspekt ved begrebet *transitivitet*, en relationsart, der viser sig at være af største værdi i synonymikken. Den intransitive relationsform betegner altid punktet, der ikke overskrides, hvad der er givet en gang for alle (cf. de „gnomiske" udtryks potentialitet); den transitive relationsform betegner linien, der gennemløbes, forskydningen; linien er ikke blot en udstrækning i rummet eller i tiden, men ogsaa en række af tal eller matematiske punkter. Ved denne karakteristik undgaas den for snævre eller specielle definition. Modsætningen punkt/linie skal forstaas helt alment, uden en udelukkende rumlig (eller tidlig) opfattelse. I følge BRØNDALS teori kan de to relationsformer kombineres, hvorved faas den intransitiv-transitive relationsform, der forener punkt og linie (i den omtalte meget abstrakte betydning). Det saaledes definerede begreb er den iterative aspekt, gentagelsen, der i de forskellige sprog ogsaa forekommer i verbalsystemerne.

Brøndals teori fortjener at overvejes. Den har den fordel at indføje aspekt-problemet i en gruppe problemer af almen natur, og den fører frem for alt til grundlæggelsen af en rationel synonymik. I følge denne teori kan aspekt ikke defineres ud fra ordklassen verbum, eftersom dennes definition hviler paa de generiske begreber, medens aspekt defineres ved relationsbegreberne, de nødvendige elementer i synonymikken. Den største fordel ved den omtalte teori er, hvad vort problem angaar, at skille aspekt-definitionen fra definitionen af tempus; thi det synes, at det netop er paa dette punkt, at de største vanskeligheder opstaar, og det er her, de fleste forfattere har taget fejl.

Vi skal vise dette ved KOSCHMIEDERS teori[1]), som vi allerede har omtalt. Det centrale i Koschmieders teori er begrebet *Zeitrichtungsbezug*. Den talende kan betragte et fænomen fra to synspunkter; for det første kan vedkommende fænomen betragtes som en slags nutid, der forløber for ens øjne; det er da „skeende" („geschehend"), og følgelig er dets retning den, der fører fra fortiden til fremtiden; for det andet kan den talende betragte fænomenet som en temporel værdi opfattet som et punkt i tidsforløbet, og herved kan den talende opfatte fænomenet som „sket" („geschehen"), dvs. at retningen i dette tilfælde gaar fra fremtiden til fortiden. Disse to tidsretninger forklarer nu de to aspekter, idet den imperfektive aspekt udtrykker et fænomen med retning fra fortid til fremtid, medens den perfektive aspekt udtrykker et fænomen med retning fra fremtid til fortid.

[1]) KOSCHMIEDER: Zeitbezug und Sprache.

Denne teori synes os langt fra tilfredsstillende, og af følgende grunde: for det første er teorien om tidsretninger forvirrende, eftersom adskillelsen mellem retningen fortid-fremtid og retningen fremtid-fortid gør definitionen af selve tidsbegrebet usikkert. Koschmieder synes at mene, at tiden har to retninger — for den talende — medens alle ellers er enige om, at tiden netop er asymmetrisk, dvs. uden mulighed for tilbagevenden; hvis vi vil bruge Koschmieders terminologi, kan vi sige, at tiden bevæger sig fra fortid til fremtid, den har ikke andre retninger. Saaledes synes teorien om tidsretninger fejlagtig, og for resten koncentrerer den sig hos Koschmieder i brugen af de to ord *geschehend/geschehen*, hvor aspekterne altsaa defineres ved modsætningen mellem præsens og præteritum participium, et ikke særlig betryggende resultat.

Selv om Koschmieders teori er fejlagtig, er hans bemærkninger om de sproglige fakta meget interessante. Han har æren af at have paavist Leskiens fejl med hensyn til forholdet mellem den tyske præfiksation og de slaviske aspektsystemer, ligesom han har vist, at den hebraiske perfektum ikke kan bruges i nutid, undtagen naar det drejer sig om det særlige tilfælde af samtidighed. Dog gøres forklaringen af disse særtilfælde stadig vanskelig ved ideen om de to tidsretninger.

Vi har ikke kunnet foretage en detaljeret undersøgelse af alle definitionsforsøg. Dog mener vi, at vor fremstilling har vist nødvendigheden af en mere rationel definition end de sædvanlige. Da aspekt er en kategori, der findes inden for forskellige ordklasser, maatte definitionsforsøg baseret paa ordklassen verbum lades til side. Dog viser ordklassen verbum os de mest slaaende eksempler paa en morfologisk krystallisation af aspekt, hvad der bringer os til at søge udgangspunkter for undersøgelsen i denne klasse. Men dette vil ikke føre til noget, med mindre vi undgaar saavel begrebet tid som begrebet handling, begreber, der fra et vist synspunkt synes for specielle til at tjene som et levedygtigt definitionsgrundlag for verbets aspekt.

H. M. Sørensen

VIEUX FRANÇAIS *ESCORTEMENT, ESCORTREMENT, ESCORDEMENT*

I Godefroys lexikon finner man nio exempel på adverbet *escortrement* „de tout son cœur, du fond du cœur, avec courage, avec ardeur". I slutet av artikeln *escortrement* hänvisar Godefroy till *escordement.* Under sistnämnda uppslagsord, som Godefroy översätter „de tout son cœur, de tout cœur, du fond du cœur, avec courage, avec ardeur, vivement", finner man nio exempel på *escordement* och sex exempel, i vilka adverbet har en avvikande form, *escortement.* De tre adverben *escortement, escortrement, escordement* ha i det övervägande antalet exempel en likformig användning. I sammanlagt 17 exempel stå de såsom bestämning till verben *prier, deprier, reprier, reclamer.* Blott i fem exempel bestämma de verben *maudire, somondre, jurer, regretter* och *defendre.* De olika formernas användning framgår av följande schema:

escordement prier 4 ex.	*escortement prier 2 ex.*	*escortrement prier 3 ex.*
„ *reclamer 1* „	„ *reclamer 1* „	„ *reclamer 4* „
„ *deprier 1* „	„ *jurer*[1]) *1* „	„ *regreter 1* „
„ *reprier*[2]) *1* „		„ *deffendre 1* „
„ *maudire 1* „		
„ *somondre 1* „		

De två exemplen på *escortement* från 1500-talet intaga, som vi skola se, en särställning.

[1]) Andra handskrifter ha här för *escortement* läsarterna *estoutement, cruelment,* se Montaiglon, Raynaud, *Recueil des fabliaux,* III, sid. 242 och 417.

[2]) Exemplet lyder: Et Karlemene *reprie escordement, Girart de Vienne,* éd. Fr. G. Yeandle, New York, 1930, v. 5333. Godefroy citerar Tarbés edition, som har den felaktiga läsarten *répris ascordement.*

Till dessa Godefroys exempel kan jag foga några andra, som jag funnit vid läsning av fornfranska verk:

Onques encaïné prisons
Ne quic que si bel depriast
Dieu que d'enfer le delivrast,
Que Robers plus *escortrement*
Ne li prit merchi boinement,
Robert le Diable,
éd. E. Löseth, v. 783.

N'i a borjoisse ne vilaine
Qui ne plourt mout *escortrement*,
ib., v. 3665,

där ms. *A* har: Que ne pleure mout *tenrement*.

Dé prie *escordement*,
Philippe de Thaün, *Bestiaire*,
éd. Walberg, v. 2776.

Biau fiz, remenbre *escordement*
Ta fin et ton commencement,
Estienne de Fougiere, *Livre des manieres*,
éd. J. Kremer, v. 130.

Då de tre adverben *escortement, escordement, escortrement* ha ensartad användning, i det de uti det övervägande antalet exempel stå såsom bestämning till verb, som betyda bedja (prier, reclamer), ligger det nära till hands att i dem se olika former av ett och samma ord, såsom Foerster gör i noten 2385 till sin edition av *Aiol*[1]). Att *escortrement* är sekundärt i förhållande till *escortement* ligger i öppen dag. Ett inskott av ett epentetiskt *r* är synnerligen vanligt efter förbindelserna *rt* och *rd*: *perdrix, dartre, tertre, jardrin* (pour *jardin*), etc.[2]).

Men hur förhålla sig inbördes *escordement* och *escortement*? I noten 2385 till *Aiol* härleder Foerster *escordement* ur ex corde + ment. Denna härledning kan icke tagas på allvar, ty ett dylikt adverb skulle ur ordbildningssynpunkt vara ett sannskyldigt monstrum. Såsom populärt ord skulle det för

[1]) *Aiol et Mirabel und Elie de saint Gille*, Heilbronn, 1876—82.

[2]) E. Bourciez, *Précis hist. de phon. fr.*, § 178, Rem. III; Schwan, Behrens, *Gram. des Altfranz.*, § 168 Anm.

övrigt ha givit **escortment,* såsom lärd bildning är en så förnuftsvidrig sammansättning ännu osannolikare. Foersters härledning tycks emellertid, åtminstone vid första påseendet, stödjas av engad. *dakuormaing* „von Herzen", som anföres av Meyer-Lübke i hans stora etymologiska ordbok vid sidan av *escordement* såsom avledningar av cor[1]).

Nyckeln till förklaringen av *escordement* ger den mellanliggande formen *escordeement* „de tout son cœur":

> Du cuer soupira tenrement
> Et dist moult *escordeement*:
> En cest est ma vie u ma mort,
>
> *De II bons Amis loiaus,* Richel. 19152, f° 2c, hos Godefroy.

Escordeement är den felande länken vid härledningen av *escordement.* Till grund för dessa adverbiella uttryck ligger synbarligen ex corde et mente, som i något populär form ger *escorde e ment,* lyckligtvis bevarat i ett exempel, sedan genom sammandragning av två obetonade *e escordement.* Den sammandragna formen *escordement* har uppfattats som ett adverb på *-ment*[2]). Uttrycket ex corde et mente är ej enastående. I svenskan säger man på samma sätt *av själ och hjärta,* i franskan *de cœur et d'âme,* och i *Vulgata* är förbindelsen *ex corde et ex anima* vanlig *(Femte Mosebok 6,5, 26,16, Matteus 22,37, Markus 12,33, Lukas 10,27), ex corde et ex anima et ex mente (Markus 12,30).* Det engad. *dakuormaing* förutsätter på samma sätt de ab core et mente, sammandraget till *da kuore mente,* sedan *dakuormaing*[3]). *D'alma e de coraçon* är vanligt i *Cid.*

Men hur är *escortement* att förklara? Utan tvivel har *escortement* i fornfransk tid sammanförts med och kanske fattats såsom en sidoform till *escordement.* Det låter sig emellertid icke göra att fonetiskt förklara *escor-*

[1]) Meyer-Lübke anför också efter Foerster, *loco cit.,* biformen *escordrement,* som jag icke kunnat belägga och som torde bero på ett misstag.

[2]) Efter sammandragningen av *escordeement* har den nya formen *escordement* ej längre blivit fullt begriplig, och den har omtytts till *escordelment* (Godefroy, 2 ex.), som anslöt sig till de många adverben på *-ment* bildade på adjektiv med suffixet *-el.* Då prefixet *es-* syntes överflödigt, har det ibland bortkastats och kortformen *cordelment* skapats (Godefroy, 2 ex.; Tobler, Lommatzsch, 1 ex., art. *cordel*).

[3]) Rörande bortfallet av obetonade förtoniga vokaler i engadinskan se E. Walberg, *Saggio sulla fonetica del parlare di Celerina-Cresta (Alta Engadina),* Lund, 1907, § 86, 86 a.

tement ur *escordement. Escortement* synes vara samma ord som det italienska adverbet *scortamente,* vilket är bildat på participet *scorto* till verbet *scorgere* < lat. excorrigere.

I det klassiska latinet accentuerades *porrigere, erigere* och *corrigere* på följande sätt:

pórrigo,	porréxi,	porréctum,	porrígere
érigo,	eréxi,	eréctum,	erígere
córrigo,	corréxi,	corréctum,	corrígere

Denna växling i betoningen kunde icke bibehållas. Efter mönstret av formerna med tonvikten på prefixet bildade man, såsom J. Jud framhåller[1]), infinitiven pórrigere, perfektum porxi och participet porctum, som ligga till grund för it. *porgo, porsi, porto, porgere.* På samma sätt har man av excorrígere bildat excórrigo, excorsi, excorctum, excórrigere, som i italienskan givit *scorgo, scorsi, scorto, scorgere.* Verbet *scorgere* har två betydelser, en konkret och en abstrakt. Den konkreta, egentliga betydelsen är „guidare, mostrare il cammino, far la scorta" (varav *scorta, scortare* > fr. *escorte, escorter,* svenska *eskort, eskortera*), den abstrakta, överförda betydelsen är „rikta uppmärksamheten på > „vedere, discernere", och från den ursprungliga betydelsen „som har uppmärksamheten på" har participet *scorto* blivit en synonym till *accorto* (Tommaseo), som betyder „sagace, avveduto, attento, destro, sollecito" (Crusca).

Likavisst som expertus (för det klassiska experrectus) lever kvar såsom enda överlevande form av expergiscere i avledningen *esperter* „vakna" i flera franska dialekter[2]) och i adjektivet *espert, apert* i fornfranskan[3]) samt i *despert* „vif" (Aude)[2]), sp. *despierto,* port. *(d)esperto* „vaken", kan excortus leva kvar i fornfr. *escortement* med samma grundbetydelse „attento", „som har uppmärksamheten riktad på något", som i italienska adjektivet *scorto. Escortement* användes, såsom vi sett, i det övervägande antalet exempel såsom bestämning till verb med betydelsen „bedja". Bönen kräver en fullständig koncentration av den bedjandes uppmärksamhet. *Prier escortement* blir därför likvärdigt med „prier attentivement, avec recueillement, sincèrement, de tout son cœur". Betydelseutvecklingen av *escortement* har helt naturligt påverkats av det fonetiskt närstående *escordement.*

[1]) *Revue de linguistique romane,* I, 183—84.

[2]) W. von Wartburg, *Franz. etym. Wörterbuch,* III, 308.

[3]) W. von Wartburg, *op. cit.,* III, 310.

Vid redigeringen av denna artikel har jag funnit, att Gachet, *Glossaire roman des chroniques rimées,* Bruxelles, 1859, i likhet med utgivaren av *Partonopeus de Blois,* G. A. Crapelet, oriktigt översätter ett exempel på *escortement* ur denna dikt „courtoisement". Gachet tillägger: „L'italien *scortamente* n'a pas tout à fait le même sens". Gachet synes alltså ha anat samhörigheten mellan fornfr. *escortement* och it. *scortamente.*

De två sista exemplen på *escortement* hos Godefroy (art. *escordement*), som äro hämtade från Montluc och Brantôme, äro tvivelsutan lån av it. *scortamente* i 1500-talets franska, och i de två exemplen har ordet samma betydelse som it. *scortamente* „avvedutamente, accortamente".

Sammanfattningsvis kommer jag alltså till den slutsatsen att *escordeement, escordement* äro att härleda ur ex corde et mente. *Escortement* är bildat på participet excortus till excorrigere. *Escortrement* är en biform till *escortement.* De två exemplen på *escortement* från Montluc och Brantôme äro lån av it. *scortamente,* liksom *escort* (Godefroy, 3 ex.) är it. *scorto.*

FRANÇAIS *LÂCHE, LÂCHER*

Någon allmänt vedertagen etymologi till adjektivet *lâche* och verbet *lâcher* har man icke ännu funnit. Diez' härledning ur *laxare* är fonetiskt omöjlig, och Ulrichs ur *laxicare[1]) skulle, såsom Meyer-Lübke i sin etymologiska ordbok, art. 4918, framhåller, förutsätta, att it. *lasco* „pigre, vile, fiacco, spossato", *lascare* „allentare una fune tesa" (Petrocchi, *Nuovo diz. univ.*) ej äro inhemska bildningar (jfr. maxilla > *mascella*) utan lån från prov. *lasc* „lâche, mou, vilain", *lascar* „lâcher" (Levy), vilket med hänsyn till betydelsen av *lasco* och ordets förekomst även i dialekterna är föga troligt. Meyer-Lübke härleder orden ur ett hypotetiskt *lascus „schlaff" av okänt ursprung. Regulus' förklaring av *lascus såsom en omgestaltning av laxus efter mönstret av cascus, vascus, vescus[2]), är alltför konstruktiv och hypotetisk och därför icke ägnad att inge förtroende. Att i *lascus med Gröber se samma ord som det nyhögtyska *lasch*[3]) låter sig ej göra, ty. *lasch* uppträder först i nyhögtyskan och är enligt Kluge[4]) ej osannolikt lån från fr. *lasche, lâche.*

[1]) *Zeitschrift für rom. Phil.,* IX, 429.
[2]) *Zeitschrift für rom. Phil.,* XXXXIV, 651.
[3]) *Archiv für lat. Lexicographie,* III, 509.
[4]) *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache,* art. *lasch.*

Lâche betyder i modern franska „qui n'est pas tendu", „qui est sans énergie" eller som Littré säger „qui manque de vigueur et d'activité", „qui est sans courage", *lâcher* betyder „laisser aller en détendant, en cessant de tenir, en cessant de retenir" *(Dict. gén.)*. I det äldre språket och ännu i dialekterna har verbet även andra betydelser. Hos Godefroy, IV, 732 b, finner man ett exempel från Gaydon, där *laschier* har betydelsen „se fatiguer, faiblir", och två exempel, där *soi laschier* betyder „se retirer, s'abstenir". I andra exempel betyder *soi laschier* „se relâcher, faiblir" (X, 66a) och *laschier de faire qch.* „cesser" (X, 65 c). Jämför följande exempel:

Si ne s'en retrait ne ne *lasque,*
*Histoire de l'Abbaye de Fécamp en vers fr. du XIII*e *s.,* éd. A. Långfors, v. 5029,

översatt i gloss. „s'abstenir".

Por ce que mon mari voi de toz biens *laschier,*
De la fole et de la sage dans A. Jubinal, *Nouveau recueil,* II, 79,

„s'abstenir".

Unques por ce ne *s'alascha*
Ne n'alenti ne ne lassa
Que il ne feïst tote veie,
Avant lui descouvrir la veie,
Nus n'i aveit a lui durée,
Histoire de Guillaume le Maréchal, éd. Paul Meyer, v. 12427,

översatt i gloss. „faiblir, se relâcher".

El blanc (lion) aiés fiance, car il est de par Deu; e sil esgardez totes les foiz que vostre force *lascera,* e il vos esgardera autresi, *Perlesvaus,* éd. W. A. Nitze, T. Atkinson Jenkins, p. 261, 1. 6089, översatt i gloss. „to weaken, relax"[1]).

Det är också av intresse att påpeka, att flera exempel på substantiven *laschesse* och *lascheté* hos Godefroy (IV, 732a) ha betydelsen „lassitude, fatigue, faiblesse", och i följande exempel är *lasche* alldeles synonymt med *lasse* och översättes i gloss. „abattu". Den övergivna, som kastas omkring på havet i en tunna, säger:

Que feray jou, *lasche,* chetive, dolante et trop infortunee, *La fille du comte de Pontieu,* éd. Clovis Brunel, *Soc. des anc. textes,* p. 94.

De olika betydelserna hos verbet *lâcher* och adjektivet *lâche* äro lätta att förklara, om man utgår från en vulgärlatinsk form **lassicare* bildad på

[1]) Jämför i *Perlesvaus* de normandiska formerna *porcachier* 6545, *mescief* 6533, *cief* 6544, 6550, *cevauchier* 6571, etc.

lassus liksom ausicare på ausus, maturicare på maturus, rasicare på rasus, tardicare på tardus, etc.[1]). *Lassicare har från början varit synonymt till lassare, och den ursprungliga betydelsen återfinnes i exemplet från Gaydon hos Godefroy:

Ne sai porquoi voi mon cheval *laschier,*
4152 Ainz mais d'esrer ne le trouvai lanier,

samt i de avledda substantiven *laschesse, lascheté* „lassitude, fatigue, faiblesse" och i adjektivet *lasche* „abattu" citerat ovan. Betydelsen „s'abstenir, se retirer, cesser" utgår från grundbetydelsen „se fatiguer, se lasser de qch.".

I moderna franska dialekter har *lâcher* betydelsen „s'évanouir", så på punkterna 907 *s laché* (Saône-et-Loire) och 968 *latsei*, 969 *latsi* (Suisse[2])) i *Atlas linguistique de la France,* kartan B 1561, och i Alemtejo i Portugal betyder *lascar* „maigrir"[3]). Betydelserna „s'évanouir" och „maigrir" ha lätt kunnat utvecklas ur den ursprungliga betydelsen „se fatiguer, se lasser", likaså adjektivet *lâche* „qui est sans énergie, qui manque de vigueur et d'activité" i franskan, *laske* „faible" i neapolitanskan[3]) och *lasco* „pigre" i italienskan[3]).

När man är trött, upphör man att hålla eller att hålla tillbaka (tänk t. ex. på ett dragdjur), och betydelsen „laisser aller en détendant, en cessant de tenir ou de retenir" förklaras därför lätt ur grundbetydelsen „se fatiguer, se lasser".

Lâche är ett verbaladjektiv. Så säger Gaston Paris: „On ne saurait expliquer *lâche* autrement que comme l'adjectif verbal de *lâcher*"[4]).

Etymologin *lâcher* < *lassicare framställde jag för första gången i min licentiatavhandling år 1921. När jag under utarbetandet av denna artikel genomgick en del glossar, fann jag, att Karl Voretzsch i glossaret till *Altfranzösische Sprache*, sjätte upplagan (1932) härleder *laschier*, som förekommer i en av de till sjätte upplagan fogade dialekttexterna, ur „*lassicare, zu lassus". Då denna etymologi synes ha passerat obemärkt, har jag begagnat tillfället att publicera mina funderingar av år 1921, ty samtliga betydelser hos *lâche* och *lâcher* låta sig, som vi sett, lätteligen förklaras genom *lassicare.

GUNNAR TILANDER

[1]) Meyer-Lübke, *Gram. der rom. Sprachen,* II, § 577.

[2]) I samma trakter ha *bêche* och *bêcher* formerna *bets* och *betsi* på kartorna C 1763 och 1764.

[3]) Meyer-Lübke, *Rom. etymol. Wörterbuch*, art. 4918.

[4]) *Romania,* VIII, 448.

BIDRAG TIL PROPRIERNES SYNTAKS

Nærværende afhandling skal, som titlen angiver, behandle de fænomener, der opstaar, naar proprier bruges som forskellige sætningsled. Der vil altsaa ikke blive givet noget indlæg i den store diskussion om definitionen af ordklassen proprium, der hører hen under den rene morfologi. Der vil heller ikke direkte blive taget sigte paa en udforskning af den rene syntaks, paa definitioner af sætningens led. Vi vil holde os til den mellemzone, hvor baade morfologien og syntaksen spiller ind, hvor man studerer sammenspillet mellem morfologiske størrelser og de syntaktiske ledpladser, den grammatiske zone eller disciplin man kunde kalde morfo-syntaks.

Vægten ligger dog paa det syntaktiske, idet hovedformaalet med afhandlingen er at gøre opmærksom paa nogle hidtil upaaagtede ledfunktioner. Derfor er emnet valgt saaledes, at det morfologiske element er blevet reduceret saa meget som muligt. Vi følger nemlig her den opfattelse, at proprier er defineret ved at betegne objektive, individuelle genstande og intet mere, og at de ikke danner noget synonymisk system, idet de enkelte ord inden for ordklassen ikke har nogen specialbetydning[1]).

Det vilde være fristende at give en fremstilling af propriernes syntaks i sin helhed, men det vilde føre for vidt her. Derfor har vi indskrænket vort emne fra begge sider, dels fra den morfologiske, dels fra den syntaktiske. Selv om proprierne ikke danner noget synonymisk system, saa kan man dog skelne mellem visse grupper af proprier: navne paa lande, byer, floder, personer. Her synes landes navne, der betegner genstande af en vis udstrækning, at staa over for byers og personers navne, der betegner genstande af punktuel natur. Vi vil i det følgende holde os til personnavne, der paa en vis maade er proprierne par excellence. Fra den syntaktiske side bliver indskrænkningen endnu større. Et proprium kan staa som *led,* være sig totalled

[1]) cf. Brøndal „Ordklasserne" (1928) p. 45 og 81.

(„Tais-toi, Émile!"), led i en nominalsætning (spørgende udraab „Émile malade?"), subjekt („Émile est malade"), objekt („J'ai rencontré Émile"), prædikat („C'est Émile"), eller som *underled* (led inden for led), være sig materiale[1]) (f. eks. objekt for en præposition: „Je parle d'Émile"), distinktiv („l'affaire Calas"), eller endelig som led i en *sammensætning* („être Gros-Jean comme devant"). Inden for disse mange muligheder vil vi holde os til funktionen som underled. Men ikke nok hermed: vi vil undersøge en ganske bestemt kombination af underled, nemlig determinativ + materiale/distinktiv. Denne funktion af determinativ eller underleds-subjekt udfyldes almindeligvis af ord som *un, le, ce, son,* medens propriet staar som materiale/distinktiv.

Det drejer sig altsaa alt i alt om det, der traditionelt kaldes *artikel* + proprium (bortset fra at man vel ikke plejer at tale om artikel ved *ce* og *son*). Naar det her undgaas at bruge denne terminus, er det fordi den er af tvivlsom værdi i grammatikken. Den betegner nemlig hverken noget rent morfologisk eller noget rent syntaktisk, men noget der maa bestemmes fra begge sider, altsaa noget morfo-syntaktisk, idet den betegner visse abstrakte pronominer *(un, le),* naar de bruges i en ganske bestemt sætningsfunktion, den her omtalte determinativ- eller underledssubjekt-funktion. Ovenfor blev sagt at vort emne netop faldt inden for morfo-syntaksen, men begrebet artikel bliver os alligevel for snævert, idet vi kun har brug for determinativfunktionen, uden hensyn til de morfologiske størrelser, der udfylder denne.

Man har ofte gjort opmærksom paa, at man sjælden har artikel foran proprier, men hvad skyldes dette? Man maa her undersøge, hvad der i almindelighed sker ved artikelbrug. Det abstrakte pronomen staar som determinativ eller underleds-subjekt (D:d)[2]), medens det efterfølgende ord (ofte et substantiv) staar som materiale eller underleds-objekt (r:R), eller som distinktiv eller underleds-prædikat (:dR). Ved at et ord saaledes henstilles som et underleds-objekt bliver det mere genstandsagtigt, betegnes som en bestemt genstand. Det er klart, at dette i almindelighed vil være overflødigt ved proprier, der netop som ordklasse defineres som betegnende objektive genstande (R). Naar man saa alligevel nu og da træffer proprier i disse funktioner efter et determinativ, er det klart, at det vil give ganske særartede resultater, tilvejebringe særlige nuanceringer.

Man har i disse tilfælde almindeligvis talt om proprier brugt som fælles-

[1]) for denne og de følgende termini, se BRØNDAL „Morfologi og Syntaks" p. 86 f.

[2]) cf. BRØNDAL „Præpositionernes Theori" (1940) p. 72—73.

navn, ud fra det gængse ræsonnement, at alt hvad der staar efter en artikel er et substantiv, akkurat ligesom man har talt om et substantiveret adjektiv („le beau"), en substantiveret præposition („le pour et le contre") osv. Men man sammenblander her det morfologiske og det syntaktiske. Propriet vedbliver selvfølgelig at være et proprium morfologisk set, men syntaktisk kan det optræde paa en saadan maade (især som underleds-prædikat (:dR)) at der opstaar en vis lighed med ordklassen nomen (Rd).

Inden vi gaar over til i detaljer at behandle proprier, der indgaar i den omtalte underledskombination, maa vi udskyde nogle tilfælde, hvor proprier tilsyneladende indgaar som et saadant underled, men hvor dette i virkeligheden kun sker indirekte. Det drejer sig om *titler* paa kunstværker, bøger eller billedhuggerværker. Naar man har en *bog*, paa hvis titelblad der staar „Les Dieux ont soif", er det klart, at dette er en sætning, men det samme gælder ved „Tartarin sur les Alpes" eller „Tartarin de Tarascon" og ved titler i det hele taget, selv om disse reduceres til et enkelt navn: „Adolphe", „Corinne". Det samme gælder titler eller navne paa *aviser* („Figaro", „Gil Blas"), *statuer* („Vénus", „Cupidon") osv. Disse sætninger kan nu indgaa i den underledskombination, vi interesserer os for, men det er altsaa ikke propriet direkte der indgaar som materiale efter determinativet, men derimod den sætning der udgøres af propriet:

1. *Bogtitler*: Le Génie souffre du même mal que ce génie de l'Hellénisme qu'était le Télémaque (Thibaudet, Histoire de la littérature française de 1789 à nos jours, p. 29) le Guillaume Tell de l'honnête Lemierre (ib. 18).
2. *Statuer*: Je me rappelle encore qu'il y a dans notre église un grand Saint-Georges à l'épée auprès d'une petite cathédrale (Charles-Louis Philippe, cit. Damourette et Pichon, Des mots à la pensée § 402).
3. *Aviser*: Vous croyez, par exemple, que j'ai quelque puissance au Figaro? (Francis Jammes, ap. Yvette Guilbert, Mes lettres d'amour, 1933, p. 126).
4. *Artikler*: ses chroniques, ses „Restif de la Bretonne", nom pris pour les signer à l'Écho de Paris (Guilbert 20).

Herefter har vi omsider faaet isoleret vort egentlige emne, proprier som underled efter et determinativ. Hvis vi nu tager et eksempel som *un Grandin* saa viser det sig at kunne betyde ikke mindre end 6 forskellige Ting:

1. „en mand der hedder Grandin". 2. „en saa stor mand som Grandin". 3. „en saa stor mand at han kan minde om Grandin". 4. „en af familien Grandin". 5. „et billede af maleren Grandin". 6. „et billede værdigt maleren Grandin".

Da det morfologiske element stadig er det samme (det ubestemte pronomen *un* og propriet *Grandin*), og da *un* sikkert stadig har den samme funktion, maa disse forskellige betydninger bero paa at propriet i de forskellige tilfælde har en forskellig syntaktisk funktion. Det har forekommet os, at vi i de tre første tilfælde har at gøre med materiale eller underleds-objekt (r:R), i de tre sidste med distinktiv eller underleds-prædikat (:dR). Ved 1. skulde vi have at gøre med et neutralt materiale (r:R), ved 2. med et genstandsbetonet materiale (r:*R*), ved 3. med et relationsbetonet materiale (*r*:R), ved 4. med et neutralt distinktiv (:dR), ved 5. med et genstandsbetonet distinktiv (:d*R*), ved 6. med et deskriptionsbetonet distinktiv (:*d*R). At skelne disse forskellige led vil være det vigtigste ved dispositionen af det følgende. Inden for hver af disse rubrikker vil det være af vigtighed at skelne, om propriet har tilknyttet et beskrivende led eller ikke, da dette kan have stor indflydelse paa brugen af artikel. Dette beskrivende led kan være af forskellig art, dels foranstillet kvalifikativ og restriktiv, dels efterstillet kvalifikativ og restriktiv (eller distinktiv)[1]).

I. Propriet *neutralt objekt* (r:R): Her træffer vi propriet i sin reneste form, idet denne funktion næsten ikke tilføjer noget der ikke allerede ligger i propriets morfologiske definition (R, objektiv genstand). Af samme grund vil man kun sjældent finde proprier i denne funktion, med mindre de følges af et beskrivende led.

A. *uden beskrivende led*:

1. *un*: er det universelle ubestemte pronomen (R*D*)[2]), betegner altsaa en ubestemt genstand. Man vil herved faa et ubestemt eksemplar af den objektive genstand propriet betegner. Eksempler er sjældne, men man kunde vel tænke sig noget i Retning af: „C'est un Jean", „la famille au deuxième a aussi une Juliette" o. l.
2. *le*: er det universelle bestemte pronomen (*R*D), betegner en bestemt genstand. Man vil herved faa en bestemt, kendt person. Herhen vil vi

[1]) cf. Brøndal „Morfologi og Syntaks" (1932) p. 86—90.

[2]) cf. Brøndal „Ordklasserne" (1928) p. 166.

regne tilfælde af *le* + proprium, hvor der ikke foreligger nogen som helst nuance af berømthed eller berygtethed, men blot neutral bestemthed eller bekendthed: L'Edmond, le Léonard étaient à la petite école. Sylvie, la dernière née presque toujours dormait dans sa berce (Maurice Genevoix, Raboliot, éd. Le livre moderne illustré, p. 89) Quel coup de joie, quand j'ai appris que la Tasie était venue! (ib. 221).

3. *ce*: er ogsaa et bestemt eller demonstrativt pronomen, men adskiller sig fra *le* ved saa at sige at være demonstrativt i dobbelt potens, ved at udpege paa særlig karakteristisk maade: Il s'agit là d'un grand crime raté, que célébrait, par ses vociférations, cette Terwagne de Méricourt (Léon Daudet, Sauveteurs et incendiaires, Paris 1941, p. 21).
4. *les*: er flertal af *le,* og man faar derfor her flere personer af et bestemt navn. Litterære eksempler vil være sjældne. Man kunde tænke sig noget i retning af: „Les Marius sont fréquents à Marseille", „Les Jeans ne sont pas rares en France". Parallelt hermed staar et eksempel som: Il est deux Jean dans ce bas monde (Marc-Antoine Désaugiers, Jean qui pleure et Jean qui rit, ap. Franske Digte, udg. Brøndal og Rubow, p. 79). Herhen hører vel ogsaa tilfælde, hvor et personnavn er blevet givet til alle medlemmer af en nation, en social klasse eller en organisation: J'ai dit au doublard: „Si vous me foutez avec les Fritz, j'en crève un . . . . . Je ne veux plus voir leurs sales gueules . . . . " (Dorgelès, Les Croix de bois, p. 275) Alors pense un peu à tes Jacques, intellectuel mon frère, avant qu'ils te forcent à songer à eux (Pierre Barniard, ap. Age nouveau oct. 1938 208—09 „Le paysan m'a dit").
5. *son*: En moder kan f. eks. sige: „Mon Jean est malade aujourd'hui", hvorved blot angives at det drejer sig om et barn, og at barnet er hendes.

B. *med beskrivende led*: Naar propriet ledsages af et beskrivende led, faar man uhyre ofte et determinativ foran. Forbindelsen af et beskrivende led og et proprium kommer nemlig paa en vis maade til at ækvivalere med et substantiv (*R*d), idet proprium kun er definere ved at betegne en objektiv genstand, medens substantiver samtidigt rummer et element af beskrivelse. Man faar dog ikke altid noget determinativ eller nogen artikel:

1. naar det ikke er et almindeligt beskrivende underled, men et *tilstandsprædikat*: L'immortel Chénier c'est Chénier étudiant (Thibaudet 72) Hortense Allart, jeune amie de René sexagénaire (Thib. 39).
2. i tilfælde hvor substantiver ogsaa vilde staa uden artikel, nemlig i *udraab* eller *tiltale*: Merci, chère Yvette, merci du beau livre (Henri Bauer, ap. Guilbert p. 113).
3. ved faste *tilnavne*: il les a écrits, comme Pline le Jeune, sous forme de lettres (Thib. 90) Dumas fils — Dumas père etc.
4. ved *saint*: saint Jacques etc.
5. *sammensætninger*: Medens vi ved tilstandsprædikat havde at gøre med en højere orden af led end underled, nemlig med almindelige led, har vi her at gøre med en lavere orden af led, nemlig led i sammensætninger. Disse led staar saa nær sammen at de ikke behøver noget determinativ foran sig: Petit-Jean, Gros-René, Gros-Jean.

Vi skelner, som ovenfor omtalt, mellem foranstillet restriktiv (hvorved der paa forhaand er foretaget en indskrænkning af det der staar som materiale), foranstillet kvalifikativ (hvad der paa forhaand kan udledes af det der staar som materiale), efterstillet kvalifikativ (hvad der allerede har ligget i det der stod som materiale), efterstillet distinktiv (hvorved der foretages en yderligere karakteristik eller korrigering af det der stod som materiale):

1. *restriktiv*: Eftersom proprier betegner individuelle genstande, skulde man ikke tro, at der kunde foretages en indskrænkning inden for et propriums begreb. Naar man alligevel gør det, saa opnaar man derved at skelne mellem flere sider ved en persons væsen: Rivarol et Joubert . . . sont les familiers des chambres secrètes de la poésie, de vrais précurseurs critiques du plus fin Sainte-Beuve (Thib. 70) L'immortel Chénier c'est Chénier étudiant (Thib. 72).
2. *foranstillet kvalifikativ*: Her skelnes ikke mellem forskellige sider af en persons væsen, men man fremhæver blot en i forvejen kendt egenskab ved personen: Il ne fut guère remplacé, de 1814 à 1830, par le faible Duviquet, ni, de 1830 à 1874, par Jules Janin (Thib. 83) il ne faut pas oublier qu'il fut chargé par cet infâme Philippe Égalité de l'achat à son serrurier des 600 piques du quatorze juillet . . . (Daudet, Sauveteurs et incendiaires, 20).

3. *efterstillet kvalifikativ*: Her skelnes heller ikke mellem forskellige sider af en persons væsen, men man leder, efter at have nævnt personen, opmærksomheden hen paa den egenskab hos ham der har betydning i denne forbindelse: Même ce combat éternel de l'enfer contre le ciel, cet Hiéroclès qui a des traits de Fouché, tout cela parlait singulièrement à ce public noble (Thib. 33—34) Un homme à vau l'eau ... Tel fut ce Jean-Jacques si parfaitement d'accord avec ceux qui naîtraient douze ou quinze ans après lui qu'ils semblaient faits à son image (Daudet, Sauv. 9).
4. *distinktiv*: Her foretages atter en skelnen, enten mellem flere personer af samme navn eller mellem flere fremtrædelsesformer af den samme person: Cette mode ne fait qu'effleurer Lamartine, ne touche point Hugo, ni le Sainte-Beuve critique (Thib. 105) Le Chateaubriand des Mémoires est un Chateaubriand stylisé (Thib. 34).

II. Propriet *genstandsbetonet materiale* (r:*R*): Ved at bruges i denne funktion bliver personen fremhævet som den person han er, bliver ligesom henstillet paa en piedestal til beskuelse.

1. *un*: foran et personnavn der er fremhævet eller stillet til skue paa denne maade, betegner dette som en ubestemt genstand, dvs. som et tilfældigt eksempel. Vi faar altsaa en berømt eller berygtet person taget som eksempel. Det vil være karakteristisk, at man i saadanne eksempler netop ofte vil finde udtryk som „par exemple“: Il en va bien autrement chez, par exemple, un Whitman, avec ses vers de plus de seize et vingt pieds (Marcello-Fabri, Age nouveau oct. 1938 137) La ressemblance est telle qu'on pourrait presque s'y tromper et qu'une Hermione (person hos Racine) par exemple a l'air d'appartenir à la troupe voluptueusement malsaine groupée autour de Philippe Égalité (Daudet, Sauv. 23).
2. *le*: betegner ikke den fremhævede eller kendte person som et eksempel, men som selve den person det drejer sig om. *Le* bliver altsaa et middel til at angive, at man saaledes vil fremhæve vedkommende person, vise at han er kendt. Denne kendthed kan gaa enten i god eller daarlig retning, være berømthed eller berygtethed, men herom siger vor sproglige konstruktion intet. Om personen er berømt eller berygtet afhænger af, hvad man i forvejen ved om personen, gennem omtale eller gennem beretninger. At det saaledes drejer sig om en viden, der intet har med sproget at

gøre, ses ved tilfælde hvor man ikke kender den omtalte person. Man har da en tydelig fornemmelse af at det drejer sig om en kendt person, men om vedkommende er kendt i god eller daarlig retning, kan man ikke se. Uden nærmere kendskab kan man saaledes antage *la Brinvilliers* for en berømt sangerinde (som *la Patti*), medens det i virkeligheden er en forbryderske fra det 17. aarh.

[1]) *nedsættende*: man vil ofte kunne oversætte ved „denne“: car Raboliot, à la vue des gendarmes, était sorti tout raide, pour éviter que le Bourrel posât seulement un pied chez lui (Genevoix 65) Le chef, le Hernani, Que devient-il? (Hugo, Hernani III, 2) L'empereur aujourd'hui est triste. Le Luther lui donne de l'ennui (ib. V,1). Om kongelige elskerinder: la Montespan, la Scarron, la Maintenon, la Dubarry.

[2]) *berømthed*: skuespillerinde: la Champmeslé, sangerinder: la Malibran, la Patti, digtere: le Tasse, l'Alighieri, malere: le Corrège, le Poussin. Denne sprogbrug har altid staaet under indflydelse fra italiensk. Nutildags bruges den næsten kun ved italienske berømtheder.

3. *ce*: Vi har allerede set at *le* ofte kunde oversættes ved „denne“ og saaledes nærme sig til *ce,* der bruges naar man rigtig skal pege den i forvejen kendte person ud: Mais ce Bourrel, tout de même, c'était une vache (Genevoix, Raboliot 28) A vrai dire, elle n'était pas belle, cette Flora, plate du corsage et noire comme une taupe (ib. 19).

4. *les*: angiver at det drejer sig om flere bestemte personer, nemlig saadanne der tilhører en gruppe, hvori der indgaar den fremhævede eller kendte person. Man kan sige at personnavnet angiver typen paa den gruppe af personer det drejer sig om. Det viser sig tydeligt i den danske oversættelse: „Folk som . . .“. Det er altsaa en meget mærkelig kombination af flertal og ental. Det er i den forbindelse karakteristisk, at man sjældent finder et saadant udtryk isoleret, men næsten altid flere sammen (hvorved bl. a. undgaas store vanskeligheder m. h. t. kongruens): Et les Chateaubriand, les Alphonse Daudet, les Huysmans qui ont écrit poigner, poigné, poigna pour poindre, point, poignit (Henri Schmitt, ap. Age nouveau oct. 1938 238).

III. Propriet *relationsbetonet materiale* (*r*:R): ved genstandsbetonet materiale fremhævedes personen som den han var. I nærværende funktion træ-

der denne personens identitet i baggrunden, medens der fremhæves et forhold til, en sammenligning med personen.

A. *uden beskrivende led*:

1. *un*: angiver at det er en ubestemt person, der har en vis lighed med den person, hvis navn følger efter: Seulement Apollinaire était lui aussi, lui surtout, un Quichotte qui se savait Quichotte (Thib. 551) . . . . au retour de cette Expédition où il a vaincu comme un Alexandre, vous le voyez gouverner comme un Auguste (France, cit. Damourette et Pichon § 402). — Det er især i disse tilfælde at man har talt om „proprier brugt som fællesnavn", idet f. eks. i det sidste eksempel *un Alexandre* skulde betyde „en stor feltherre" og *un Auguste* „en stor statsmand". Men disse oversættelser beror paa en viden man andet steds fra har om disse to mænd, og de har ikke deres grund i selve den sproglige konstruktion. Hvis man ikke vidste hvem Alexander var, vilde man af den sproglige konstruktion kun kunne se, at der anstilles sammenligning med en person der hedder Alexander, men ikke om der herved tales om feltherre- eller om statsmandsegenskaber.
2. *le*: vil være sjældent foran et proprium i denne funktion, men ligesom man kun kan tale om *une Agnès* i betydningen „en der ligner Agnès" (nemlig i Molières École des Femmes), dvs. „une ingénue", kan man have udtryk som „elle fait l'Agnès" o. l.
3. *les*: Medens man sjældent taler om en bestemt person (udtrykt ved *le*) som havende lighed med en anden person, finder man ofte, at der tales om flere bestemte personer (udtrykt ved *les*) som lignende en vis person: Je vois, de janvier à décembre, La procession des bourgeois, Les Solons qui vont à la chambre, Et les Arthurs qui vont au bois (Théophile Gautier, Nostalgies d'obélisques, Franske Digte 129) Les Richelieux, les Caussades Et les chevaliers Faublas Nous prodiguent les oeillades, Les saluts et les „hélas!" (Verlaine, Les ingénues, ib. 156).
4. *des*: Ved kombinationen af præpositionen *de* med det demonstrative pronomen *les,* angives at det drejer sig om flere ubestemte personer, der har en lighed med en vis person: Des André Chénier sont-ils morts à Wattignies ou à Eylau? Ce n'est probable que dans une mesure très inférieure à celle que comporte la guerre de 1914 (Thib. 4).
5. *son*: Othenin d'Haussonville a appelé Sainte-Beuve notre Thomas d'Aquin (Thib. 84).

B. *med beskrivende led*:

1. *restriktiv*: indskrænker paa forhaand gyldigheden af den opstillede sammenligning: Elle arrivait, précédée d'une grande renommée, et ses premiers succès faisaient espérer une nouvelle Champmeslé (Monval, Lettres de Adrienne Lecouvreur, cit. Dam. et Pich. § 408).
2. *foranstillet og efterstillet kvalifikativ*: understreger blot det forhold sammenligningen tager sigte paa: Des gros Sarcey ventrus j'excite les furies (Jean Lorrain, ap. Guilbert 50) Astrologues noyés dans les yeux d'une femme, La Circé tyrannique aux dangereux parfums (Baudelaire, Voyage, Franske Digte 140).
3. *distinktiv*: angiver hvor eller under hvilke omstændigheder den opstillede sammenligning har gyldighed . . . sa turbulence de brave homme lui donnait quelquefois les airs d'un Tartarin de la politique (Guilbert 136) Il (Chateaubriand) léguera la consigne: „Etre le Napoléon de quelque chose" (Thib. 25).

IV. Propriet *neutralt distinktiv* (:dR): Medens proprium som materiale var et genstands-led, der blev nærmere bestemt af de andre led, og hvor personen stadig til en vis grad bevarede sin identitet, saa er proprium som distinktiv derimod et beskrivende led, der nærmere bestemmer et genstandsled og hvor der slet ikke mere er tale om personens identitet, ikke mere tale om selve personen. Det genstandsled der bestemmes af propriet som distinktiv, er det foranstaaende determinativ. Medens altsaa før *un, le* osv. bestemte propriet, er forholdet nu vendt om, saa propriet faktisk bestemmer *un, le,* osv. Ved neutralt distinktiv er det saaledes, at den i determinativet angivne genstand, i dette tilfælde person, beskrives som hørende til dem der har et vist navn, dvs. til en vis familie. Man taler om *un Grandin* „en person, der er beskrevet ved at bære navnet Grandin, ved at høre til familien Grandin". Denne analyse finder en parallel ved forbindelser af fornavn + familienavn: *Pierre Grandin* o. l. Ogsaa her vil vi opfatte *Grandin* som det beskrivende led, medens *Pierre* er det beskrevne led eller genstands-leddet. Denne analyse, der kan findes hos visse grammatikere[1]), bekræftes ved at fornavnet aabenbart er det vigtigste og primære. Fyrster kan saaledes nøjes med fornavne og har ikke efternavn. Efternavne er ogsaa historisk set noget forholdsvis nyt. I middelalderen havde folk kun fornavne, og man brugte tilnavne for at skelne folk af samme navn

[1]) cf. Damourette et Pichon: Des Mots à la Pensée § 478.

fra hinanden. Nu bruger man ikke mere tilnavne for nærmere at betegne en person, men derimod efternavne eller familienavne, der dog stadig staar i den samme funktion som tilnavnene tidligere gjorde, nemlig som distinktiv til fornavnet.

1. *un*: betegner et ubestemt medlem af vedkommende familie: Madame Necker de Saussure a tout d'une Necker, rien de la pointe savoureuse des Saussure (Thib. 44) Non, c'est sa belle-soeur qui est une Malichecq . . . . Elle est une Martin (Mauriac, cit. Dam. et Pich. § 1000).
2. *le*: betegnende et bestemt medlem af familien, er sjældent: Si par exemple une Courvoisier se trouvait manquer de chaises dans une réception qu'elle donnait . . ., la Courvoisier, ennuyée à l'extrême . . . déplorait un pareil contretemps (Proust, cit. Dam. et Pich. 409). — Cf. tilfælde som: La femme Pietri . . . monta le sentier (Mérimée, Colomba ch. VI).
3. *les*: betegner flere bestemte medlemmer af vedkommende familie: On sait que les Saint-Simon prétendaient descendre de Charlemagne (Thib. 98) . . . une grande famille littéraire, qui par les Broglie et les d'Haussonville a duré jusqu'au XX^{e} siècle (Thib. 42). — Cf. tilfælde som: Les deux frères Rodrigues furent les disciples les plus dévoués de Saint-Simon (Thib. 100).

V. Propriet *genstandsbetonet distinktiv* (:d*R*): Det neutrale distinktiv beskrev blot determinativet med hensyn til navn. Ved det genstandsbetonede distinktiv fremhæves selve personen, dog ikke saaledes, at det er ham det drejer sig om (som ved materiale), men saaledes, at den ved determinativet angivne genstand bestemmes som hørende til, havende noget at gøre med vedkommende person. Paa denne maade kan man tale om genstande, kunstværker, frembragt af den eller den person, kunstner. At determinativet virkelig saaledes betegner genstanden, og at propriet blot bestemmer denne genstand, ses af at der ikke bestaar noget kongruensforhold mellem de to led: ligesom man siger *du Hugo* „noget der er skrevet af Hugo", siger man *du Desbordes-Valmore,* men ikke *de la Desbordes-Valmore.*

1. *un*: angiver en ubestemt genstand eller værk af vedkommende person (oftest en kunstner). Det kan være et maleri, en udgave af en digters værker, en artikel af en journalist etc.: Comme modèle et comme pâte, c'est incomparable, l'épaule nue vaut un Corrège (Baudelaire, cit. Dam. et Pich. § 403) Puisque vous voulez absolument me laisser un souvenir

matériel de vous, je vous demanderai sans façon de m'envoyer un Horace du plus petit format possible (Merimée, Colomba ch. x).

2. *le*: vil oftest angive hele en kunstners værk, men undertiden ogsaa et bestemt kunstværk, f. eks. en bog: On ne lit pas le Francis Jammes, on le respire, on le hume (Gide, cit. Dam. et Pich. § 403) Le Beethoven, ce n'est pas son affaire (Nyrop, Grammaire historique V § 151) Pourtant quand on sait un peu le Laforgue, on ne tarde pas à trouver cela très raisonnable (Gourmond, cit. ib.) Cependant le jeune homme ayant ouvert le Verlaine réclamait des explications (Lucien Fabre, cit. ib.).
3. *les, des*: betegner at det drejer sig om flere kunstværker, enten bestemt eller ubestemt angivet: Dès 1670, un an après la mort de Rembrandt, il y avait déjà des Rembrandt à Paris (Gillet, cit. Grevisse, Le bon Usage § 289) Il y avait là une grande gigue, misérable, qui jouait les „Yvette Guilbert" (dvs. 'des chansons créées par Y. G.') (Francis Jammes, ap. Guilbert 120).
4. *du*: Forbindelsen af præpositionen *de* med det demonstrative pronomen *le* angiver, at det ikke drejer sig om en kunstners hele værk (som ved *le*), men kun om en del af det, noget af det han har produceret: Telle legende cosmique de Samoa est d'une aussi belle sonorité que du Victor Hugo (van Gennep, cit. Dam. et Pichon § 403) Il y a du La Hourmerie là-dessous (Courteline, cit. ib.).

VI. *Propriet som deskriptionsbetonet distinktiv* (:*d*R): Her er vi paa en vis maade kommet længst væk fra propriets egentlige betydning, det drejer sig ikke mere om selve personen (som ved materiale), heller ikke om denne persons tilhørsforhold til en genstand (som ved de omtalte former for distinktiv), men propriet bruges nu blot til at beskrive, kvalificere noget. Eksemplerne er ikke saa hyppige, saa vi kan gennemgaa dem med forskellige former for determinativ: M. Decamps a fait du Raphael et du Poussin (Baudelaire, cit. Dam. et Pich. § 403) Une presque imperceptible bonhomie . . . . pare encore ces strophes qui, réunies, donneraient la vraie note à ce que j'appellerai du Mürger, infiniment supérieur à du Mürger en vers (Verlaine om Albert Mérat, cit. ib.). — Man kunde oversætte „noget der ligner Raphael, noget Raphael-agtigt". Herhen vilde vi ogsaa regne eksempler af typen *à la Rousseau*: . . . avec une sorte de candeur à la Sand qui désarmait (Daudet, Sauv. 201) Jamais n'est apparue, entourée de plus d'intrigues

à la Valmont, sans cesse dénouées, sans cesse renouées, la théorie du plaisir sans amour (ib. 24). Her er blot den forskel, at vi ikke mere staar over for det demonstrative pronomen i maskulinum, der gav betydningen „noget", men derimod i femininum, hvad der giver betydningen „en maade der minder om Rousseau, en Rousseau-agtig maade". Denne analyse kan støttes ved sammenligning med adjektiv i tilsvarende funktion: som materiale havde vi *le Jean, la Jeanne* „drengen Jean, pigen Jeanne". Hertil svarer *le Français, la Française* „den franske dreng, pige", *le léger, la légère* „den lette (dreng, pige)". Som distinktiv havde vi *le Francis Jammes* „det der er skrevet af F. J." og *(à) la Rousseau* „det Rousseau-agtige". Hertil svarer *le français* „det franske, det som er fransk", *le léger* „det lette" over for *(à) la française* „den franske maade", *(à) la légère* „den letsindige maade".

Knud D. Togeby

NÅGRA ANMÄRKNINGAR TILL FR. *bruman*.

ENDAST med en viss reservation kan man såsom kort och gott franskt beteckna det ord som utgör ämnet för denna uppsats. Fastän substantivet i fråga upptas i Darmesteter-Hatzfeld-Thomas' *Dictionnaire général de la langue française* (1890—1900), tillhör det icke det franska skriftspråket och kan knappast ens sägas fordom ha tillhört detta. Det förekommer icke i någon upplaga av Franska akademiens ordbok, och saknas även i de flesta övriga nyare, stora lexika: *Grand Dict. Larousse,* Littré, Bescherelle, o. a. Lika litet har jag funnit det i de kända klassiska ordböckerna från 1500- och 1600-talet, såsom Rob. Estienne, Ant. Oudin, Richelet, Furetière. Däremot påträffas ordet verkligen i en del mindre auktoritativa sådana från samma tid, t. ex. i R. Cotgraves *Dictionarie of the French and English Tongues* (1611), där det dock uttryckligen förklaras vara normandiskt, hos Ph. Monet[1]), Nicot, m. fl. som anföras av W. von Wartburg i hans *Franz. etym. Wörterbuch*, I, 559.

I våra dagar upptar, som redan nämnt, *Dictionnaire général* substantivet *bruman,* jämte biformen *brumen*[2]). Två betydelser anges där: „1. Gendre, 2. (par extens.) Fiancé"; varvid den förra karakteriseras såsom „vieilli et dialectal". Som exempel anföras följande två:

> Nous disons la bru et le brumen au [*läs* en] lieu de fiancee et de fiancé,
> Fabri, *Rhétor.* (1521)[3]);

[1]) *Abregé du Parallele des langues françoise et latine* (1620), och andra av samme författare.

[2]) Som nogsamt bekant, övergår i de väst- och nordfranska dialekterna *en* icke, såsom i centrum och östern, till *an.* I stället uppträder stundom, under dragkampen mellan dialekt och skriftspråk, den rakt motsatta övergången *an* > *en.*

[3]) Pierre Fabri, *Grant et vray Art de plaine rhetorique,* 1. I, p. 16.

Il me suffit que mainte vierge mure
Me chante un jour à son ravi brumen [*läs* brument],
J. Doublet, *Élégies* (1559), f. 30, Blanchemain.[1])

Troligen från *Dict. gén.* har *bruman,* inklusive den därstädes givna etymologien, kommit över till *Larousse du XX^e siècle,* där det blott „översättes" med 'gendre', varjämte tillägges: „vx. et dialectal".

Angående ordets etymologi råder väl nu ingen oenighet: *bruman* går tillbaka till fnord. *brúðmaðr* (ack. sing. *brúðmann*); se Gamillscheg[2]), Meyer-Lübke (*REW* 3), v. Wartburg (anf. st.), liksom redan Diez (art. *Bru*). Detsamma menar möjligen (?) även *Dict. gén.,* trots den olyckliga formulering som däri ges: „composé avec *bru* et l'allem. *mann* 'homme'."

De efter *Dict. gén.* här citerade två exemplen från 1500-talet äro också de enda som Godefroy[3]) känner; han ger tolkningen 'fiancé', 'nouveau marié' (icke 'gendre'). Likaså — utan „översättning" — E. Huguet i sitt *Dict. de la langue française du XVI^e siècle*[4]). La Curne de Sainte-Palaye[5]) har åtminstone det första, i trots varav han blott ger den i det fallet påtagligen omöjliga betydelsen 'gendre, beau-fils', troligtvis efter Cotgrave[6]) och Monet, till vilka han hänvisar. Tobler-Lommatzsch tar icke upp ordet, utan tvivel därför att förf. icke påträffat det i någon tillräckligt tidig text[7]). Såväl de äldre litterära exemplen som de i vår tid, eller kort dessförinnan, upptecknade dialektformerna härstamma alla från Normandie eller det därintill gränsande nordöstra hörnet av Bretagne, numera departementet Ille-et-Vilaine[8]). I Normandie ha vi tydligen ordets hembygd, och det tycks icke ha vunnit

[1]) Blanchemains text har *sufit* och *brument.* Den senare formen säkras genom rimmet med *tourment.* Man kan jämföra *trucheman — truchement.*

[2]) I *Festschrift der Wiener Nationalbibliothek* (1926), sid. 243—4, och *Etym. Wb. der franz. Sprache* (1926—1928). Jfr. också Kr. Nyrop i *Acta philol. scand.,* I (1927), sid. 301—2 (en artikel som jag icke sett, förrän denna uppsats redan var skriven och insänd till red.-kommittén).

[3]) *Dict. de l'anc. langue française* (1880—1902), I, 746, art. *Brument,* och VIII (Complément), 389, art. *Bruman.*

[4]) T. II (Paris 1932). Huguet trycker i Doublets versar *vierge muse* (sic, i rim med *aventure*) och *brument.*

[5]) *Dict. historique de l'anc. langage françois,* II, 145.

[6]) "A son in law; the husband of a daughter".

[7]) Tobler går som regel icke längre fram än t. o. m. 1300-talet (undantagsvis 1400-talet).

[8]) Både P. Fabri och Jean Doublet voro normander, födda den ene i Rouen, den andre i Dieppe. — Beträffande patois-formerna se särskilt v. Wartburg, anf. st.

någon nämnvärd spridning utanför sagda provins. Dessa förhållanden bestyrka åsikten om ordets nordiska ursprung.

Emellertid är det påfallande att det franska *bruman* betyder 'brudgum', aldrig såsom dess skandinaviska etymon 'brudförare', 'brudsven'[1]). W. von Wartburg anför, såsom bevis på att ordet i fornnordiskan mycket väl kan ha haft också betydelsen 'brudgum', de „svenska" formerna *brumen* och *brumer* [?], i vilka *brúðmaðr* säges fortleva. Den förra, *brumen,* kan jag endast uppfatta som den isl. pluralen *brú(ð)menn,* fornsv. *bruþmæn,* mod. sv. dial. *bru(d)män,* vilka emellertid, mig veterligen, aldrig betytt annat än 'brudförare', 'brudsvenner', 'bröllopsfolk'[2]). Formen *brumer* är mig fullkomligt okänd och oförklarlig — såframt den icke skulle bero på missuppfattning av någon ordboksuppgift sådan som „pl. *bru(d)män* el. *-er*" (d. v. s. *bru(d)männer*)[3])? Tyvärr anger v. Wartburg icke sin källa. Något giltigt bevis eller ens indicium för att *brúðmaðr* i fnord. skulle ha haft även betydelsen 'brudgum', har jag aldrig sett. Å andra sidan är det sant att ordet *brúðgumi* (sv. *brudgum(me),* da. *brudgom,* ty. *Bräutigam,* eng. *bridegroom,* etc.) erbjuder en slående analogi med *brúðmaðr,* eftersom den senare sammansättningsleden ju betyder 'man' (jfr. isl. *gumi,* fsv. *gumme,* o. s. v.)[4]). Om det franska ordets härkomst från *brúðmaðr* torde huru som helst intet tvivel kunna finnas.

Det ovan sagda är emellertid här av mindre vikt, och jag övergår till vad som egentligen synes mig kunna göra framläggandet av denna lilla uppsats berättigat.

Att ett från de nordiska vikingarnas språk i franskan inlånat ord, låt vara att det mer eller mindre fullständigt stannat innanför Normandies gränser,

[1]) Kanske med ett undantag: E. Tappolet uppger (i *Die romanischen Verwandtschaftsnamen* (Strassburg 1895), sid. 131), efter La Marche (1843), för Cherbourg de två betydelserna 'garçon d'honneur' och 'fiancé, le jour de son mariage', medan v. Wartburg endast ger den senare.

[2]) Se Cleasby-Vigfusson *(Icelandic-English Dictionary)*, Mœbius *(Analecta norræna,* II), Fritzner *(Ordbog over det gamle norske Sprog),* Söderwall *(Ordbok över sv. medeltidsspråket),* J. E. Rietz *(Sv. Dialektlexikon),* m. fl.

[3]) Min kollega prof. K. G. Ljunggren, som kommit på samma tanke, föreslår som alternativ en förväxling med *bru(d)mor* 'brudfrämma' (kvinna som klär bruden).

[4]) En, efter min mening visserligen mycket ofullständig, parallell föreligger, som Gamillscheg påpekat, även i sv. *änkeman,* da. *enkemand,* 'en man som blivit (dial.) *änk(er)* (da. dial. *enk)*', d. v. s. ensam. (Jfr. Falk & Torp, *Norweg.-Dän. etym. Wörterbuch;* Hellquist, *Sv. etym. ordbok.*)

icke en enda gång skulle ha uppenbarat sig i litteraturen — denna term tagen i mycket vid betydelse — förr än på 1500-talet, det förefaller synnerligen egendomligt, även om man väl vet att slumpens nycker i dylikt hänseende äro oberäkneliga. Som vi sett, äro de tidigaste anförda beläggen på *bruman (brumen)* från år 1521 resp. 1559. Finnas verkligen inga äldre sådana? Jo, de finnas, även om de torde vara sällsynta.

Då diskussionen rör sig om ett normandiskt dialektord, ligger det mycket nära till hands att se efter vad H. Moisy har att säga därom i sitt *Dictionnaire de patois normand* (Paris 1887)[1]. Han anför tre exempel, varav två jämförelsevis moderna — det äldre av dessa är ur D. Ferrand, *La Muse normande* (Rouen 1625—1651) —, medan däremot det tredje, eller rättare det första, uttryckligen, men naturligt nog utan datering, anges vara hämtat från P. Cochons *Chronique normande*[2], p. 322:

Il estoit brumen de la fille de Monsr. Jehan de la Heuse.

Pierre Cochon[3] levde under förra hälften av 1400-talet[4]. Hans krönika slutar med den engelske konungen Henrik den VI:es besök i Rouen den 29 juli 1430, varefter han berättar en fristående anekdot om en rättegångsförhandling som ägde rum den 20 juni 1433 och i vilken han själv („moy qui escribs cecy, P. Cochon, presbtre [et] notaire") spelade en roll. Utan risk att misstaga sig i någon avsevärd grad, kan man anse den citerade satsen nedskriven omkring 1435 eller 1440.

Men man får gå betydligt längre tillbaka i tiden för att finna det — hittills — äldsta exemplet på ordet *bruman,* och därjämte gå utanför den tryckta litteraturen.

Ur ett till största delen ännu outgivet medeltida diktverk, en legendsamling med titeln *Le Tombel de Chartrose,* har jag vid olika tidpunkter publicerat ett par berättelser[5], och andra äro under tryckning resp. förbe-

[1]) Ed. & A. Duméril, *Dict. du patois normand* (Caen 1849) upptar *bruman* 'nouveau marié', men utan exempel ur litteraturen.

[2]) Ed. Ch. de Robillard de Beaurepaire, Rouen 1870 (Soc. de l'Hist. de Normandie).

[3]) Icke att förväxla med Jeanne d'Arcs beryktade domare, biskop Pierre Cauchon, samtida med krönikören i fråga.

[4]) Omkr. 1380—1456. Se Ch. de Robillard de Beaurepaire, *op. cit.*, s. XII, XV f.

[5]) *Histoire du filz du conte de Crespi,* i *Deux anciens poèmes inédits sur saint Simon de Crépy*, Lunds Univ:s Årsskrift 1909, och *Histoire de maistre Silon,* i *Studia Neophilologica* XV (även utg. såsom *A Philological Miscellany presented to Eilert Ekwall* [8/1 1942]).

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 060743397